สุเมโธเทศนา



โดย

พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ อุบลพิทักษ์)

ป.ธ.๙, ปร.ด., ศน.ด., ครูภูมิปัญญาไทย

วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น

สุเมโธเทศนา โดย พระธรรมดิลก

สุเมโธเทศนา

โดย

พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ อุบลพิทักษ์)
ป.ธ.๙, ปร.ด., ศน.ด., ครูภูมิปัญญาไทย
วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น

สุเมโธเทศนา

พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ อุบลพิทักษ์)

ISBN 978-616-361-312-7

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๗ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๘ จำนวน ๕๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย พระธรรมดิลก

449 หมู่ 9 ถ.ภูมิธรรม ต.พระลับ อ.เมือง จ.ขอนแก่น

ภาพปก - ฝ่ายศิลป์ - ภาพในเล่ม

สุเมโธ ภิกฺขุ
พระมหาโชค ธมฺมาภิชาโน
หจก. ขอนแก่นการพิมพ์

พิมพ์ต้นฉบับ

พระมหาโชค ธมฺมาภิชาโน

พิมพ์ที่ หจก. ขอนแก่นการพิมพ์

๖๔ - ๖๖ ถ.รื่นรมย์ อ.เมือง จ.ขอนแก่น
โทร. ๐๔๓ - ๒๒๑๙๓๘, ๒๒๐๑๒๘
E-mail : khonkaenprint@yahoo.com
E-mail : kk_p902@hotmail.com

คำปรารภ

การแสดงธรรมในงานต่างๆ มีผู้กล่าวอยู่เสมอว่า **"เป็นทุกขลาภ"** คือเป็นเรื่องที่ได้มาด้วยความยากลำบากไม่สบายใจ ทั้งโดยเบื้องต้น ทั้งโดยเวลาที่ผ่านไปแล้วด้วยการเตรียมข้อมูล ด้วยเวลาปฏิบัติหน้าที่ และด้วยผลที่ปรากฏ เหล่านี้ ล้วนเป็นทุกขลาภทั้งสิ้น

โดยเฉพาะพระผู้กำลังจะเป็นพระนักเทศน์ ทั้งโดยสมัครใจ ทั้งโดยภาคบังคับ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเตรียมหาผู้ช่วย เกี่ยวกับข้อมูล **"ตัวอย่าง" "แบบอย่าง"** ก่อนที่จะแสดงพระธรรมเทศนา

แม้เพียงคำว่า เทศนา ก็จะออกเสียงเป็น ๒ อย่าง ถ้าออกเสียงมีตัวสะกดด้วย เช่น **เทด-สะ-หนา** กับไม่มีตัวสะกด เช่น **เท-ศะ-นา** ก็ควรจะศึกษาให้มีความเข้าใจและใช้ให้ถูก

บทลงท้ายของคาถาต่างๆ ปรากฏใช้ผิดพลาดอยู่บ่อยๆ เช่น

สปฺปุริโสติ	(ถูก)	**สปฺปุริโสตีติ**	(ผิด)
อาจินนฺติ	(ถูก)	**อาจินนฺตีติ**	(ผิด)
ปณฺฑิตาติ	(ถูก)	**ปณฺฑิตาตีติ**	(ผิด)
ธมฺมาจารีติ	(ถูก)	**ธมฺมาจารีตีติ**	(ผิด)
สุคตินฺติ	(ถูก)	**สุคตินฺตีติ**	(ผิด)
สคฺคนฺติ	(ถูก)	**สคฺคนฺตีติ**	(ผิด)

เมื่อไม่เข้าใจก็ต้องศึกษาให้เข้าใจ และใช้ให้ถูกตามวิธี

หนังสือเล่มนี้ พอเป็นแบบฉบับของผู้เริ่มต้นจะเป็นพระนักเทศน์ และผู้สนใจศึกษาธรรมะแบบคำต่อคำ บทต่อบท บาทต่อบาท ส่วนท่านผู้เป็นนักปราชญ์ฉลาดยอดเยี่ยมอยู่แล้ว ก็ไม่จำเป็น

กัณฑ์เทศน์หลายกัณฑ์ มีเนื้อความซ้ำซ้อนคือเป็นเรื่องเดียวกัน แต่แสดงต่างที่ ต่างเวลา และต่างบุคคลผู้ฟัง ได้นำลงพิมพ์ไว้ในเล่มเดียวกัน เพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลสำหรับผู้แสดงเอง เผื่อจักไม่นำไปแสดงซ้ำซ้อนในที่ๆ แสดงมาก่อนแล้ว อีกทั้งเป็นการให้เกียรติแก่เจ้าภาพงานต่างๆ ที่เป็นผู้นิมนต์ไป จักได้เห็นผลงานของตนด้วย

ผู้ที่ได้รับหนังสือเล่มนี้ไปอ่านแล้ว เห็นข้อผิดพลาดบกพร่อง ตกหล่น ไม่ว่าจะโดยประการใด หากจะแนะนำไป ก็ยินดีที่จะรับพิจารณาแก้ไขให้ถูกต้องสมบูรณ์แบบต่อไป

(พระธรรมดิลก)

ศาลาร่มเย็น-สุเมธอาศรม
วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น
โทรศัพท์ ๐-๔๓๔๖-๖๑๙๒, ๐-๙๐๐๓-๑๙๙๙๕
๐-๘๙๑๕-๓๑๕๘๖ โทรสาร ๐-๔๓๔๖-๖๑๙๒



พระธรรมดิลก
(สมาน สุเมโธ อุบลพิทักษ์ ป.ธ. ๙)
วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น







พระธรรมเทศนา

เรื่อง "ติลักขณกถา"

เนื่องในการบำเพ็ญพระกุศลครบรอบสตมวาร (๑๐๐ วัน)
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
แสดง ณ ศาลาหลักคำ วัดศรีจันทร์ (พระอารามหลวง)
ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
วันศุกร์ที่ ๓๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๕๗

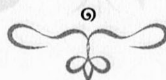
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา

สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา

สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ.

บัดนี้ จักอัญเชิญศาสนธรรมอันเป็นคำสอนที่มีมาในทางพระพุทธศาสนา มาเป็นอุเทศแห่งการแสดงธรรมแต่โดยสังเขปให้สอดคล้องต้องตามเหตุที่ปรารภ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่นได้จัดให้มีพิธีบำเพ็ญทักษิณานุปทานกิจ ครบรอบสตมวาร (๑๐๐ วัน) น้อมอุทิศถวายเป็นพระกุศล แด่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร คชวัตร) ผู้สิ้นพระชนม์มาตั้งแต่วันที่ ๒๔



ตุลาคม ๒๕๕๖ ถึงวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๕๗ รวม ๑๐๐ วันครบบริบูรณ์ ทั้งนี้ได้ปฏิบัติตามหลักแห่งการบำเพ็ญบุญกุศลพิธี มีการแสดงพระธรรมเทศนา และการสวดพระพุทธมนต์ เป็นต้น เพื่อให้สำเร็จผลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์นั้น ด้วยความสำนึกรำลึกในพระคุณูปการ ที่พระองค์ได้ประทานไว้ในคราวที่ยังดำรงพระชนม์ชีพอยู่ แสดงถึงความเป็นผู้มีภูมิธรรม คือ กตัญญูกตเวทิตาธรรม อันเป็นฐานรองรับ ความเป็นสัตบุรุษ ดังพระบาลีว่า **สปฺปุริโส ภิกฺขเว กตญฺญูกตเวที โหติ** ความว่า ภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษคือคนดี ย่อมมีความกตัญญูกตเวที ดังนี้ เพื่อให้ข้อความที่กล่าวมานี้ มีความชัดเจนแจ่มแจ้ง เห็นประจักษ์ด้วยใจ ควรศึกษา พระประวัติสังเขปเพิ่มเติมดังนี้

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก มีพระนามเดิมว่า **เจริญ คชวัตร** ประสูติเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๕๖ เป็นบุตรคนโตของนายน้อย คชวัตร และนางกิมน้อย คชวัตร ชาวกาญจนบุรี พระองค์มีน้องชาย ๒ คน ได้แก่ นายจำเนียร คชวัตร และนายสมุทร คชวัตร บิดาได้เสียชีวิตด้วยโรคเนื้องอกตั้งแต่พระองค์ยังเล็ก ได้ป้าเฮงซึ่งเป็นพี่สาวของนางกิมน้อย เป็นผู้อุปการะเลี้ยงดู

เมื่อพระชันษาได้ ๘ ปี ทรงเข้าเรียนที่โรงเรียนประชาบาลวัดเทวสังฆาราม จนจบชั้นประถม ๕ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๘ ในขณะที่มีพระชันษา ๑๒ ปี หลังจากนั้น ได้ทรงบรรพชา

เป็นสามเณร เพื่อแก้บนในปี พุทธศักราช ๒๔๖๙ ขณะมีพระชันษาได้ ๑๔ ปี ที่วัดเทวสังฆาราม โดยมีพระเทพมงคลรังษี (ดี พุทฺธโชติ) เป็นพระอุปัชฌาย์และพระครูนิวิฐสมาจาร (เหรียญ สุวณฺณโชติ) เป็นพระอาจารย์ให้สรณะและศีล

ภายหลังบรรพชาแล้ว ได้ทรงศึกษาพระปริยัติธรรม ที่วัดเทวสังฆาราม กาญจนบุรี วัดเสน่หา **จังหวัดนครปฐม** และ **วัดบวรนิเวศวิหาร** กรุงเทพมหานคร จนกระทั่ง พระชันษาครบอุปสมบท จึงเดินทางกลับไปอุปสมบทที่วัดเทวสังฆาราม เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๖ และได้รับการอุปสมบทซ้ำเป็น**ธรรมยุติกนิกาย** โดยมี **สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์** วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นพระอุปัชฌาย์

พระองค์ทรงรับหน้าที่เป็นครูสอน**พระปริยัติธรรม**ด้วย เป็นนักเรียนเพื่อสอบเปรียญธรรมในระดับสูงขึ้นไปด้วย จนกระทั่งสอบได้เปรียญธรรม ๙ ในปีพุทธศักราช ๒๔๘๔ หลังจากนั้นพระองค์ทรงเริ่มงานอันเกี่ยวเนื่องกับคณะสงฆ์อีกมากมาย เช่น เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม เป็นผู้อำนวยการศึกษาสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร ทรงเป็นสมาชิกสังฆสภาโดยตำแหน่งในฐานะเป็นพระเปรียญ ๙ ประโยค เป็นกรรมการสภาการศึกษาและอาจารย์ของมหาวิทยาลัย เป็นพระวินัยธรชั้นอุทธรณ์ และเป็นเลขานุการใน**สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์** อีกด้วย

เมื่อมีพระชันษาได้ 34 ปี ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ ชั้นสามัญ ที่ **พระโศภนคณาภรณ์** และได้รับ

เลือกให้เป็นพระอภิบาลของพระภิกษุ**พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช** ในระหว่างที่ผนวชเป็นพระภิกษุและเสด็จประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๙๙ ในปีพุทธศักราช ๒๕๐๔ พระองค์ได้รับตำแหน่งเป็นผู้รักษาการเจ้าคณะธรรมยุตภาคทุกภาค และเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ในปีเดียวกันนี้เอง พระองค์ได้รับการสถาปนาเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏที่ **พระสาสนโสภณ** พระองค์เข้ารับตำแหน่งกรรมการ**มหาเถรสมาคม** ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๐๖ และยังคงดำรงตำแหน่งมาจนถึงปัจจุบัน

พระองค์ทรงมีผลงาน ทางวิชาการ เอกสาร และตำราด้านพุทธศาสนาไว้มากมาย ตลอดถึงพระกรณียกิจ ที่พระองค์ทรงปฏิบัติ ทั้งภายในประเทศ ทั้งในต่างประเทศ มีปรากฏเป็นประจักษ์เป็นอเนกอนันต์ รวมไปถึงพระภารกิจ ที่พระองค์ทรงรับมาดำเนินการตั้งแต่ระยะเริ่มแรก จนกระทั่งก่อนจะสิ้นพระชนม์ก็มีมากมายเหลือคณานับ ยากที่จะสรุปให้สิ้นสุดได้ด้วยเวลาอันเล็กน้อย และด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงได้รับตำแหน่งที่ทรงเกียรติผู้นำคณะสงฆ์สูงสุดแห่งโลกพระพุทธศาสนา อันเป็นตำแหน่งที่ได้รับการทูลถวายจากผู้นำชาวพุทธโลกจาก ๓๒ ประเทศ เข้าร่วมประชุมสุดยอดพุทธศาสนาแห่งโลก ณ ประเทศญี่ปุ่น เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๕๕ ในฐานะที่ทรงได้รับการเคารพอย่างสูงสุด รวมทั้งเป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก แห่งประเทศไทย ผู้สอนพระธรรมคำสั่งสอน ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ให้ทุกคนปฏิบัติธรรม ตั้งอยู่ในพระปัญญาธรรม และพระกรุณาธรรม นำไปสู่สันติภาพ และความเจริญรุ่งเรือง มีพระบารมีปกแผ่ไพศาล ไปทั่วราชอาณาจักรไทยและทั่วโลก นับเป็นแบบอย่างของสากลโลก ซึ่งเป็นการมอบตำแหน่งนี้เป็นครั้งแรกของโลก ในส่วนปริญญากิตติมศักดิ์ พระองค์ได้รับการถวายปริญญากิตติมศักดิ์จากสถาบันการศึกษา (ในระดับมหาวิทยาลัย) รวมทั้งสิ้น ๑๒ สถาบัน

สำหรับสมณศักดิ์ ที่ทรงได้รับพระราชทาน มีลำดับดังนี้

พ.ศ. ๒๔๙๐ พระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ "พระโศภณคณาภรณ์"

พ.ศ. ๒๔๙๕ พระราชาคณะชั้นราช ในพระราชทินนามเดิม

พ.ศ. ๒๔๙๘ พระราชาคณะชั้นเทพ ในพระราชทินนามเดิม

พ.ศ. ๒๔๙๙ พระราชาคณะชั้นธรรม ที่ พระธรรมวราภรณ์ ฯ

พ.ศ. ๒๕๐๔ พระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ ที่ พระสาสนโสภณ ฯ

พ.ศ. ๒๕๑๕ สมเด็จพระราชาคณะ (สุพรรณบัฏ) ที่ สมเด็จพระญาณสังวร ฯ

พ.ศ. ๒๕๓๒ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก มีพระนามตามจารึก ในพระสุพรรณบัฏ ว่า

สมเด็จพระญาณสังวร บรมนริศรธรรมนีติภิบาล อริยวงศาคตญาณวิมล สกลมหาสังฆปริณายก ตรีปิฎกปริยัตติธาดา วิสุทธจริยาธิสมบัติ สุวัฑฒนภิธานสงฆวิสุต ปาวจนุตตมพิสาร สุขุมธรรมวิธานธำรง วชิรญาณวงศวิวัฒ พุทธบริษัทคารวสถาน วิจิตรปฏิภาณพัฒนคุณ วิบุลสีลาจารวัตรสุนทร บวรธรรมบพิตร สรรพคณิศรมหาปธานาธิบดี คามวาสี อรัณยวาสี สมเด็จพระสังฆราช เพื่อประกาศพระเกียรติก้องกำจาย จึงขอขยายเทิดพระเกียรติด้วยคำร้อยกรอง เนื่องในวาระพระชันษาครบ ๑๐๐ ปี ดังมีความว่า

<u>โคลง</u>

เอกองค์พระเลิศล้ำ ปัญญา-ยิ่งเอย
สูงยิ่งพระชันษา ครบร้อย
ณ วันที่สามตุลาฯ ไม่ยิ่ง-หย่อนแฮ
เป็นหนึ่งนับว่าน้อย ยากแท้จักเห็น

พระองค์เป็นเหล่าเชื้อ สามัญ-ชนเอย
โดดเด่นอัศจรรย์ แต่ต้น
"เจริญ" นี่สำคัญ ต้นแบบ-ฉบับนา
พระกุศลมากล้น ก่อสร้างอักโข

"สุวฑฺฒโน" บทนี้ สวยงาม-จริงเอย
ควรคู่กับพระนาม ครบถ้วน
เหมาะสมกับฤกษ์ยาม ประสูติ-แรกเริ่มนา
"สมเด็จ"ฯ ทรงงามล้วน เปี่ยมด้วยทุกสถาน

กลอน

พระประมุข	สงฆ์ไทย	ยิ่งใหญ่นัก
เห็นประจักษ์	ทุกที่	มีหลักฐาน
ทรงเป็นปราชญ์	เมธี	ปรีชาชาญ
ประสบการณ์	มากอนันต์	เกินบรรยาย
พระรูปงาม	น้ำพระทัย	แผ่ไพศาล
ทรงประทาน	ความสุข	ทุกที่หมาย
ทรงสละ	เงินทอง	ของมากมาย
คราววอดวาย	หมองไหม้	เมื่อภัยมา
ทรงศรัทธา	"สร้างโรงพยาบาล"	ประสานรัฐ
ที่บำบัด	เห็นประจักษ์	เพื่อรักษา
ชุบชีวิต	พี่น้อง	ผองประชา
ซับน้ำตา	ให้เหือดหาย	คลายกังวล
ทรงเป็นแบบ	นำทาง	สร้างวัดโบสถ์
ได้ทรงโปรด	จัดแต่ง	ทุกแห่งหน
เสด็จเหนือ	ใต้ต่ำ	ทุกตำบล
ประชาชน	เคารพรัก	ได้สักการ
ประทานธรรม	โอวาท	ประกาศให้
พระสงฆ์ไทย	ร่วมรัก	สมัครสมาน
"สามัคคี"	ต้องรีบเร่ง	ให้เบ่งบาน
เพื่อสืบสาน	พุทธศาสน์	คู่ชาติไทย

พระองค์เป็น พระบิดร อาทรลูก
ทรงฝังปลูก อนาคต ให้สดใส
"พรหมวิหาร" คือพระธรรม ฉ่ำพระทัย
ช่างยิ่งใหญ่ ลึกล้ำ เกินคำชม
จะหาใคร ไหนอื่น เป็นหมื่นแสน
มาเทียบแทน ให้จำเพาะ ได้เหมาะสม
มีทุกอย่าง ที่ใฝ่หา น่านิยม
เอกอุดม เป็นหนึ่ง ที่พึงมี
พระกุศล ผลบุญ อดุลยฤทธิ์
ได้ประสิทธิ์ พูนเพิ่ม เสริมศักดิ์ศรี
ให้พระองค์ คงอยู่ คู่ธาตรี
ยิ่งร้อยปี เป็นนิมิต สถิตเทอญฯ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจ และทรงรับพระภาระอันหนักยิ่งตลอดพระชนม์ชีพ แม้จะทรงชราภาพมากแล้ว ก็ยังทรงงานทั้งด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ ไม่ได้เกษียณไปตามพระชันษา ซึ่งถดถอยลงไปเป็นอันมากแล้ว เป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สถิต ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทร



มหาภูมิพลอดุลยเดช เป็นสมเด็จพระสังฆราชที่มีพระชันษามากกว่าสมเด็จพระสังฆราชทุกพระองค์ในอดีต และเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์แรกของไทย ที่มีพระชันษา ๑๐๐ ปี

ช่วงปีพุทธศักราช ๒๕๔๗ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ประชวรและประทับรักษาพระองค์ ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ กรุงเทพมหานคร ไม่สะดวกที่จะเข้าร่วมงานพระศาสนาได้มีการแต่งตั้งให้ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) เป็นผู้**ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช** จนกระทั่งสิ้นสุดวาระ ต่อมาได้มีการแต่งตั้งคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่ สมเด็จพระสังฆราช เพื่อบริหารกิจการคณะสงฆ์แทนสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช โดยประกอบด้วย พระราชาคณะรวม ๗ รูป จากพระอาราม ๗ วัด มีสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) ในฐานะมีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ ทำหน้าที่ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ เวลา ๑๙.๓๐ นาฬิกา ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เนื่องจากติดเชื้อในกระแสพระโลหิต รวมพระชันษา ๑๐๐ ปี ๒๑ วัน พรรษา ๘๐ ยังความเศร้าสลดใจ ให้เกิดธรรมสังเวชแก่พุทธบริษัท ทั้งในประเทศไทย ทั้งในต่างประเทศเป็นอันมาก

บัดนี้ มาถึงวาระบรรจบครบรอบสตมวาร (๑๐๐ วัน) นับแต่วันสิ้นพระชนม์มา ได้อัญเชิญพระพุทธพจน์แห่งพระบรมศาสดา อันเป็นส่วนอนุสาสนี ที่ได้ตรัสพร่ำสอนอยู่เป็นนิตย์ มาแสดงพอเป็นแนวทางปฏิบัติโดยสังเขปว่า

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา เป็นอาทิ

แปลความว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง

สังขารทั้งหลายทั้งปวง เป็นทุกข์ทนได้ยาก

ธรรมทั้งหลายทั้งปวง เป็นอนัตตา ดังนี้

สังขาร ยังเป็นสภาวะที่ถูกปรุงแต่งด้วยเหตุและปัจจัย เมื่อเหตุและปัจจัยยังคุมกันอยู่ได้ ไม่มีส่วนใดส่วนหนึ่งพิกลพิการหรือพังสลายไป ก็ยังทรงตัวอยู่ได้ บางครั้งแม้จะมีอาการผิดรูปไปบ้าง แต่ก็พอจะเยียวยารักษาให้เป็นไปอยู่ได้ตามต้องการ ที่กล่าวถึงนี้ รวมไปถึงสังขารทั้งที่มีวิญญาณครอง เช่น คนและสัตว์ และสังขารที่ไม่มีวิญญาณครอง เช่น ต้นไม้ ภูเขา บ้านเรือนเป็นต้น เหตุและปัจจัยที่ว่านั้น อาจกล่าวได้ว่า บุญกุศลอันเป็นฝ่ายสนับสนุนส่งเสริม และบาปอกุศลอันเป็นฝ่ายทำลายล้าง รวมไปถึงธาตุทั้ง ๔ อันเป็นธาตุหลัก ที่ได้ยืมมาใช้เป็นของชั่วคราวและจะต้องส่งคืน ขณะที่ยังไม่แตกสลาย จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้ปัจจัย ๔ อันได้แก่ เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม อาหารเครื่องบริโภค บ้านเรือนที่พักอาศัย คิลานปัจจัยหยูกยารักษาโรค สิ่งเหล่านี้ใช้ปรนเปรอชีวิตสังขารให้ดำรงคงอยู่ไปได้ชั่วระยะกาลกำหนด เมื่อหมด

วาระแล้ว ก็ไม่เกิดประโยชน์แต่อย่างใด เพราะสังขารนั้น มีสังขตลักษณะประจำตัวอยู่ ๓ ประการ คือ

อุปฺปาโท ปญฺญายติ มีความเกิดปรากฏ ๑

วโย ปญฺญายติ มีความเสื่อมปรากฏ ๑

ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ เมื่อตั้งอยู่ ความแปรปรวนไป เป็นอย่างอื่นปรากฏ ๑

เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงอาจกำหนดความไม่เที่ยงได้หลายลักษณะ เช่น เมื่อมีความเกิด ความตายก็ต้องมี ไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือวัตถุสิ่งใด ย่อมแตกทำลายไปในที่สุด ในระหว่างเกิดกับตายนั้น ก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น วัน เดือน ปี ก็มิได้หยุดอยู่คงที่ พร้อมกันนั้น ลำดับอายุวัยสังขาร ก็ได้ผ่านไปไม่หยุดอยู่คงที่เช่นกัน เป็นวัยเด็ก วัยหนุ่มสาว และวัยแก่ชรา อย่างที่ปรากฏอยู่ทั่วไป หากมองให้ใกล้และลึกลงไปกว่านี้ สังขารทั้งที่เป็นส่วนรูปธรรม ทั้งที่เป็นส่วนนามธรรม ก็มีความเปลี่ยนแปลงไม่เที่ยงทุกลมหายใจ ต้องใช้สติปัญญาพิจารณาส่วนนี้โดยอุบายอันแยบคายจึงจะสามารถเห็นได้ ท่านจึงวางหลักไว้เพื่อพิจารณา ๔ ประการ ดังนี้

อนิจฺจตา ความไม่เที่ยง

อุปฺปาทวยปฺปตฺติโต เพราะเป็นไปโดยการเกิดและการสลาย



วิปริณามโต เพราะเป็นของแปรปรวน เปลี่ยนแปลง

ตาวกาลิกโต เพราะเป็นของอยู่ได้ชั่วขณะ

นิจฺจปฏิกฺเขปโต เพราะแย้งต่อความเที่ยง

มีพระบาลีว่า **ยทานิจฺจํ** สิ่งใดไม่เที่ยง **ตํ ทุกฺขํ** สิ่งนั้นเป็นทุกข์ จึงเป็นเหตุผลต่อเนื่อง ได้ในพระบาลีถัดไปว่า

สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา สังขารทั้งหลายทั้งปวง เป็นทุกข์ มีความหมายที่ควรพิจารณา ๒ ประการ คือ สังขารย่อมเป็นศูนย์รวมแห่งความทุกข์นานาประการ เป็นที่เกิดของโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ถูกความหิวความกระหายบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา และเป็นสภาวะที่ทนได้ยาก ไม่อยู่ในสภาพเดิม ทำให้ผู้ที่เข้าไปยึดมั่นถือมั่น มีความทุกข์อยู่ตลอดไป ท่านได้วางนัยให้พิจารณา ๔ ประการ ดังนี้

ทุกฺขตา ความเป็นทุกข์และทนได้ยาก

อภิณฺหสมฺปติปีฬนโต เพราะมีความบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา

ทุกฺขมนโต เพราะเป็นสภาพที่ทนได้ยาก

ทุกฺขวตฺถุโต เพราะเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์

สุขปฏิกฺเขปโต เพราะแย้งต่อความสุข

มีพระบาลีสืบเนื่องว่า **ยํ ทุกฺขํ** สิ่งใดเป็นทุกข์ **ตํ อนตฺตา** สิ่งนั้นเป็นอนัตตา คือมิใช่ตัวตน บังคับบัญชาให้เป็นไปตามปรารถนาไม่ได้ มีนัยที่ควรพิจารณา ๔ ประการ



<u>อนตฺตตา</u> สภาวะมิใช่ตัวตน

สุญฺญโต เพราะเป็นสภาพว่างเปล่า

อสฺสามิกโต เพราะไม่มีเจ้าของ

อวสวตฺตนโต เพราะไม่เป็นไปในอำนาจ

อตฺตปฏิกฺเขปโต เพราะแย้งต่ออัตตา

ในข้อนี้ พึงเห็นตัวอย่างที่พระพุทธองค์ ได้ตรัสสอนมูลศิริเศรษฐี และอดีตผู้เป็นบิดาว่า

ปุตฺตา มตฺถิ ธนมตฺถิ อิติ พาโล วิหญฺญติ
อตฺตา หิ อตฺตโน นตฺถิ กุโต ปุตฺตา กุโต ธนํ

แปลว่า คนพาลย่อมเดือดร้อน (บ่นเพ้อ) อยู่ว่า
บุตรทั้งหลายของเรา มีอยู่ ทรัพย์ของเรา มีอยู่
ก็ตนของตนไม่มี บุตรทรัพย์จักมีแต่ไหน

โดยความก็คือ ชาวโลกทั้งหมด สำคัญอยู่ว่า ตนมีบุตรธิดา มีภรรยาสามี มีทรัพย์สมบัติมากมาย แต่ความมีนั้น ก็จะกลับกลายเป็นไม่มี แม้แต่ตัวตนที่สำคัญมั่นหมายว่าเป็นเจ้าของก็จะสูญสลายไป ไม่มีใครเป็นเจ้าของที่แท้จริงเลย

เพราะฉะนั้น **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** จึงเป็นพระไตรลักษณ์ที่เห็นเป็นประจักษ์อยู่ทั่วไป แก่ทุกรูปทุกนาม คือเกิดขึ้นมาแล้วก็บ่ายหน้าไปสู่ความทุกข์ยากลำบาก มีความเปลี่ยนแปลงไม่คงที่แม้แต่วินาทีเดียว และสุดท้ายก็แตกสลายเมื่อสิ้นเหตุสิ้นปัจจัย จึงสรุปลงในคำนักปราชญ์ที่สอนว่า

"สุมโธเทศนา"

สังขารอนิจจา จุติมาประจำตน
ไม่เที่ยงมิเลี่ยงพ้น นรรับประทับกาย
สังขารก็ทุกขา กะนราตลอดสาย
เกิดมากระทั่งตาย จะผจญเสมอกัน
สังขารอนัตตา อยู่มาเสมือนฝัน
ยามตื่นสลายพลัน บ่มิใช่ก็ตัวตน
เหตุนี้ประชาชาติ ละประมาทวิลาศผล
วิญญาณมิมืดมน ก็จะพ้น ณ บ่วงมาร
พึงนึกและตรึกตรอง นรผองชีวาศานต์
ทำบุญและสุนทาน ผลตระการจะตามตน
ยามพรากลาจากโลก บ่มิโศกประสบผล
ชีวิตมิมืดมน ก็เสวยสวรรค์ครอง
แม้นทราบและซึ้งทรวง มนะดวงมิห่วงผอง
ชีพเปรมเกษมปอง ก็จะสมภิรมยา
สังขารฤชีวัง อนิจจังนะแน่หนา
เป็นทุกข์อนัตตา วรสัจพระตรัสจริง

แสดงพระธรรมเทศนาใน ติลักขณกถา อนุโมทนาในกุศลทักษิณานุปทานกิจ น้อมอุทิศถวายพระกุศล แด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ผู้ทรงเป็นพระบิดรแห่งคณะสงฆ์ไทย และเป็นบุญเขตหลักชัย แห่งชาวพุทธทั้งปวง สมควรแก่เวลา ขอยุติพระธรรมเทศนาลงไว้แต่เพียงนี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

พระธรรมเทศนา

เรื่อง สัทธัมมาปริหายนกถา

พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ อุบลพิทักษ์ ป.ธ.๙)
วัดป่าแสงอรุณ
แสดง ณ วัดศรีเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
วันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๕๗
เวลา ๐๙.๐๙ น.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)
ธมฺมาราโม ธมฺมรโต ธมฺมํ อนุวิจินฺตยํ
ธมฺมํ อนุสฺสรํ ภิกฺขุ สทฺธมฺมา น ปริหายตีติ.

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา ในสัทธัมมาปริหายนกถา ว่าด้วย เรื่อง ความไม่เสื่อมจากพระสัทธรรม เพื่ออนุโมทนา ในกุศลพิธี ปรารภงานฉลองเจดีย์พิพิธภัณฑ์พระธรรมไตรโลกาจารย์ (รักษ์ เรวโต) อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๙ (ธ) และอดีตเจ้าอาวาสวัดศรีเมือง ที่คณะศิษยานุศิษย์ ทั้งฝ่ายบรรพชิต ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ ทั้งที่อยู่ในประเทศไทย ทั้งที่อยู่ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นครเวียงจันทน์ ได้จัดขึ้นด้วยสำนึกในคุณูปการที่พระเดชพระคุณฯ ผู้มรณภาพไป ได้สร้างไว้เป็น

อเนกประการ ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ด้วยการแสดงกตัญญูกตเวทิตาให้ปรากฏเป็นรูปธรรม นำหมู่คณะบรรดาศิษย์ทั้งปวงสร้างเจดีย์พิพิธภัณฑ์ขึ้นถวาย ด้วยงบประมาณราคาหกล้านบาท เพื่อเป็นสถานที่เก็บรักษาอัฏฐบริขาร ประดิษฐานรูปเหมือนและบริขารเครื่องใช้สอยอื่นๆ เพื่อเป็นอนุสรณีย์และกราบไหว้สักการะบูชา ของบรรดาสานุศิษย์ไปตลอดกาลเวลาอันยาวนานสืบไป การประกอบพิธีอันเป็นมหากุศลครั้งนี้ ดำเนินมาตั้งแต่เช้าวันที่ ๑๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๕๗ และจักเสร็จสมบูรณ์ในเวลาประมาณ ๑๒ นาฬิกา วันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๕๗ นี้

เบื้องต้นขออนุญาตนำประวัติสังเขป ของพระเดชพระคุณฯ พระธรรมไตรโลกาจารย์ มาย้อนรำลึกสำนึกในปฏิปทาอันงดงามเฉพาะส่วนที่สำคัญ เพื่อเป็นแบบฉบับและเป็นทิฏฐานุคติ สำหรับผู้มีศรัทธาที่จะศึกษาดำเนินตาม ให้ได้รับอานิสงสคุณกองบุญอันยิ่งใหญ่ เช่นที่ พระเดชพระคุณฯ ได้รับมาแล้ว

พระธรรมไตรโลกาจารย์ มีนามเดิมว่า **แพงคำฮัก** ต่อมาได้เปลี่ยนเป็น**รักษ์** นามสกุล มีวรรณดิษฐ์ เป็นบุตรของนายวรรณ์ นางบุญมี มีวรรณดิษฐ์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๕๐ เวลา ๒๑.๐๐ น. ที่บ้านขุนตรา ตำบลตาแสงสีฐาน อำเภอเมือง ในกำแพงนครเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๖๐ ได้รับบรรพชาเป็นสามเณร อายุเพียง ๑๑ ปี ที่วัดขุนตรา อันเป็นวัดในภูมิลำเนาบ้านเกิด จาก

นั้นได้ย้ายจากสำนักเดิม เดินทางเข้ามาศึกษาในประเทศไทย สามารถสอบได้นักธรรมชั้นเอก และเปรียญธรรม ๔ ประโยค ที่วัดบรมนิวาส กรุงเทพมหานคร ได้รับการบรรพชาและอุปสมบทในคณะสงฆ์ธรรมยุต เริ่มตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๖๕ และปีพุทธศักราช ๒๔๗๐ ตามลำดับ โดยมี พระธรรมธีรราชมหามุนี (สิริจนฺโท จันทร์) เป็นพระอุปัชฌาย์ ภายหลังได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นชั้นหิรัญบัฏ ที่ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ มีพระอมราภิรักขิต (ชัย ชิตมาโร) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูวินัยธร (ปลื้ม) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายา ว่า "เรวโต"

พระเดชพระคุณฯ ได้พักอยู่จำพรรษาที่วัดบรมนิวาส รวม ๘ ปี คือตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๖๕ ถึงปีพุทธศักราช ๒๔๗๒ จากนั้นได้รับนิมนต์ให้ไปเป็นครูสอนภาษาบาลี ที่วัดจันทบุรี ในเขตกำแพงนครเวียงจันทน์ ประเทศลาว ซึ่งวัดนี้มีอายุก่อสร้างมา ๔๖๔ ปีแล้ว

ต่อมา พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) เจ้าคณะมณฑลอุดรธานี และเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี ได้แต่งตั้งให้เป็นอาจารย์สอนบาลีและได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นเวลา ๒ ปี ช่วงพุทธศักราช ๒๔๗๔ ถึงพุทธศักราช ๒๔๗๕

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๖ พระครูศีลสารวิสุทธิ์ เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย ฝ่ายมหานิกาย ได้ขอให้พระมหารักษ์ เรวโต

ไปทำหน้าที่เป็นอาจารย์สอนบาลีไวยากรณ์ ที่วัดศรีเมือง หรือวัดเมืองหนอง ซึ่งเป็นวัดธรรมยุตแห่งแรกในจังหวัดหนองคาย

พระเดชพระคุณฯ พระธรรมไตรโลกาจารย์ มีความรู้พิเศษรอบด้าน อาทิ ภาษาฝรั่งเศส วิชาการไฟฟ้า เครื่องจักรกลและการก่อสร้างเป็นต้น จึงได้เจริญรุ่งเรืองในพระศาสนามาตามลำดับ ได้รับความไว้วางใจจากผู้บังคับบัญชาระดับสูงเป็นอย่างดี จึงมีโอกาสได้รับพระราชทานตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ตามสมควรแก่เวลา

พ.ศ.๒๔๙๐ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระวิชัยมุนี
พ.ศ.๒๕๐๐ เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ พระราชบัณฑิต
พ.ศ.๒๕๑๐ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ พระเทพบัณฑิต
พ.ศ.๒๕๒๑ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่
พระธรรมไตรโลกาจารย์

ส่วนตำแหน่งบริหารการปกครองคณะสงฆ์ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย (ธ) เจ้าคณะภาค ๙ (ธ) และที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๙ (ธ)

พระเดชพระคุณ ฯ พระธรรมไตรโลกาจารย์ เป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นรัตตัญญู อายุ ๙๘ ปี พรรษา ๗๗ นับเป็นพระมหาเถระในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีประวัติงดงาม มั่นคงในสัมมาปฏิบัติ เคร่งครัดในพระธรรมวินัย มีประสบการณ์ด้านการบริหารคณะสงฆ์ และเป็นที่ยอมรับในคณะสงฆ์สายปฏิบัติ ปฏิปทาใน

ด้านการสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ ที่พระเดชพระคุณฯ ได้ริเริ่มดำเนินการมา ยังได้รับการสืบสานถือปฏิบัติให้เจริญรุดหน้ารุ่งเรืองตราบเท่าทุกวันนี้

พระเดชพระคุณ ฯ พระธรรมไตรโลกาจารย์ (รักษ์ เรวโต มีวรรณดิษฐ์) ได้ละสังขารลงอย่างสงบด้วยโรคชรา สิริอายุได้ ๙๘ ปี พรรษา ๗๗

อดีตกาลผ่านพ้น นานปี-แล้วเอย
เคยอุ่นอกเปรมปรีดิ์ ไม่น้อย
ภาคเก้านั่นเคยมี สงฆ์เด่น-จริงนา
"รักษ์" นี่คือนามถ้อย จดจ้องจำเฉลย

เคยแผ่บุญปกป้อง ร่มเย็น-มาเอย
มีสุขหายลำเค็ญ หมดเศร้า
พระผู้ใหญ่สมเป็น รูปหนึ่ง-นั่นแล
ฉ่ำสุขทั่วภาคเก้า แซ่ซ้องสรรเสริญ

"พระธรรมไตรโลกาจารย์" ประสานศิษย์
ทั่วทุกทิศ ไม่ประมาท หรือขาดเขิน
สู่แนวทาง ถูกธรรม เรืองจำเริญ
แม้เผชิญ เหตุการณ์ ผ่านได้ดี

ด้วยปัญญา เชี่ยวชาญ ผ่านร้อนหนาว
เมื่อถึงคราว ไตร่ตรอง ไม่ต้องหนี
ปรับประยุกต์ ด้วยฉลาด ชาติเมธี
เป็นวิถี พึงประสงค์ ได้มงคล

ณ วันนี้ หมู่สงฆ์ ปลงสังเวช
นำเป็นเหตุ ทายาท ประกาศผล
จักยึดแบบ แนบประทับ กำกับตน
จักอดทน รักษาศาสน์ คู่ชาติไทย
สาธุชน ทั้งผอง ประคองจิต
ร่วมอุทิศ บุญจริง ครั้งยิ่งใหญ่
สร้างเจดีย์ น้อมบูชา ด้วยอาลัย
"แด่พระธรรมไตรโลกาจารย์" เท่านานเทอญฯ

เพื่อให้ธรรมะสอดคล้องต้องตามสังเขปประวัติที่ได้แสดงมา ได้อัญเชิญพุทธคาถาปรากฏในอรรถกถาธรรมบทภาคที่ ๘ ขึ้นมาแสดงว่า

ธมฺมาราโม ธมฺมรโต ธมฺมํ อนุวิจินฺตยํ
ธมฺมํ อนุสฺสรํ ภิกฺขุ สทฺธมฺมา น ปริหายติ.

แปลความว่า ภิกษุผู้มีธรรมเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในธรรม
ใคร่ครวญอยู่ซึ่งธรรม ระลึกถึงธรรมอยู่
ย่อมไม่เสื่อมจาก พระสัทธรรม ดังนี้

มีอธิบายว่า เมื่อพิจารณาโดยนัยแห่งอุปมา ทำให้เกิดความเข้าใจว่าเป็นประหนึ่งอุทยานดอกไม้นานาพันธุ์ มีสีสันสวยสดงดงามน่าชวนชม มีพฤกษาลดาวัลย์เขียวขจีอยู่รอบด้าน มีธารน้ำที่ใสสะอาดคอยหล่อเลี้ยง รุกขชาติ ปทุมชาติให้ชุ่มฉ่ำตลอดวันและคืน ทำให้ผู้ได้ทัศนาตื่นตาตื่นใจอยู่ตลอดเวลา แม้หากจะได้ชื่นชมสม

อุราแล้วก็ยังยินดีพอใจไม่รู้จักจบสิ้น ยิ่งพิศยิ่งเพลินเจริญตาหาที่เปรียบมิได้ ทำให้หลงใหลเพลินชมอย่างแนบสนิท ติดตาตรึงใจชั่วนิจนิรันดร์กาล ปานประหนึ่งพระภิกษุผู้เป็นทายาทแห่งพระศาสนา ได้มอบกายถวายชีวิตพร้อมทั้งจิตใจ แด่พระจอมไตรโลกนาถ ด้วยปสาทะศรัทธาอันปี่ยมล้นและหนักแน่นมั่นคง มีจิตมุ่งตรงต่อความพ้นทุกข์ อันเป็นอุดมการณ์สูงสุดของพระพุทธศาสนา ยากที่จะถอนศรัทธาซึ่งหยั่งรากแก้วอันมั่นคงให้ถ่ายถอนคลอนแคลน กลับกลายเป็นอื่นไปได้ รวมความแล้วคือ มีจิตใจตั้งมั่นอยู่ในธรรมอย่างลึกซึ้ง และพระธรรมก็กลับคุ้มครองรักษาผู้นั้นให้อยู่ตลอดรอดฝั่ง มีความสงบสุขสมบูรณ์ได้ตามปรารถนา

พระอรรถกถาจารย์ได้ไขความบท **"ธมฺมาราโม"** ไว้ว่าผู้มีธรรมเป็นที่มายินดี คือเป็นผู้ยินดีในสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา

การภาวนาหรือการปฏิบัติธรรมนั้น สำคัญอยู่ที่จิต เพราะจิตเป็นศูนย์กลางแห่งความดีและความชั่ว ถ้าตั้งจิตไว้ผิดทางก็จะก่อให้เกิดทุกข์ ถึงความวิบัติล่มจม ประสบความพินาศวอดวาย แต่ถ้าตั้งจิตไว้ถูกทาง เป็นทางที่ชอบ เช่นในกุศลกรรมบถเป็นต้น ย่อมถึงความเจริญรุ่งเรืองไพบูลย์ พอกพูนด้วยบุญกุศลบารมีบรรลุถึงความสวัสดีโดยชอบ

จิตนั้น โดยสภาวะเดิมเป็นธรรมชาติผ่องใสไม่ขุ่นมัว อย่างที่เรียกว่า จิตประภัสสร แต่ที่เกิดเศร้าหมองขุ่นมัว เพราะถูกกิเลสจรมากระทบเข้า เทียบให้เห็นชัดขึ้นเช่น **น้ำ** โดยปกติเป็นของนิ่ง

บริสุทธิ์สะอาด เย็น แต่ถ้ามีสีต่างๆ หรือโคลนตม ลมพายุก่อตัวเข้ารบกวนแล้ว ย่อมกลายเป็นน้ำขุ่น เกิดละลอกคลื่น ไม่สงบสงัดได้เช่นกัน จิตที่ถูกนิวรณูปกิเลส เข้าครอบงำ คือ

กามฉันทะ พอใจรักใคร่ในอารมณ์ที่ชอบใจมีรูปเป็นต้น

พยาบาท ปองร้ายผู้อื่น

ถีนมิทธะ จิตหดหู่และเคลิบเคลิ้ม

อุทธัจจกุกกุจจะ ฟุ้งซ่านและรำคาญ

วิจิกิจฉา ลังเลไม่ตกลงได้

พระโบราณาจารย์เปรียบไว้ว่า จิตของผู้ถูกกามฉันทะครอบงำ เป็นดุจน้ำระคนด้วยสีต่างๆ จิตที่ถูกพยาบาทครอบงำเป็นดุจน้ำที่กำลังเดือดพล่าน จิตที่ถูกถีนมิทธะครอบงำ เป็นดุจน้ำที่ถูกจอกแหนปิดไว้ จิตที่ถูกอุทธัจจกุกกุจจะครอบงำ เป็นดุจน้ำที่กระเพื่อมหรือมีคลื่นแรงอยู่เป็นนิตย์ จิตที่ถูกวิจิกิจฉาครอบงำ เป็นดุจน้ำขุ่นเป็นตมทั้งอยู่ในที่มืด น้ำต่างๆ ดังกล่าวนี้ไม่สามารถจะใช้ส่องดูเงาหน้าได้ฉันใด จิตที่ถูกนิวรณ์ ๕ ครอบงำก็ไม่สามารถจะรับรองสมถภาวนาหรือสมาธิภาวนาได้ฉันนั้น

ผู้ที่ถูกนิวรณ์กลุ้มรุมจิตใจ ที่เรียกว่า **ปริยุฏฐานกิเลส** ถือว่าเป็นผู้ไม่มีอิสระ เพราะต้องเป็นทาสของกิเลสนิวรณ์ ไม่เป็นไทแก่ตัว ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ในสามัญญผลสูตร ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ว่า

เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ ยถา อิณํ ยถา โรคํ

ยถา พนฺธนาคารํ ยถา ทาสพฺยํ ยถา กนฺตารทฺธานมคฺคํ

เอวํ อิเม ปญฺจ นีวรเณ อปฺปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสติ

ความว่า ฉันนั้นเหมือนกัน มหาบพิตร ภิกษุย่อมพิจารณา

เห็นนิวรณ์ ๕ ประการเหล่านี้ ที่ยังละไม่ได้ในตน

เหมือนหนี้ เหมือนโรค เหมือนเรือนจำ

เหมือนความเป็นทาส เหมือนทางไกลกันดาร

เมื่อภิกษุเจริญสมถภาวนา หรือ สมาธิภาวนาทำให้จิตเข้าถึงอุปจารสมาธิได้เป็นอย่างต่ำ อัปปนาสมาธิได้เป็นอย่างสูง ก็ย่อมละนิวรณ์ทั้ง ๕ ได้ ซึ่งได้มีข้ออุปมาไว้ว่า

ละกามฉันทะได้	เหมือนความไม่มีหนี้
ละพยาบาทได้	เหมือนความไม่มีโรค
ละถีนมิทธะได้	เหมือนการพ้นจากเรือนจำ
ละอุทธัจจกุกกุจจะได้	เหมือนความเป็นไทแก่ตัว
ละวิจิกิจฉาได้	เหมือนภูมิสถานอันเกษม

สมถภาวนาหรือสมาธิภาวนา เป็นการภาวนาที่มุ่งการบริหารจิตเป็นหลัก ใช้อุบายฝึกจิต ไม่ให้เกิดความฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ โดยใช้สตินึกเอาอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งมาบริกรรม ให้จิตจดจ่อแน่นิ่งอยู่ในอารมณ์นั้น จนสงบระงับไม่ฟุ้งซ่าน อารมณ์ที่ว่านั้น กล่าวไว้ว่ามีถึง ๔๐ ประการ มีอนุสสติ ๑๐ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นที่สัปปายะ คือเป็นที่สบาย เหมาะกับจริตนิสัยสำหรับ

ผู้ปฏิบัติธรรม เหมือนกับการรับประทานยาเพื่อรักษาโรค ก็ต้องเลือกยาที่จะสามารถเยียวยารักษาโรคให้ทุเลาลง กระทั่งหายขาดได้ จึงจะเกิดประโยชน์

ผู้เจริญสมถภาวนาหรือสมาธิภาวนา เมื่อได้ทราบหน้าตานิวรณ์ทั้ง ๕ ไว้แล้ว ก็ควรทราบต่อไปว่า นิวรณ์ทั้ง ๕ จะเกิดขึ้นและเข้าไปครอบงำจิตใจได้ ก็ย่อมมีเหตุ มิใช่เกิดขึ้นได้โดยไม่ได้อาศัยอะไรเลย ทรงแสดงไว้ว่า

สุภนิมิต	เป็นเหตุเกิด	**กามฉันทะ**
ปฏิฆนิมิต	เป็นเหตุเกิด	**พยาบาท**
ความไม่ยินดี เกียจคร้าน	เป็นเหตุเกิด	**ถีนมิทธะ**
ความไม่สงบแห่งใจ	เป็นเหตุเกิด	**อุทธัจจกุกกุจจะ**
การใส่ใจโดยไม่แยบคาย	เป็นเหตุเกิด	**วิจิกิจฉา**

ขณะเดียวกัน ก็ได้ทรงแสดงธรรมสำหรับละนิวรณ์ ๕ ไว้เป็นคู่ปรับกัน ดังนี้

อสุภนิมิต	เป็นธรรมละ	**กามฉันทะ**
เมตตาเจโตวิมุตติ	เป็นธรรมละ	**พยาบาท**
อารัมภธาตุ	เป็นธรรมละ	**ถีนมิทธะ**
นิกกมธาตุ	เป็นธรรมละ	**ถีนมิทธะ**
ปรักกมธาตุ	เป็นธรรมละ	**ถีนมิทธะ**
เจโตวูปสมะ	เป็นธรรมละ	**อุทธัจจกุกกุจจะ**
โยนิโสมนสิการ	เป็นธรรมละ	**วิจิกิจฉา**

อันธรรมดาการบำรุงร่างกาย แต่ละคนมุ่งมั่นเลี้ยงดูด้วยปัจจัย ๔ เป็นต้น วันหนึ่งๆ นับหลายครั้งหลายหนจนเกือบจะไม่มีเวลาพักผ่อน แต่อาหารใจ หรือการบริหารจิต เพื่อให้ได้รับสิ่งบำรุงเลี้ยงทางใจ ที่เรียกว่าสมถภาวนา หรือ สมาธิภาวนา ที่จะเกิดผลดีแก่จิตโดยตรงนั้น แทบจะไม่ได้คำนึงกันเลย ทั้งที่การปฏิบัติทางจิตนี้ มีคุณเป็นอเนกประการ เป็นบุญใหญ่พิเศษสุดในพระพุทธศาสนา ทั้งได้รับอานิสงส์ทางจิตที่เป็นปัจจุบันทันตา หากสามารถบำเพ็ญสมถภาวนา กระทั่งจิตเป็นสมาธิ เริ่มตั้งแต่ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ กระทั่งสูงสุดถึง อัปปนาสมาธิ ในระดับชั้นฌาน ซึ่งแต่ละชั้นมีองค์ประกอบดังนี้

ปฐมฌาน ฌานที่ ๑ มี วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ทุติยฌาน ฌานที่ ๒ มี ปีติ สุข เอกัคคตา

ตติยฌาน ฌานที่ ๓ มี สุข เอกัคคตา

จตุตถฌาน ฌานที่ ๔ มี เอกัคคตา อุเบกขา

ความเอิบอิ่ม ความสบาย จิตสงบลงเป็นหนึ่ง จะมีความละเอียดประณีตขึ้นไปตามลำดับ ตามภูมิชั้นของฌาน สุดท้ายจะคงเหลือไว้เฉพาะความสงบนิ่งปล่อยวางความสุขสบายไปได้หมด ถึงระดับนี้ก็จัดได้ว่า เป็นธรรมอันสูงสุดของมนุษย์ และเป็นธรรมอันสามัญชนธรรมดาจะทำได้ง่ายๆ ไม่ได้

หลักการสังเกตเมื่อจิตเป็นสมาธิ ท่านให้พิจารณาองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ **ปริสุทฺธํ** จิตสะอาดหมดจดผ่องใส ไร้มลทิน **สมาหิตํ** จิตตั้งมั่นไม่ซัดส่าย อาการที่เคยดิ้นรน กวัด

แกว่ง รักษายาก ห้ามยาก ดื้อรั้นหมดไป อาการที่ข่มได้ยาก กลับกลอก ปลิ้นปล้อน ชอบอารมณ์ต่ำๆ มักเที่ยวไปไกล จะสงบนิ่งลงด้วยดี อาการเหล่านี้ไม่มีปรากฏ **กมฺมนิยํ** จิตมีความเชื่องอ่อนโยน พร้อมที่จะก้าวสู่ธรรมเบื้องสูงต่อไป

วิปัสสนาภาวนา เมื่อจิตได้รับการฝึกฝนอบรมจนเข้าที่ดังกล่าวมาแล้ว มีบาทมีฐานมีบันไดอันมั่นคงที่จะก้าวขึ้นสู่ธรรมระดับสูง ก็ง่ายต่อการบำเพ็ญเพียรระดับวิปัสสนา ดังพระบาลีว่า **สมาหิโต ยถาภูตํ ปชานาติ** ผู้มีจิตใจตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้เห็นตามความเป็นจริง ซึ่งตรงกับคำว่า วิปัสสนา ปัญญาที่เห็นอย่างแจ่มแจ้งชัดเจน โดยตรงคือ รู้เห็นขันธ์ ๕ รวมเรียกว่า นามรูป ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยแบ่งเป็นรูป ๑ แบ่งเป็นนาม ๔ นี่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนาภาวนาโดยตรง ขอยกตัวอย่าง พระจูฬปันถกเถระ ได้รับผ้าขาวผืนไม่ใหญ่นักจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นำไปบริกรรมเป็นเบื้องต้นว่า **รโชหรณํ รโชหรณํ รโชหรณํ** ผ้าเปื้อนฝุ่น ผ้าเปื้อนฝุ่น ผ้าเปื้อนฝุ่น จนจิตสงบอยู่ในอารมณ์เดียวแน่วแน่ ไม่ซัดส่าย ไม่ฟุ้งซ่าน จิตรวมลงในภวังค์เป็นเอกัคคตา จัดเป็นสมถภาวนาในระดับหนึ่ง ครั้นจิตสงบแนบแน่น มีกำลังมากขึ้น สามารถระงับนิวรณูปกิเลสได้อย่างราบคาบ จิตผ่องใสสะอาดปราศจากมลทินเครื่องเศร้าหมอง มีความพร้อมที่จะเลื่อนระดับขึ้นไปสู่วิปัสสนาภาวนา ปรับเปลี่ยนเป็นการใช้ปัญญากำหนดพิจารณา ได้รู้เห็นขึ้นว่า ผ้าขาวผืนนี้กลับเปลี่ยนเป็นผ้าที่หมองคล้ำ ไม่ขาวสดใสเหมือนคราวแรก

เพราะการสัมผัสถูกต้องกับเหงื่อไคลที่เกิดจากการเสียดสีระหว่างสิ่งมีชีวิตมีวิญญาณ กับสิ่งไม่มีชีวิตไม่มีวิญญาณ ไฉนเล่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จักไม่มาถึงตัวเรา ซึ่งเป็น อุปาทินนกสังขาร มีชีวิตจิตใจด้วย ความรู้เห็นในระดับนี้ จัดเป็นวิปัสสนาภาวนา เช่นเดียวกันกับพระเถระผู้เป็นลัทธิวิหาริก ของพระสารีบุตรเถระ ได้รับการอนุเคราะห์จากพระบรมศาสดาด้วยการประทานอุบายวิธี ทรงนิรมิตให้เห็นดอกบัวที่ปักอยู่กองทราย ปริกรรมภาวนาเบื้องต้นว่า **ปทุมํ ปทุมํ ปทุมํ ดอกบัว ดอกบัว ดอกบัว** ไม่นานกลีบดอกบัวเหี่ยวเฉาเพราะขาดน้ำ ก็ร่วงโรยหล่นจากก้านบัว แล้วน้อมนำพระไตรลักษณ์เข้ามาสู่ตน ก็ได้บรรลุผลสูงสุดไม่แตกต่างกัน

รูปธรรม นามธรรม หรือที่เรียกว่า เบญจขันธ์ ตกอยู่ในพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มีข้อควรศึกษาให้เห็นจริงดังนี้

อนิจจัง ความไม่เที่ยง คือ สังขารธรรมทั้งปวงจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของต่างๆ ต้นไม้ ภูเขา รูปกายของเรา ของคนอื่นล้วนแต่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ที่เกิดขึ้น มีขึ้น ทั้งในอดีตที่ผ่านมา ที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน และทั้งที่จักเกิดมีขึ้นในอนาคต จักดำรงคงอยู่ในสภาวะเดิมไม่ได้ ต้องแตกสลายไปเป็นธาตุตามเดิม คือ รูปกายเป็นต้นนี้ ประชุมกันขึ้นมาจากธาตุ ๔ ดิน น้ำ ไฟ ลม สุดท้ายก็จักแปรสภาพไปสู่ของเดิม อย่างที่กล่าวกันอยู่เสมอว่า เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ตามสังขตลักษณะที่กำหนดไว้ว่า **อุปฺปา**

โท ปญฺญายติ ความเกิดปรากฏ ๑ **วโย ปญฺญายติ** ความเสื่อมปรากฏ ๑ **ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ** เมื่อตั้งอยู่ก็ถึงความแปรปรวนเปลี่ยนแปลง ๑ จึงได้มีการสวดเตือนตนอยู่เสมอว่า **รูปํ อนิจฺจํ เวทนา อนิจฺจา สญฺญา อนิจฺจา สงฺขารา อนิจฺจา วิญฺญาณํ อนิจฺจํ** รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง

ทุกขัง สภาพที่ลำบากทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ มิได้หมายเพียงทุกข์กายทุกข์ใจเท่านั้น รวมไปถึงสังขารธรรมทั้งปวง ไม่ยืนหยัดอยู่คงที่ตลอดไป เช่นเกิดมาเป็นเด็ก ก็มีการเจริญเติบโตเป็นหนุ่มเป็นสาว เป็นคนเฒ่าคนแก่ จะดำรงความเป็นเด็กตลอดไปไม่ได้ หากไม่ตายเสียแต่เป็นเด็กหรือเป็นหนุ่ม สุดท้ายก็ต้องตายเพราะความแก่ชรา อย่างพระบาลีว่า **มรณปริโยสานํ เม ชีวิตํ** ชีวิตมีความตายเป็นที่สุด แม้ในส่วนของนามธรรม คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ไม่มีสภาวะที่เป็นของตัวเอง คือทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เดี๋ยวร้อน เดี๋ยวหนาว ความทรงจำเลือนราง ปรุงแต่งสารพัดเรื่อง ความเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์เกิดมีให้เห็นมากมาย ล้วนเป็นอาการของทุกข์ทั้งสิ้น ทุกข์นี้ยังแอบอยู่กับอนิจจัง อย่างที่มีพระบาลีว่า **ยทนิจฺจํ** สิ่งใดไม่เที่ยง **ตํ ทุกฺขํ** สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์ทนอยู่ได้ยาก

อนัตตา ความมิใช่ตัวมิใช่ตน แต่เพราะบุคคลไปยึดมั่นถือมั่นในอุปาทานขันธ์ สำคัญผิดว่า **เป็นตัวเรา ของเรา** เมื่อมีอาการเจ็บปวด เสียทรวดทรง กระทั่งแตกดับไป จึงเกิดความ

เศร้าโศกเสียใจ เพราะอาการที่ยึดไว้ถือไว้ ที่เรียกว่า อุปาทาน ซึ่งมีเหตุมาจากไม่รู้จริง ไม่เห็นจริง แต่เป็นการรู้ผิด เห็นผิด จึงเกิดทุกข์ซ้ำแล้วซ้ำเล่า เพราะอันที่จริงนั้น รูปกาย ที่รู้สึกเห็นเป็นตัวตนเป็นสังขารธรรมที่ประชุมมาจากธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม อย่างที่ได้ศึกษารู้กันมาว่า

ส่วนที่มีลักษณะแข้นแข็ง กระด้าง สมมติว่าเป็นปฐวีธาตุ คือ ธาตุดิน เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น

ส่วนที่มีลักษณะเอิบอาบ เป็นของเหลว สมมติว่าเป็นอาโปธาตุ คือ ธาตุน้ำ เช่น น้ำตา น้ำลาย น้ำมูก เป็นต้น

ส่วนที่มีลักษณะร้อน สมมติว่าเป็นเตโชธาตุ คือ ธาตุไฟ ได้แก่ ทำกายให้อบอุ่น ทำกายให้ทรุดโทรม ให้เกิดความกระวนกระวาย เผาอาหารให้ย่อย

ส่วนที่มีลักษณะพัดไหว สมมติว่าเป็นวาโยธาตุ คือ ธาตุลม เช่น พัดขึ้นเบื้องบน พัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในลำไส้ ลมพัดไปตามตัว ลมหายใจ

สิ่งเหล่านี้มาประชุมรวมกันขึ้น ด้วยความพร้อมแห่งเหตุและปัจจัย เป็นรูปกายของคน ของสัตว์ ตลอดสรรพสิ่งทั้งหลาย เป็นอยู่ได้ชั่วคราว อย่างที่พูดกันว่า ไม่เกินร้อยปี ก็ต้องแตกสลายออกจากกันแล้ว ท่านจึงเปรียบให้เห็นง่ายๆ ว่า เป็นเหมือนสิ่งของที่ยืมมา อย่างที่ว่า ยืมรถเขามาขับ ยืมทรัพย์เขามาใช้ ต้องส่งคืน ได้แก่ คืนให้แก่ธรรมชาติ ธรรมดา คือ ส่วนไหนที่เป็น

ธาตุดินก็สลายกลายเป็นดินไป ส่วนไหนที่เป็นธาตุน้ำก็สลายเป็นน้ำไป ส่วนไหนที่เป็นธาตุไฟก็สลายเป็นไฟไป ส่วนที่เป็นธาตุลมก็กลับเป็นลมไป ไม่มีส่วนใดที่จะสามารถยึดเอามาเป็นตัวตนของเราได้ จึงปรากฏในบทพระบาลีต่อมาว่า **ยํ ทุกขํ** สิ่งใดเป็นทุกข์ทนได้ยาก **ตํ อนฺตฺตา** สิ่งนั้นมิใช่ตัวมิใช่ตน บังคับบัญชาไม่ได้ เมื่อถึงคราวแก่ ก็ต้องแก่ เมื่อถึงคราวเจ็บ ก็ต้องเจ็บ เมื่อถึงคราวตาย ก็ต้องตาย เป็นอย่างนี้ทั้งในส่วนรูปธรรม ทั้งในส่วนนามธรรม ท่านผู้รู้ได้กล่าวไว้ว่า อารมณ์ของวิปัสสนานั้น เป็นอารมณ์จิตที่ใคร่ครวญหาเหตุและผลในสังขารธรรมทั้งหลาย จนรู้แจ้งเห็นจริงว่า เป็นพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และเมื่อใดจิตยอมรับสภาพความเป็นจริงว่า เป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เรียกว่า จิตเข้าสู่กระแสธรรม ตัดกิเลสได้ ปัญญาที่จะเห็นสภาพความเป็นจริงดังกล่าว ไม่ใช่แต่เพียงปัญญาที่นึกคิดและคาดหมายเอาเท่านั้น แต่ย่อมมีตาพิเศษ หรือตาใน ที่พระท่านเรียกว่า **"ญาณทัสสนะ"** เห็นเป็นเช่นนั้นจริงๆ

พระเดชพระคุณฯ พระธรรมไตรโลกาจารย์ มีประสบการณ์ผ่านการศึกษาธรรม อบรมฝึกฝนตนในธรรมปฏิบัติ และได้รับผลจริงจากการประพฤติธรรม สมควรแก่ธรรม มีชีวิตอยู่กับพระธรรม มีพระธรรมเป็นที่พึ่ง จึงเป็นผู้ไม่เสื่อมจากพระสัทธรรม คือ ปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม และปฏิเวธสัทธรรม ตามความแห่งพระคาถานี้ทุกประการ จึงเป็นพระมหาเถระผู้สง่างามท่ามกลางแห่งคณะสงฆ์ เป็นผู้ควรแก่การเชิดชูบูชาสักการะและเป็นเนื้อนา

บุญที่สาธุชนทั้งหลาย ได้ร่วมกันบำเพ็ญกุสลาธิการด้วยความเอิบอิ่มตลอดมา จวบจนปัจจุบันกาล แม้หากจะละสังขารไปแล้วก็ตาม

ด้วยกุศลบุญญาธิการ ที่ได้ร่วมสมาทานถือปฏิบัติจัดเป็นส่วนกตัญญูกตเวทิตาธรรม อันชักนำให้ก่อกองบุญใหญ่ ก่อสร้างเจดีย์พิพิธภัณฑ์ พระธรรมไตรโลกาจารย์ (รักษ์ เรวโต มีวรรณดิษฐ์) ประดิษฐานรูปเหมือนและอัฏฐบริขารอื่นๆ ด้วยดวงจิตที่แช่มชื่นเบิกบานเป็นการตอบสนองพระคุณที่เกิดความอบอุ่นใจอย่างสุดซึ้ง

พุทธรัตน์กำจัดทุกข์ ประสพสุขเกษมศานต์
อายุยิ่งยืนนาน ตลอดกาลอันยาวไกล
ธรรมรัตน์ชัชวาล ส่องตระการพิสุทธิ์ใส
โปรดช่วยบำบัดภัย สิ่งจัญไรอย่าพบพาน
สังฆรัตน์ปุญญากร สืบคำสอนแผ่ไพศาล
ปราบโรคให้แหลกราน ปลอดหมู่มารมาราวี
หวังใดผิไม่ผิด จงสัมฤทธิ์ประสิทธิ์ศรี
“กตัญญู” เป็นคนดี โชคลาภมีตลอดกาล

แสดงพระธรรมเทศนาในสัทธัมมาปริหายนกถา อนุโมทนาในกุศลบุญพิธี ฉลองสมโภชเจดีย์พิพิธภัณฑ์ พระธรรมไตรโลกาจารย์ (รักษ์ เรวโต มีวรรณดิษฐ์) สมควรแก่เวลา ขอยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

พระธรรมเทศนา

เรื่อง “ทีปกรณกถา”

แสดงโดย พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ อุบลพิทักษ์)
ณ วัดอาฮงศิลาวาส บ้านอาฮง
ตำบลไคสี อำเภอเมืองบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ
๒๘ เมษายน ๒๕๕๗
เวลา ๑๐.๑๙ น.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

อุฏฺฐาเนนปฺปมาเทน สญฺญเมน ทเมน จ
ทีปํ กยิราถ เมธาวี ยํ โอโฆ นาภิกีรตีติ.

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา ในทีปกรณกถา ว่าด้วยการสร้างที่พึ่งให้แก่ตน เนื่องในการบำเพ็ญกุศลฉลองอายุวัฒนมงคล ๗๐ ปี พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระนิเทศสาสนคุณ (สมาน สิริปญฺโญ แสงศรี ป.ธ.๕ น.ธ.เอก) เจ้าอาวาสวัดอาฮงศิลาวาส ตำบลไคสี อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ ซึ่งมีกำหนดการ ในวันที่ ๒๗–๒๘ เมษายน ๒๕๕๗ รวม ๒ วัน โดยคณะศิษยานุศิษย์ทั้งฝ่ายบรรพชิต ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ ได้ร่วมกันจัดถวาย เป็นการแสดงความกตัญญูให้ปรากฏในหมู่ชน ส่งผลให้เป็นคนดีมีระดับ สมกับพระพุทธดำรัสที่ตรัสว่า **สปฺปุริโส ภิกฺขเว กตญฺญูกตเวที โหติ**

ภิกษุทั้งหลาย คนดีเป็นผู้ที่มีกตัญญูกตเวที คือเป็นผู้รู้อุปการะคุณ ที่คนอื่นทำแก่ตนแล้ว และมีการทำตอบแทน ดังนี้

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ พระนิเทศสาสนคุณ เป็นพระเถระผู้มีผลงานโดดเด่น ทั้งที่ปรากฏในประเทศไทย ทั้งที่ยิ่งใหญ่ในต่างประเทศ สมกับราชทินนามที่ได้รับ ล้วนเป็นคุณประโยชน์ต่อพระศาสนา มีปฏิปทาที่มุ่งมั่นกับการเผยแผ่ ควรที่พุทธบริษัทจักได้ทราบประวัติเฉพาะส่วนที่สำคัญ เพื่อร่วมกันบูชาคุณและหนุนนำให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง ทั้งเป็นเรื่องแห่งความดีงามที่ควรปฏิบัติตามเป็นแบบฉบับสืบไป

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ พระนิเทศสาสนคุณ นามเดิม สมาน นามสกุล แสงศรี เกิดเมื่อวันที่ ๖ เดือนธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๗ ณ ตำบลสงเปลือย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดอุบลราชธานี เป็นบุตรของพ่อคำขี คุณแม่แดง แสงศรี มีพี่น้องด้วยกันทั้งหมด......คน ท่านเจ้าคุณเป็นคนที่..........

ได้เข้าสู่การบรรพชาเป็นสามเณร เมื่ออายุได้ ๑๘ ปี ณ วันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๐๕ ที่วัดป่าพระสถิตย์ ตำบลพานพร้าว อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย โดยมีพระครูสีล-ขันธ์สังวร เป็นพระอุปัชฌาย์ จากนั้นอีก ๒ ปี ก็ได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ที่วัดป่าพระสถิตย์ และมีพระอุปัชฌาย์รูปเดิมให้การอุปสมบท ตรงกับวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๗ ส่วนด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม สอบได้นักธรรมชั้นเอก และเปรียญธรรม ๕ ประโยค สำนักเรียนคณะจังหวัดหนองคาย ได้ดำรงตำแหน่ง

ผู้บริหารทางการคณะสงฆ์ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันคือ เป็นเจ้าอาวาสวัดบุญเรืองสุวรรณาราม พุทธศักราช ๒๕๑๘ เป็นเจ้าอาวาสวัดธรรมบูชา สหรัฐอเมริกา พุทธศักราช ๒๕๓๐ เป็นรองประธานคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์ธรรมยุต สหรัฐอเมริกา พุทธศักราช ๒๕๒๘ ในส่วนสมณศักดิ์ได้รับพระราชทานเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ "พระนิเทศสาสนคุณ" เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๑

ด้วยเหตุที่คณะสงฆ์ธรรมยุตในประเทศสหรัฐอเมริกาเริ่มขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๔ โดยพระอาจารย์เชื่อม ญาณมโย วัดบุญเรืองสุวรรณาราม บ้านคำโป้งเป้ง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ได้รับอาราธนาจากชาวพุทธที่อพยพไปอยู่ที่สหรัฐอเมริกา ให้ไปอยู่จำพรรษา ณ วัดพุทธาราม เมืองรัฐเทนเนสซี ซึ่งถือว่าเป็นวัดต้นกำเนิดวัดธรรมยุตแห่งแรกในประเทศนี้ ในเวลาต่อมา พระอาจารย์เชื่อม ญาณมโย ได้ติดต่อนิมนต์ พระมหาสมาน สิริปญฺโญ (พระนิเทศสาสนคุณ) พระมหาแสวง นีติสาโร พระมหาสมพร สมวโร (พระอมรโสภณ) ไปช่วยศาสนกิจในต่างแดนเป็นชุดแรก ในเวลาต่อมาได้มีพระสงฆ์ติดตามไปช่วยเป็นชุดที่สอง ๓ รูป คือ พระวิมลศีลาจาร พระปภัสฺสรมุนี และพระครูอาทรธรรมานุศาสน์ ด้วยความปรีชาสามารถของคณะสงฆ์ พร้อมด้วยศาสนิกชนทั้งในประเทศไทยทั้งที่พำนักอยู่ในสหรัฐอเมริกา ร่วมกันก่อสร้างวัดได้รวมทั้งหมด ๖ วัด ภายในเวลา ๔ ปี ได้แก่ วัดพุทธบูชา รัฐจอร์เจีย

วัดพุทธคัลลัส รัฐเท็กซัส วัดพุทธรัตนาราม รัฐเท็กซัส วัดวอชิงตันพุทธวนาราม รัฐวอชิงตัน วัดธรรมประทีป รัฐวอร์จิเนีย และวัดป่าธรรมชาติ รัฐแคลิฟอร์เนีย กระทั่งได้เริ่มจัดตั้งเป็นองค์กรทางคณะสงฆ์ขึ้นมาโดยนามว่า **"คณะธรรมยุตในสหรัฐอเมริกา"** เป็นภาษาอังกฤษว่า "The Dhammayut order in the United Ststes of America" อักษรย่อภาษาไทยว่า **"ธ.อ.ส."** อักษรย่อภาษาอังกฤษว่า "DOUSA" ปัจจุบันมีวัดในสังกัดคณะธรรมยุตทั้งหมด..........วัด กับอีก ๓ สำนักสงฆ์ นับเป็นความสำเร็จที่ควรแก่การอนุโมทนา ซึ่งเริ่มต้นจากคณะสงฆ์ชุดบุกเบิกชุดแรก มีพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระนิเทศสาสนคุณ รวมอยู่ด้วยรูปหนึ่งนั่นเอง

มิใช่แต่ในต่างประเทศ วัดอาฮงศิลาวาสแห่งนี้ ตั้งอยู่บนเนื้อที่ประมาณ ๘๐ ไร่ ได้รับการพัฒนาจากพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระนิเทศสาสนคุณ หรือพระมหาสมาน สิริปญฺโญ ในครั้งนั้น ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๑๗ ถึงปีพุทธศักราช ๒๕๒๔ รวม ๘ ปี แต่การพัฒนาได้หยุดชงักลงเป็นบางส่วน เนื่องจากท่านได้รับแต่งตั้งเป็นพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ดังที่ทราบในเบื้องต้น ต่อเมื่อได้เดินทางกลับมายังประเทศไทย จึงได้เริ่มพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับอุปถัมภ์จาก ดร.วิญญู คุณมาลินคุวานันท์ สองสามีภรรยาผู้มีศรัทธาอย่างยิ่งใหญ่ในพระพุทธศาสนา และเป็นผู้ก่อตั้งบริษัท โค้วยู่ฮะมอเตอร์ จำกัด จังหวัด

ขอนแก่น รวมทั้งบริษัทในเครือด้วยดีตลอดมา ทำให้วัดอาฮงศิลาวาส ได้กลายสภาพจากวัดที่เกือบจะร้าง กลับเป็นวัดที่สง่างามเชิดหน้าชูตา ดูโอ่อ่าภูมิฐาน ณ จังหวัดบึงกาฬในปัจจุบัน แต่ละวันจะมีประชาชนชาวไทยและชาวต่างประเทศหลั่งไหลมาเยี่ยมชมและร่วมทำบุญอยู่ตลอดเวลา จึงเป็นอุทยานการศึกษา และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสมบูรณ์ทุกประการ ทั้งนี้ เป็นผลงานที่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ พระนิเทศสาสนคุณ ผู้เป็นพระสงฆ์องค์สำคัญในท้องถิ่น ได้พลิกผืนป่าริมฝั่งแม่น้ำโขง โยงใยสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา จนสนิทแนบแน่นอย่างเหมาะสมกลมกลืนให้ยั่งยืนสถาพรตลอดไป ไม่มีใครปฏิเสธความจริงในข้อนี้ได้

"สมาน"นามแต่ดั้ง- เดิมมา จริงเอย
"สิริปัญโญ" ฉายา เด่นแท้
"เจ็ดสิบ"เปี่ยมชนมา- ยุยั่ง-ยืนแฮ
ฉลาดหมั่นคอยแก้ ปลดเปลื้องทุกข์หาย

แพรวพรายประเสริฐแท้ ปัญญา-ท่านเอย
บุกถิ่นอเมริกา ก่อสร้าง
วัดไทยผ่องโสภา ลือเลื่อง-จริงนา
เป็นหนึ่งควรกล่าวอ้าง สืบสร้างศาสนา

"พุทธาราม" เกิดขึ้นปฐมกาล-ก่อนเอย
อีกหกวัดบันดาล เกิดด้วย
สร้างติดต่อไม่นาน เพียงสี่-ปีแฮ
ดูง่ายดั่งปลอกกล้วย เสร็จสิ้นสมประสงค์

มุ่งตรงสร้างแหล่งชี้ ทางธรรม มากเอย
พระเก่งท่านชักนำ ก่อสร้าง
ชาวพุทธช่วยประจำ ไม่ห่าง-เหินนา
ธรรมส่องสู่โลกกว้าง ขอบฟ้าวิเทศขัณฑ์

"พระนิเทศ- สาสนคุณ" มีบุญมาก
บุญหลายหลาก เด่นดัง นักสร้างสรรค์
"วัดอาฮง- ศิลาวาส" ศาสน์สัมพันธ์
ที่รู้กัน มีศักดิ์ศรี เพราะฝีมือ

ไปสืบสาน งานทุกอย่าง ในต่างชาติ
ความสามารถ มีระดับ น่านับถือ
ผลปรากฏ บอกกล่าว ข่าวเล่าลือ
ดังระบือ ทั้งวิเทศ และเขตไทย

คนต่างชาติ คนไทย มีใจรัก
น้อมใจภักดิ์ ผูกมิตร เป็นนิสสัย
ให้หลักธรรม อันประเสริฐ เลิศวิไล
หวังสิ่งใด มีคนช่วย อำนวยพร

กิจนอกใน เร่งรุด ไม่หยุดนิ่ง
งานทุกสิ่ง ดำเนินง่าย ไม่ถ่ายถอน
เป็นพระสงฆ์ ชาวประชา เอื้ออาทร
บุญถาวร รุดหน้า ก้าวหน้าไกล

"เจ็ดสิบปี" สุขสม อุดมลาภ
จิตปลื้มปลาบ รื่นรมย์ สมสมัย
บารมี แน่นหนัก เป็นหลักชัย
สถิตใน- พุทธศาสน์ คู่ชาติเทอญฯ

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระนิเทศสาสนคุณ (สมาน สิริปญฺโญ แสงศรี) ได้สร้างที่พึ่งให้แก่ตนอย่างมั่นคง จึงจำนงหมายมั่นอยู่ในเพศบรรพชิต อุทิศตนไว้ในพระพุทธศาสนา ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา โดยยึดหลักธรรมเป็นคุณเครื่องเชิดชูจิตใจหรือเป็นกำลังใจ ตามหลักธรรมที่ปรากฏในธรรมบทขุททกนิกายที่ได้อัญเชิญขึ้นไว้ ณ เบื้องต้นว่า

อุฏฺฐาเนนปฺปมาเทน สญฺญเมน ทเมน จ เป็นอาทิ

แปลความว่า ผู้มีปัญญา ควรทำเกาะคือที่พึ่งของตน
ให้เป็นสถานที่ ห้วงน้ำจะท่วมไม่ได้ ด้วยความหมั่น
เป็นเหตุลุกขึ้นทำการงาน ด้วยความไม่ประมาท
ด้วยความระวัง และด้วยความฝึก ดังนี้

อันธรรมดาเรื่องที่พึ่ง ย่อมมีทั้งที่พึ่งทางกาย ทั้งที่พึ่งทางใจ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ที่พึ่งภายนอกที่พึ่งภายในนั่นเอง

แม้ที่พึ่งระดับต่ำ โดยตรงคือปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน ที่อยู่อาศัยหลับนอน หยูกยารักษาโรคต่าง ๆ รวมไปถึงอดิเรกปัจจัยมากมายหลายชนิด ที่นับว่าจำเป็นในปัจจุบันนี้ ทั้งหมดก็ได้มาด้วยความขยันหมั่นเพียร ตั้งใจแสวงหา

ให้เกิดขึ้น มีความสำรวมระวัง ใช้สติปัญญาหาอุบาย ที่จะได้มาซึ่งทรัพย์สินสมบัติ ครั้นได้มาแล้วก็เป็นเกาะคือที่พึ่ง ใช้อุปโภคบริโภคได้ตามประสงค์ ไม่ต้องลำบากยากจนทนทุกข์ทรมาน มีแต่ความสุขเกษมสำราญ เพราะทำเหตุปัจจัยอันสามารถเป็นที่พึ่งของตนได้ แต่จำเพาะที่จะแสดงในกัณฑ์นี้ มุ่งถึงที่พึ่งทางใจเป็นหลักสำคัญ

อุฏฐานะ แปลว่า ความหมั่นเป็นเหตุลุกขึ้นประกอบกิจไม่นั่งนิ่ง ไม่เซื่องซึม เป็นชื่อของความเพียรที่มีปรากฏในบาลีหลายประการ เช่น

วิริยะ ความเพียรเป็นเหตุพยุงจิตในอันประกอบกิจไม่ให้ท้อถอย

อุสสาหะ ความเพียรเป็นเหตุอาจหาญและอดทน

ธิติ ความเพียรเป็นเหตุมั่นคง

อัฏฐิติ ความเพียรเป็นเหตุไม่หยุด

วายามะ ความเพียรเป็นเหตุชักไป

ปรักกมะ ความเพียรเป็นเหตุบากบั่น ก้าวไปข้างหน้า

อัปปฏิวาณี ความเพียรเป็นเหตุไม่ถอยหลัง

ปธานะ ความเพียรเป็นเหตุให้ตั้งใจมั่น

ปัคคาหะ ความเพียรเป็นเหตุประคองใจไว้

กล่าวโดยสรุปแล้ว ความไม่จมปรักอยู่กับความเกียจคร้าน ไม่นั่งนิ่งดูดาย กล้าละความชั่วกล้าทำความดี มีความอาจหาญ

อดทน มั่นคงในการประกอบกรรมทำดี ไม่ปล่อยปละละทิ้ง มีแต่ความมุ่งมั่นบากบั่น ก้าวไปไม่หยุดยั้ง มีพลังจิตเข้มแข็ง มุ่งมั่นเพื่อความเจริญรุ่งเรือง ถึงบางคราวจะเกิดอาการป้อแป้ซวนเซ ก็ยังสามารถประคองจิตให้ดำรงอยู่ได้ ไม่ถึงกับล่มจมวิบัติย่อยยับไป

อัปปมาทะ ความไม่ประมาท โดยตรงคือความไม่ปราศจากสติ ได้แก่มีความสำนึกและระลึกได้ก่อนทำ ก่อนพูดและก่อนคิด ผลที่ปรากฏออกมาจึงไม่วิปริตผิดแผกไปเป็นอย่างอื่น มีความสมบูรณ์เพียบพร้อมไม่บกพร่อง ไม่เลินเล่อเผลอเพลินกับการทำงาน กับกาลเวลา ใช้เวลาให้คุ้มค่า เหมาะสมกับทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับชีวิต ที่ไม่มีนิมิตเครื่องหมาย จะบ่งบอกให้ทราบล่วงหน้าได้ว่า จะยืนอยู่นานได้เพียงใด

ในทางปฏิบัติ ได้แก่ทำความไม่ประมาทในที่ ๔ สถาน คือ

๑. ระวังใจไม่ให้กำหนัดในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด

๒. ระวังใจไม่ให้ขัดเคืองในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง

๓. ระวังใจไม่ให้หลงในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความหลง

๔. ระวังใจไม่ให้มัวเมาในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา

ความไม่ประมาทจัดเป็นยอดแห่งธรรม เป็นที่รวมลงแห่งธรรมที่เป็นกุศล เป็นปัจฉิม พุทโธวาทที่ตรัสสั่งก่อนแต่

จะเสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน ณ สาลวโนทยานเมืองกุสินารา ในตอนท้ายว่า **อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ** ขอให้ท่านทั้งหลาย จงทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด และมีพุทธภาษิตตรัสสอนว่า **อปฺปมาทญฺจ เมธาวี ธนํ เสฏฺฐํ ว รกฺขติ** นักปราชญ์ย่อมรักษาความไม่ประมาท เหมือนรักษาทรัพย์อันประเสริฐ

สัญญฺมะ ความสำรวมคือรักษาศีล ไม่ล่วงละเมิดศีลเพราะเหตุต่างๆ ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม บำเพ็ญสุจริตธรรมและกัลยาณธรรม ดำเนินชีวิตโดยมีสติปัญญาควบคุมไม่ให้ผิดพลาด หรือให้เกิดโทษทั้งแก่ตนทั้งแก่คนอื่น ในระดับสูงหมายถึงสำรวมในปาริสุทธิศีล ๔ ได้แก่

- **ปาติโมกขสังวร** สำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ทำตามข้อที่พระองค์ทรงอนุญาต
- **อินทรียสังวร** สำรวมอินทรีย์ ๖ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ
- **อาชีวปาริสุทธิ** เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่หลอกลวงเขาเลี้ยงชีวิต
- **ปัจจยปัจจเวกขณะ** พิจารณาเสียก่อนจึงบริโภคปัจจัย ๔ คือจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช ไม่บริโภคด้วยตัณหา

ผู้สำรวมในปาริสุทธิ ๔ ประการ จัดว่า เป็นผู้มีศีลในระดับสูง ศีลจึงกลับเป็นพลังช่วยให้เข้มแข็งคงทน เป็นอาวุธช่วย

คุ้มครองให้ปลอดภัย ทำให้กาย วาจา ใจสะอาดหมดจดงดงาม ทำให้มีเกราะป้องกันตัวได้อย่างวิเศษ ดังเถรคาถาแสดงไว้ว่า

สีลํ พลํ อปฺปฏิมํ	ศีลเป็นกำลังไม่มีที่เปรียบ
สีลํ อาวุธมุตฺตมํ	ศีลเป็นอาวุธอย่างสูงสุด
สีลํ อาภรณํ เสฏฺฐํ	ศีลเป็นเครื่องประดับอย่างประเสริฐ
สีลํ กวจมพฺภุตํ	ศีลเป็นเกราะอย่างน่าอัศจรรย์
สีลํ เสตุมเหสกฺโข	ศีลเป็นสะพานอันมีศักดิ์ใหญ่
สีลํ คนฺโธ อนุตฺตโร	ศีลเป็นกลิ่นที่ยอดเยี่ยม เพราะทวนลมได้
สีลํ วิเลปนํ เสฏฺฐํ	ศีลเป็นเครื่องลูบไล้อันประเสริฐ
เยน วาติ ทิโส ทิสํ	ศีลเป็นเครื่องขจรไปไกลทั่วทุกทิศ

นี่เป็นการแสดงอานิสงส์ของศีลบางส่วนเท่านั้น

ทมะ ความฝึกให้เรียบร้อย ท่านผู้รู้กล่าวไว้ว่า ได้แก่ฝึกกาย ฝึกวาจาและฝึกใจ

ความตั้งใจรักษามารยาทกายให้เรียบร้อย เว้นจากความเป็นตัวเก่งกาจ ไม่จับศาสตราวุธทำร้ายผู้อื่นด้วยหาเหตุผลมิได้ ตลอดถึงเอาใจใส่ประพฤติกิริยากายเรียบร้อยต้องตามกิจวัตร **จัดเป็นความฝึกกาย**

ความตั้งใจรักษามารยาทวาจาให้เรียบร้อย เว้นจากเจรจาคำแสลงอันเป็นเครื่องเสียดแทงผู้อื่น **จัดเป็นความฝึกวาจา**

ความตั้งใจรักษาจิตไม่ให้วิปริตและแสดงอาการแปรผันเพราะยินดียินร้าย **จัดเป็นความฝึกใจ**

กล่าวให้สั้นลงคือการฝึกฝนสมาธิ ควบคุมจิตไม่ให้หลงไหลไปตามอารมณ์ฝ่ายต่ำ ไม่ให้จิตถลำไปสู่อำนาจของกิเลสตัณหา ไม่ให้กิเลสตัณหามากลุ้มรุมจิตใจ ให้จิตเป็นไท อยู่เหนืออำนาจกิเลส แม้จะถูกอารมณ์ฝ่ายต่ำเข้าย่ำยีบีฑา ก็สามารถอดทนอดกลั้นประคองจิตอยู่ได้ ทำให้จิตปลอดโปร่งว่างจากกิเลสตัณหา สงบมั่นคงอยู่ได้และมีความสุขเอิบอิ่มใจตลอดเวลาที่ยังมี **"ทมะ"** ควบคุมอยู่

พระเดชพระคุณฯ ท่านเจ้าคุณพระนิเทศสาสนคุณ (สมาน สิริปญฺโญ แสงศรี) ดำรงอยู่ในสมณเพศ ถวายชีวิตอัตภาพไว้ในพระศาสนา เป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา ด้วยศรัทธาที่เปี่ยมล้น ได้ประสพผลคือความเจริญรุ่งเรืองในพระสัทธรรม นำตนขึ้นสู่เกาะคือที่พึ่งได้โดยสวัสดิภาพ โดยตั้งมั่นในคุณธรรม คือ

อุฎฐานะ ความขยันหมั่นเพียร ไม่จมปรักอยู่ในความเกียจคร้าน มีอัปปมาทะ คือความไม่ประมาท ไม่เลินเล่อเผลอตัว มีสติสัมปชัญญะ เตือนตน ระวังตนให้ก้าวข้ามพ้นความผิดพลาด **มีสัญฺญมะ คือสำรวมระวังตน** ไม่ให้เข้าไปติดบ่วงมาร พญามารก็ไม่สามารถนำเข้าไปอยู่ในอำนาจได้ **มีทมะ คือข่มใจ** ไม่ให้มัวเมาเพลิดเพลินตามอารมณ์ที่มายั่วยุ ไม่ลุไปตามสิ่งยั่วเย้า เข้าใจเหตุผลตามความเป็นจริง จึงสามารถข้ามพ้น **กาโมฆะ**

ภโวฆะ ทิฏโฐฆะและอวิชโชฆะ ได้ในระดับหนึ่ง แม้หากจะยังไม่ถึงที่สุด ก็เป็นการฉุดตนเข้าสู่เกาะคือที่พึ่งได้อย่างปลอดภัยในอัตภาพนี้ และด้วยบุญบารมีส่วนนี้เอง จักนำพาให้บรรลุถึงความสิ้นทุกข์ได้พบสุขที่มั่นคงถาวร ตราบเท่านิรันดรต่อไป

ผู้มีศีล มีธรรม ประจำจิต
ไม่ทำผิด พูดไป ให้เสียผล
สำรวมใจ คอยยับยั้ง ระวังตน
ฝึกฝนจน ถึงขั้น เปี่ยมปัญญา

ผ่านศัตรู หมู่มาร สันดานหยาบ
ย่อมปรามปราบ เสร็จสรรพ์ หมดปัญหา
ได้ที่พึ่ง พึงมนัส เต็มอัตรา
ได้พึ่งพา ของมวลศิษย์ ผู้ติดตาม

อิมินา กะตะ ปุญญเญนะ
บุญพละ แผ่ไป ในโลกสาม
อำนวยผล ดลสุข ได้ทุกยาม
จงมีความ สวัสดี เปรมปรีดิ์เทอญฯ

แสดงพระธรรมเทศนา ในทีปกรณกถา ว่าด้วยเรื่องการสร้างที่พึ่งให้แก่ตน เป็นอุดมมงคลแก่ผู้ได้สดับฟัง เห็นสมควรแก่กาลเวลา จึงขอยุติพระธรรมเทศนาไว้แต่เพียงนี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้



อัปปมาทสัมปาทนกถาเทศนา

แสดงโดย

พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ อุบลพิทักษ์ ป.ธ.๙)

วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น

ณ สุสานเทศบาลช้างเผือก ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง

จังหวัดเชียงใหม่

วันเสาร์ ที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๖

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถาติ.

บัดนี้ จะแสดงพระธรรมเทศนาในอัปปมาทสัมปาทนกถา ว่าด้วยการทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม โดยสมควรแก่การบำเพ็ญกุศลในงานพิธีพระราชทานเพลิงสรีระสังขาร พระครูวิทิตศาสนกิจ (หลวงพ่อไพโรจน์ วิโรจโน ภูมี) อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสันติธรรม อดีตหัวหน้าสำนักสงฆ์ดอยปุย และอดีตเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่ และจังหวัดลำพูน (ธรรมยุต) มีสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอชั้นพิเศษ ได้ถึงมรณภาพมาตั้งแต่คืนวันที่ ๗ มกราคม ๒๕๕๖ เวลา ประมาณ ๒๒ นาฬิกา จนถึงวันนี้นับได้ ๕ เดือน กับ ๑๐ วัน โดยคณะสงฆ์วัดสันติธรรม คณะศิษยานุศิษย์ทั้งฝ่ายบรรพชิตทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ ร่วมเป็นเจ้าภาพดำเนินการจัดงาน ทั้งนี้ มีคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่



และจังหวัดลำพูน (ธรรมยุต) เป็นที่ปรึกษาและให้ความอุปถัมภ์เป็นกรณีพิเศษด้วย

งานพิธีพระราชทานเพลิงศพคราวนี้ ดำเนินมาตั้งแต่วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๖ จนถึงวันอาทิตย์ที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๖ เป็นเวลา ๑๖วัน มีการบำเพ็ญกุศลครบวงจร เช่น สวดมาติกาบังสุกุล สวดพระพุทธมนต์ แสดงพระธรรมเทศนา บวชเนกขัมมะปฏิบัติธรรม อบรมกัมมัฏฐานอย่างต่อเนื่องมิได้ขาดสาย โดยวัตถุประสงค์ เพื่อเปิดโอกาสให้สาธุชนผู้มีจิตเลื่อมใสศรัทธาได้มาร่วมบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายเพื่อบูชาคุณ ให้เป็นไปอย่างทั่วถึงสมกับที่ พระครูวิทิตศาสนกิจ (หลวงพ่อไพโรจน์ วิโรจโน ภูมี) เป็นพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติศาสนกิจอันเป็นส่วนกุศลสงเคราะห์ และสาธารณประโยชน์ ที่ยิ่งใหญ่กว้างขวางทั้งในฝ่ายพุทธจักร ทั้งฝ่ายอาณาจักร เป็นที่ปรากฏชัด และรับรองของพุทธศาสนิกชนทั้งในประเทศ ทั้งในต่างประเทศ นับเป็นพระเถระรูปหนึ่ง ที่เป็นศาสนทายาท ผู้ทำให้พระศาสนางดงาม ควรแก่การอนุโมทนาอย่างแท้จริง

เบื้องต้นควรทราบอัตประวัติ เท่าที่จำเป็นและเป็นส่วนสำคัญเพื่อให้สอดคล้องกับพระธรรมเทศนาที่แสดงในวันนี้ตามสมควร

พระครูวิทิตศานสนกิจ นามเดิม ไพโรจน์ นามสกุล ภูมี เกิดเมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๒ ณ บ้านโพนสา ตำบลโพนสา อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย เป็นบุตรนายเพ็ง

นางทัด ภูมี มีพี่ชายต่างบิดา ๑ คน คือนายภูแสน พิมพ์โพธิ์พันธ์ บรรพชาเมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๔๙๕ ณ วัดอรัญญวาสี ตำบลท่าบ่อ อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย มีพระวิชัยมุนี (รักษ์ เรวโต) สมณศักดิ์ต่อมาคือพระธรรมไตรโลกาจารย์ วัดศรีเมือง จังหวัดหนองคาย เป็นพระอุปัชฌาย์ ต่อมาได้รับการอุปสมบท เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๐๒ ณ พัทธสีมาวัดรัมภาราม ตำบลท่าวุ้ง อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี มีพระประสาธน์สารคุณ (พิมพ์ ปญฺญาทีโป) เจ้าอาวาสวัดนิเวศธรรมประวัติ ตำบลเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพระอุปัชฌาย์ พระโสภิตธรรมสาส์น วัดรัมภาราม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระมหาสมดี ปญฺญาปทีโป วัดนาคนันทาราม ตำบลบ้านแป้ง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า **"วิโรจโน"**

การศึกษาเล่าเรียน จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ และจบภูมินักธรรมชั้นเอก พอเป็นแนวทางปฏิบัติ ก็ได้หยุดพักไว้เพียงแค่นี้ มุ่งมั่นเต็มที่ในด้านการปฏิบัติธรรม เมื่ออายุพรรษามากขึ้นได้รับความไว้วางใจจากฝ่ายบริหารการปกครอง ให้รับตำแหน่งเจ้าอาวาสจนถึงระดับเจ้าคณะอำเภอ ในหลายจังหวัด มีผลงานปรากฏชัดในฝ่ายบ้านเมืองมากมาย เช่น โครงการสวนป่ารักษ์น้ำมากกว่า ๓,๐๐๐ ไร่ สร้างเขื่อนผลิตไฟฟ้าพลังน้ำใช้ในหมู่บ้านดอยปุย มอบทุนการศึกษา บริจาคทรัพย์ในวันสถาปนาวิทยาเขต ตั้งกองทุนอาหารกลางวันเด็กชาวเขา โรงเรียนเจ้าพ่อหลวง

อุปถัมภ์ ๑ เป็นจำนวนเงินกว่า ๒ ล้านบาท บริจาคอุปถัมภ์มูลนิธิโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ ๑,๑๐๐,๐๐๐ บาท บริจาคสร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย จำนวน ๑๐๐,๐๐๐ บาท ในส่วนพุทธจักรหรือทางศาสนา ได้จัดบรรพชาอุปสมบทและส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กชาวเขา ตั้งกองทุนมูลนิธิเพื่อการศึกษาพระปริยัติธรรมให้แก่วัดต่าง ๆ ตั้งกองทุนพระภิกษุสงฆ์อาพาธ จำนวน ๑ ล้านบาท ตั้งกองทุนสวัสดิการของคณะสงฆ์ธรรมยุตเชียงใหม่ – ลำพูน และแม่ฮ่องสอนเป็นเงิน ๓ ล้าน ๕ แสนบาท เป็นต้น

พระครูวิทิตศาสนกิจ (หลวงพ่อไพโรจน์ วิโรจน ภูมี) เป็นพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติหน้าที่ได้ดีมาก ทั้งฝ่ายบริหารการปกครอง ทั้งฝ่ายอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน กล่าวโดยย่อคือ การทั้ง ๖ ที่คณะสงฆ์ไทยได้ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ ได้แก่ การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ จึงปรากฏว่า ท่านได้รับการยกย่องเชิดชูจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ถวายปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาพุทธศาสตร์ เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ และได้รับรางวัลพุทธคุณูปการ ผู้ทำคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา จากคณะกรรมาธิการศาสนาศิลปวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๔

ความเลื่อมใสศรัทธา มิได้มีเฉพาะในหมู่พุทธศาสนิกชนในประเทศไทยเท่านั้น กิตติศัพท์ ชื่อเสียงบารมียังฟุ้งขจรไปไกล

ถึงต่างประเทศ เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน อินโดนีเซีย อินเดีย เนปาล ศรีลังกา กระทั่งหลายประเทศในยุโรปและอเมริกา ก็ได้รับอาราธนาให้ไปแสดงธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านอบรมกัมมัฏฐาน เป็นการเสริมสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้แผ่ขยายวงกว้างต่อไปไม่หยุดยั้ง ระยะหลังเมื่ออายุสังขารย่างเข้าสู่วัยชราและพรรษามากขึ้น ก็มีปัญหาด้านสุขภาพร่างกายอยู่บ้างเป็นธรรมดา แต่ก็ไม่มีใครคาดคิดว่าจะมีวาระสุดท้ายแห่งชีวิตเกิดขึ้นในช่วงนี้ โดยนายแพทย์ลงความเห็นว่า ท่านมรณภาพคืนวันที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เวลาประมาณ ๒๒ นาฬิกา ด้วยโรคกล้ามเนื้อหัวใจขาดเลือดเฉียบพลัน สิริอายุ ๗๔ ปี พรรษา ๕๔

"ดอยปุย" เคยแจ่มจ้า แสงธรรม มาเอย
หลวงพ่อไพโรจน์นำ สืบสร้าง
มีความสุขประจำ อบอุ่น – เสมอแฮ
เป็นดั่งเทพเปรียบอ้าง เสกให้สุขสม

ชื่นชมความยิ่งล้ำ บารมี – ท่านเอย
สร้างป่าดงพงพี เจิดจ้า
เจริญรุ่งเรืองดี ชื่นฉ่ำ – ใจนา
อยู่ห่างไกลฟากฟ้า ดุจได้เมืองสวรรค์

ถึงวันต้องโศกเศร้า อาลัย – จริงเอย
หลวงพ่อด่วนจากไป ดับแล้ว
"ดอยปุย" ขาดแสงไฟ ธรรมส่อง – แล้วฤา
ทุกข์หน่วงหนักคลาดแคล้ว ท่านผู้ประโลมขวัญ

ดั่งดวงเดือน เรืองรอง ในท้องฟ้า
แสงส่องหล้า ให้สว่าง สร้างความฝัน
ให้สำเร็จ เสร็จกิจ นิจนิรันดร์
แล้วก็พลัน จากไป อาลัยลา
อีกกี่กัป อสงไขย จักได้พบ
แผ่นดินกลบ อีกเท่าไร จักใฝ่หา
ได้พระสงฆ์ เคร่งครัด สร้างศรัทธา
ช่วยนำพา สร้างกุศล แห่งคนเมืองฯ

ท่านผู้มีปัญญาทั้งหลายได้รู้ได้เห็นเป็นประจักษ์แล้วว่า สังขารนับแต่วันก่อร่างสร้างตัวขึ้นมา ย่อมมีภัยเงียบที่น่ากลัวซ่อนตัวแอบแฝงมาพร้อมกันแล้วด้วย คือ ความแก่ ความเจ็บ และความตาย แม้ภัยบางอย่างจะปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน แต่สำหรับผู้ไม่ได้พินิจพิจารณา ก็ไม่สามารถมองเห็นได้และยังเห็นไปว่าไม่น่ากลัวแต่อย่างใด กลับอยู่อย่างประมาทจนไม่อาจรู้สึกได้ จึงมีคำกล่าวว่า การพบกันเป็นเบื้องต้นของการพลัดพรากจากกัน สมบัติเป็นเบื้องต้นของความวิบัติ ความหนุ่มสาวเป็นเบื้องต้นของความแก่ชรา ความเกิดเป็นเบื้องต้นของความตาย กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความหนุ่มสาวได้สิ้นสุดลง เมื่อความแก่ชรามาถึง ความสนุกสนานร่าเริงได้สิ้นสุดลง เมื่อความเจ็บป่วยมาเบียดเบียน ความรักทำให้เกิดทุกข์ เมื่อสิ่งที่รักหายไป มีชีวิตตัวตนแล้ว กลับมีความตายมาแทน ไม่มีตัวตนอย่างที่เคยเป็นมา จึงสรุปได้ว่า เกิด

มาเพื่อรอเวลาตาย ได้เพื่อรอเวลาเสีย มีเพื่อรอเวลาหมด เจอเพื่อรอเวลาจาก พบเพื่อรอเวลาพราก นี่เป็นธรรมดาของโลก ยังไม่มีผู้ใดสามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ ยกเว้นผู้ที่ได้บรรลุธรรมขั้นสูงสุด ไม่ต้องกลับมาเกิด แก่ เจ็บ ตาย อีกต่อไป จึงได้อัญเชิญปัจฉิมพุทธพจน์ในบทสุดท้ายมาเป็นบทอุเทศแห่งการแสดงพระธรรมเทศนาณ เบื้องต้นว่า **วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ** ความว่า สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมเป็นธรรมดา ขอให้ท่านทั้งหลาย จงทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด ดังนี้

สังขาร ได้แก่ สิ่งที่เกิดมาจากเหตุปัจจัย มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ทั้งที่เป็นรูปธรรม ทั้งที่เป็นนามธรรม ทั้งที่มีวิญญาณครอง ทั้งที่ไม่มีวิญญาณครอง จำแนกออกเป็น ๒ คือ อุปาทินนกสังขาร สังขารที่มีวิญญาณครอง เช่น คนและสัตว์ อนุปาทินนกสังขาร สังขารไม่มีวิญญาณครอง เช่น รถ ต้นไม้ ภูเขา เป็นต้น

เฉพาะส่วนที่เป็นอุปาทินนกสังขาร มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งประชุมขึ้นมาจากธาตุต่างๆ โดยตรง คือ ธาตุ ๔ ได้แก่ **ปฐวีธาตุ ธาตุดิน** มีลักษณะแข้นแข็ง กระด้างทั่วร่างกาย มี ๒๐ ได้แก่ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า มันสมอง

อาโปธาตุ ธาตุน้ำ ธาตุนี้มีลักษณะเอิบอาบที่ซึมซาบทั่วร่างกายมี ๑๒ ได้แก่ ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร

เตโชธาตุ ธาตุไฟ มีสภาพทำให้ร่างกายอบอุ่น มี ๔ ลักษณะ ได้แก่ สภาพที่ทำให้ร่างกายอบอุ่น สภาพที่ทำให้ร่างกาย

ทรุดโทรม สภาพที่เผาอาหารในร่างกายให้ย่อย และสภาพที่ทำให้ร่างกายกระวนกระวาย

วาโยธาตุ ธาตุลม มีอาการพัดกระพือ มี ๖ ได้แก่ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องล่าง ลมพัดอยู่ในท้อง ลมพัดอยู่ตามไส้ ลมพัดตามร่างกาย และลมหายใจ รวมกันเข้าเป็นสังขาร ได้แก่ ปัญจขันธ์ คือ รูป ร่างกาย และนามธรรมส่วนอื่นๆ ด้วย

สังขารมีลักษณะจำเพาะตน ๓ ประการ คือ **อุปฺปาโท ปญฺญายติ** ความเกิดปรากฏ **วโย ปญฺญายติ** ความเสื่อมปรากฏ **ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ** เมื่อตั้งอยู่ก็ถึงความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น อีกนัยหนึ่ง สังขารทุกประเภทแม้จะแตกต่างกัน แต่ก็มีส่วนเสมอกันโดยที่ตกอยู่ในไตรลักษณ์ คือ **อนิจฺจตา** ความไม่เที่ยง **ทุกฺขตา** ความเป็นทุกข์ทนอยู่ได้ยาก **อนตฺตตา** ความเป็นอนัตตา มิใช่ตัวตน บังคับบัญชาให้อยู่ในอำนาจไม่ได้

วยธมฺมา สงฺขารา สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมเป็นธรรมดา คือละลายไป เปลี่ยนไปจากเดิม ไม่อยู่คงที่แม้แต่วินาทีเดียว ได้แก่ เสื่อมไปตั้งแต่เริ่มต้น เรียกว่า **ปฐมวัย** คือตั้งแต่เกิดจนถึงช่วงอายุไม่เกิน ๒๕ ปี แต่แปรเปลี่ยนไปในทางเจริญเติบโต มีสภาพร่างกายเจริญเต็มที่ มีพละกำลังวังชาดี **จากนั้นสังขารร่างกายหยุดเจริญ** แต่ขยายตัวผึ่งผายอ้วนท้วนมากขึ้น เป็นการเสื่อมลงในระยะปานกลาง เรียกว่า **มัชฌิมวัย** ช่วงระยะอายุไม่เกิน ๕๐ ปี ต่อจากนั้น สังขารร่างกายทรุดโทรมลงไป จน โดย

ทางปฏิบัติอีกลักษณะหนึ่ง ที่ใช้มาตั้งแต่ก่อนพุทธกาลโดยอาศัยวัตถุธรรมที่เกิดเองเป็นเองโดยธรรมชาติ ได้แก่การใช้ปัญญาพิจารณา ต้นไม้ใบหญ้าที่เหี่ยวเฉาและตายไป พิจารณาดอกบัวที่เพิ่งโผล่พ้นน้ำ กำลังบานและกำลังร่วงโรยไป พิจารณาผลไม้ที่เพิ่งอ่อน กำลังแก่ห่าม สุก แล้วร่วงหล่นไป ก็สามารถรู้เห็นพระไตรลักษณ์ได้ เช่น พระบาลีว่า

ผลานมิว ปกฺกานํ ปาโต ปตนโต ภยํ
เอวํ ชาตานมจฺจานํ นิจฺจํ มรณโต ภยํ

ภัยของผลไม้สุก ย่อมมีเพราะต้องหล่นในเวลาเช้าฉันใด
ภัยของสัตว์ที่เกิดมาแล้ว ย่อมมีเพราะต้องตายแน่นอน ฉันนั้น

ยกตัวอย่างเช่นในขณะปัจจุบันนี้ มองดูที่เทียนจุดส่องธรรมกำลังถูกไปเผาลน ให้ตัวเทียนและไส้ เสื่อมไปสิ้นไป หมดไปโดยลำดับ ไม่อาจทนต่อความร้อนได้แม้แต่วินาทีเดียว ผลสุดท้ายเมื่อหมดเชื้อเพลิงแล้วก็มอดมิดดับไป เพียงเท่านี้ก็ยกขึ้นสู่ธรรมชั้นวิปัสสนาตามพระบาลีว่า **ยทนิจฺจํ** สิ่งใดไม่เที่ยง **ตํ ทุกฺขํ** สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์ทนอยู่ได้ยาก **ยํ ทุกฺขํ** สิ่งใดเป็นทุกข์ทนอยู่ได้ยาก **ตํ อนตฺตา** สิ่งนั้นก็มิใช่ตัวตน บังคับบัญชาไม่ได้ ไม่อยู่ในอำนาจของใคร มีท่านผู้ฉลาดกล่าวไว้ว่า เทียนที่จุดหมดไส้ไฟก็ดับ เมื่อเทียบกับชีวิตไม่ผิดผัน อายุน้อยย่อยยับกับคืนวัน สิ้นชีพพลันก็ดับเหมือนกับเทียน พิจารณาโดยวิธีดังกล่าวนี้ก็ทำให้เห็นความเสื่อมปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้น และยังตอกย้ำให้จิตติดแน่นในสาระแห่งชีวิตด้วยบทว่า เปลวเทียนละลายแท่งเพื่อ

เปล่งแสงอันอำไพ ชีวิตที่จากไปคงเหลือไว้แต่ชั่วดี

ด้วยเหตุนี้ การได้เกิดมาเป็นมนุษย์จึงเป็นกุศลอย่างสูงสุด ที่สามารถรู้ได้ว่า ความตายจักมีแก่ตนแน่นอน จักได้เร่งสร้างบุญบารมี เพื่อความสุขความเจริญทั้งในโลกนี้ทั้งในโลกหน้า จัดว่าเป็นผู้ไม่ประมาท สามารถทำตนให้เป็นที่พึ่งแก่ตนได้

ความไม่ประมาท คือความไม่เลินเล่อเผลอตัว มีสติควบคุมตนอยู่เสมอ มีอาการสำนึกและระลึกรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา เป็นอุปการธรรมที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติทำงานได้ดี ไม่ผิดพลาด การพูดเจรจาน่าเคารพนับถือ แม้แต่ความคิดทางใจก็อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมที่ดีงาม เป็นธรรมอำนวยประโยชน์ทั้งในทางโลก ทั้งในทางธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการบำเพ็ญสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน

แต่การที่จะให้เกิดความไม่ประมาท ย่อมมีวิธีการที่หลากหลาย โดยบรรยายหนึ่ง ทรงสอนให้พิจารณาเนือง ๆ ทุกวัน เกี่ยวกับหลักธรรมเป็นหลักสูตรของชีวิต ๕ ประการ คือ

ชราธมฺโมมฺหิ ชรํ อนตีโต เรามีความแก่เป็นธรรมดาจะล่วงพ้นความแก่ไปไม่ได้ การพิจารณาอย่างนี้ จักทำให้ไม่มัวเมาในอายุหรือในวัย เพราะคนส่วนมากยังคิดอยู่ว่ายังเป็นหนุ่มสาว อายุยังน้อย จะยังอยู่ได้อีกนาน จะประมาท สิ่งที่ควรทำก็ไม่ทำ สิ่งที่ไม่ควรทำ กลับไปทำให้เกิดความเสียหาย เพราะนึกว่าจะมีเวลาแก้ตัวได้

พยฺาธิธมฺโมมฺหิ พยาธึ อนตีโต เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดาจะล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปไม่ได้ การพิจารณาอย่างนี้ จักเป็นเครื่องกำจัดหรือบรรเทาความเมาในความไม่มีโรค เพราะส่วนมากเข้าใจว่า ตัวไม่มีโรคเบียดเบียน ยังสบายดีอยู่ แต่ความเป็นจริงแล้ว มีโรคประจำตัวอยู่เสมอ แต่เป็นโรคชนิดไม่รุนแรงพอแก้ไขได้ จึงไม่รู้สึกว่ามีโรคอยู่ในตัวตน บางคนลืมแม้กระทั่งตรวจเช็คร่างกายตนเอง ต่อเมื่อเกิดโรครุนแรงร้ายกาจก็หมดโอกาสที่จะเยียวยารักษาได้

มรณธมฺโมมหิ มรณํ อนตีโต เรามีความตายเป็นธรรมดาจะล่วงพ้นความตายไปไม่ได้ การพิจารณาอย่างนี้ จักทำให้ไม่มัวเมาในชีวิตเสียได้ เพราะโดยปกติ คนเราแม้จะเห็นหรือได้ยินได้ฟังว่าคนนี้ตาย คนโน้นตาย แต่ก็ลืมคิดถึงตัวเอง เพราะอวิชชาตัณหา อุปทาน ครอบงำ รู้แต่เพียงว่าเกิดเป็นอดีตที่ผ่านไปแล้วปัจจุบันยังมีชีวิตอยู่ ส่วนความตายรออยู่ในอนาคต จึงยังไม่ต้องคิดถึง แต่ความเป็นจริงแล้ว ชีวิตไม่มีเครื่องกำหนดหมาย ใครๆก็รู้ไม่ได้ว่า จะอยู่ไปอีกนานเท่าไร ชีวิตอยู่กับลมหายใจเข้า-ออก มีเวลาสั้นนิดเดียว นาทีนี้อยู่สุขสบาย แต่ชั่วโมงหน้า วันเดือนปีต่อไปจะเป็นอย่างไร ไม่มีใครทราบล่วงหน้าได้ มีคำกล่าวเตือนใจว่า

เห็นหน้ากันเมื่อเช้า	สายตาย
สายอยู่สุขสบาย	บ่ายม้วย
บ่ายยังรื่นเริงกาย	เย็นดับ - ชีพนา
เย็น อยู่หยอกลูกด้วย	ค่ำม้วยดับสูญ

สัพเพหิ เม ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว เราต้องพลัดพรากจากของรัก ของชอบใจทั้งหลายทั้งปวง พิจารณาอย่างนี้ จักทำให้บรรเทาความยึดถือร่างกาย และบรรเทาความยึดถือสิ่งที่เป็นภายนอกลงได้ เพราะโดยปกติคนเราก็มีความสำคัญมั่นหมายว่า ตัวเราของเรา เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เมื่อตัวตนที่เรารัก และบุคคลสิ่งของที่เราหวงแหนครอบครองอยู่ มีการสูญหายทำลายไป เมื่อยังปลงใจไม่ได้ ความทุกข์ความเศร้าโศกเสียใจก็เกิดขึ้น แต่เมื่อพิจารณาอยู่บ่อยๆ เนืองๆ ก็สามารถบรรเทาเปลื้องปลดให้ลดถอยลงไปได้ตามลำดับ

กมฺมสฺสโกมฺหิ กมฺมทายาโท กมฺมโยนิ กมฺมพนฺธุ กมฺมปฏิสรโณ ยํ กมฺมํ กริสฺสามิ กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา ตสฺส ทายาโท ภวิสฺสามิ เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมอันใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น การพิจารณาอย่างนี้ จักช่วยเตือนใจให้มุ่งทำความดี ไม่ทำชั่ว เพราะกรรมที่แต่ละคนได้ทำไปแล้ว จะให้ใครก็ไม่ได้ จะรับจากใครก็ไม่ได้ เนื่องจากเป็นกรรมที่เกิดในตน มีมาจากตน มีตนเป็นแดนเกิด เช่นเดียวกับสนิมเกิดจากมีด ย่อมทำให้มีดสึกกร่อนไปได้ ฉะนั้น มีพระบาลีรับรองในข้อนี้ว่า

อยสา ว มลํ สมุฏฺฐิตํ ตทุฏฺฐาย ตเมว ขาทติ
เอวํ อติโธนจารินํ สานิ กมฺมานิ นยนฺติ ทุคฺคตึ

แปลว่า สนิมตั้งขึ้นแต่เหล็ก ครั้นตั้งขึ้นแต่เหล็กแล้ว
ย่อมกัดเหล็กนั่นเอง ฉันใดกรรมทั้งหลายของตน
ย่อมนำบุคคลผู้มักประพฤติล่วงปัญญาชื่อว่าโธนา
ไปสู่ทุคติ ฉันนั้น

วิธีการอย่างที่ว่ามานี้ พระพุทธองค์ทรงสอนให้สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ บรรพชิต พิจารณาเนืองๆ ทุกวัน จักเป็นการสร้างสติสัมปชัญญะ คอยระวังใจไม่ให้เผลอไผลประมาทออกนอกเรื่อง จักมองเห็นชีวิตสังขารดำรงอยู่ได้ไม่นาน จักได้ประกอบการสร้างความดีให้ทันกับเวลาที่ยังเหลืออยู่ ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า **วินาภาเว อสํสเย** ความพลัดพรากจากกันจะต้องมีโดยไม่ต้องสงสัย **ตสฺมา อิธ ชีวิตเสเส กิจฺจกโร สิยา นโร น จ มชฺเช** เพราะฉะนั้น ในชีวิตที่เหลืออยู่นี้ ทุกคนควรทำกิจหน้าที่และไม่พึงประมาท

ชีวิตของคนประมาท เป็นชีวิตที่ไม่มีความดี แม้มีลมหายใจอยู่ ก็ไม่ต่างอะไรกับคนตาย ส่วนคนที่ตายแล้ว แต่มีความดีปรากฏอยู่ ยังเชิดชูตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีได้ ก็ยังเหมือนว่าไม่ตาย ข้อนี้มีธรรมสุภาษิตรับรองไว้ว่า

ชีวิตญฺจ อธมฺเมน ธมฺเมน มรณญฺจ ยํ
มรณํ ธมฺมิกํ เสยฺโย ยญฺเจ ชีเว อธมฺมิกํ

มีชีวิตอยู่โดยไม่มีความดี กับตายโดยมีความดีต่างกัน ตายอย่างมีความดีประเสริฐกว่า มีชีวิตอยู่อย่างไม่มีความดี จะประเสริฐอะไร

โดยเฉพาะผู้ที่ได้เรียนรู้ปฏิบัติธรรม เห็นความเกิดดับที่มีอยู่โดยธรรมดา อยู่อย่างไม่ประมาท สามารถมองเห็นสัจธรรมตามความเป็นจริง ถึงจะมีอายุน้อย ก็ยังมีคุณค่ากว่าผู้ที่เกิดมานานไม่ผ่านการปฏิบัติธรรม ข้อนี้มีพระบาลีตรัสรับรองไว้ในธรรมบทขุททกนิกาย ว่า

โย จ วสฺสสตํ ชีเว อปสฺสํ อุทยพฺพยํ
เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย ปสฺสโต อุทยพฺพยํ

ความว่า ก็ผู้ใดไม่เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมอยู่ เป็นอยู่ ๑๐๐ ปี
ความเป็นอยู่วันเดียวของผู้เห็นความเกิดและความเสื่อม ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ของผู้นั้น

พระครูวิทิตศาสนกิจ (หลวงพ่อไพโรจน์ วิโรจโน ภูมี) ได้ออกบรรพชามาตั้งแต่อายุเพียง ๑๓ ปี มีอุปนิสัยเพื่อความพ้นทุกข์เป็นเป้าหมาย ได้อุทิศกายใจบูชาพระรัตนตรัย ดำรงอยู่ในสมณเพศตลอดชีวิตอายุกาล ผ่านการปฏิบัติศาสนกิจทั้งในด้านการปกครอง ในฐานะพระสังฆาธิการตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาส จนถึงระดับเจ้าคณะอำเภอ ทั้งได้ฝึกอบรมบำเพ็ญกัมมัฏฐาน จนมีจิตใจที่ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวไปตามกระแสของโลก ได้ปฏิบัติหน้าที่ทั้งสองฝ่ายให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ทั้งยังได้สร้างประโยชน์อัน

เป็นส่วนสาธารณะแก่สังคมชาวโลกอีกมากมาย เป็นการดำเนินปฏิปทาตามแบบอย่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เป็นอันมาก ยากที่จะหาพระสงฆ์ผู้ประกอบด้วยสีลสุตาทิคุณ สร้างบุญบารมีอันเป็นประโยชน์ทั้งทางโลก ทางธรรม เป็นที่น่าชื่นชมยินดี เช่นนี้ไม่ได้ง่ายนัก ทั้งนี้ ก็เพราะท่านเพียบพร้อมด้วยอัปปมาทธรรม คือความไม่ประมาท แม้หากสรีระสังขารไม่อาจที่จะยืนหยัดอยู่ได้ตลอดไป แต่ความดีบารมีที่สร้างไว้เป็นอันมาก ตั้งแต่คราวที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ยังคงสถิตสถาพร สอนให้ผู้ที่หวังความเจริญก้าวหน้าได้ศึกษาไว้เป็นแบบอย่าง เป็นทางดำเนินไปสู่จุดหมายที่ดีได้ตลอดกาล ข้อนี้ สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ได้ตรัสรับรองไว้ในธรรมบทขุททกนิกายว่า

ชีรนฺติ เว ราชรถา สุจิตฺตา
อโถ สรีรมฺปิ ชรํ อุเปติ
สตญฺจ ธมฺโม น ชรํ อุเปติ เป็นอาทิ

ความว่า ราชรถวิจิตรงดงามเพียงใด ก็คร่ำคร่าเศร้าหมองได้

อนึ่งเล่า แม้สรีระก็เข้าถึงความชราได้ ส่วนความดีของคนดี หาเข้าถึงความชราไม่

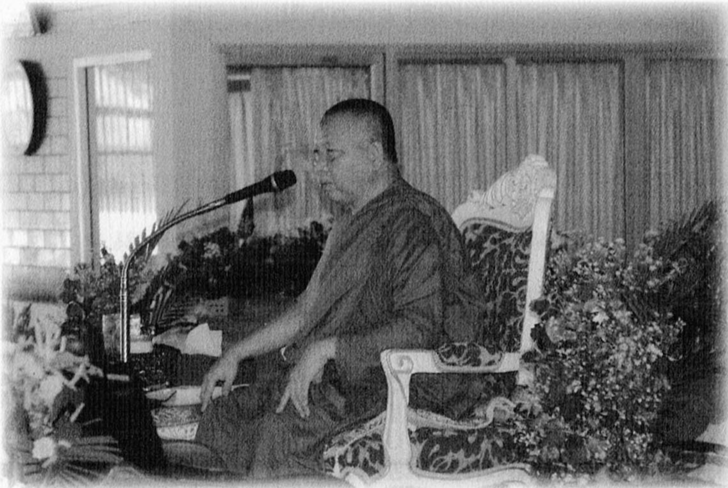
ขอให้สาธุชนได้รับธรรมสังเวชเป็นเครื่องเตือนใจ ให้มีสติตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท ตามประกาศคำประพันธ์ที่ได้ร้อยกรองไว้ว่า

ชีวิตไม่ยั่งยืน เราคนอื่นไม่ต่างกัน
เกิดมาก็นับวัน เปลี่ยนแปรผันสู่ความตาย
ความตายมีแน่นอน ขอผัดผ่อนไม่สมหมาย
มีจนต้องวางวาย มะลายสิ้นเป็นดินไป
เมื่อเกิดก็นำมา ความชราและป่วยไข้
ความตายตามมาไว ผูกมัดไว้ไม่ปล่อยวาง
ชีวิตมีผองภัย ทั้งน้อยใหญ่มาขัดขวาง
รู้แล้วต้องปล่อยวาง ฝึกอยู่อย่างผู้รู้ทัน
เกิดขึ้นตายตามมา ธรรมดาแห่งธาตุขันธ์
ตั้งสติทุกคืนวัน เราแปรผันไม่มั่นคง
ความเจ็บก็รุมเอา หนักไม่เบาทั้งใหลหลง
แก่แล้วให้ปล่อยปลง อย่าไปหลงสิ่งกำบัง
ชีวิตลมหายใจ สิ้นเมื่อใดถูกเผาฝัง
ตามกฎอนิจจัง และทุกขังอนัตตา
ท่านเอยอย่าประมาท ลืมเชื้อชาติศาสนา
ทำดีทุกเวลา อิ่มอุราด้วยผลบุญ
ยามไปสู่โลกหน้า บุญทำมาพาอุดหนุน
สุดท้ายกลายเป็นทุน พบไออุ่นบรมธรรม

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยกุศลผลบุญที่ได้กระทำบำเพ็ญมาทั้ง ๒ ส่วน จงประมวลมาเป็นอานุภาพ เป็นอภินิหาร เป็นบุญญ

สมภารวาสนาบารมี อำนวยผลให้เกิดประโยชน์สุข ทั้งในภพนี้และภพหน้า ทั้งฝ่ายที่เป็นบุพการีและกตัญญูกตเวทีตามที่พึงประสงค์จงทุกประการ รับประทานแสดงพระธรรมเทศนามา สมควรแก่เวลา จึงขอสมมติยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ฯ







พระธรรมเทศนา

เรื่อง ทีปกรณกถา

แสดงโดย

พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ อุบลพิทักษ์ ป.ธ.๙)

วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น

ณ หอประชุม ๒๐๐ ปีฯ วัดสุทธจินดา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

วันอาทิตย์ ที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๕๖

เวลา ๑๐.๐๐ น.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

อุฏฺฐาเนนปฺปมาเทน สญฺญเมน ทเมน จ

ทีปํ กยิราถ เมธาวี ยํ โอโฆ นาภิกีรตีติ.

บัดนี้ จะแสดงพระธรรมเทศนาใน ทีปกรณกถา ว่าด้วยการทำที่พึ่งให้แก่ตน เนื่องในการบำเพ็ญกุศลกิจฉลองอายุวัฒนมงคล ๘๙ ปี พระเดชพระคุณ พระธรรมโสภณ (โกศล สิรินฺธโร โพธิ์งาม ป.ธ.๔ น.ธ.เอก) เจ้าอาวาสวัดสุทธจินดา พระอารามหลวง ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๘ (ธรรมยุต) ณ หอประชุม ๒๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วัดสุทธจินดา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา วันอาทิตย์ที่ ๓๐



มิถุนายน ๒๕๕๖ โดยคณะศิษยานุศิษย์ทั้งฝ่ายบรรพชิต ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ ได้ร่วมกันจัดถวายเช่นทุกปีที่ผ่านมา เป็นการประกาศกตัญญูกตเวทิตาธรรมให้ปรากฏเป็นที่ชื่นใจ ทั้งในฝ่ายผู้ที่ดำรงอยู่ในฐานะเป็นบุพการี ผู้ได้ทำอุปการะมาก่อน ทั้งผู้ที่ดำรงอยู่ในฐานะเป็นกตัญญูกตเวที ผู้ได้ทำความดีสนองตอบในภายหลัง และผลดียังจะติดตามมาอีกมากมาย ยังจะเป็นทิฏฐานุคติ เป็นแบบแผน เป็นแบบฉบับ สำหรับอนุชนรุ่นหลัง ได้ยึดเป็นแนวทางปฏิบัติที่ดีงามสืบต่อไป

พระเดชพระคุณฯ พระธรรมโสภณ เป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ที่เพียบพร้อมด้วยอายุพรรษา และเจริญด้วยสัมมาปฏิบัติ เคร่งครัดในพระธรรมวินัย มีจิตใจที่มั่นคงดำรงอยู่ในคุณธรรม ที่ควรน้อมนำสักการะบูชา นับเป็นพระเถระโดยชาติ โดยธรรม และโดยสมมติ

พระเดชพระคุณฯ พระธรรมโสภณ นามเดิม โกศล นามสกุล โพธิ์งาม เกิดวันจันทร์ที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๖๗ ตรงกับวันแรม ๑๔ ค่ำเดือน ๗ ปี ชวด เวลา ๐๔.๐๐ น. ที่หมู่บ้านระเวียง ตำบลเบิด (ปัจจุบันเป็นตำบลระเวียง) อำเภอโนนนารายณ์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นบุตร นายสอน-นางสงค์ โพธิ์งาม มีพี่น้องร่วมบิดามารดารวม ๗ คน หลังจากได้เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ แล้ว ก็ได้รับการบรรพชาที่วัดบ้านเกิด เมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๔๘๑ จากนั้นได้มารับการ

บรรพชาอีกครั้งหนึ่งในสังกัดคณะธรรมยุต ที่วัดสุทธจินดา เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๘๒ ตรงกับวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ เวลา ๑๙.๔๕ น. โดยมีพระโพธิวงศาจารย์ ขณะดำรงสมณศักดิ์เป็น พระธรรมฐิติญาณ เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้รับการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมจบนักธรรมชั้นเอกและเปรียญธรรม ๔ ประโยคในขณะที่ยังเป็นสามเณร นับได้ว่า มีความบากบั่นขยันเรียนอยู่ในเกณฑ์ที่ดีรูปหนึ่งในยุคนั้น ครั้นได้รับการอุปสมบทเมื่อวันที่ ๒ มกราคม ๒๔๘๙ ที่พัทธสีมาวัดสุทธจินดาแล้ว ได้รับคัดเลือกให้ไปศึกษาอบรมนักเรียนครู และนักเรียนการปกครอง ณ สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร ได้อยู่ในนิสสัยเป็นอันเตวาสิก ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว.ชื่น สุจิตฺโต นพวงศ์) เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหารในขณะนั้นด้วย ต่อมาเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๙๓ ได้เดินทางจากกรุงเทพมหานคร กลับมาอยู่ที่วัดสุทธจินดา รับหน้าที่เป็นเลขานุการของวัด และเป็นเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา-บุรีรัมย์ (ธรรมยุต) ทั้งเป็นกรรมการและเลขานุการผู้ริเริ่มก่อตั้งมูลนิธิ "สุทธจินดาราชสีมามูลนิธิ" นำดอกผลบำรุงวัดสุทธจินดา จนเท่าทุกวันนี้เป็นเวลา ๗๐ ปีเศษ

พระเดชพระคุณฯ พระธรรมโสภณ ได้บำเพ็ญประโยชน์ตนตามขั้นตอน เหมาะสมกับอายุพรรษา เริ่มตั้งแต่บรรพชามากระทั่งเป็นพระภิกษุ โดยการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทั้ง

ฝ่ายนักธรรมทั้งฝ่ายบาลี มีวุฒิการศึกษาพอที่จะเกื้อกูลต่อการปฏิบัติหน้าที่แล้ว ยังได้รับการอบรมเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมและนักเรียนการปกครองอีกด้วย เป็นการเตรียมพร้อมเพื่อเป็นพระสังฆาธิการผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ในอนาคตที่ดีรูปหนึ่ง

ต่อมาได้เริ่มบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น เพื่อสังคมส่วนรวมด้วยดีมาตามลำดับ เช่น เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม เป็นกรรมการตรวจประโยคธรรมสนามหลวง เป็นเลขานุการคณะธรรมยุตจังหวัดนครราชสีมา เป็นเจ้าคณะอำเภอเมือง และอำเภอสีคิ้ว (ธรรมยุต) จังหวัดนครราชสีมา เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสและเจ้าอาวาสวัดสุทธจินดา เป็นเจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา (ธรรมยุต) เป็นพระอุปัชฌาย์คณะธรรมยุต เป็นรองเจ้าคณะภาค ๑๐,๑๑ (ธรรมยุต) เป็นเจ้าคณะภาค ๘ (ธรรมยุต) และเป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๘ (ธรรมยุต) ปัจจุบันยังได้เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (มานิต ถาวโร ป.ธ.๙) วัดสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ในการประชุมกรรมการบริหารคณะสงฆ์ธรรมยุตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตลอดปี สำหรับหน้าที่การงานส่วนอื่นๆ เกี่ยวกับการปกครองภายในวัด การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ ก็ได้ดำเนินการมิให้เกิดความบกพร่องผิดพลาด ปรากฏให้เห็นเป็นประจักษ์พยานอย่างชัดเจน จนได้รับรางวัลสำนักเรียนตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่าง ได้รับพระราชทาน

เสาเสมาธรรมจักรทองคำ สาขาส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม และได้รับปริญญาศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จาก มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เกียรติประวัติบางส่วนนี้ ชี้ให้เห็นว่า พระเดชพระคุณฯ พระธรรมโสภณ เป็นพระเถระผู้ได้สร้างบุญกุศล อันเป็นประโยชน์ตน และประโยชน์ส่วนรวม ได้ยิ่งใหญ่กว้างขวาง นับเป็นพระมหาเถระที่ได้รับความไว้วางใจจากทางคณะสงฆ์ และเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาจากสาธุชนคนดีทั่วไปมากรูปหนึ่งในปัจจุบัน เป็นที่พึ่งตนได้อย่างมั่นคงตลอดมา ทั้งเป็นที่พึ่งของเหล่าบรรดาสานุศิษย์ ทั้งฝ่ายบรรพชิต ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ รวมไปถึงพุทธศาสนิกชนทั่วไปอย่างไม่มีปัญหา อุปมาให้เห็นเช่นต้นไม้ใหญ่แข็งแรงมั่นคง ดำรงอยู่ได้อย่างปลอดภัย ทั้งเป็นที่อาศัยของมวลมนุษย์และสัตว์นานาชนิด มีกายจิตที่ชุ่มเย็น เว้นจากความหวาดหวั่นวิตก เพราะความป้องปกแห่งรุกขชาติที่เป็นเจ้าป่าเขาลำเนาไพร ข้อนี้ สมด้วยนัยแห่งพระบาลี ว่า

สาขาปตฺตผลูเปโต ขนฺธิมา ว มหาทุโม
มูลวา ผลสมฺปนฺโน ปติฏฺฐา โหติ ปกฺขินํ

ต้นไม้ใหญ่หยั่งรากลงในผืนแผ่นดิน ตั้งลำต้นแตกกิ่งก้านสาขาผลิใบเผล็ดผล ย่อมเป็นที่พึ่งของฝูงวิหคในอรัญ ต่างพากันเข้าอาศัย ใครต้องการร่มเงาก็เข้าจับ ใครต้องการผลก็บริโภค ฉะนั้น

ท่านทำตน เหมือนโพธิ์ไทร ใบหนาดก
ให้ฝูงนก ฝูงกา ได้อาศัย
เป็นที่ดับ ทุกข์เข็ญ ร่มเย็นใจ
เพราะต้นไม้ ใบดกหนา คุณค่ามี
มวลฝูงนก ฝูงกา อาศัยนั้น
จงช่วยกัน บูชา รักษาศรี
หากทำลาย กิ่งไม้ ใบไม่มี
ก็เป็นที่ เดือดร้อน นอนไม่เย็น

พระเดชพระคุณฯ พระธรรมโสภณ กว่าจะได้ผ่านอุปสรรคและผองภัยนานาประการ มาเป็นร่มโพธิ์ร่มไทร ให้ความเย็นกายเย็นใจแก่บรรดาสานุศิษย์ได้ ดั่งที่ทราบแล้วนั้น มิใช่ได้มาโดยง่ายโดยไม่ต้องลงทุนลงแรงอะไร แต่ได้มาด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทนต่อสู้ทุกรูปแบบ ควรที่สานุศิษย์และพุทธศาสนิกชนทั่วไปจะได้ศึกษาสำเนียกตามปฏิปทา เป็นที่มาแห่งความสำเร็จรอดพ้นด้วยการสร้างที่พึ่งให้แก่ตน ตามพุทธนิพนธ์ที่ได้อัญเชิญมาเป็นอุเทศแห่งการแสดงธรรม ณ เบื้องต้นว่า

อุฏฺฐาเนนปฺปมาเทน สญฺญเมน ทเมน จ
ทีปํ กยิราถ เมธาวี ยํ โอโฆ นาภิกีรติ.

ความว่า ชนผู้มีปัญญา ควรทำเกาะ กล่าวคือที่พึ่งของตนให้เป็นสถานที่ห้วงน้ำจะท่วมไม่ได้ ด้วยความหมั่นเป็นเหตุลุก

ขึ้นทำการงาน ด้วยความไม่ประมาท ด้วยความระวังและด้วยความฝึก

อันธรรมดาเรื่องที่พึ่ง ย่อมมีทั้งที่พึ่งทางกาย ทั้งที่พึ่งทางใจ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ที่พึ่งภายนอกที่พึ่งภายในนั่นเอง

แม้ที่พึ่งระดับต่ำ โดยตรงคือปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน ที่อยู่อาศัยหลับนอน หยูกยารักษาโรคต่าง ๆ รวมไปถึงอดิเรกปัจจัยมากมายหลายชนิด ที่นับว่าจำเป็นในปัจจุบันนี้ ทั้งหมดก็ได้มาด้วยความขยันหมั่นเพียร ตั้งใจแสวงหาให้เกิดขึ้น มีความสำรวมระวัง ใช้สติปัญญาหาอุบาย ที่จะได้มาซึ่งทรัพย์สินสมบัติ ครั้นได้มาแล้วก็เป็นเกาะคือที่พึ่ง ใช้อุปโภคบริโภคได้ตามประสงค์ ไม่ต้องลำบากยากจนทนทุกข์ทรมาน มีแต่ความสุขเกษมสำราญ เพราะทำเหตุปัจจัยอันสามารถเป็นที่พึ่งของตนได้ แต่จำเพาะที่จะแสดงในกัณฑ์นี้ มุ่งถึงที่พึ่งทางใจเป็นหลักสำคัญ

อุฏฐานะ แปลว่า ความหมั่นเป็นเหตุลุกขึ้นประกอบกิจ ไม่นั่งนิ่ง ไม่เซื่องซึม เป็นชื่อของความเพียรที่มีปรากฏในบาลีหลายประการ เช่น

วิริยะ ความเพียรเป็นเหตุพยุงจิตในอันประกอบกิจ ไม่ให้ท้อถอย

อุสสาหะ ความเพียรเป็นเหตุอาจหาญและอดทน

ธิติ ความเพียรเป็นเหตุมั่นคง

อัฏฐิติ ความเพียรเป็นเหตุไม่หยุด

วายามะ ความเพียรเป็นเหตุชักไป

ปรักกมะ ความเพียรเป็นเหตุบากบั่น ก้าวไปข้างหน้า

อัปปฏิวาณี ความเพียรเป็นเหตุไม่ถอยหลัง

ปธานะ ความเพียรเป็นเหตุให้ตั้งใจมั่น

ปัคคาหะ ความเพียรเป็นเหตุประคองใจไว้

กล่าวโดยสรุปแล้ว ความไม่จมปรักอยู่กับความเกียจคร้าน ไม่นั่งนิ่งดูดาย กล้าละความชั่วกล้าทำความดี มีความอาจหาญ อดทน มั่นคงในการประกอบกรรมทำดี ไม่ปล่อยปละละทิ้ง มีแต่ความมุ่งมั่นบากบั่น ก้าวไปไม่หยุดยั้ง มีพลังจิตเข้มแข็ง มุ่งมั่นเพื่อความเจริญรุ่งเรือง ถึงบางคราวจะเกิดอาการป้อแป้ซวนเซ ก็ยังสามารถประคองจิตให้ดำรงอยู่ได้ ไม่ถึงกับล่มจมวิบัติย่อยยับไป

อัปปมาทะ ความไม่ประมาทโดยตรง คือ ความไม่ปราศจากสติ ได้แก่มีความสำนึกและระลึกได้ก่อนทำ ก่อนพูดและก่อนคิด ผลที่ปรากฏออกมาจึงไม่วิปริตผิดแผกไปเป็นอย่างอื่น มีความสมบูรณ์เพียบพร้อมไม่บกพร่อง ไม่เลินเล่อเผลอเพลินกับการทำงาน กับกาลเวลา ใช้เวลาให้คุ้มค่า เหมาะสมกับทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับชีวิต ที่ไม่มีนิมิตเครื่องหมาย จะบ่งบอกให้ทราบล่วงหน้าได้ว่า จะยืนอยู่นานได้เพียงใด

ในทางปฏิบัติ ได้แก่ทำความไม่ประมาทในที่ ๔ สถาน คือ

๑. ระวังใจไม่ให้กำหนัดในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด

๒. ระวังใจไม่ให้ขัดเคืองในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง

๓. ระวังใจไม่ให้หลงในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความหลง

๔. ระวังใจไม่ให้มัวเมาในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา

ความไม่ประมาทจัดเป็นยอดแห่งธรรม เป็นที่รวมลงแห่งธรรมที่เป็นกุศล เป็นปัจฉิม พุทโธวาทที่ตรัสสั่งก่อนแต่จะเสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน ณ สาลวโนทยานเมืองกุสินารา ในตอนท้ายว่า **อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ** ขอให้ท่านทั้งหลาย จงทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด และมีพุทธภาษิตตรัสสอนว่า **อปฺปมาทญฺจ เมธาวี ธนํ เสฏฺฐํ ว รกฺขติ** นักปราชญ์ย่อมรักษาความไม่ประมาท เหมือนรักษาทรัพย์อันประเสริฐ

สัญญฺมะ ความสำรวมคือรักษาศีล ไม่ล่วงละเมิดศีลเพราะเหตุต่าง ๆ ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม บำเพ็ญสุจริตธรรมและกัลยาณธรรม ดำเนินชีวิตโดยมีสติปัญญาควบคุมไม่ให้ผิดพลาด หรือให้เกิดโทษทั้งแก่ตนทั้งแก่คนอื่นในระดับสูงหมายถึงสำรวมในปาริสุทธิศีล ๔ ได้แก่

- **ปาติโมกขสังวร** สำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ทำตามข้อที่พระองค์ทรงอนุญาต

- **อินทรียสังวร** สำรวมอินทรีย์ ๖ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ

- **อาชีวปาริสุทธิ** เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่หลอกลวงเขาเลี้ยงชีวิต

- **ปัจจยปัจจเวกขณะ** พิจารณาเสียก่อนจึงบริโภคปัจจัย ๔ คือจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช ไม่บริโภคด้วยตัณหา

ผู้สำรวมในปาริสุทธิ ๔ ประการ จัดว่า เป็นผู้มีศีลในระดับสูง ศีลจึงกลับเป็นพลังช่วยให้เข้มแข็งคงทน เป็นอาวุธช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัย ทำให้กาย วาจา ใจสะอาดหมดจดงดงาม ทำให้มีเกราะป้องกันตัวได้อย่างวิเศษ ดังเถรคาถาแสดงไว้ว่า

สีลํ พลํ อปฺปฏิมํ	ศีลเป็นกำลังไม่มีที่เปรียบ
สีลํ อาวุธมุตฺตมํ	ศีลเป็นอาวุธอย่างสูงสุด
สีลํ อาภรณํ เสฏฺฐํ	ศีลเป็นเครื่องประดับอย่างประเสริฐ
สีลํ กวจมพฺภุตํ	ศีลเป็นเกราะอย่างน่าอัศจรรย์
สีลํ เสตุมเหสกฺโข	ศีลเป็นสะพานอันมีศักดิ์ใหญ่
สีลํ คนฺโธ อนุตฺตโร	ศีลเป็นกลิ่นที่ยอดเยี่ยม เพราะทวนลมได้
สีลํ วิเลปนํ เสฏฺฐํ	ศีลเป็นเครื่องลูบไล้อันประเสริฐ
เยน วาติ ทิโส ทิสํ	ศีลเป็นเครื่องขจรไปไกลทั่วทุกทิศ

นี่เป็นการแสดงอานิสงส์ของศีลบางส่วนเท่านั้น

ทมะ ความฝึกให้เรียบร้อย ท่านผู้รู้กล่าวไว้ว่า ได้แก่ฝึกกาย ฝึกวาจาและฝึกใจ

ความตั้งใจรักษามารยาทกายให้เรียบร้อย เว้นจากความเป็นตัวเก่งกาจ ไม่จับศาสตราวุธทำร้ายผู้อื่นด้วยหาเหตุผลมิได้ ตลอดถึงเอาใจใส่ประพฤติกิริยากายเรียบร้อยต้องตามกิจวัตร **จัดเป็นความฝึกกาย**

ความตั้งใจรักษามารยาทวาจาให้เรียบร้อย เว้นจากเจรจาคำแสลงอันเป็นเครื่องเสียดแทงผู้อื่น **จัดเป็นความฝึกวาจา**

ความตั้งใจรักษาจิตไม่ให้วิปริตและแสดงอาการแปรผันเพราะยินดียินร้าย **จัดเป็นความฝึกใจ**

กล่าวให้สั้นลงคือการฝึกฝนสมาธิ ควบคุมจิตไม่ให้หลงใหลไปตามอารมณ์ฝ่ายต่ำ ไม่ให้จิตถลำไปสู่อำนาจของกิเลสตัณหา ไม่ให้กิเลสตัณหามากลุ้มรุมจิตใจ ให้จิตเป็นไท อยู่เหนืออำนาจกิเลส แม้จะถูกอารมณ์ฝ่ายต่ำเข้าย่ำยีบีฑา ก็สามารถอดทนอดกลั้นประคองจิตอยู่ได้ ทำให้จิตปลอดโปร่งว่างจากกิเลสตัณหา สงบมั่นคงอยู่ได้และมีความสุขเอิบอิ่มใจตลอดเวลาที่ยังมี **"ทมะ"** ควบคุมอยู่

พระเดชพระคุณฯ พระธรรมโสภณ ดำรงอยู่ในสมณเพศถวายชีวิตอัตภาพไว้ในพระศาสนา เป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา ด้วยศรัทธาที่เปี่ยมล้น ได้ประสพผลคือความเจริญรุ่งเรืองในพระสัทธรรม นำตนขึ้นสู่เกาะคือที่พึ่งได้โดยสวัสดิภาพ โดยตั้งมั่นในคุณธรรม คือ

อุฏฐานะ ความขยันหมั่นเพียร ไม่จมปรักอยู่ในความเกียจคร้าน มีอัปปมาทะ คือความไม่ประมาท ไม่เลินเล่อเผลอตัว มีสติสัมปชัญญะ เตือนตน ระวังตนให้ก้าวข้ามพ้นความผิดพลาด **มีสัญญมะ คือสำรวมระวังตน** ไม่ให้เข้าไปติดบ่วงมาร พญามารก็ไม่สามารถนำเข้าไปอยู่ในอำนาจได้ **มีทมะ คือข่มใจ** ไม่ให้มัวเมาเพลิดเพลินตามอารมณ์ที่มายั่วยุ ไม่ลุไปตามสิ่งยั่วเย้า เข้าใจเหตุผลตามความเป็นจริง จึงสามารถข้ามพ้น **กาโมฆะ ภโวฆะ ทิฏโฐฆะและอวิชโชฆะ** ได้ในระดับหนึ่ง แม้หากจะยังไม่ถึงที่สุด ก็เป็นการฉุดตนเข้าสู่เกาะคือที่พึ่งได้อย่างปลอดภัยในอัตภาพนี้ และด้วยบุญบารมีส่วนนี้เอง จักนำพาให้บรรลุถึงความสิ้นทุกข์ได้พบสุขที่มั่นคงถาวร ตราบชั่วนิรันดรต่อไป

ผู้มีศีล มีธรรม ประจำจิต
ไม่ทำผิด พูดไป ให้เสียผล
สำรวมใจ คอยยับยั้ง ระวังตน
ฝึกฝนจน ถึงขั้น เปี่ยมปัญญา
ผ่านศัตรู หมู่มาร สันดานหยาบ
ย่อมปรามปราบ เสร็จสรรพ์ หมดปัญหา
ได้ที่พึ่ง พึงมนัส เต็มอัตรา
ได้พึ่งพา ของมวลศิษย์ ผู้ติดตาม

อิมินา	กะตะ	ปุญญเญนะ
บุญพละ	แผ่ไป	ในโลกสาม
อำนวยผล	ดลสุข	ได้ทุกยาม
จงมีความ	สวัสดี	เปรมปรีด์เทอญฯ

แสดงพระธรรมเทศนา ในทีปกรณกถา ว่าด้วยเรื่องการทำที่พึ่งให้แก่ตน เป็นอุดมมงคลแก่ผู้ได้สดับฟัง เห็นสมควรแก่กาลเวลา จึงขอยุติพระธรรมเทศนาไว้แต่เพียงนี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้



พระธรรมเทศนา

"ธัมมารามกถา"

พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ อุบลพิทักษ์)
วัดป่าแสงอรุณ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
แสดง ณ วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม (วัดหลวงพ่อขาว)
ตำบลกลางดง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา
๒๒ กันยายน ๒๕๕๖
เวลา ๐๙.๓๐ น.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

ธมฺมาราโม ธมฺมรโต ธมฺมํ อนุวิจินฺตยํ
ธมฺมํ อนุสฺสรํ ภิกฺขุ สทฺธมฺมา น ปริหายตีติ.

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนาในธัมมารามกถา ว่าด้วยเรื่อง ภิกษุผู้มีธรรมเป็นที่มายินดี เพื่ออนุโมทนาในกุศลบุญพิธีปรารภอายุวัฒนมงคล ครบ ๖ รอบ เจ็ดสิบสองปี พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ พระราชวิมลญาณ (ทองใส จนฺทโสภโณ สีหนองโคตร) เจ้าคณะอำเภอปากช่อง (ธ) และเจ้าอาวาสวัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม ที่คณะศิษยานุศิษย์ ทั้งฝ่ายบรรพชิต ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ได้ร่วมกันจัดถวายเป็นมุทิตาสักการะ ทั้งเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีให้ปรากฏเป็นรูปธรรม ระหว่างวันที่

๒๑ – ๒๒ กันยายน ๒๕๕๖ รวม ๒ วัน จักสิ้นเสร็จสมบูรณ์ในช่วงบ่ายของวันนี้

เพื่อให้พระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ มีเนื้อความสัมพันธ์กันกับปฏิปทาและความเป็นมาแห่งชีวิตของพระเดชพระคุณฯ ขออนุญาตนำชีวประวัติเฉพาะส่วนที่สำคัญมาเป็นบทประกอบตามสมควรดังนี้

พระเดชพระคุณฯ พระราชวิมลญาณ นามเดิม ทองใส สกุล สีหนองโคตร เกิดเมื่อวันอังคารที่ ๒๒ กันยายน ๒๔๘๕ ปีมะเมีย ที่บ้านนาดี ตำบลเก่างิ้ว อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น เป็นบุตรของพ่อหลง แม่บุญเรือน สีหนองโคตร เป็นคนที่ ๒ ในจำนวนพี่น้องเพียง ๓ คน

ได้เข้าบรรพชาเป็นสามเณร เมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๐๒ ที่วัดศรีอุดมพร ตำบลในเมือง อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น พระโพธิญาณมุนี วัดประชาบำรุง มหาสารคาม เป็นพระอุปัชฌาย์

ได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๐๕ ที่วัดศรีเมืองพล ตำบลในเมือง อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น พระครูพลญาณพิสุทธิ์ วัดศรีเมืองพล เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้นามฉายาว่า "**จนฺทโสภโณ**" แปลว่า ผู้มีความงามดั่งดวงจันทร์

ส่วนด้านการศึกษา หรือวิทยฐานะจบชั้น ม.ศ. 3 และนักธรรมชั้นเอก มีความรู้พิเศษเกี่ยวกับวิชาสมุนไพรและช่างก่อสร้าง มีความสามารถพิเศษ คือการแสดงธรรม ทั้งที่เป็นปุจฉาวิสัชนา

เทศนาปฏิภาณโวหาร สวดพระปาติโมกข์ และแปลอรรถกถาธรรมบทแปดภาคได้อย่างคล่องแคล่วยากที่จะหาตัวจับได้ จนเกิดความมั่นใจถึงกับอุทานว่า "**ภูมิความรู้ ความสามารถทางธรรมนั้นมีความมั่นคงหนักแน่น แต่ภูมิความรู้ทางบาลียังไม่ประสบความสำเร็จ**" หมายความว่ายังสอบเปรียญธรรมไม่ได้ แม้จะมีความพากเพียรพยายามอย่างเต็มที่แล้วก็ตาม แต่ความเป็นจริงแล้วนั้น พระเดชพระคุณฯ มีความรู้ความสามารถในด้านการเผยแผ่ การแสดงธรรม อบรมจิตภาวนา ให้ได้ผลเกินพิกัดภูมิธรรม – ภูมิบาลีมากมายยิ่งนัก เรื่องนี้เป็นที่ประจักษ์ทั้งในฝ่ายสงฆ์ ทั้งในฝ่ายฆราวาส คือเป็นที่ยอมรับทั้งฝ่ายพุทธจักร ทั้งฝ่ายอาณาจักรเป็นอย่างดีทั่วไป

ผลจากการที่ได้แสวงหาวิชาความรู้ในระยะเริ่มต้น ทั้งในด้านการศึกษา ทั้งในด้านการปฏิบัติ โดยรวบรวมเอาประสบการณ์จากสำนักเรียน สำนักปฏิบัติ ทั้งในส่วนภูมิภาคทั้งในส่วนกลาง อันเป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชนในสมัยนั้นรวมไปถึงต่างประเทศ ก็ได้กล่าวขวัญถึงเช่นกัน กระทั่งได้เป็นพระเถระผู้มีอายุพรรษามากขึ้น จึงมีสาธุชนทั่วไปให้ความศรัทธาเลื่อมใสอย่างมากมาย

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๗ ปลายเดือนเมษายน ได้ย้ายออกจากวัดธรรมมงคล กรุงเทพมหานคร ตั้งใจจะไปอยู่ที่วัดดอยธรรมเจดีย์ จังหวัดสกลนคร ได้แวะเข้ามากราบหลวงปู่เมตตาหลวง ที่วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม แห่งนี้ ซึ่งในอดีตเคยเป็น

อันเตวาสิกของท่าน เมื่อคราวอยู่จำพรรษาที่วัดป่าชัยวัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๙ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นเวลา ๓ ปี ในช่วงนี้ผู้แสดงธรรม ยังเป็นพระนวกะบวชใหม่ ก็มีโอกาสได้อยู่ร่วมสำนักเดียวกัน มีความผูกพันเสมือนญาติสนิท เป็นกัลยาณมิตรทางธรรมที่ดีต่อกันเป็นพิเศษตลอดมา

นับเป็นปุพเพกตปุญญตา หลวงปู่เมตตาหลวง หรือ พระญาณสิทธาจารย์ ได้ออกอุทานชัดถ้อยชัดคำว่า **"ลูกแก้วมาแล้ว ไม่ต้องไปไหนอีกแล้ว อยู่กับหลวงปู่ที่นี่แหละ หลวงปู่จะได้เบาแรง"** นี่คือจุดเริ่มต้นแห่งความสว่างไสวของชีวิต พระเดชพระคุณฯ พระราชวิมลญาณ และเป็นการจุดประกายแห่งความเจริญรุ่งเรืองขึ้นที่วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม ในโอกาสเดียวกันด้วย

จากนั้นไม่นาน พระเดชพระคุณ ได้ปรารภจะจัดงานทำบุญอายุวัฒนมงคล ฉลองครบรอบคล้ายวันเกิดถวายหลวงปู่เมตตาหลวง เป็นครั้งแรกที่วัดนี้ ได้กราบอาราธนาพระเถระซึ่งเป็นสานุศิษย์จากจังหวัดขอนแก่น มาร่วมปรึกษาเป็นกรรมการจัดงาน อาทิเช่น พระครูสุพจนประกาศ (ปรีชา) วัดศรีจันทร์ พระอาจารย์สุวรรณ ขนฺติโก วัดป่าแสงอรุณ พระครูวิริยสารคุณ (บุญมี) วัดป่าชัยวัน พระมหาสมาน สุเมโธ จึงปรากฏวันทำบุญอายุวัฒนมงคล ของหลวงปู่เมตตาหลวงมากระทั่งถึงมรณภาพ

พระเดชพระคุณฯ พระราชวิมลญาณ (ทองใส จนฺทโสภโณ) ต้องมารับแบกภาระปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเทพพิทักษ์ปุณณารามแห่งนี้ หนักมากเป็นพิเศษ ทั้งด้านการปกครอง การศึกษา

การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ ประกอบกับวัดนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นแหล่งอบรมปฏิบัติธรรม ของหน่วยราชการบ้านเมือง ของคณะสงฆ์ ตลอดทั้งประชาชนทั่วทุกสารทิศ ต่างหลั่งไหลเข้ามาเพื่อพึ่งพิงบารมีธรรม จำเป็นต้องขยายพื้นที่ของวัด จัดสร้างอาคารที่พัก สร้างศาสนสถาน ศูนย์สวัสดิการต่างๆ เพิ่มขึ้นภายในวัดตามที่ปรากฏอยู่ในบัดนี้ จึงได้กล่าวว่า เป็นภาระที่หนักยิ่ง เกินกว่าที่บุคคลธรรมดาสามัญจะรับปฏิบัติไว้ได้ กระทั่งในเวลาต่อมาเป็นเหตุให้เกิดอาพาธ เกรงไปว่าจะไม่สามารถอยู่ดูแลศพหลวงปู่เมตตาหลวง ซึ่งหลวงพ่อพุธ ฐานิโย ได้มีคำสั่งให้รักษาไว้เพื่อสร้างเจดีย์ไว้เป็นที่บรรจุอย่างถาวรในอนาคต ได้นำเรื่องนี้ไปปรึกษาคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น คณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมารวมทั้งหลวงพ่อพุธ ฐานิโย วัดป่าสาลวันด้วย ทุกฝ่ายเห็นร่วมกันให้จัดงานพระราชทานเพลิงศพหลวงปู่เมตตาหลวง ดังที่ทราบอยู่โดยทั่วไปแล้ว

ผลที่ปรากฏจากที่พระเดชพระคุณฯ ได้ทุ่มเททั้งชีวิตจิตใจเพื่อให้วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม เจริญรุดหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง เพื่อยกย่องเชิดชูพระพุทธศาสนา สนองตอบกิจกรรมของคณะสงฆ์ธรรมยุตที่มอบหมายให้ในแต่ละปี และเพื่อแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผืนแผ่นดินที่ให้กำเนิด เป็นเหตุให้เกิดบารมีธรรมยิ่งๆ ขึ้นไป กระทั่งได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์

จากพระราชาคณะชั้นสามัญ ขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่พระราชวิมลญาณ ฝ่ายวิปัสสนา ขณะที่ยังดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะอำเภอเท่านั้น นับเป็นความเจริญทางยศหรือสมณศักดิ์ในตำแหน่งการปกครองที่ยังไม่สูงมากนักเนื่องจากผลงานที่ปรากฏเป็นรูปธรรม ที่ใครๆ ไม่สามารถปฏิเสธได้นั่นเอง ในโอกาสเดียวกัน สังขารที่ใช้ประกอบการแบบหามรุ่งหามค่ำ ชนิดสู้ตาย ก็พลอยชำรุดทรุดโทรมไปตามด้วย จนปัจจุบันต้องได้นั่งรถเข็นตระเวนไปในกิจนิมนต์ต่างถิ่น เพื่อสนองศรัทธาสาธุชน เพื่อกิจของพระศาสนา อันเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ผู้เป็นศาสนทายาท โดยคำนึงถึงพระธรรมมากกว่าสังขารร่างกาย แม้กระทั่งชีวิตของตน จนปรากฏเหตุการณ์ที่น่าสะพึงกลัวในคืนวันหนึ่ง เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๕๔ ขณะนั่งสมาธิภายในกุฏิที่พัก ได้เห็นผู้ชาย ๔ คน รูปร่างสูงใหญ่ดำทะมึนยืนถือไม้เท้า นุ่งผ้าแดง ผ้าพันศีรษะแดง หน้าตาดูเหี้ยมโหดดุร้ายเอาการ สายตาจ้องเขม็งดูน่ากลัวมาก ยืนอยู่หน้ากุฏิ จึงร้องถามไปว่า "นั่นใครอยู่ข้างนอก เป็นโยมมาจากไหน ต้องการอะไร?" มีเสียงตอบอย่างดุดันว่า "พวกข้าพเจ้าเป็นนายนิรยบาล ได้รับบัญชาจากพระยายมราช ให้มารับผู้มีชื่อว่า ทองใส ลงไปยมโลก" จึงตอบไปแบบทันควันว่า "คนที่ชื่อทองใส ตายไปนานแล้ว ไม่มีคนชื่อนี้ ให้พวกเจ้ารีบกลับไปบอกพระยายมราชด้วย และพระยายมราชนั้น ที่จริงมิใช่ใครอื่น เป็นลูกศิษย์เราเอง" ปรากฏว่าได้ผลทันที ร่างผู้ชาย ๔ คน ได้หายวับไป

ในขณะนั้นนั่นเอง ครั้นออกจากสมาธิในเวลาต่อมา อาการอาพาธเจ็บปวด ได้ผ่อนคลายทุเลาลงจากเดิมไปมาก รู้สึกปลอดโปร่งโล่งใจ มีกำลังกายและกำลังใจดีมากขึ้นโดยลำดับ ได้แต่รำลึกนึกถึงพระคุณของพระธรรม ที่ช่วยคุ้มครองรักษา ให้หายจากโรคาพาธ จะได้มีโอกาสรับใช้พระศาสนา ได้เชิดชูบูชาพระธรรมคำสอน ซึ่งเป็นคุณากรสามารถนำออกจากเพลิงทุกข์และเพลิงกิเลสได้อย่างแท้จริง จึงได้อัญเชิญพระพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ในอรรถกถาธรรมบทขุททกนิกาย ซึ่งได้ยกเป็นอุเทศ ณ เบื้องต้นว่า

ธมฺมาราโม ธมฺมรโต ธมฺมํ อนุวิจินฺตยํ

เป็นอาทิ ความว่า ภิกษุผู้มีธรรมเป็นที่มายินดี
ยินดีแล้วในธรรม ใคร่ครวญอยู่ซึ่งธรรม
ระลึกถึงธรรมอยู่ ย่อมไม่เสื่อมจากพระสัทธรรม ดังนี้

พิจารณาโดยนัยแห่งอุปมา ทำให้เกิดความเข้าใจว่า เป็นประหนึ่งอุทยานดอกไม้นานาพันธุ์ มีสีสันสวยสดงดงามน่าชวนชม มีพฤกษาลดาวัลย์เขียวขจีอยู่รอบด้าน มีธารน้ำที่ใสสะอาดคอยหล่อเลี้ยง รุกขชาติ ปทุมชาติให้ชุ่มฉ่ำตลอดวันและคืน ทำให้ผู้ได้ทัศนาตื่นตาตื่นใจอยู่ตลอดเวลา แม้หากจะได้ชื่นชมสมอุราแล้ว ก็ยังยินดีพอใจไม่รู้จักจบสิ้น ยิ่งพิศยิ่งเพลินเจริญตาหาที่เปรียบมิได้ ทำให้หลงใหลเพลินชมอย่างแนบสนิท ติดตาตรึงใจชั่วนิจนิรันดร์กาล ปานประหนึ่งพระภิกษุผู้เป็นทายาทแห่งพระศาสนา ได้มอบกายถวายชีวิตพร้อมทั้งจิตใจ แด่พระจอมไตรโลกนาถ ด้วย

ปสาทะศรัทธาอันปี่ยมล้นและหนักแน่นมั่นคง มีจิตมุ่งตรงต่อความพ้นทุกข์ อันเป็นอุดมการณ์สูงสุดของพระพุทธศาสนา ยากที่จะถอนศรัทธาซึ่งหยั่งรากแก้วอันมั่นคงให้ถ่ายถอนคลอนแคลนกลับกลายเป็นอื่นไปได้ รวมความแล้วคือมีจิตใจตั้งมั่นอยู่ในธรรมอย่างลึกซึ้ง และพระธรรมก็กลับคุ้มครองรักษาผู้นั้นให้อยู่ตลอดรอดฝั่ง มีความสงบสุขสมบูรณ์ได้ตามปรารถนา

พระอรรถกถาจารย์ได้ไขความบท "**ธมฺมาราโม**" ไว้ว่า ผู้มีธรรมเป็นที่มายินดี คือเป็นผู้ยินดีในสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา

การภาวนาหรือการปฏิบัติธรรมนั้น สำคัญอยู่ที่จิต เพราะจิตเป็นศูนย์กลางแห่งความดีและความชั่ว ถ้าตั้งจิตไว้ผิดทางก็จะก่อให้เกิดทุกข์ ถึงความวิบัติล่มจม ประสบความพินาศวอดวาย แต่ถ้าตั้งจิตไว้ถูกทาง เป็นทางที่ชอบ เช่นในกุศลกรรมบถเป็นต้น ย่อมถึงความเจริญรุ่งเรืองไพบูลย์ พอกพูนด้วยบุญกุศลบารมี บรรลุถึงความสวัสดีโดยชอบ

จิตนั้น โดยสภาวะเดิมเป็นธรรมชาติผ่องใสไม่ขุ่นมัว อย่างที่เรียกว่า จิตประภัสสร แต่ที่เกิดเศร้าหมองขุ่นมัว เพราะถูกกิเลสจรมากระทบเข้า เทียบให้เห็นชัดขึ้นเช่น น้ำ โดยปกติเป็นของนิ่งบริสุทธิ์สะอาด เย็น แต่ถ้ามีสีต่างๆ หรือโคลนตม ลมพายุก่อตัวเข้ารบกวนแล้ว ย่อมกลายเป็นน้ำขุ่น เกิดละลอกคลื่น ไม่สงบสงัดได้เช่นกัน จิตที่ถูกนิวรณูปกิเลส เข้าครอบงำ คือ

กามฉันทะ พอใจรักใคร่ในอารมณ์ที่ชอบใจมีรูปเป็นต้น

พยาบาท ปองร้ายผู้อื่น

ถีนมิทธะ จิตหดหู่และเคลิบเคลิ้ม

อุทธัจจกุกกุจจะ ฟุ้งซ่านและรำคาญ

วิจิกิจฉา ลังเลไม่ตกลงได้

พระโบราณาจารย์เปรียบไว้ว่า จิตของผู้ถูกกามฉันทะครอบงำ เป็นดุจน้ำระคนด้วยสีต่างๆ จิตที่ถูกพยาบาทครอบงำ เป็นดุจน้ำที่กำลังเดือดพล่าน จิตที่ถูกถีนมิทธะครอบงำ เป็นดุจน้ำที่ถูกจอกแหนปิดไว้ จิตที่ถูกอุทธัจจกุกกุจจะครอบงำ เป็นดุจน้ำที่กระเพื่อมหรือมีคลื่นแรงอยู่เป็นนิตย์ จิตที่ถูกวิจิกิจฉาครอบงำ เป็นดุจน้ำขุ่นเป็นตมทั้งอยู่ในที่มืด น้ำต่างๆ ดังกล่าวนี้ ไม่สามารถจะใช้ส่องดูเงาหน้าได้ฉันใด จิตที่ถูกนิวรณ์ ๕ ครอบงำ ก็ไม่สามารถจะรับรองสมถภาวนาหรือสมาธิภาวนาได้ฉันนั้น

ผู้ที่ถูกนิวรณ์กลุ้มรุมจิตใจ ที่เรียกว่า **ปริยุฏฐานกิเลส** ถือว่าเป็นผู้ไม่มีอิสระ เพราะต้องเป็นทาสของกิเลสนิวรณ์ ไม่เป็นไทแก่ตัว ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ในสามัญญผลสูตร ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ว่า

เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ ยถา อิณํ ยถา โรคํ

ยถา พนฺธนาคารํ ยถา ทาสพฺยํ ยถา กนฺตารทฺธานมคฺคํ

เอวํ อิเม ปญฺจ นีวรเณ อปฺปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสติ

ความว่า ฉันนั้นเหมือนกัน มหาบพิตร ภิกษุย่อมพิจารณา

เห็นนิวรณ์ ๕ ประการเหล่านี้ ที่ยังละไม่ได้ในตน
เหมือนหนี้ เหมือนโรค เหมือนเรือนจำ
เหมือนความเป็นทาส เหมือนทางไกลกันดาร

เมื่อภิกษุเจริญสมถภาวนา หรือ สมาธิภาวนาทำให้จิตเข้าถึงอุปจารสมาธิได้เป็นอย่างต่ำ อัปปนาสมาธิได้เป็นอย่างสูง ก็ย่อมละนิวรณ์ทั้ง ๕ ได้ ซึ่งได้มีข้ออุปมาไว้ว่า

ละกามฉันทะได้ เหมือนความไม่มีหนี้
ละพยาบาทได้ เหมือนความไม่มีโรค
ละถีนมิทธะได้ เหมือนการพ้นจากเรือนจำ
ละอุทธัจจกุกกุจจะได้ เหมือนความเป็นไทแก่ตัว
ละวิจิกิจฉาได้ เหมือนภูมิสถานอันเกษม

สมถภาวนาหรือสมาธิภาวนา เป็นการภาวนาที่มุ่งการบริหารจิตเป็นหลัก ใช้อุบายฝึกจิตไม่ให้เกิดความฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ โดยใช้สตินึกเอาอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งมาบริกรรม ให้จิตจดจ่อแน่นิ่งอยู่ในอารมณ์นั้น จนสงบระงับไม่ฟุ้งซ่าน อารมณ์ที่ว่านั้น กล่าวไว้ว่ามีถึง ๔๐ ประการ มีอนุสสติ ๑๐ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อเป็นที่สัปปายะ คือเป็นที่สบาย เหมาะกับจริตนิสัยสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม เหมือนกับการรับประทานยาเพื่อรักษาโรค ก็ต้องเลือกยาที่จะสามารถเยียวยารักษาโรคให้ทุเลาลงกระทั่งหายขาดได้ จึงจะเกิดประโยชน์

ผู้เจริญสมถภาวนาหรือสมาธิภาวนา เมื่อได้ทราบหน้าตานิวรณ์ทั้ง ๕ ไว้แล้ว ก็ควรทราบต่อไปว่า นิวรณ์ทั้ง ๕ จะเกิดขึ้น

และเข้าไปครอบงำจิตใจได้ก็ย่อมมีเหตุ มิใช่เกิดขึ้นได้โดยไม่ได้อาศัยอะไรเลย ทรงแสดงไว้ว่า

สุภนิมิต	เป็นเหตุเกิด	**กามฉันทะ**
ปฏิฆนิมิต	เป็นเหตุเกิด	**พยาบาท**
ความไม่ยินดี เกียจคร้าน	เป็นเหตุเกิด	**ถีนมิทธะ**
ความไม่สงบแห่งใจ	เป็นเหตุเกิด	**อุทธัจจกุกกุจจะ**
การใส่ใจโดยไม่แยบคาย	เป็นเหตุเกิด	**วิจิกิจฉา**

ขณะเดียวกัน ก็ได้ทรงแสดงธรรมสำหรับละนิวรณ์ ๕ ไว้เป็นคู่ปรับกัน ดังนี้

อสุภนิมิต	เป็นธรรมละ	**กามฉันทะ**
เมตตาเจโตวิมุตติ	เป็นธรรมละ	**พยาบาท**
อารัมภธาตุ	เป็นธรรมละ	**ถีนมิทธะ**
นิกกมธาตุ	เป็นธรรมละ	**ถีนมิทธะ**
ปรักกมธาตุ	เป็นธรรมละ	**ถีนมิทธะ**
เจโตวูปสมะ	เป็นธรรมละ	**อุทธัจจกุกกุจจะ**
โยนิโสมนสิการ	เป็นธรรมละ	**วิจิกิจฉา**

อันธรรมดาการบำรุงร่างกาย แต่ละคนมุ่งมั่นเลี้ยงดูด้วยปัจจัย ๔ เป็นต้น วันหนึ่งๆ นับหลายครั้งหลายหนจนเกือบจะไม่มีเวลาพักผ่อน แต่อาหารใจ หรือการบริหารจิต เพื่อให้ได้รับสิ่งบำรุงเลี้ยงทางใจ ที่เรียกว่าสมถภาวนา หรือ สมาธิภาวนาที่จะเกิดผลดีแก่จิตโดยตรงนั้น แทบจะไม่ได้คำนึงกันเลย ทั้งที่การ

ปฏิบัติทางจิตนี้ มีคุณเป็นอเนกประการ เป็นบุญใหญ่พิเศษสุดในพระพุทธศาสนา ทั้งได้รับอานิสงส์ทางจิตที่เป็นปัจจุบันทันตา หากสามารถบำเพ็ญสมถภาวนา กระทั่งจิตเป็นสมาธิ เริ่มตั้งแต่ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ กระทั่งสูงสุดถึง อัปปนาสมาธิ ในระดับชั้นฌาน ซึ่งแต่ละชั้นมีองค์ประกอบดังนี้

ปฐมฌาน ฌานที่ ๑ มี **วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา**

ทุติยฌาน ฌานที่ ๒ มี **ปีติ สุข เอกัคคตา**

ตติยฌาน ฌานที่ ๓ มี **สุข เอกัคคตา**

จตุตถฌาน ฌานที่ ๔ มี **เอกัคคตา อุเบกขา**

ความเอิบอิ่ม ความสบาย จิตสงบลงเป็นหนึ่ง จะมีความละเอียดประณีตขึ้นไปตามลำดับ ตามภูมิชั้นของฌาน สุดท้ายจะคงเหลือไว้เฉพาะความสงบนิ่งปล่อยวางความสุขสบายไปได้หมด ถึงระดับนี้ก็จัดได้ว่า เป็นธรรมอันสูงสุดของมนุษย์ และเป็นธรรมอันสามัญชนธรรมดาจะทำได้ง่าย ๆ ไม่ได้

หลักการสังเกตเมื่อจิตเป็นสมาธิ ท่านให้พิจารณาองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ **ปริสุทฺธํ** จิตสะอาดหมดจดผ่องใส ไร้มลทิน **สมาหิตํ** จิตตั้งมั่นไม่ซัดส่าย อาการที่เคยดิ้นรน กวัดแกว่ง รักษายาก ห้ามยาก ดื้อรั้นหมดไป อาการที่ข่มได้ยาก กลับกลอกปลิ้นปล้อน ชอบอารมณ์ต่ำ ๆ มักเที่ยวไปไกล จะสงบนิ่งลงด้วยดี อาการเหล่านี้ไม่มีปรากฏ **กมฺมนียํ** จิตมีความเชื่อง อ่อนโยน พร้อมที่จะก้าวสู่ธรรมเบื้องสูงต่อไป

วิปัสสนาภาวนา เมื่อจิตได้รับการฝึกฝนอบรมจนเข้าที่ดังกล่าวมาแล้ว มีบาทมีฐานมีบันไดอันมั่นคงที่จะก้าวขึ้นสู่ธรรมระดับสูง ก็ง่ายต่อการบำเพ็ญเพียรระดับวิปัสสนา ดังพระบาลีว่า **สมาหิโต ยถาภูตํ ปชานาติ** ผู้มีจิตใจตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้เห็นตามความเป็นจริง ซึ่งตรงกับคำว่า วิปัสสนา ปัญญาที่เห็นอย่างแจ่มแจ้งชัดเจน โดยตรงคือ รู้เห็นขันธ์ ๕ รวมเรียกว่า นามรูป ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยแบ่งเป็นรูป ๑ แบ่งเป็นนาม ๔ นี้เป็นอารมณ์ของวิปัสสนาภาวนาโดยตรง ขอยกตัวอย่าง พระจูฬปันถกเถระ ได้รับผ้าขาวผืนไม่ใหญ่นักจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นำไปบริกรรมเป็นเบื้องต้นว่า **รโชหรณํ รโชหรณํ รโชหรณํ** ผ้าเปื้อนฝุ่น ผ้าเปื้อนฝุ่น ผ้าเปื้อนฝุ่น จนจิตสงบอยู่ในอารมณ์เดียวแน่วแน่ ไม่ซัดส่าย ไม่ฟุ้งซ่าน จิตรวมลงในภวังค์เป็นเอกคัคตา จัดเป็นสมถภาวนาในระดับหนึ่ง ครั้นจิตสงบแนบแน่น มีกำลังมากขึ้น สามารถระงับนิวรณ์ปกิเลสได้อย่างราบคาบ จิตผ่องใสสะอาดปราศจากมลทินเครื่องเศร้าหมอง มีความพร้อมที่จะเลื่อนระดับขึ้นไปสู่วิปัสสนาภาวนา ปรับเปลี่ยนเป็นการใช้ปัญญากำหนดพิจารณา ได้รู้เห็นขึ้นว่า ผ้าขาวผืนนี้กลับเปลี่ยนเป็นผ้าที่หมองคล้ำ ไม่ขาวสดใสเหมือนคราวแรก เพราะการสัมผัสถูกต้องกับเหงื่อไคลที่เกิดจากการเสียดสีระหว่างสิ่งมีชีวิตมีวิญญาณ กับสิ่งไม่มีชีวิตไม่มีวิญญาณ ไฉนเล่า อนิจจังทุกขัง อนัตตา จักไม่มาถึงตัวเรา ซึ่งเป็น อุปาทินนกสังขาร มี

ชีวิตจิตใจด้วย ความรู้เห็นในระดับนี้ จัดเป็นวิปัสสนาภาวนา เช่นเดียวกันกับพระเถระผู้เป็นลัทธิวิหาริก ของพระสารีบุตรเถระ ได้รับการอนุเคราะห์จากพระบรมศาสดาด้วยการประทานอุบายวิธี ทรงนิรมิตให้เห็นดอกบัวที่ปักอยู่กองทราย ปริกรรมภาวนาเบื้องต้นว่า **ปทุมํ ปทุมํ ปทุมํ ดอกบัว ดอกบัว ดอกบัว** ไม่นานกลีบดอกบัวเหี่ยวเฉาเพราะขาดน้ำ ก็ร่วงโรยหล่นจากก้านบัว แล้วน้อมนำพระไตรลักษณ์เข้ามาสู่ตน ก็ได้บรรลุผลสูงสุดไม่แตกต่างกัน

รูปธรรม นามธรรม หรือที่เรียกว่า เบญจขันธ์ ตกอยู่ในพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มีข้อควรศึกษาให้เห็นจริงดังนี้

อนิจจัง ความไม่เที่ยง คือ สังขารธรรมทั้งปวงจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของต่างๆ ต้นไม้ ภูเขา รูปกายของเรา ของคนอื่น ล้วนแต่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ที่เกิดขึ้น มีขึ้น ทั้งในอดีตที่ผ่านมา ที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน และทั้งที่จักเกิดมีขึ้นในอนาคต จักดำรงคงอยู่ในสภาวะเดิมไม่ได้ ต้องแตกสลายไปเป็นธาตุตามเดิม คือ รูปกายเป็นต้นนี้ ประชุมกันขึ้นมาจากธาตุ ๔ ดิน น้ำ ไฟ ลม สุดท้ายก็จักแปรสภาพไปสู่ของเดิม อย่างที่กล่าวกันอยู่เสมอว่า เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ตามสังขตลักษณะที่กำหนดไว้ว่า **อุปฺปาโท ปญฺญายติ** ความเกิดปรากฏ ๑ **วโย ปญฺญายติ** ความเสื่อมปรากฏ ๑ **ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ** เมื่อตั้ง

อยู่ก็ถึงความแปรปรวนเปลี่ยนแปลง ๑ จึงได้มีการสวดเตือนตนอยู่เสมอว่า **รูปํ อนิจฺจํ เวทนา อนิจฺจา สญฺญา อนิจฺจา สงฺขารา อนิจฺจา วิญฺญาณํ อนิจฺจํ** รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง

ทุกขัง สภาพที่ลำบากทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ มิได้หมายเพียงทุกข์กายทุกข์ใจเท่านั้น รวมไปถึงสังขารธรรมทั้งปวง ไม่ยืนหยัดอยู่คงที่ตลอดไป เช่นเกิดมาเป็นเด็ก ก็มีการเจริญเติบโตเป็นหนุ่มเป็นสาว เป็นคนเฒ่าคนแก่ จะดำรงความเป็นเด็กตลอดไปไม่ได้ หากไม่ตายเสียแต่เป็นเด็กหรือเป็นหนุ่ม สุดท้ายก็ต้องตายเพราะความแก่ชราอย่างพระบาลีว่า **มรณปริโยสานํ เม ชีวิตํ** ชีวิตมีความตายเป็นที่สุด แม้ในส่วนของนามธรรม คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ไม่มีสภาวะที่เป็นของตัวเอง คือทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เดี๋ยวร้อน เดี๋ยวหนาว ความทรงจำเลือนราง ปรุงแต่งสารพัดเรื่อง ความเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์เกิดมีให้เห็นมากมาย ล้วนเป็นอาการของทุกข์ทั้งสิ้น ทุกข์นี้ยังแอบอยู่กับอนิจจัง อย่างที่มีพระบาลีว่า **ยํ อนิจฺจํ** สิ่งใดไม่เที่ยง **ตํ ทุกขํ** สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์ทนอยู่ได้ยาก

<u>อนัตตา</u> ความมิใช่ตัวมิใช่ตน แต่เพราะบุคคลไปยึดมั่นถือมั่นใน อุปาทานขันธ์ สำคัญผิดว่า **<u>เป็นตัวเรา</u> <u>ของเรา</u>** เมื่อมีอาการเจ็บปวด เสียทรวดทรง กระทั่งแตกดับไป จึงเกิดความเศร้าโศกเสียใจ เพราะอาการที่ยึดไว้ถือไว้ ที่เรียกว่า อุปาทาน

ซึ่งมีเหตุมาจากไม่รู้จริง ไม่เห็นจริง แต่เป็นการรู้ผิด เห็นผิด จึงเกิดทุกข์ซ้ำแล้วซ้ำเล่า เพราะอันที่จริงนั้น รูปกาย ที่รู้สึกเห็นเป็นตัวตนเป็นสังขารธรรมที่ประชุมมาจากธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม อย่างที่ได้ศึกษารู้กันมาว่า

ส่วนที่มีลักษณะแข้นแข็ง กระด้าง สมมติว่าเป็นปฐวีธาตุ คือ ธาตุดิน เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น

ส่วนที่มีลักษณะเอิบอาบ เป็นของเหลว สมมติว่าเป็นอาโปธาตุ คือ ธาตุน้ำ เช่น น้ำตา น้ำลาย น้ำมูก เป็นต้น

ส่วนที่มีลักษณะร้อน สมมติว่าเป็นเตโชธาตุ คือ ธาตุไฟ ได้แก่ ทำกายให้อบอุ่น ทำกายให้ทรุดโทรม ให้เกิดความกระวนกระวาย เผาอาหารให้ย่อย

ส่วนที่มีลักษณะพัดไหว สมมติว่าเป็นวาโยธาตุ คือธาตุลม เช่น พัดขึ้นเบื้องบน พัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในลำไส้ ลมพัดไปตามตัว ลมหายใจ

สิ่งเหล่านี้มาประชุมรวมกันขึ้น ด้วยความพร้อมแห่งเหตุและปัจจัย เป็นรูปกายของคน ของสัตว์ ตลอดสรรพสิ่งทั้งหลายเป็นอยู่ได้ชั่วคราว อย่างที่พูดกันว่า ไม่เกินร้อยปี ก็ต้องแตกสลายออกจากกันแล้ว ท่านจึงเปรียบให้เห็นง่ายๆ ว่า เป็นเหมือนสิ่งของที่ยืมมา อย่างที่ว่า ยืมรถเขามาขับ ยืมทรัพย์เขามาใช้ ต้องส่งคืน ได้แก่ คืนให้แก่ธรรมชาติ ธรรมดา คือ ส่วนไหนที่เป็นธาตุดินก็สลายกลายเป็นดินไป ส่วนไหนที่เป็นธาตุน้ำ

ก็สลายเป็นน้ำไป ส่วนไหนที่เป็นธาตุไฟก็สลายเป็นไฟไป ส่วนที่เป็นธาตุลมก็กลับเป็นลมไป ไม่มีส่วนใดที่จะสามารถยึดเอามาเป็นตัวตนของเราได้ จึงปรากฏในบทพระบาลีต่อมาว่า **ยํ ทุกขํ** สิ่งใดเป็นทุกข์ทนได้ยาก **ตํ อนตฺตา** สิ่งนั้นมิใช่ตัวมิใช่ตน บังคับบัญชาไม่ได้ เมื่อถึงคราวแก่ ก็ต้องแก่ เมื่อถึงคราวเจ็บ ก็ต้องเจ็บ เมื่อถึงคราวตาย ก็ต้องตาย เป็นอย่างนี้ทั้งในส่วนรูปธรรม ทั้งในส่วนนามธรรม ท่านผู้รู้ได้กล่าวไว้ว่า อารมณ์ของวิปัสสนานั้น เป็นอารมณ์จิตที่ใคร่ครวญหาเหตุและผลในสังขารธรรมทั้งหลาย จนรู้แจ้งเห็นจริงว่า เป็นพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และเมื่อใดจิตยอมรับสภาพความเป็นจริงว่า เป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เรียกว่า จิตเข้าสู่กระแสธรรม ตัดกิเลสได้ ปัญญาที่จะเห็นสภาพความเป็นจริงดังกล่าว ไม่ใช่แต่เพียงปัญญาที่นึกคิดและคาดหมายเอาเท่านั้น แต่ย่อมมีตาพิเศษ หรือตาใน ที่พระท่านเรียกว่า **"ญาณทัสสนะ"** เห็นเป็นเช่นนั้นจริงๆ

พระเดชพระคุณพระราชวิมลญาณ (ทองใส จนฺทโสภโณ สีหนองโคตร) มีประสบการณ์ด้านการศึกษาธรรม อบรมฝึกฝนตนในด้านธรรมปฏิบัติ และได้รับผลจริงจากการประพฤติธรรม สมควรแก่ธรรม มีชีวิตอยู่กับพระธรรม มีพระธรรมเป็นที่พึ่ง จึงเป็นผู้ไม่เสื่อมจากพระสัทธรรม คือ ปริยัติสัทธรรม ปฏิปัติสัทธรรม และปฏิเวธสัทธรรม ตามความแห่งพุทธคาถานี้ทุกประการ จึงเป็นพระเถระผู้สง่างาม ปรากฏเด่นเป็นดั่งดวง

จันทร์ในท้องฟ้านภากาศ ในคราวปราศจาก เมฆหมอก ละออง ไม่มี อสุรินทราหู เป็นพระสงฆ์ผู้ควรแก่การเชิดชูบูชาสักการะ และเป็นเนื้อนาบุญที่สาธุชนทั้งหลายควรจักได้บำเพ็ญกุศลาธิการให้แผ่ไพศาลยิ่งๆขึ้นไป

พุทธรัตน์กำจัดทุกข์ ประสพสุขเกษมศานต์
อายยิ่งยืนนาน ตลอดกาลอันยาวไกล
ธรรมรัตน์ชัชวาล ส่องตระการพิสุทธิ์ใส
โปรดช่วยบำบัดภัย สิ่งจัญไรอย่าพบพาน
สังฆรัตน์ปุญญากร สืบคำสอนแผ่ไพศาล
ปราบโรคให้แหลกราน ปลอดหมู่มารมาราวี
หวังใดฝีไม่ผิด จงสัมฤทธิ์ประสิทธิ์ศรี
เป็นสงฆ์องค์เมธี เป็นศักดิ์ศรีสงฆ์ไทย เทอญฯ

แสดงพระธรรมเทศนาในธัมมารามกถา อนุโมทนาในกุศลบุญพิธี ฉลองอายุวัฒนมงคล ครบรอบ ๗๒ ปี แห่งพระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณ พระราชวิมลญาณ (ทองใส จนฺทโสภโณ สีหนองโคตร) มีเนื้อความดังได้สดับมา เห็นสมควรแก่เวลา จึงขอสมมติยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ



พระธรรมเทศนา

"ชีวิตพัฒนาด้วยคาถาสี่บาท"

โดย

พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ)

วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น

ณ วัดปทุมวนาราม กรุงเทพมหานคร

๖ ตุลาคม ๒๕๕๖ เวลา ๑๓.๐๙ น.

ขอความเจริญในธรรมจงมีแก่สาธุชนทั้งหลาย

ธรรมบรรยายวันนี้ เป็นโครงการต่อเนื่องตลอดปี ของมูลนิธิศาลาพระราชศรัทธา มูลนิธิถาวรจิตตถาวโร-วงศ์มาลัย สมาคมเทิดทูนพระรัตนตรัย และชมรมรักษาและส่งเสริมพระพุทธศาสนา ในความอุปถัมภ์ของ พระเทพวิมลญาณ (ถาวร จิตฺตถาวโร) วันนี้ตรงกับวันอาทิตย์ที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๖ อยู่ในช่วงต้นเดือนและเป็นอาทิตย์แรก

ก่อนอื่นขอให้ท่านสาธุชนผู้สนใจในธรรม ได้รับทราบในเบื้องต้นว่า สมบัติของมวลมนุษย์ที่ประเสริฐสุด คงไม่มีอะไรเกินไปกว่า **"ปัญญา"** เพราะปัญญาท่านเปรียบดั่งอาวุธที่สำคัญประจำอยู่ในตน สามารถนำพาไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองปราศจากสิ่งขัดขวาง ให้บรรลุถึงความปรารถนาตามที่มุ่งหมายไว้ทุกอย่าง

แต่ปัญญานั้น ที่เกิดมีโดยธรรมชาติ หรือมีมาพร้อมกับการเกิดขึ้น มีน้อยมาก จึงต้องอาศัยการประกอบแสวงหาในปัจจุบัน ตรงกับคำว่า สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง การศึกษาเล่าเรียน จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดใคร่ครวญหาเหตุผล ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการลงมือปฏิบัติ จนเกิดประสบการณ์เห็นจริงด้วยตน ท่านผู้รู้ได้กล่าวสอนวิธีสร้างปัญญาไว้ย่อๆ ว่า **"มีตาเอาไว้ดู มีหูเอาไว้ฟัง มีสมองเอาไว้คิด"** ผู้ที่มีปัญญาประดับชีวิตไว้มาก **ย่อมได้เปรียบ ได้โอกาส** และได้สิ่งต้องการทุกชนิด อันเป็นสิ่งเกื้อกูลแก่ชีวิตมากมายมหาศาล

อนึ่ง ควรทราบด้วยว่า เมื่อมนุษย์มีปัญญาเป็นสมบัติอันประเสริฐประจำชีวิตแล้ว ชีวิตเองก็มีสมบัติติดตัวเช่นเดียวกัน ๕ ประการ คือ ๑.อายุ ๒.กรรม ๓.ทรัพย์ ๔.วิชา. ๕.มรณะ ได้แก่ อายุนับมาตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน มีชนกกรรม คือ กรรมฝ่ายดีทำให้มาเกิดเป็นมนุษย์ เมื่อเจริญเติบโตมา อาศัยความขยันหมั่นเพียรประกอบอาชีพ ก็มีทรัพย์สินเงินทอง รวมไปถึงการทำความดีอันเป็นทรัพย์ภายใน อาศัยวิชาความรู้เข้าสนับสนุนเกื้อกูลต่อการทำงาน จึงทำให้เจริญก้าวหน้า สุดท้ายก็ต้องมรณะ คือสมบัติอันสุดท้ายของชีวิตก็ต้องมาถึง ก็เพราะความตายนี่เองเป็นด่านสุดท้ายของชีวิต ที่ใครๆ ก็หวาดกลัว ไม่ต้องการประสบพบพานเพราะทำให้สิ้นสุดความหวังทุกอย่าง ความเป็นเจ้าของชีวิต ความเป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติ ความเป็นสามี ความเป็นภรรยา

ความมียศถาบรรดาศักดิ์ สิ้นไปทุกอย่าง มีพระบาลีเป็นข้ออ้างว่า **ยทา ปุญฺญกฺขโย โหติ สพฺพเมตํ วินสฺสติ** เมื่อใดสิ้นบุญไป ทุกอย่างก็พินาศสิ้นไปเมื่อนั้น **อนฺตโก กุรุเต วสํ** ความตายผู้กระทำความสิ้นสุด ย่อมทำคนไปสู่อำนาจ ได้แก่ไม่มีผู้ใดจะต่อต้านได้เมื่อความตายมาถึงแล้ว เพราะฉะนั้น จึงควรเรียนรู้วิธีปฏิบัติตนตามหลักธรรมในคาถาธรรม ที่จะกล่าวต่อไป เพื่อสร้างสมอบรมปัญญาทำชีวิตให้มีคุณค่า มีความก้าวหน้า ซึ่งจักเป็นบารมีธรรมอันจักนำให้ถึงความสิ้นทุกข์ ถึงบรมสุข คือพระนิพพานยิ่งๆ ขึ้นไป

คนโบราณท่านชาญฉลาด สามารถจดจำพระธรรมคำสอนอันเป็นพระคาถาบาลี ด้วยการย่อหัวข้อธรรม เป็นอักษรบทนำด้วยความประสงค์สำคัญ ๒ อย่าง คือ ใช้บริกรรมให้เกิดสมาธิสามารถเป็นมนต์ขลังศักดิ์สิทธิ์ เพื่อส่งเสริมป้องกันภัยพิบัติต่างๆ อันจะเกิดแก่ชีวิตของตนได้ เพื่อใช้เป็นหลักในการจดจำพระธรรมคำสอนให้ดีขึ้น เช่น อักษรย่อที่ใช้ว่า จ.ภ.ก.ส. ซึ่งย่อมาจากคาถาธรรมอันสมบูรณ์ ว่า

จช ทุชฺชนสํสคฺคํ ภช ปณฺฑิตเสวนํ
กร ปุญฺญมโหรตฺตํสร นิจฺจมนิจฺจตํ

แปลความว่า จงสละความเกี่ยวข้องด้วยคนชั่ว
จงคบหาเสวนาบัณฑิต
จงทำบุญตลอดวันและคืน
จงระลึกถึงความไม่เที่ยง (แห่งสังขาร) เป็นนิตย์

จึงควรสดับฟัง เพื่อประเทืองปัญญา ทำชีวิตให้มีคุณค่ามากยิ่งๆ ขึ้นไป ตามเวลาอันสมควร

บาทคาถาที่ ๑ ว่า จช ทุชฺชนสํสคฺคํ จงสละความเกี่ยวข้องด้วยคนชั่ว โดยความก็คือ ไม่ให้คบหาสมาคมกับคนชั่ว ไม่ว่ากรณีใดๆ แม้แต่เพียงจะเข้าใกล้ มองดู และชอบพอ เพราะมีคำเตือนอยู่ว่า **ยํ เว เสวติ ตาทิโส** คบคนเช่นใดก็เป็นเช่นนั้น อย่างมีคำเป็นภาษาไทยแบบร้อยกรอง ว่า **"คบคนพาลก็พานพาไปหาผิด คบบัณฑิตก็จะพาไปหาผล"** คำว่า ผลในตอนสุดท้ายนี้ หมายถึงผลดี ได้แก่ความสุขความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้ามั่นคง อันเป็นฝ่ายดี ฝ่ายถูกตรงข้ามกับฝ่ายผิดนั่นเอง ความจริงแล้ว สองบาทคาถาแรก ตรงกับมงคลคาถาในมงคลสูตรที่นิยมใช้ในมงคลพิธีอยู่เนืองๆ ว่า

อเสวนา จ พาลานํ ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา
การไม่คบคนพาล ๑ การคบบัณฑิต ๑
เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ นี่เป็นมงคลอันสูงสุด

ทั้งหมดจัดเป็น **"ธัมมะ" เกี่ยวกับประเภทสิ่งแวดล้อม** โดยตรงคือบุคคลที่อยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน เริ่มต้นนับตั้งแต่สมาชิกที่อยู่ภายในครอบครัวเดียวกัน จนไปถึงบุคคลอื่นๆ ที่อยู่ร่วมกันในประเทศ...อยู่ร่วมโลกใบเดียวกันทั้งหมด

คนชั่ว มีชื่อตรงตามภาษาไทย ภาษาบาลี อยู่หลายคำ เช่น **ทุชน ทุรชน ทรชน ปาปชน พาลชน อสัตบุรุษ** เป็น

อาทิ ตรงข้ามกับคำว่า **คนดี** ที่เรียกว่า **กัลยาณชน สาธุชน อารยชน บัณฑิตชน สัตบุรุษ** เป็นต้น

คลุกคลีเกี่ยวข้องกับคนชั่ว เสียหายอย่างไร ท่านผู้รู้มีประสบการณ์มายาวนานแจ้งให้ทราบว่า **คบคนชั่ว** เหมือนอยู่ในที่มืดมิด มีอันตรายรอบด้าน น่าหวาดกลัว เหมือนอยู่ในที่อดอยากเดือดร้อน มีความหิวกระหายตลอดเวลา เหมือนอยู่ในที่ไฟกำลังลุกไหม้โหมกระหน่ำ มีแต่ความเร่าร้อนไม่อยู่เย็นเป็นสุข เหมือนอยู่ในกลางสนามรบ ต้องเตรียมพร้อมที่จะออกต่อสู้ และใช้อาวุธรุนแรงเข้าห้ำหั่นกัน จึงไม่มีความสงบสุข เหมือนอยู่ในท่ามกลางอสรพิษหรือสัตว์ร้ายมากมายหลายชนิด มีชีวิตไม่ปลอดภัยทุกลมหายใจ โดยรวมแล้ว ไม่เกิดผลดีอะไรเลย อย่างที่ตรัสไว้ใน ธรรมบท ขุททกนิกาย ว่า

ปาโปปิ ปสฺสติ ภทฺรํ ยาว ปาปํ น ปสฺสติ
ยทา จ ปจฺจติ ปาปํ อถ (ปาโป) ปาปานิ ปสฺสติ

แปลว่า คนชั่วย่อมมองเห็นบาปว่าเป็นสิ่งที่ดี ตราบเท่าที่บาปยังไม่ให้ผล

แต่เมื่อใดบาปให้ผล เมื่อนั้น คนชั่วจะมองเห็นบาป.

นั่นทำให้เข้าใจว่า คนชั่วมีจิตที่เห็นผิดแล้ว ย่อมให้ละเมิดการกระทำทางกาย และพูดทางวาจาที่ชั่วร้ายตามไปด้วย จึงมีคำโคลงโลกนิติกล่าวเตือนไว้ว่า

เพื่อนกินสิ้นทรัพย์แล้ว แหนงหนี
หาง่ายหลายหมื่นมี มากได้
เพื่อนตายถ่ายแทนชี- วาอาตม์
หายากฝากผีไข้ ยากแท้จักหา.

หรืออย่างคำที่เตือนว่า *"คบคนต้องดูหน้า ซื้อผ้าต้องดูเนื้อ ซื้อเสื่อต้องดูลาย ซื้อช้างม้าวัวควายต้องดูที่หาง ดูนางต้องดูที่แม่ จะให้แน่ต้องดูถึงปู่ย่าตายาย"* แสดงให้รู้ว่า เพื่อนแท้ที่เรียกว่า กัลยาณมิตร ที่สามารถพึ่งพิงได้ค่อนข้างหายาก แต่เพื่อนชั่ว เพื่อนเลว เพื่อนกินนั้นหาได้ง่าย มีผู้เขียนให้สติว่า

เมื่อมั่งมี มากมาย มิตรหมายมอง
เมื่อมัวหมอง มิตรมอง เหมือนหมูหมา
เมื่อไม่มี หมู่มิตร ไม่มองมา
แม้มอดม้วย หมูหมา ไม่มามอง

หรืออย่างที่บอกว่า

ยามบุญมา กาไก่ กลายเป็นหงส์
ยามบุญหลง หงส์เป็นกา น่าฉงน
ยามบุญมา หมูหมา กลายเป็นคน
ยามอับจน คนเป็นหมา น่าอัศจรรย์

ทำให้เข้าใจชัดเจนว่า การคบหาสมาคมกันนั้น มีผลประโยชน์รองรับอยู่ด้วยกันทั้งนั้น เมื่อคบแล้วไม่มีผลประโยชน์ตอบสนอง เขาจะทอดทิ้งเมินเฉย ไม่เกี่ยวข้องด้วย

คนชั่ว จึงมีบทสรุปอยู่ที่ กายทำชั่ว วาจาพูดชั่ว จิตใจคิดชั่ว ทุกอิริยาบถทุกลมหายใจเข้าออกมีแต่เรื่องชั่วๆทั้งสิ้น รวมเรียกว่า ประพฤติทุจริตทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ครบทั้ง ๓ ทวาร คือ

ประพฤติชั่วทางกาย เรียก กายทุจริต มี ๓ ประการ ได้แก่

๑. **ปาณาติบาต** ฆ่าสัตว์

๒. **อทินนาทาน** ลักของเขา

๓. **กาเมสุ มิจฉาจาร** ประพฤติผิดในกาม

ประพฤติชั่วทางวาจา เรียก วจีทุจริต มี ๔ ประการ ได้แก่

๑. **มุสาวาท** พูดเท็จ

๒. **ปิสุณาวาจา** พูดส่อเสียด

๓. **ผรุสวาจา** พูดคำหยาบ

๔. **สัมผัปลาปะ** พูดเพ้อเจ้อ

ประพฤติชั่วทางใจ เรียก มโนทุจริต มี ๓ ประการ ได้แก่

๑. **อภิชฌา** เพ่งเล็งอยากได้ของเขา

๒. **พยาบาท** ปองร้ายเขา

๓. **มิจฉาทิฏฐิ** เห็นผิดจากคลองธรรม

แต่จริง ๆแล้ว ในทางปฏิบัติโดยตรง มิได้เพียงประสงค์เฉพาะการสละความเกี่ยวข้องกับคนชั่วเท่านั้น รวมไปถึงความชั่ว สิ่งไม่ดีทั้งหลายทั้งปวง อันเป็นสิ่งแวดล้อมที่ให้เกิดผลร้ายไม่แพ้กับคนชั่วแต่ประการใด เช่นตัวอย่างความชั่ว ใครไปฝักใฝ่

ยินดีนำมาเป็นเพื่อนใจแล้ว มีแต่หายนะอย่างเดียว ไม่มีความดีอะไรเลย เช่น **ความเกียจคร้าน ความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ความโลภ ความโกรธ ความหลง** เหล่านี้ เป็นกิเลสฝ่ายต่ำ ไม่ควรนำเข้ามาสู่ใจอย่างเด็ดขาด **ส่วนสิ่งที่ชั่วร้ายอันเป็นวัตถุ** ที่จะทำลายผู้เข้าไปส้องเสพ ให้ถึงความวิบัติฉิบหาย เช่น สุรายาเสพติด การพนันทุกชนิด เป็นพิษภัยอย่างมหันต์ เข้าไปส้องเสพมั่วสุมเมื่อใด ก็เกิดโทษเมื่อนั้น อย่างที่ท่านกล่าวไว้ว่า มันเป็นผีตัวร้ายที่ยากจะทำลายเมื่อมันเข้าไปสิงใจ

ผีที่หนึ่ง ชอบสุรา เป็นอาจิณ
ไม่ชอบกิน ข้าวปลา เป็นอาหาร
ผีที่สอง ชอบเที่ยว ยามวิกาล
ไม่รักบ้าน รักลูก รักเมียตน
ผีที่สาม ชอบดู การละเล่น
ไม่ละเว้น บาร์คลับ ละครโขน
ผีที่สี่ คบคนชั่ว มั่วกับโจร
หนีไม่พ้น อาญา ตราแผ่นดิน
ผีที่ห้า ชอบเล่นม้า หวยเบอร์บัตร
สารพัด ถั่วโป ไฮโลสิ้น
ผีที่หก เกียจคร้าน การทำกิน
จะเสื่อมสิ้น เพราะเหล่าผี อัปรีย์เอย ฯ

บาทคาถาที่ ๒ ภช ปณฺฑิตเสวนํ จงคบหาเสวนาบัณฑิต บัณฑิต แปลว่า ผู้รู้ ผู้มีปัญญา หรือ ผู้ดำเนินชีวิตโดยใช้ปัญญา มีคุณลักษณะพิเศษ ดังนี้

โย เว กตญฺญู กตเวที ธีโร
กลฺยาณมิตฺโต ทฬฺหภตฺติ จ โหติ
ทุกฺขิตสฺส สกฺกจฺจ กโรติ กิจฺจํ
ตถาวิธํ สปฺปุริสํ วทนฺติ ฯ

แปลความว่า ผู้ใดแลเป็นคนกตัญญูกตเวที มีปัญญา
เป็นกัลยาณมิตร ผู้มีความรักใคร่มั่นคง
ช่วยทำกิจของผู้ได้รับความทุกข์
ด้วยความเต็มใจ ผู้เช่นนั้นเรียกได้ว่า คนดี

คนดีตรงข้ามกับคนชั่ว มีชื่อเรียกที่ปรากฏคุ้นหูอยู่เสมอว่า กัลยาณชน สาธุชน อารยชน บัณฑิตชน สัตบุรุษ เป็นต้น แต่อาจจะมีความหมายสูงต่ำกว่ากันตามลำดับ

คบหาเสวนากับบัณฑิต ดีอย่างไร? ท่านผู้รู้ชี้ให้เห็นชัดเจนว่า เหมือนอยู่ในที่มีแสงสว่างรอบด้านปลอดภัย เหมือนอยู่ในถิ่นที่อุดมสมบูรณ์ไม่อดยาก ไม่ลำบาก เหมือนอยู่อาศัยในที่ร่มเย็น มีความสุขสบายไร้กังวล เหมือนอยู่ในถิ่นที่ผู้คนมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกัน ไม่มีศัตรู ผู้คบหาเสวนาบัณฑิต มีแต่ความเจริญรุ่งเรืองส่วนเดียว ไม่มีส่วนเสียเลย จึงเป็นมงคลอย่างสูงสุด

การคบหาเสวนา คือการเข้าไปนั่งใกล้ สนใจฟัง ตั้งใจฟัง ฟังแล้วนำไปขบคิดพิจารณาหาเหตุผล สอบถามในอรรถในธรรมที่ยังเคลือบแคลงสงสัยอยู่ เพื่อความกระจ่างแจ้งชัดเจน มีข้อความตอนใดที่ควรจดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน เพื่อตรวจทานและใช้ประโยชน์ในคราวต้องการได้อย่างมีระบบ ก็จะประสบความสำเร็จได้ แต่ข้อสำคัญต้องเริ่มต้นด้วยการแสวงหาถิ่นที่เหมาะสมตามวัตถุประสงค์ ที่ต้องการ เชื่อฟังคำแนะนำของท่านผู้รู้เป็นบัณฑิต ตั้งตนไว้ถูกต้อง สั่งสมบุญกุศลแบบค่อยเป็นค่อยไป ก็สามารถเป็นคนดีหรือเป็นบัณฑิตได้ แต่ถ้าขาดหลักการแล้วก็เป็นไม่ได้อย่างที่ว่า

สุ.จิ.ปุ.ลิ. วินิมฺตฺโต กถํ โส ปณฺฑิโต ภเว

ผู้ที่ปราศจาก สุ.จิ.ปุ.ลิ.แล้วจะพึงเป็นบัณฑิตได้อย่างไร

ผู้เป็นบัณฑิต ย่อมเป็นผู้มีคุณสมบัติที่หลากหลาย โดยบรรยายหนึ่งท่านแสดงว่า เป็นผู้มีคุณสมบัติ ๗ ประการ คือ **มีศรัทธา** คือมีความเชื่อที่ถูกต้อง **มีวิริยะ** คือความกล้าในการละชั่วทำดี **มีพาหุสัจจะ** คือเป็นคนคงแก่เรียน **มีสติ** ระลึกได้สำนึกได้ ไม่พลาดพลั้งเผลอไผลในการทำ การพูด การคิด **มีหิริ** ละอายแก่ใจ ไม่กล้าทำกรรมชั่วทั้งในที่ลับที่แจ้ง **มีโอตตัปปะ** เกรงกลัวต่อผลบาปที่จะพึงเกิดขึ้นแก่ตน **มีปัญญา** คือรู้จักใช้ปัญญาดำเนินแนวทางแห่งชีวิต ไม่ให้ผิดพลาดเสียหาย และที่สำคัญต้องมีความกตัญญูกตเวที อันเป็นภูมิธรรมประจำตนอย่างมั่นคง ดังพระบาลีว่า

สปฺปุริโส ภิกฺขเว กตญฺญูกตเวที โหติ

ภิกษุทั้งหลาย คนดี ย่อมเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที ดังนี้ ฯ

คบคนดี เป็นศรี แห่งชีวิต
เป็นบัณฑิต นำพา ไปหาผล
ความเจริญ ที่ประสงค์ มิ่งมงคล
ย่อมตั้งตน ฟูเฟื่อง กระเดื่องไกล
เชิดชูตน เป็นคนดี เสียทีเถิด
จักประเสริฐ งามงด สวยสดใส
ไม่ทุกข์กาย หายเข็ญ ทั้งเย็นใจ
อยู่หรือไป เกียรติชูชื่น ยั่งยืนเอย ฯ

ขณะเดียวกัน ควรคบหามิตรทางใจที่ดีงาม ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ ทำการงานหาทรัพย์สินเงินทอง ในการศึกษาเล่าเรียน ในการทำความดี ให้ทานรักษาศีลภาวนา ในการปฏิบัติธรรม เพราะบุญเป็นอาหารทางใจ ให้ความเอิบอิ่มอบอุ่นใจ ทำให้ชีวิตมีคุณค่าสมบูรณ์ ทั้งเป็นมิตรแท้ในปัจจุบัน ทั้งเป็นมิตรจริงในอนาคต ดังพระบาลีในมิตตสูตร เทวตาสังยุต สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ว่า **สยํ กตานิ ปุญฺญานิ ตํ มิตฺตํ สมฺปรายิกํ** บุญที่ตนทำไว้ดีแล้วเป็นมิตรในภพหน้า ด้วยเหตุนี้ จึงไม่ควรกลัวบุญ เพราะบุญเป็นชื่อของความสุขโดยแท้ ฯ

บาทคาถาที่ ๓ ว่า **กร ปุญฺญมโหรตฺตํ** จงทำบุญตลอดวันและคืน คำว่า บุญนี้ ท่านกล่าวว่า เป็นธรรมชาติอันเกิดขึ้น

ในจิต เป็นคุณภาพฝ่ายดีของจิต คู่กันกับบาป เป็นคุณภาพฝ่ายเสียของจิต เมื่อบุญเกิดขึ้นในจิต จะชำระจิตนั้นให้หมดจดผ่องแผ้ว บุญเป็นนามธรรม อาจรู้เห็นได้ด้วยใช้ปัญญาเป็นเครื่องกำหนด เปรียบให้เห็นเช่น ความร้อน ความหนาว ความหิว ความกระหาย มีอยู่โดยธรรมชาติ ทุกคนรู้จักความร้อน ความหนาวเป็นต้นได้ แต่ก็ไม่เคยเห็น ตัวความร้อน ตัวความหนาว ว่ามีตัวตนเช่นใด ทั้ง ๆ ที่ร้อน ที่หนาวมีอยู่ทุกวัน เช่นเดียวกับบุญ เพียงได้ยินได้ฟังก็อยากได้บุญ โดยเข้าใจว่า บุญจะอำนวยความสุขให้ แต่เมื่อไม่เข้าใจบุญอย่างถูกต้องและทำบุญแบบขี้เกียจมักง่ายแล้ว จักไม่ได้รับผลตามที่ต้องการ อันเป็นเหตุให้เข้าใจผิดไปว่า ทำบุญไม่ได้บุญ หรือ ทำดีไม่ได้ดี เช่นนี้ได้

ควรศึกษาเรื่องบุญโดยอาการ ๓ อย่าง คือ โดยสภาวะโดยเหตุและโดยผล

อันเนื้อแท้ของบุญที่มีอยู่โดยปกติ เมื่อได้สั่งสมไว้แล้วจะชำระจิตให้สะอาด สว่าง สงบ ไม่เดือดร้อน อุปมาเหมือนน้ำบริสุทธิ์ สามารถชำระล้างสิ่งสกปรกโสโครก ให้สะอาดได้ เหมือนประทีปโคมไฟที่จุดหรือตั้งไว้ในที่มืด สามารถทำลายความมืดให้สว่างได้ เหมือนน้ำในทะเลสงบเงียบเพราะไม่มีลมพายุ บุญมีสภาวะเป็นดังนี้ เมื่อได้ทำให้ถูกต้องตามวิธีแล้ว หน้าที่ในการชำระล้างเป็นเรื่องของบุญ แม้จะไม่ได้เรียกร้องอ้อนวอนให้เกิดขึ้น ก็ย่อมปฏิบัติหน้าที่ของตนอยู่แล้ว เช่นเดียวกับการปลูกต้นไม้ที่ให้ผล แม้ผู้ปลูกได้ทำการปลูกถูกต้องตามวิธี บริหารรักษา

ด้วยดีแล้ว ถึงจะไม่เรียกร้องของให้เกิดผล ต้นไม้ก็ยังทำหน้าที่ให้ดอกให้ผล ให้ความเจริญเติบโตโดยธรรมชาติอยู่นั่นเอง **แต่ข้อสำคัญก็ต้องขึ้นอยู่กับบุญ โดยเหตุ** คือการลงมือปฏิบัติด้วยการให้ทาน รักษาศีล การทำความดีให้เกิดขึ้นในใจ นอบน้อมต่อท่านที่ควรนอบน้อม ช่วยทำกิจแก่คนที่ควรช่วย ชักชวนผู้อื่นให้ประพฤติความดี ยินยอมรับเอาความดีของผู้อื่นไว้เป็นแบบอย่าง ช่วยแนะนำผู้อื่นให้ดำรงตนอยู่ในธรรมของคนดี ฟังคำสอนของคนดี ปรับความคิดความเห็นให้ตรงตามหลักธรรม **เมื่อได้ทำเหตุโดยสมบูรณ์แล้ว บุญโดยผลก็ต้องเกิดแน่นอน** เช่น การให้ทาน การรักษาศีล การภาวนา จักทำให้จิตคลายจากโลภะ โทสะ โมหะ กำจัดมิจฉริยะ ความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว กำจัดเวรภัยให้หมดไป อาการที่เคยลุ่มหลงมืดจมจนไม่เห็นแสงสว่างมาก่อน ก็จะเริ่มคลี่คลาย ถึงกับสว่างจ้าสดใสในที่สุด ความปลาบปลื้มปลอดโปร่งโล่งใจ ความเอิบอิ่มความสงบสุข ก็เข้ามาแทนที่ได้ บุญจึงเป็นเครื่องชำระจิตใจให้หมดจดจากกิเลสเป็นเครื่องโสโครกได้ตามลำดับ

ให้ข้อสังเกตว่า ชาวพุทธส่วนใหญ่เข้าใจวิธีทำบุญโดยหลักใหญ่ ๓ ประการ คือ ทานมัย สีลมัย ภาวนามัย โดยเฉพาะการให้ทานนี้ ทำกันมากและทำได้ง่าย เมื่อมีศรัทธามีสิ่งของที่จะให้พร้อมแล้ว ก็ทำได้ทันดี อย่างที่เห็นในงานทั่วไป จะมีประชาชนพากันหลั่งไหลไปตั้งโรงทางอย่างล้นหลาม บรรจงจัดอาหารหวาน

คาว เครื่องดื่มน้ำปานะ เพื่อทำทานเป็นพิเศษ บุญอย่างนี้เห็นผลง่าย ได้รับความอิ่มใจทั้งก่อนให้ กำลังให้ และได้ให้ไปแล้ว จึงมีผู้ศรัทธานิยมทำกันมาก ถึงหากจะต้องใช้จ่ายเงินทองสิ่งของมากเท่าใดก็ไม่หวงแหนเสียดาย แต่ยังมีบุญอีกอย่างน้อย ๒ ประการ ได้แก่การรักษาศีลกับการอบรมความดีทางใจ ไม่ต้องใช้วัตถุสิ่งของเงินทองก็ทำได้และทำได้ไม่ยาก แต่ก็มีคนสนใจทำน้อยมาก ทั้งนี้ เพราะมองเห็นคุณน้อย ทั้งขัดกับความต้องการของตนด้วย เช่น มีแต่ข้อห้าม ห้ามไม่ให้ฆ่าสัตว์ ห้ามไม่ให้ลักทรัพย์ ห้ามไม่ให้ประพฤติผิดในกาม ห้ามไม่ให้พูดเท็จ ห้ามไม่ให้ดื่มสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มองเห็นการนั่งสมาธิ เดินจงกรมภาวนา เป็นการทรมานตนให้ลำบาก ไม่น่าจะเกิดผลดี เพราะมีความรู้สึกอย่างนี้ จึงทำบุญ ๒ ประการนี้ไม่ค่อยได้ ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว บุญ ๘ ประการนี้ มีอานิสงส์ยิ่งกว่าการบริจาคทานอย่างแรกจนแทบกันไม่ติดทีเดียว จึงจัดเป็นบุญที่คนส่วนใหญ่ยังเข้าไม่ถึง ถ้าเปรียบเทียบกับต้นไม้ใหญ่มีแก่น ก็คงยังอยู่ในระดับเปลือก-กระพี้ ของต้นไม้เท่านั้นเอง แต่ก็ยังมีผลดีอยู่ในระดับหนึ่ง เหมือนไม้แก่นที่มีเปลือกมีกระพี้ห่อหุ้มอยู่ ก็ทำให้ยืนต้นอยู่ได้ ไม่ล้มตายไปฉันใด ชาวพุทธที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ระดับยังติดอยู่ในทาน ศีล อันเป็นเหมือนเปลือก กระพี้ ของพระพุทธศาสนาก็จัดได้ว่า เป็นผู้มีส่วนรักษาคุ้มครองป้องกันได้ในระดับหนึ่ง เช่นเดียวกัน ฉันนั้น

หากจะมีการเจริญสมาธิ อบรมปัญญาอันเป็นบุญกุศลที่สูงขึ้น เพื่อให้จิตตั้งมั่น ผ่องใสบริสุทธิ์หมดจด โดยไม่ถูกนิวรณ์ธรรม คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ วิจิกิจฉา เข้าครอบงำ จิตก็จะอ่อนสลวยมีกำลังตั้งมั่น สะอาดสดสวย พร้อมที่จะก้าวขึ้นสู่ธรรมเบื้องสูง คือระดับปัญญา คิดค้นพิจารณาพระไตรลักษณ์ได้แก่ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ได้ศึกษาให้รู้แจ้งเห็นจริงในสังขารธรรม ที่ยังเป็นสังขตลักษณะ คือ ที่ยังถูกปรุงแต่งอยู่ด้วยเหตุและปัจจัย อย่างที่ว่า

อุปฺปาโท ปญฺญายติ

ความเกิดขึ้น ปรากฏอย่างหนึ่ง

วโย ปญฺญายติ

ความเสื่อม ปรากฏอย่างหนึ่ง

ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ อาปชฺชติ

เมื่อตั้งอยู่ ถึงความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น อย่างหนึ่ง

การสร้างบุญในระดับ ภาวนา อันหมายถึงสมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนานี้ เป็นบุญกุศลที่เป็นหลักสำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา ทำให้เข้าถึงแก่นแท้ ได้รับรสแห่งการสร้างบุญโดยวิธีปฏิบัติธรรมอันมั่นคง ก่อให้ศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใสที่มีมาแต่เริ่มต้น รวมทั้ง ทาน ศีล ที่ได้สั่งสม อบรมมา มีความมั่นคงถาวรไม่คลอนแคลน เพราะได้รู้ได้เห็นและได้รับรสแห่งการปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง ที่เรียกว่าเป็น **ปจฺจตฺตํ** รู้ได้เฉพาะตน

การทำบุญนั้น ท่านแนะนำให้สั่งสมไปทีละน้อย และให้ทำทั้งกลางวัน ทั้งกลางคืน เวลาไหนควรทำบุญอย่างไร ก็ให้พิจารณา ตามที่เห็นสมควร ยกตัวอย่าง

เวลาเช้าก่อนออกจากที่นอน ควรไหว้พระสวดมนต์ แผ่เมตตาตน เมตตาสัตว์ ทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหาร บริจาคทานอื่นๆ บำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์ เวลาเย็น ก่อนเข้านอน ควรไหว้พระสวดมนต์ และบริหารจิตด้วยอุบายวิธีต่างๆ เหมือนตอนเช้า ทำอย่างนี้ทุกวัน วันละหลายครั้ง ก็จักเป็นกองบุญใหญ่ในไม่ช้าได้ พระพุทธองค์ทรงเตือนว่า

มาวมญฺเญถ ปุญฺญสฺส น มตฺตํ อาคมิสฺสติ

อุทพินฺทุนิปาเตน อุทกุมฺโภปิ ปูรติ

อาปูรติ ธีโร ปุญฺญสฺส โถกํ โถกํปิ อาจินํ

ไม่ควรดูหมิ่นบุญว่ามีประมาณน้อย จักไม่มาถึง

แม้หม้อน้ำ (ที่เปิดฝาออกไว้) ย่อมเต็มด้วยน้ำที่ตกลงที่ละหยดได้ ฉันใด

ผู้มีปัญญาเมื่อสั่งสมบุญไว้ทีละน้อยๆ ก็ย่อมเต็มด้วยบุญได้ ฉันนั้นฯ

บุญเป็นขุมทรัพย์ที่ติดตามผู้ทำไว้ไปยังโลกหน้าได้ ดังพระบาลีว่า **กยิราถ ธีโร ปุญฺญานิ โย นิธิ อนุคามิโก** ผู้มีปัญญาควรสร้างบุญนิธิที่สามารถ ติดตามตนไปได้ดังนี้

สร้างบุญคุณก่อเกื้อ ตอบสนอง-ท่านเอย
ทานแบ่งทรัพย์หมายปอง โอบอุ้ม
ศีลนั่นนับเป็นสอง ต่อติด-กันนา
จิตอบรมครองคุ้ม สืบสร้างปัญญาฯ

บาทคาถาที่ ๔ สร นิจฺจมนิจฺจตํ จงระลึกถึงความไม่เที่ยง (แห่งสังขาร) ตลอดกาลเป็นนิตย์

อันธรรมดามนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ตลอดสรรพสิ่งทั้งปวงในโลกนี้ ไม่ปรากฏว่า จะมีมนุษย์ผู้ใด สัตว์ประเภทไหนและวัตถุสิ่งใด จะดำรงคงทนอยู่ในสภาพเดิมโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงแปรปรวนไปเลย

สังขารสิ่งที่ปัจจัยแต่งขึ้น ทั้งที่เป็นรูปธรรม ทั้งที่เป็นนามธรรม ทั้งที่มีวิญญาณครอง ทั้งที่ไม่มีวิญญาณครองที่มีชื่อเรียกว่า อุปาทินนกสังขาร อนุปาทินนกสังขาร มีเกิดขึ้นในเบื้องต้น มีเสื่อมไปในท่ามกลาง และมีความแตกสลายในที่สุด ชี้ให้เห็นได้ง่ายได้แก่ปัญจขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณที่มีชื่อรวมว่า นามรูป นั่นเอง

สามารถกำหนดให้รู้ได้ว่า ไม่เที่ยง ในทางง่าย ได้ในพระบาลีว่า

อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโน
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและความเสื่อมสิ้นเป็นธรรมดา

สังขารเกิดขึ้นแล้ว ก็ย่อมดับไป

โดยความหมายที่เข้าใจง่าย ได้แก่สัตว์สังขารทั้งหลายที่เกิดในอดีต ก็ดับไปหมดแล้วในอดีต สัตว์สังขารทั้งหลายที่เกิดอยู่ในปัจจุบัน ก็จักดับทั้งหมดในปัจจุบัน สัตว์สังขารทั้งที่จักเกิดมีในอนาคต ก็จักดับสิ้นทั้งหมดในอนาคต ไม่มีสัตว์สังขารใดๆ จะดำรงคงอยู่ตลอดไปโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงได้เลย

กำหนดความไม่เที่ยง โดยวิธีละเอียดขึ้นอีกหน่อย ตามพระบาลีว่า

อจฺเจนฺติ กาลา ตรยนฺติ รตฺติโย
วโยคุณา อนุปุพฺพํ ชหนฺติ

กาลย่อมล่วงไป ราตรีย่อมผ่านไป ชั้นแห่งวัยย่อมละลำดับไป

สังเกตการแห่งกาล คือ เวลาเป็นวัน เป็นเดือน เป็นปี ระหว่างวัน ยังแบ่งเป็นส่วนย่อยไป เป็นเวลาเช้า เวลาเที่ยง เวลาเย็น เวลากลางคืน ก็ยังแบ่งไปเป็นยาม เช่นกัน และในระหว่างวันคืนนี้ ยังแบ่งเป็นเวลาส่วนย่อยอีกมากมาย ส่วนเดือน ยังแบ่งเป็นสัปดาห์ เป็นปักษ์ ในส่วนปีกำหนดไว้ ๓๖๕ วัน ยังแบ่งเป็นฤดูต่างๆ อีกตามความเหมาะสม ทั้งนี้ ในแนวทางปฏิบัติจะได้เห็นความเปลี่ยนแปลงของกาลเวลา ไม่มีคำว่า หยุดนิ่งเฉยอยู่ได้ มีอาการเลื่อนไหลอยู่ตลอดเวลา แต่หากไม่กำหนดก็ไม่อาจทราบได้เช่นกัน ในระหว่างเกิดและดับนั้น ท่านแบ่งเป็น ๓ วัย คือ

วัยต้น เรียกปฐมวัย กำหนดอายุไว้ ๒๕ ปี วัยกลาง เรียก มัชฌิมวัย กำหนดอายุไว้ ๕๐ ปี วัยสุดท้าย เรียก ปัจฉิมวัย กำหนดไว้เกินจาก ๕๐ ปี ขึ้นไปจนตลอดอายุ คือเท่าที่มีชีวิตอยู่ เมื่อผู้ปฏิบัติตามได้กำหนดวัยให้เป็นชั้นๆ ดังนี้ ก็จะมีความรู้สึกว่า วัน เดือน ปี มิได้ผ่านไปเปล่าๆ แต่ได้นำอายุ ชีวิต สังขารของมวลสรรพสัตว์ให้หมดไปเช่นเดียวกัน อย่างมีคำประพันธ์ว่า

วันเดือนปี ที่ผ่านไป คล้ายความฝัน
ชีวิตพลัน หมดไป น่าใจหาย
มวลญาติมิตร เงินทอง ของมากมาย
ต้องมะลาย จากกัน เหมือนฝันเอยฯ

มีพระพุทธพจน์ในธรรมบทขุททกนิกาย เตือนไว้ว่า

ยถา ฑณฺเฑน โคปาโล คาโว ปาเชติ โคจรํ
เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อายํ ปาเชนฺติ ปาณินํ

คนเลี้ยงวัวย่อมต้อนฝูงวัวไปสู่ที่หากินด้วยท่อนไม้ฉันใด

ความแก่และความตาย ย่อมต้อนอายุสรรพสัตว์ทั้งหลายไปฉันนั้นฯ

กำหนดความไม่เที่ยงแห่งสังขารโดยวิธีสุขุมยิ่งขึ้น อย่างที่กำหนดเวลาเป็นส่วนย่อย เป็นเศษ วินาที เป็นวินาที เป็นนาที เป็นชั่วโมง เช่น สังขารมีความแปรเปลี่ยนอยู่ทุกขณะ ไม่คงที่อยู่นาน เพียงระยะชั่วอึดใจก็เปลี่ยนแปลงไปเสียแล้ว ได้ในคาถาในปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคว่า

ชีวิตํ อตฺตภาโว จสุขทุกฺขา จ เกวลา
เอกจิตฺตสมา ยุตฺตา ลหุโส วตฺตเต ขโณ

ชีวิต อัตภาพและสุขทุกข์ทั้งมวลประกอบกัน
เป็นธรรมเสมอด้วยจิตดวงเดียว ขณะย่อมเป็นไปพลันฯ

ความไม่เที่ยงความแปรไป ตามความในคาถานี้ เห็นชัดได้ในส่วนนามธรรม โดยเฉพาะคือจิต บางคราวมีความรัก บางคราวมีความชัง บางคราวมีความหลง บางคราวผ่องใส บางคราวขุ่นมัว อาการอย่างนี้ เกิดมีปรากฏให้เห็นได้ด้วยกันทุกคน แม้รูปกาย ก็มิได้หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลง แปรไปไม่หยุดนิ่งเช่นกัน แต่เพราะมี สันตติ คือการสืบต่อ ทำให้ปิดบังมองไม่เห็นความเปลี่ยนแปลงได้เลย รวมความว่า อาการไม่เที่ยงเกิดมีขึ้นทุกลมหายใจเข้าออก โดยเฉพาะความตายก็ติดตามอยู่ตลอดเวลาเช่นกัน จึงไม่ควรประมาทในชีวิตสังขารอย่างที่ได้ฟังกันอยู่บ่อยครั้งว่า

เห็นหน้ากันเมื่อเช้า สายตาย
สายอยู่สุขสบาย บ่ายม้วย
บ่ายยังรื่นเริงกาย เย็นดับ-ชีพนา
เย็นอยู่หยอกลูกด้วย ค่ำม้วยดับสูญ

และผู้บรรยายได้ประพันธ์ไว้เช่นกันว่า

ชีวิตไม่ยั่งยืน เราคนอื่นไม่ต่างกัน
เกิดมาก็นับวัน เปลี่ยนแปรผันสู่ความตาย
ความตายมีแน่นอน ขอผัดผ่อนไม่สมหมาย
มีจนต้องวางวาย มะลายสิ้นเป็นดินไป
เมื่อเกิดก็นำมา ความชราและป่วยไข้
ความตายตามมาไว ผูกมัดไว้ไม่ปล่อยวาง
ชีวิตมีผองภัย ทั้งน้อยใหญ่มาขัดขวาง
รู้แล้วต้องปล่อยวาง ฝึกอยู่อย่างผู้รู้ทัน

เราได้เรียนรู้ธรรมจากคาถาว่า

จช ทุชฺชนสํสคฺคํ ภช ปณฺฑิตเสวนํ
กร ปุญฺญมโหรตฺตํ สร นิจฺจมนิจฺจตํ

ได้แนวทางปฏิบัติว่า ได้เกิดมาเป็นมนุษย์เป็นบุญอันสูงสุดแล้ว มีบุคคลผู้เกี่ยวข้องมากมาย มีทั้งคนดีคนชั่ว การเลือกคบคนดี สละความเกี่ยวข้อง ไม่คลุกคลีกับคนชั่ว เป็นหน้าที่และโอกาสดีของเราเอง จำให้ขึ้นใจว่า *"คบคนดีเป็นศักดิ์ศรีแก่ตัว คบคนชั่วพาตัวจัญไร"*

ชีวิตของแต่ละคน มิใช่จะสุขสมบูรณ์เฉพาะส่วนร่างกาย คืออยู่ดี กินดี มีเงินทอง สนองกิเลสตัณหาได้ดั่งใจนึกเท่านั้น แต่ต้องมีอาหารใจที่สมบูรณ์อีกส่วนหนึ่ง ได้แก่ การทำบุญ ให้มีจิต

เอื้ออาทรแบ่งปันความสุขแก่บุคคลอื่น ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว ลดอัตตาให้เล็กลง ไม่ยอมตกเป็นทาสของตัณหา ทำได้เช่นนี้ จะทำให้สังคมมีสุข นอกจากนี้ยังต้องประพฤติศีลธรรมที่สูงขึ้น ไม่สร้างความเดือดร้อนหรือก่อเวรภัย ให้แก่ตนและแก่คนอื่น รักษาส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง สร้างความมั่นคงให้แก่จิตใจ มีจิตใจที่เข้มแข็ง ให้จิตมีคุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพที่ดี อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ต้องหมั่นคิดอยู่เสมอว่า ชีวิตสังขาร เมื่อเกิดมา ก็นำเอาความแก่ ความเจ็บและความตายมาด้วย เหมือนดอกเห็ดผุดขึ้นจากแผ่นดิน ก็นำฝุ่นติดหัวมาด้วยฉะนั้น เมื่อทราบเช่นนี้ จงหมั่นทำความดี ไม่ควรประมาทเลินเล่อเผลอตัว รีบทำหน้าที่ของมนุษย์ผู้ประเสริฐให้สมบูรณ์ทั้งที่เป็นทรัพย์ภายนอกทรัพย์ภายใน ให้ชีวิตมีความสว่างสดใสไร้มลทิน ถึงชีวิตจะล้มจมหายในแผ่นดิน แต่เกียรติยศชื่อเสียงไม่ได้สูญสิ้นไปตาม ยังคงเบ่งบานสง่างามอยู่ในโลก ให้อนุชนรุ่นหลังได้อนุโมทนาสาธุการยึดมั่นเป็นแบบฉบับ เป็นแบบแผน และเป็นแนวทางดำเนินชีวิตได้อย่างชื่นชมยินดีตลอดกาลฯ

๖ ตุลาคม ๒๕๕๖
เวลา ๑๗.๐๙ น.



พระธรรมเทศนา

เรื่อง "ธรรมะที่ทำให้เป็นใหญ่ ๕ ประการ"

โดย พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ ป.ธ. ๙)
วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น
งานบำเพ็ญกุศลถวาย พระเทพวิสุทธิมงคล
(หลวงปู่ศรี มหาวีโร ปักกะสีนัง)
ณ วัดประชาคมวนาราม (ป่ากุง) อำเภอศรีสมเด็จ
จังหวัดร้อยเอ็ด
วันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๕

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)
ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ
กตมานิ ปญฺจ สทฺธินฺทฺริยํ
วิริยินฺทฺริยํ สตินฺทริยํ สมาธินฺทฺริยํ
ปญฺญินฺทฺริยนฺติฯ

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา ในอินทรียธรรมกถา ว่าด้วยธรรมะที่ทำให้เป็นใหญ่ ๕ ประการ ซึ่งบันดาลให้ผู้ประพฤติปฏิบัติได้รับความเป็นใหญ่ในทางธรรม นำตนให้ขึ้นสู่ความเป็นอิสระ ไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งกิเลสตัณหา อนุรูปแก่กุศลจริยาสัมมาปฏิบัติ ที่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ พระเทพวิสุทธิมงคล (หลวงปู่ศรี มหาวีโร ปักกะสีนัง) กรรมการเถรสมาคมธรรมยุต

เจ้าอาวาสวัดประชาคมวนาราม (ป่ากุง) อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ได้สั่งสมอบรมมา โดยที่คณะธรรมยุต ประกอบด้วยกรรมการบริหารคณะธรรมยุต กรรมการเถรสมาคมธรรมยุต เจ้าคณะจังหวัดทุกจังหวัด และพระเถรานุเถระคณะธรรมยุต ได้ร่วมกันรับเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลถวาย โดยอาราธนาพระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ แสดงพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดมาติกาบังสุกุล พระสงฆ์ ๔ รูป สวดพระอภิธรรม ดำเนินตามพิธีกรรมอันมีมาในทางพระพุทธศาสนาทุกประการ ก่อนแต่กำหนดพระราชทานเพลิงศพ ซึ่งจะมีขึ้นในวันเสาร์ที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๕๕ เวลา ๑๖.๐๐ น. ณ เมรุพิเศษวัดประชาคมวนาราม คือวันพรุ่งนี้

ทั้งนี้ ด้วยเป็นธรรมเนียมประเพณีอันดีงามที่คณะธรรมยุตได้ถือปฏิบัติสืบมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ในเมื่อพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ถึงมรณภาพ เพื่อเป็นการช่วยเหลือให้ความอนุเคราะห์และให้กำลังใจแก่ศิษยานุศิษย์ ซึ่งกำลังอยู่ในห้วงแห่งความเศร้าโศกเสียใจ และอีกประการหนึ่ง เพื่อเป็นการบำเพ็ญกุศลถวายบูชาคุณ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ พระเทพวิสุทธิมงคล (หลวงปู่ศรี มหาวีโร ปักกะสีนัง) ผู้เป็นพระสงฆ์ที่มีจิตมุ่งมั่นปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์อย่างแท้จริง เป็นดั่งเทพผู้บริสุทธิ์หมดจด ด้วยการปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง เป็นผู้เปี่ยมด้วยบุญบารมีที่ปรากฏเป็นอานุภาพให้เกิดความซาบซึ้งประทับใจ เลื่อมใสศรัทธาแก่สาธุชนทุก

หมู่เหล่า ให้เห็นความมหัศจรรย์ประดุจเสกสรรค์ปรุงแต่ง ให้เกิดขึ้นในปัจจุบันทันใด เป็นที่หลั่งไหลมารวมแห่งกองบุญที่ยิ่งใหญ่ เป็นไปเพื่อเกื้อกูลเพิ่มพูนบารมีอย่างไม่ขาดสาย การปฏิบัติดังนี้ เป็นวิธีการที่ชาญฉลาดของผู้ใฝ่บุญกุศล เป็นการปฏิการคุณและเชิดชูบูชา แม้หากท่านผู้นั้นจะละสังขารไปแล้วก็ตาม แต่ในส่วนคุณงามความดีก็ยังปรากฏอยู่อย่างชัดแจ้ง ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า

โส ญาติธมฺโม จ อยํ นิทสฺสิโต
เปตาน ปูชา จ กตา อุฬารา
พลญฺจ ภิกฺขูนมนุปฺปทินฺนํ
ตุมฺเหหิ ปุญฺญํ ปสุตํ อนปฺปกํ

ใจความว่า ผู้บำเพ็ญกุศล ได้ชื่อว่าเปิดเผยญาติธรรม คือความเป็นผู้รู้เข้าใจกัน ได้ทำการบูชาท่านผู้ละโลกนี้ไปแล้วอย่างสูงยิ่ง ได้เพิ่มกำลังกาย กำลังใจ แก่เหล่าภิกษุผู้เป็นทายาทพระศาสนา ทั้งได้ขวนขวายสั่งสมบุญมิใช่น้อยอีกด้วย ดังนี้

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ พระเทพวิสุทธิมงคล นามเดิม **ศรี** เกิดในตระกูล **ปักกะสีนัง** เมื่อวันศุกร์ที่ ๓ พฤษภาคม ๒๔๖๐ ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะเมีย ณ บ้านขามป้อม ตำบลขามป้อม อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เป็นบุตรของ นายอ่อนสี นางทุมจ้อย ปักกะสีนัง มีพี่น้องร่วมกันทั้งหมด ๑๑ คน หลวงปู่ศรี มหาวีโร เป็นคนที่ ๖ และทั้งหมดได้เสียชีวิตแล้ว

หลวงปู่ศรี มหาวีโร มีบุญวาสนาบารมีมาตั้งแต่เยาว์วัย บิดามารดา และญาติผู้ใหญ่เป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล สนับสนุนในการเรียนอย่างสม่ำเสมอ ตั้งแต่ในระดับประถมศึกษาจนกระทั่งถึงระดับมัธยมศึกษา อย่างที่โยมตาได้อบรมสั่งสอนก่อนฝากตัวเข้ามาศึกษาเล่าเรียนในจังหวัดมหาสารคามว่า *"ถ้าอยากรู้ว่า รสชาติของชีวิตว่าหนักหรือลำบาก สู้ทนกล้ำกลืนแค่ไหนนั้น ให้ลองไปอยู่กับคนอื่นบ้านอื่น ที่เขาเหนือกว่าเรา มีสิทธิ์ว่ากล่าวข่มเรา เราไปอยู่กับเขาต้องเป็นคนรับใช้เขา ลำพังอยู่กับพ่อแม่ที่รักเราอย่างเดียว เราจะไม่มีวันได้ลิ้มรส หรือพบความทุกข์ยากลำบากใจอย่างแท้จริง จงรู้จักมุมานะพากเพียรเรียนวิชาเพื่อความก้าวหน้าสูงขึ้น ชีวิตลำบากตั้งแต่ต้นจักมีผลดีในบั้นปลาย ให้จดจำคำสอนของตาไว้"*

ครั้นได้ไปศึกษาเล่าเรียน และได้เป็นศิษย์วัดด้วยแล้ว ยิ่งเป็นผลดี ได้รับคำอบรมตักเตือนจากหลวงปู่หลวงตา ยิ่งมีความประทับใจ และได้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนมากยิ่งขึ้น "เธอได้ทิ้งนาทิ้งไร่มาศึกษาเล่าเรียน จงตั้งใจเรียน ให้ตื่นแต่เช้า ศึกษาแต่หนุ่ม เรียนให้ได้เป็นเจ้าคนนายคน **วายเมเถว ปุริโส** เกิดเป็นชายต้องพยายามร่ำเรียนจนประสบความสำเร็จ เธอจงมีน้ำอดน้ำทน เข้มแข็งมุ่งความก้าวหน้าจริงจัง โดยถือคติว่า *"มักง่ายได้ยาก ลำบากได้ดี"*

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๘๐ สามารถเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จากโรงเรียนสารคามพิทยาคม สมกับความตั้งใจแต่เบื้องต้น

และผลต่อมาในปีถัดไป สามารถสอบบรรจุครูได้ เริ่มรับราชการครู ที่โรงเรียนวัดบ้านชาดฝางหัวเรือ ตำบลหัวเรือ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม อัตราเงินเดือนครั้งแรกเพียง ๘ บาท เท่านั้น ครั้นกาลต่อมาสอบบรรจุครูได้ที่จังหวัดร้อยเอ็ด มาเป็นอันดับหนึ่ง ในจำนวนคนที่เข้าสอบ ๕๐ คน คราวนี้ได้รับอัตราเงินเดือนเพิ่ม ขึ้นถึง ๑๒ บาททีเดียว

เมื่อมีงานเป็นหลักแหล่ง มีเงินพอควรแก่ฐานะ ก็ได้สละชีวิตหนุ่มโสด มีครอบครัวเช่นชาวบ้านทั่วไป มีบุตรธิดาสืบสกุล รวม ๔ คน แต่วัฏฏะ คือความหมุนวนแห่งวงเวียนชีวิต เป็นไปตามกรรมลิขิต ได้แต่หวนคิดถึงคำสั่งเสียของโยมมารดาว่า ให้บวชให้สัก ๑๐ วัน ๑๕ วัน พอจะได้พึ่งบุญ จับชายผ้าเหลืองของลูกขึ้นสู่สวรรค์บ้าง จากนั้นไม่นาน ได้ตัดสินใจเข้าสู่ร่มผ้ากาสาวพัสตร์ โดยการยินยอม และอนุโมทนาจากทุกฝ่าย เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๘๘ ที่วัดราษฎ์รังสรรค์ บ้านป่ายาง ตำบลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด มีพระโพธิญาณมุนี (คำ โพธิญาโณ) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธรรมยุต) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูสิริธรรมธาดา เจ้าคณะอำเภอเมือง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูสมุห์พันธ์ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

นับเป็นก้าวแรก และก้าวที่ดีที่สุด ที่หลวงปู่ศรี มหาวีโร ได้กัลยาณมิตรทางธรรม นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองในพระพุทธศาสนา ได้มีโอกาสศึกษาปฏิบัติภาวนาจากพระอาจารย์คูณ ธมฺมุตฺตโม ซึ่งเป็นศิษย์หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต พระอาจารย์ใหญ่ ผู้ถือ

พระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เป็นพระนักปฏิบัติสายวัดป่า ผู้ทรงคุณธรรมอันสูงยิ่ง จึงเกิดศรัทธาใคร่ที่จะฟังธรรมจากหลวงปู่มั่นเป็นอันมาก ต่อมาได้ฝากตัวเป็นศิษย์ พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม ผู้นำกองทัพธรรมมาบุกเบิกเป็นยุคแรก ที่วัดป่าแสนสำราญ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ได้มีโอกาสรับฟังโอวาทจากพระอาจารย์ผู้เป็นหัวหน้ากองทัพธรรม ยิ่งมีความใฝ่ฝันจะได้เข้ากราบมนัสการ หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ด้วยจิตใจมุ่งมั่นอย่างประหลาด กระทั่งอุปสมบทมาเป็นพรรษาที่ ๕ ความปรารถนาแต่เบื้องต้นก็สำเร็จลงได้เป็นที่น่าชื่นใจ ได้มีโอกาสฝากตัวเป็นศิษย์อยู่ภายใต้ร่มธรรมของหลวงปู่มั่น ในปีพุทธศักราช ๒๔๙๒ ที่วัดหนองผือ ตำบลนาใน อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร และยังระลึกถึงโอวาทที่ย้ำเตือนครั้งสุดท้ายในครั้งนั้นยังดังก้องสะเทือนอยู่ในหัวใจจนถึงบัดนี้ว่า *"ผู้ที่จะมาศึกษาธรรมะกับเรา จะเป็นพระหรือโยมก็ตาม ขอให้เก็บหอกเก็บดาบเอาไว้ที่บ้าน ไม่ต้องนำติดตัวมาด้วย"*

ตลอดเวลาที่อยู่จำพรรษากับหลวงปู่มั่น ที่วัดหนองผือแห่งนี้ ได้พากเพียรพยายามจนสุดความสามารถ รู้สึกว่า เวลาแต่ละวันได้ผ่านไปสิ้นไปรวดเร็วเหลือเกิน และไม่คาดคิดเลยว่า เป็นพรรษาสุดท้าย ที่หลวงปู่มั่นจะได้มีชีวิตอยู่อบรมสั่งสอนสานุศิษย์ที่หลั่งไหลมาพึ่งบารมีนับวันจะมากขึ้นทุกที และแล้ว วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๙๒ เวลา ๐๒.๒๓ น. ที่วัดป่าสุทธาวาส สกลนคร หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ก็ได้ดับขันธวิบาก สังขารดับลง ประดุจไฟ

ที่สิ้นเชื้อเพลิง แล้วมอดมิดไปฉะนั้น หลวงปู่ศรี มหาวีโร จึงได้มีโอกาสทันกาลเวลาได้ศึกษาธรรมะตลอดพรรษา กับหลวงปู่มั่นเป็นรุ่นสุดท้ายขณะยังมีชีวิตอยู่ในครั้งนั้น สมความปรารถนา นับได้ว่า บุญวาสนาบารมีมากอยู่ทีเดียว

หลังจากพ่อแม่ครูบาอาจารย์สิ้นไป ก็เหมือนลูกนกแตกรังต่างแยกย้ายไปหาที่ปฏิบัติธรรมตามต้องการ บางคราวเกิดปัญหาอาพาธไข้ป่ารุมเร้า สุขภาพย่ำแย่ แต่ก็พยายามแก้ไขให้ชีวิตผ่านพ้นมาได้ด้วยการปฏิบัติ โดยยอมพลีชีวิตเพื่อบูชาพระธรรมเป็นสำคัญ

ช่วงพรรษา ที่ ๑๘-๑๙ ได้เร่งทำความเพียรอย่างหนักหน่วงได้ตั้งสัจจะว่า *"ถ้าจิตยังไม่บรรลุธรรมที่พึงประสงค์ จะไม่ยอมลุกไปจากที่ เราจะยอมตายถวายชีวิตด้วยสัจจะบารมี"* บางขณะเกิดทุกขเวทนาอย่างแรงกล้า แทบจะทนไม่ได้ จึงใช้ขันติธรรมอย่างหนักเช่นกัน จนเกิดความรู้สึกว่า *"พิจารณาอวิชชาซึ่งเป็นเชื้อของใจ ให้พาเกิด พาตาย วุ่นวาย อยู่ไม่หยุดหย่อน พิจารณาย้อนหน้าย้อนหลัง ข้างบนข้างล่าง ตั้งแต่ต้นจนรอบจิต ด้วยอาศัยสติปัญญาอันแหลมคม ปราดเปรียวว่องไวกระฉับกระเฉง คอยทะลุทะลวงกิเลส ซึ่งเป็นเสี้ยนหนามคอยทิ่มแทงจิตไม่รู้จักจบสิ้น"*

หลังจากหลวงปู่ศรี มหาวีโร ได้บำเพ็ญเพียรอย่างหนักและได้รู้เห็นความเกิดดับของสังขารอย่างประจักษ์ชัดแล้ว ได้ปฏิบัติให้ถึงที่แล้ว ก็ได้จาริกไปยังสถานที่ต่างๆ เพื่อช่วยเหลือมวลมนุษย์ผู้ยังตกอยู่ในกองทุกข์อีกเป็นจำนวนมาก หลายครั้ง

ได้กลับไปกลับมาที่วัดประชาคมวนาราม หรือวัดป่ากุง เพื่อเทศนาอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นที่เคยอยู่อาศัยมาก่อน โดยเฉพาะได้มีโอกาสสงเคราะห์ญาติ ตามแบบอย่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงเคยปฏิบัติมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล บางคราวก็ประสบปัญหาความขัดแย้ง เกิดเรื่องวุ่นวายขัดข้อง ทำให้เสียเวลาต่อการปฏิบัติศาสนกิจก็มีอยู่ค่อนข้างมากด้วย

ในการกลับมาช่วงสุดท้ายพรรษาที่ ๔๔ ถึง ๖๕ หลวงปู่ศรี มหาวีโร มีประสงค์จะให้พระพุทธศาสนาเจริญมั่นคงยิ่งๆ ขึ้นไป ได้เป็นประธานก่อสร้างพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ที่ผาน้ำย้อย และพระเจดีย์หินวัดป่ากุง มีลักษณะเหมือนพระเจดีย์ที่ประเทศอินโดนีเซียไว้เป็นหลักแห่งพระพุทธศาสนา แสดงถึงบารมีธรรมที่สำคัญและอัศจรรย์ยิ่ง ที่คนทั่วไปจะทำไม่ได้เลย หลวงปู่ศรี มหาวีโร ได้ปรารภถึงเรื่องบุญบารมีไว้ว่า *"การที่คนเราจะมีบุญวาสนาได้นั้น ต้องเป็นผู้ลงมือทำดีเอง การที่เราจะหมดบุญวาสนานั้น เพราะลงมือทำชั่วเอง ความมีบุญวาสนาหรือความไม่มีบุญวาสนาใครทำให้ใครไม่ได้ เหมือนดอกและผลของต้นไม้ ย่อมเจริญเพราะอาศัยดินดี บุญกุศลคุณงามความดีย่อมเจริญงอกงามได้ ก็เพราะคบหาคนดีและสร้างความดี ฉะนั้นป่าเปลี่ยวเป็นที่ไปของฝูงเนื้อ กลางหาวเป็นที่ไปของฝูงนก การสิ้นความกำหนัดเป็นเป้าหมายของธรรมะ พระนิพพานเป็นที่ไปของพระอรหันต์"*

หลวงปู่ศรี มหาวีโร เป็นพระนักปฏิบัติที่พูดน้อย แต่เวลาทำๆ จริง ไม่เหลาะแหละ และชอบที่จะสอนศิษย์อยู่เสมอเมื่อ

ถูกก่อกวนว่า *“คนฉลาดถึงมีตาก็ทำเหมือนคนตาบอด ถึงหูดีก็ทำเหมือนคนหูหนวก ถึงมีปัญญาก็ทำเหมือนคนใบ้ ถึงมีกำลังก็ทำเหมือนคนไม่มีกำลัง เมื่อมีความจำเป็นขึ้นมา ถึงจะนอนอยู่ในเวลาใกล้ตายก็ยังทำประโยชน์ใหญ่ได้”*

กิตติศัพท์ที่เกี่ยวกับปฏิปทาที่น่าเลื่อมใส ขจรขยายไปทั่วทุกสารทิศ กระทั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พร้อมด้วยบรมวงศานุวงศ์ ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานพระกฐินต้น ณ วัดประชาคมวนาราม (วัดป่ากุง) เป็นการส่วนพระองค์ด้วยพระราชศรัทธาที่มีในหลวงปู่ศรี มหาวีโร เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๘

นอกจากจะมีการก่อสร้างพระมหาเจดีย์ และพระเจดีย์หินแล้ว ยังได้เป็นประธานอำนวยการสร้างวัดสาขาขึ้นอีกนับจำนวนเกือบสองร้อยวัด ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ นับเป็นการเผยแผ่บารมีเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง ยากที่จะมีพระสงฆ์ ระดับพระมหาเถระ ผู้ทรงคุณค่าทั้งด้านการศึกษา ทั้งด้านฝ่ายวิปัสสนาผู้มีบารมีแผ่ไพศาลจนเป็นที่น่าอัศจรรย์ ทั้งเป็นรัตตัญญูบุคคลผู้เสวยผลแห่งเมตตากรุณาธรรม ที่สั่งสมมาในอดีต และสร้างขึ้นในปัจจุบันทำให้อายุมั่นขวัญยืน เป็นที่ชื่นชมยินดีของสาธุชนทุกหมู่เหล่าจะมาเปรียบเทียบได้ แต่เป็นที่น่าสงเวชสลดใจ แม้จะมากด้วยบุญบารมีเพียงใด หลวงปู่ศรี มหาวีโร ก็ได้ละสรีระสังขารจากไป เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๔ เวลา ๐๕.๓๐น. ด้วยอายุ ๙๓ พรรษา ๖๕

หลวงปู่ศรีเด่นด้วย บารมี- ธรรมเอย
ยิ่งใหญ่มหาเจดีย์ น้ำย้อย
มีวัดทั่วธานี เสริมส่ง สร้างแฮ
ต่างประเทศไม่น้อย ร่วมขึ้นสาขา

ต่างมาร่วมจิตน้อม สักการ พ่อเอย
หวังพึ่งบุญสมภาร ก่อเกื้อ
รับไออุ่นตลอดกาล แช่มชื่น-ใจนา
หวังก่อบุญสืบเชื้อ ปราชญ์ให้เจริญผล

มงคลผลส่งให้ งอกงาม- ยิ่งเอย
มุ่งมั่นดำเนินตาม ก่อสร้าง
ศรีศรีนั่นนิยาม เป็นมิ่ง- ขวัญแฮ
สมที่คำกล่าวอ้าง เปี่ยมด้วยบุญกุศล

หลวงปู่ศรี มีธรรม อันล้ำเลิศ
พระประเสริฐ มุ่งวิมุติ พิสุทธิ์ศรี
พระผู้เปี่ยม ด้วยคุณ บุญบารมี
สร้างเจดีย์ ยิ่งใหญ่ หาใครปาน

เป็นดั่งเทพ ผ่องผุด พิสุทธิ์ยิ่ง
สมเป็นมิ่ง- ขวัญไทย แผ่ไพศาล
เป็นนาบุญ อักโข มโหฬาร
เป็นสายธาร แห่งศรัทธา ดุจวารี

ให้ชุ่มฉ่ำ	เย็นกาย	คลายความร้อน
จิตใจอ่อน	คลายทุกข์	เป็นสุขศรี
แม้นอยู่ห่าง	ต่างถิ่น	ยังยินดี
บารมี	มาประชุม	คอยคุ้มครอง
ที่สิบหก	สิงหาฯ	ปีห้าสี่
พระสงฆ์ชี	ทุกทิศ	จิตเศร้าหมอง
มิอาจกลั้น	เศร้าโศกา	น้ำตานอง
หลวงปู่ต้อง	ลาจาก	พลัดพรากไป
อบรมจิต	ลงใน	พระไตรลักษณ์
เพื่อห้ามหัก	ปล่อยปลง	คลายสงสัย
ยังสะอื้น	แน่นอุรา	เพราะอาลัย
ยากตัดใจ	ลงตาม	เพราะความดี
ขอน้อมจิต	น้อมกาย	ถวายสัตย์
ปฏิบัติ	เชิดชู	หลวงปู่ศรี
ร่วมพลัง	ศรัทธา	สามัคคี
ศิษย์มากมี	จักสืบทอด	ตลอดไป

เมื่อได้ทราบประวัติสังเขปตามที่ได้แสดงมา จะเห็นปฏิปทาแนวทางปฏิบัติของพระเดชพระคุณฯ มุ่งตรงต่อความดับทุกข์ ด้วยความยึดมั่นในคุณธรรม ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติถึงความเจริญงอกงามในพระพุทธศาสนา ยอมมอบกายถวายชีวิตอุทิศตนเพื่อบูชาพระรัตนตรัยอย่างแท้จริง ถึงความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในทางธรรมด้วยการบำเพ็ญธรรมคืออินทรีย์ ๕ ประการ ดังพระพุทธดำรัสที่ตรัสว่า

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ เป็นอาทิ

แปลความว่า ท่านผู้เห็นภัยในวัฏฏะทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการเหล่านี้ คือ อินทรีย์คือศรัทธา อินทรีย์คือวิริยะ อินทรีย์คือสติ อินทรีย์คือสมาธิ อินทรีย์คือปัญญา

อินทรีย์ แปลว่า ธรรมที่ทำให้เป็นใหญ่ หมายถึงเป็นใหญ่ในทางธรรม คือเป็นใหญ่เหนือกิเลส ไม่ตกอยู่ภายใต้ของกิเลส ไม่ให้กิเลสเป็นนายอยู่เหนือตน ตนในที่นี้ก็คือจิตใจนั่นเอง จิตใจที่ได้ฝึกฝนอบรมด้วยธรรมะที่เรียกว่า อินทรีย์ ๕ ประการ ย่อมได้รับความสุข คือความสะดวกกายสบายใจ มีความสำราญ ชื่นบาน ปลอดโปร่ง แจ่มใสไม่มีความทุกข์เดือดร้อน ควรทราบอรรถาธิบายแต่พอเข้าใจดังนี้

สัทธินทรีย์ อินทรีย์คือศรัทธา ได้แก่ความเชื่อ มุ่งถึงความเชื่อในบุคคลที่ควรเชื่อ เชื่อในคำสั่งสอนที่ประกอบด้วยเหตุผลอันเกิดจากปัญญาที่ไตร่ตรองพินิจพิจารณาโดยรอบคอบแล้ว เชื่อในวัตถุ – ในเรื่องที่ควรเชื่อ เชื่อในการกระทำและผลของการกระทำ เป็นต้น เมื่อกล่าวสรุปลงที่ตนก็คือ เชื่อใจและเชื่อฟัง ได้แก่เชื่อมั่นที่ใจว่า ต้องทำได้ ต้องปฏิบัติได้ ไม่ลังเลสงสัย มั่นใจในตนเอง แต่ต้องชอบด้วยเหตุและผล มิใช่ด้วยทิฏฐิมานะไม่ยอมเชื่อฟังใคร อันตัวศรัทธานี้ เป็นคุณหนุนนำให้เกิดความเชื่อมั่นพร้อมที่จะลงมือปฏิบัติได้ในทันที สามารถรวบรวมเอาความดีได้ก่อนใครอื่น ด้วยการตัดสินใจที่แน่วแน่มีเหตุมีผล ดำรงตนในความเป็นใหญ่เหนือความลังเลไม่แน่นอน ที่เรียก **อสัทธิยะ** ได้และควรพิจารณาให้เห็นจริง บุคคลที่ลังเลใจ ไม่มั่นใจ ไม่กล้าแม้จะลงมือปฏิบัติ ไม่มี

การริเริ่มในเบื้องต้น แล้วจะเกิดผลดีได้อย่างไร

วิริยินทรีย์ อินทรีย์คือวิริยะ ได้แก่ความเป็นผู้กล้า โดยตรงคือ กล้าละความชั่ว กล้าทำความดี แม้โดยปรกติ คนทั่วไปรู้จักความชั่ว รู้สิ่งที่ชั่ว รู้ความดี ความถูกต้องเป็นอย่างไร แต่เวลาจะละทิ้งความชั่วมาทำความดีบ้าง ทำไมเกิดความเสียดาย ไม่อยากจะเลิกร้างห่างไกล ไม่มีความกล้าพอ เช่น บุหรี่ สุรา ยาเสพติด ล้วนก่อให้เกิดโทษแก่ผู้ดื่ม ผู้เสพ มีตัวอย่างให้เห็นอยู่ทั่วไป มีคนจำนวนมาก จิตใจอ่อนแอ ขาดวิริยะความกล้าความแข็งใจ ตกเป็นทาสของสิ่งที่ไม่ดี ผลสุดท้ายก็ถึงความหายนะ แต่ถ้ามีวิริยะ คือความกล้าอยู่เหนือความย่อหย่อนอ่อนแอ มีความเข้มแข็งมั่นคงทางจิตใจ มีความเป็นใหญ่อยู่เหนือความเกียจคร้าน เมื่อเป็นดังนี้ก็เอาตัวรอดพ้นได้ อย่างที่ได้ฟังอยู่เสมอว่า **วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ** คนล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการปฏิบัติธรรม ผู้ปฏิบัติต้องมีจิตใจเด็ดเดี่ยวกล้าหาญ ไม่กลัวต่อความเหนื่อยยาก ไม่กลัวต่อภยันตรายทั้งหลายทั้งปวง โดยใช้วิริยะคือความกล้า ทำลายความเกียจคร้าน ทำลายความหวาดกลัว ทำลายความท้อแท้อ่อนแอให้จงได้ วิธีหนึ่งที่ช่วยพยุงจิตใจให้เกิดกำลังได้ดี คือรำลึกนึกถึงปฏิปทาของพระอริยสงฆ์ในครั้งพุทธกาล เช่น พระโสณะโกฬิวิสะ เป็นแบบฉบับ คือจะยากแค้นแสนทรมานก็ยังหอบสังขารมุ่งมั่นปฏิบัติธรรม เพื่อให้ได้บรรลุมรรคผลนิพพานโดยไม่อาลัยใยดีในสังขาร คือยอมสละชีวิตได้เพื่อบรรลุธรรมชั้นสูง

สตินทรีย์ อินทรีย์คือสติ ได้แก่ความระลึกได้ คือจำการที่ทำ คำที่พูดแม้นานได้ รูปที่เคยเห็น เสียงที่เคยฟัง กลิ่นที่เคยสูดดม รสที่เคยลิ้ม โผฏฐัพพะที่เคยถูกต้อง ธรรมะคือเรื่องราวต่างๆ ที่เคยรับรู้ผ่านมา ก็ยังนึกได้จำได้ รวมไปถึงเรื่องอื่นๆ เหตุการณ์อื่นๆ ที่สามารถนึกถึงได้ในปัจจุบัน ในอนาคต ก็เป็นหน้าที่ของสติทั้งสิ้น สติเป็นธรรมะเครื่องประสานในทุกระดับเข้ากับธรรมได้ทุกชนิด เช่น ศรัทธา วิริยะ สมาธิ และปัญญา จึงปรากฏธรรมภาษิตว่า **สติ สพฺพตฺถ ปตฺถิยา** สติจำปรารถนาในธรรมทั้งปวง โดยเฉพาะในทางปฏิบัติ นับเป็นองค์คุณอันหนึ่งที่สำคัญสำหรับผู้บำเพ็ญเพียร ข้อนี้หลวงปู่เทสก์ เทสรังสีได้กล่าวไว้ว่า การเจริญสติไม่ใช่ของเสียหายอะไร มีแต่จะทำให้เจริญขึ้นเพราะสติเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา เมื่อได้สติแล้ว แต่ยังไม่ดีพอก็จะทำให้เจริญขึ้น เมื่อสติดีอยู่แล้ว ก็จะทำให้ดียิ่งๆขึ้นไป คนพลั้งๆ เพลอๆ จดจำอะไรไม่ค่อยจะได้ เขาเรียกว่า คนสติไม่ดี คนไม่มีสติเสียเลย เขาถือว่าบ้า สติจึงเป็นใหญ่ที่อยู่เหนือความหลงลืม ที่เรียกว่า สัมโมหะ และยังช่วยให้ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมได้ประสบสันตบท โดยตรงคือ พระนิพพาน อันเป็นการดับเพลิงทุกข์ เพลิงกิเลสลงได้อย่างสิ้นเชิง

สมาธินทรีย์ อินทรีย์คือสมาธิ ได้แก่ความตั้งใจมั่น กล่าวให้สั้นลง คือ ความรวมใจ และความตั้งใจมั่น โดยปรกติคนเรามีจิตใจดิ้นรน กระวนกระวาย ฟุ้งซ่านเกือบตลอดเวลา หาความสงบนิ่งได้ยาก เนื่องจากมีปริยุฏฐานกิเลสคอยสกัดกั้นเอาไว้ไม่ให้ได้รับความสว่าง ไม่ให้ได้รับความสงบ เรียกอีกอย่างว่า นิวรณ์ธรรม

คือธรรมเป็นเครื่องกั้นกางไม่ให้บรรลุถึงความดี มีอยู่ ๕ ประการ คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ และวิจิกิจฉา สมาธิเป็นกรรมวิธีบริหารจิตแบบหนึ่ง แต่ก็มีวิธีการหลากหลาย โดยหมายให้เกิดสัปปายะ คือที่สบายเข้ากับความต้องการของจิตได้ อย่างที่หลวงปู่เทสก์ได้กล่าวไว้ว่า สมาธิคือจิตที่แน่วแน่อยู่ในอารมณ์อันเดียว จะโดยการหัดทำสมาธิ เช่น ยกพุทโธ ๆๆ ขึ้นมาบริกรรมให้จิตรวมแน่วแน่อยู่ในพุทโธ ในคุณพระพุทธเจ้านั้น หรืออย่างอื่นก็ตาม หรือได้อ่านธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเข้าใจซาบซึ้งถึงแก่นสารของธรรมนั้น ๆ แล้ว จิตรวมเข้าไปแน่วแน่อยู่ในอารมณ์เดียวจนเป็นเอกัคคตา ถือเอาอารมณ์นั้นเป็นของดี เป็นของเลิศ เป็นของประเสริฐยิ่งกว่าอารมณ์อื่นๆ จนทำให้ใจแช่มชื่นเบิกบานหรรษาอยู่กับอารมณ์ตลอดกาล เรียกว่าจิตเป็นสมาธิ โดยวิธีดังนี้ เป็นวิธีบริหารจิตใจให้เป็นใหญ่เหนือกิเลส ไม่ให้กิเลสมากลุ้มรุมจิตใจให้เศร้าหมองได้ แม้หากจะยังไม่อยู่ในระดับถาวร ก็นับเป็นการบั่นทอนกำลังของเหล่ากิเลสให้ถดถอยลงไป ทั้งเป็นบาทเป็นปัจจัยเป็นฐานกำลังของปัญญา ซึ่งเป็นอาวุธสำคัญที่จะใช้ประหัตประหารกิเลสทั้งหลาย ในระดับที่ละเอียดอ่อนให้พินาศขาดสิ้นไปได้

ปัญญินทรีย์ อินทรีย์คือปัญญา ได้แก่ความรู้ทั่วถึง คือรู้ดี รู้ชั่ว รู้อุบายที่จะละความชั่ว ไปสู่การทำดี ข้อนี้สืบเนื่องมาจากธรรม ๔ ข้อเบื้องต้น เป็นเหตุผลเกี่ยวเนื่องถึงกันโดยตลอด สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชได้แสดงไว้ว่า ปัญญาที่รู้เหตุรู้ผล ทั้งในด้านทุกข์ ทั้งในด้านความดับทุกข์ ปัญญานี้

เอง เมื่อเกิดขึ้นก็เป็นเครื่องละอารมณ์และกิเลส ฟอกล้างจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด ขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาดไปโดยลำดับ ทำจิตใจให้ข้ามพ้นห้วงอารมณ์และกิเลสได้ ให้ข้ามน้ำลึก คืออารมณ์และกิเลสได้ ให้ข้ามพ้นทุกข์ได้ เพราะฉะนั้น ปัญญาเป็นข้อสำคัญที่ควรปฏิบัติอบรมให้มีขึ้นอยู่เป็นประจำ คือให้เป็นตัวรู้อารมณ์และกิเลส อะไรบังเกิดขึ้นให้รู้ทันที ให้รู้จักทุกข์ทันที ให้รู้จักสมุทัยทันที ให้รู้จักนิโรธทันที ให้รู้จักมรรคทันที ก็จะให้ความหลุดพ้นได้ อันเป็นความบริสุทธิ์สะอาด ที่กล่าวมานี้เป็นปัญญาในระดับสูง ผู้ที่สร้างปัญญาให้เกิดให้เป็นใหญ่เหนือกิเลสได้ ก็จะได้รับความสุขสูงสุดยิ่งๆ ขึ้นไปโดยลำดับ

บัดนี้ ในส่วนสรีระสังขาร ที่เป็นสังขตธรรม มีการเกิดขึ้นตั้งอยู่ และดับไปเป็นธรรมดานั้น ได้แตกดับสลายลงไปตามเหตุปัจจัย สังขารร่างกายที่ยืมมาจากธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ได้ถูกทวงคืนไปตามลำดับ คือลมออกจากกายไป ไฟก็หมดความร้อนหมดไออุ่นไม่เหลืออยู่ น้ำที่เหลืออยู่คือน้ำหนอง น้ำเลือด ก็จะเหือดแห้งไปในไม่ช้า เนื้อหนังร่างกาย ก็จะถูกเผาเป็นเถ้าถ่านกลายเป็นดินไปตามสภาพเดิม เป็นกฎแห่งธรรมชาติธรรมดา ที่ไม่มีใครสามารถเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไปได้ สัตว์สังขารที่เกิดมาทั้งหมด ตกอยู่ในสภาพอย่างนี้เหมือนกันทุกถ้วนหน้า แต่เป็นที่น่ายินดีว่า พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระเทพวิสุทธิมงคล (หลวงปู่ศรี มหาวีโร) ได้ถือเอาสาระสิ่งที่มีค่าเป็นแก่นสาร แห่งสังขารร่างกายนี้ไว้ได้ ด้วยบำเพ็ญธรรมคืออินทรีย์ ๕ ประการ

คือ **สัทธินทรีย์** อินทรีย์คือศรัทธา **วิริยินทรีย์** อินทรีย์คือวิริยะ **สตินทรีย์** อินทรีย์คือสติ **สมาธินทรีย์** อินทรีย์คือสมาธิ ปัญญินทรีย์ อินทรีย์คือปัญญา ดังที่ได้แสดงมาครบถ้วนทุกประการ แม้หากสังขารร่างกายจะสูญหายไปตามหลักสภาวธรรม ซึ่งมีแล้วกลับไม่มี แต่บุญบารมี คุณงามความดีที่ได้สั่งสมอบรมมา รวมทั้งอาราม และพระเจดีย์ สิ่งก่อสร้างอันเป็นสมบัติถาวรในพระพุทธศาสนา มีปรากฏมากมายมหาศาล ก็ยังคงอยู่ให้ดู ให้รู้ ให้เห็นเป็นประจักษ์พยานแก่บรรดาสานุศิษย์ทั้งปวง หลับตาลงใช้จิตคิดนึกตรึกตรองดู ก็รู้ได้จริงด้วยสติปัญญา ลืมตาขึ้นจ้องมองดู ก็ปรากฏเห็นเด่นชัด ไม่วิปริตเปลี่ยนแปลงไปตาม จึงควรที่จะน้อมนมัสการสักการบูชา นำปฏิปทาแบบอย่างที่ดีงาม นำไปประพฤติปฏิบัติเป็นการปฏิการคุณ หนุนนำเชิดชูกตัญญูกตเวทิตาธรรมให้เป็นคุณธรรมประจำตน สมกับเป็นสาธุชน ได้รับผลแห่งการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ สมความมุ่งหมายตลอดไป

ท้ายแห่งพระธรรมเทศนานี้ ขอให้สาธุชนทั้งหลายได้ปลงธรรมสังเวช ด้วยบทกวี พอเป็นเครื่องน้อมนำให้เกิด มรณสติกัมมัฏฐาน ดังนี้

อันสังขาร แตกดับ อยู่กับโลก
จะเศร้าโศก ห่วงใย ทำไมหนา
ธาตุแยกกัน เห็นชัด อนัตตา
ควรสืบหา สาระธรรม ประจำใจ

"สุเมโธเทศนา"

สร้างศรัทธา กล้าแกร่ง เป็นแรงจิต
คอยหยุดคิด ให้แน่วแน่ จึงแก้ไข
ใช้ปัญญา ส่องขยาย ดูภายใน
จักมีชัย สุขสบาย ไม่ตายเอย

แสดงพระธรรมเทศนาใน อินทรียธรรมกถา พอเป็นแนวทางแห่งการศึกษาและการปฏิบัติธรรม น้อมนำให้เกิดสัมมาทิฏฐิ ทั้งสำเร็จเป็นปัตติทานมัยกุศล สำเร็จผลเป็นประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์สำหรับผู้อื่น สมเจตนารมณ์ทุกประการ ตามนัยโวหารที่ได้แสดงมา สมควรแก่เวลา ขอสมมติยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ฯ





พระธรรมเทศนา

เรื่อง "มรณภยกถา"

พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ ป.ธ. ๙)
วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น
แสดง ณ วัดตะกล่ำ เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร
วันศุกร์ ที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๕

....

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. (๓ จบ)

ผลานมิว ปกฺกานํ ปาโต ปตนโต ภยํ
เอวํ ชาตาน มจฺจานํ นิจฺจํ มรณโต ภยนฺติ

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา ในมรณภยกถา ว่าด้วยภัยคือความตาย ซึ่งมีแก่สัตว์ทั้งหลาย อนุรูปแก่การบำเพ็ญกุศลพระราชทานเพลิงศพ ร้อยตำรวจตรีจันทร์ ยาหอม และพระราชทานเพลิงศพ คุณแม่ฟู ยาหอม เป็นกรณีพิเศษ ณ ศาลากล่อมจิตร วัดตะกล่ำ แขวงหนองบอน เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร โดยมีวัดมกุฏคีรีวัน และบุตรธิดาของผู้วายชนม์ ร่วมเป็นเจ้าภาพ กำหนดวันศุกร์ที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ เป็นวันเริ่มงาน วันเสาร์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ เป็นวันพระราชทานเพลิง ทั้งนี้ ด้วยความสำนึกในกตัญญูกตเวทิตาธรรม

และถือว่าเป็นหน้าที่ๆ บุตรธิดาจะต้องปฏิบัติด้วยความเต็มใจ

ท่านผู้วายชนม์ทั้ง ๒ เป็นโยมบิดา โยมมารดา ของท่านเจ้าคุณพระญาณดิลก หรือพระอาจารย์แดง เจ้าอาวาสวัดมกุฏคีรีวัน ตำบลโป่งตาลอง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา จึงควรทราบประวัติสังเขปนำร่องของการแสดงธรรมเป็นเบื้องต้นดังนี้

ร้อยตำรวจตรีจันทร์ ยาหอม เกิดเมื่อวันพุธที่ ๑ เมษายน ๒๔๖๘ ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๕ ปีฉลู เป็นบุตรของปู่ถอด ยาหอม และย่าดำ ยาหอม มีพี่น้องรวม ๗ คน ร้อยตำรวจตรีจันทร์ ยาหอม เป็นคนที่ ๗ ท่านเคยรับราชการตำแหน่งพลทหาร สังกัดกรมทหารม้ารักษาพระองค์ (ม. พัน ๑ รอ. ๑๐๓) ต่อมาปีพุทธศักราช ๒๔๙๗ เข้ารับราชการตำรวจหน่วยสอบสวนกลาง แผนกถวายการอารักขา

ร้อยตำรวจตรีจันทร์ ยาหอม เมื่ออายุ ๒๑ ปี ขณะรับราชการทหารตำแหน่ง พลทหารจันทร์ ยาหอม สังกัดกรมทหารม้ารักษาพระองค์ (ม. พัน ๑ รอ.๑๐๓) ได้สมรสกับคุณแม่ฟู ยาหอม นามสกุลเดิม ชำนาญยนต์ ได้ให้กำเนิดบุตรธิดารวม ๑๐ คน ได้เสียชีวิตด้วยโรคหัวใจล้มเหลวเฉียบพลัน ในวันเสาร์ที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๕๔ เวลา ๑๔.๕๐ นาที สิริอายุได้ ๘๖ ปี ๒ เดือน ๒ วัน

ส่วนคุณแม่ฟู ยาหอม เกิดเมื่อวันพุธที่ ๑ กุมภาพันธ์

พุทธศักราช ๒๔๗๑ เป็นธิดาของคุณตารี กับคุณยายน้อย ชำนาญยนต์ ได้สมรสกับพลทหารจันทร์ ยาหอม สังกัดกรมทหารม้ารักษาพระองค์ (ม.พัน ๑ รอ. ๑๐๓) เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๘๔ มีบุตรธิดารวม ๑๐ คน คุณแม่ฟู ประกอบอาชีพค้าขายเลี้ยงบุตรธิดาเรื่อยมา เมื่ออายุมากขึ้น ก็มีอาการเจ็บป่วยด้วยโรคชรา และเสียชีวิตเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๔ สิริอายุได้ ๘๓ ปี ๔ เดือน ๘ วัน

การเสียชีวิตของร้อยตำรวจตรีจันทร์ ยาหอม และคุณแม่ฟู ยาหอม ในช่วงเวลาห่างกันไม่ถึงเดือน ทำให้บุตรธิดาได้รับความเศร้าโศกสะเทือนใจอย่างรุนแรง เพราะหลังจากสูญเสียคุณแม่ฟูไปก่อนแล้ว คราบน้ำตายังไม่สูญหายก็ต้องมาเสียคุณพ่อตามไปอีก ๑ คน เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ยากที่จะปลงใจได้ นับเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่

โพธิ์ไทรใบดกดั้ว　　เขียวงาม จริงเอย
พักร่มเพลินใจตาม　　อุ่นเอื้อ
สมคำเล่าลือนาม　　ไม้ใหญ่ ระบือแฮ
เงาแผ่ซ่านก่อเกื้อ　　ส่งให้เจริญศรี

โพธิ์ไทรมีเหตุต้อง　　พังภินท์ แล้วเอย
โค่นหักลงสู่ดิน　　ดับแล้ว
กันแดดฝนรดริน　　เหมือนก่อน-ได้ฤา
คงจักไม่คลาดแคล้ว　　ห่มร้อนนอนหนาว

ถึงคราวมาห่างเว้น เกือบเดือน นั่นเอย
ความโศกเศร้ามาเยือน หนักแท้
พ่อแม่พลัดพรากเรือน ทั้งคู่ ไปแฮ
ปานหนึ่งโพธิ์ไทรแพ้ มอดไม้ภัยผลาญู

คุณแม่ฟู คุณพ่อจันทร์ ผู้สรรค์สร้าง
เป็นตัวอย่าง เทพพรหม สมศักดิ์ศรี
มีน้ำใจ เมตตา เอื้ออารี
ทั้งมากมี กรุณา เอื้ออาทร

น้ำใจงาม เบิกบาน สำราญจิต
ทำพูดคิด จริงจัง คอยสั่งสอน
เป็นแบบแผน ชี้ทาง อย่างสังวร
มีขั้นตอน บริหาร จัดการดี

ลูกสิบคน พ้นผ่าน เป็นงานหนัก
คอยฟูมฟัก อยู่เคียงข้าง ไม่ห่างหนี
ให้ศึกษา เคี่ยวเข็น เป็นเมธี
ตามวิธี พุทธธรรม ทางดำเนิน

ลูกทุกคน เป็นคนดี ศรีของชาติ
เป็นนักปราชญ์ ศาสนา น่าสรรเสริญ
ลูกยิ่งใหญ่ มีศีลธรรม เรืองจำเริญ
เลือกทางเดิน ที่เสกสรรค์ ด้วยปัญญา

คุณแม่ฟู คุณพ่อจันทร์ ดับขันธ์แล้ว
ไม่คลาดแคล้ว เมืองสวรรค์ ชื่นหรรษา
ด้วยความดี ที่สร้างสม อบรมมา
เป็นดวงตรา แนบสนิท ตามติดไป
ส่วนลูกหลาน ทั้งหลาย เป็นสายเลือด
ยังไม่เหือด- หายหนี ไปที่ไหน
ยังมุ่งสร้าง ประพฤติธรรม เป็นกำไร
เป็นปัจจัย ให้เด่นดัง ในสังคม
ถึงชีพขันธ์ แตกมะลาย กลายเป็นธาตุ
บุญสามารถ ตามติด สนิทสนม
ความดีอยู่ ดาษดื่น คนชื่นชม
เป็นเทพพรหม สุขสันติ์ นิรันดร์กาล

เมื่อพิจารณาตามความเป็นจริงแล้ว ร้อยตำรวจตรีจันทร์ และคุณแม่ฟู ยาหอม เป็นคนดีและมีความดีครบถ้วนแบบบูรณาการ ได้แก่เริ่มต้นเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่มาก่อน ต่อมาก็เป็นสามีที่ดี เป็นภรรยาที่ดี เป็นพ่อที่ดี เป็นแม่ที่ดี เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ และเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีของพระศาสนา เป็นผู้มีวาสนาอายุมั่นขวัญยืน เป็นคู่สร้างคู่สม คือสร้างความเป็นปึกแผ่นแน่นหนาให้แก่ครอบครัววงศ์ตระกูล สมกับที่มีความรักและความปรารถนาร่วมกัน ถือไม้เท้ายอดทองกระบองยอดเพชรอยู่ตลอดรอดฝั่งมาได้ด้วยความสวัสดี ผู้มีบุญบารมีเช่นนี้ มิใช่จะหาได้โดยง่าย ใช่แต่เท่านั้น ผู้ที่เริ่มต้นมาดี ยังสามารถสร้าง

ทรัพยากรบุคคล เช่น บุตรธิดา ให้เป็นผู้มีคุณค่าแก่วงศ์ตระกูล และแก่ประเทศชาติศาสนา รวมเรียกว่า เป็น อภิชาตบุตร ได้ทุกคน ไม่มีผู้เสียหาย จึงนับเป็นบุคคลที่หาได้ยาก

บัดนี้ ท่านทั้ง ๒ ได้จากโลกนี้ไปแล้ว ท่านสาธุชนผู้มีเกียรติที่มาร่วมงานพระราชทานเพลิงศพ ควรจักได้รับประโยชน์ตามสมควร

ประโยชน์อันดับแรก ได้แก่การให้กำลังใจแก่เจ้าภาพ ที่ได้สูญเสียเสาหลักสำคัญไปพร้อมกันทั้งบิดาและมารดา ด้วยการช่วยบริจาคทาน สมาทานศีล และร่วมการฟังพระสงฆ์สวดพระอภิธรรม แสดงพระธรรมเทศนา ได้มีโอกาสเห็นหลายฝ่ายมาร่วมงาน ย่อมให้เกิดกำลังใจขึ้นเป็นอันมาก อย่างที่กล่าวกันว่า เห็นหน้ายามมีภัย เห็นน้ำใจยามมีทุกข์ คือมิตรแท้ ยามอยู่ในภาวะท้อแท้ มีคนช่วยแก้ปัญหาย่อมอบอุ่นใจและมีความสุข

ประโยชน์ต่อมา ได้แก่การให้อภัยและรับการอภัยระหว่างเรากับผู้วายชนม์ เพราะขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ อาจจะมีการกระทำทางกาย พูดทางวาจา และคิดทางจิตใจ ที่ไม่ดีต่อกันก็ขอให้อภัยแก่กันและกัน หยุดการสร้างเวรสร้างกรรมต่อกันและกัน อย่างนี้เป็นบุญที่ทำได้ง่าย ไม่ต้องลงทุนมากมายอะไรเลย

ประโยชน์อย่างที่สาม มารับทราบคติธรรมในการดำเนินชีวิตจากผู้วายชนม์ เมื่อเห็นว่า พฤติกรรมส่วนใดที่เป็นไปเพื่อการสร้างสรรค์ อำนวยประโยชน์สุขแก่ผู้กระทำ ควรที่จักนำไปปรับพฤติกรรมของตนเพื่อให้ได้ผลตาม **ตัวอย่าง**

แบบแผน และแบบฉบับ โดยไม่ต้องเสียเวลาในการพิสูจน์ทดลองอีกต่อไป

ประการสุดท้ายควรได้ประโยชน์อย่างสำคัญ ได้แก่สัจธรรมที่ปรากฏอยู่จำเพาะหน้า คือร่างอันไร้วิญญาณของผู้วายชนม์ ที่อยู่ในโลงตั้งอยู่บนเมรุอันสวยงาม ที่คนส่วนมากเกลียดกลัวกันเป็นพิเศษ ไม่มีใครต้องการปรารถนา แต่ก็ต้องประสบพบเห็นกันทุกคน ไม่มีหนทางที่จะหลบหลีกให้พ้นไปได้ ควรน้อมเข้ามาพิจารณาในตนว่า **เอวํ ธมฺโม** อาการคือความตายเป็นเรื่องธรรมดา **เอวํ ภาวี** เราก็จักเป็นอย่างนี้ **เอวํ อนตีโต** จะพ้นความเป็นอย่างนี้ไปไม่ได้ **อิทํ มรณํ** อันความตายนี้ **ภวิสฺสติ** จักมี **เมปิ** แม้แก่ตัวเรา พิจารณาโดยอาการนี้ จักเป็นผลดีแก่ตัวเราเอง ความไม่ประมาทจักเกิดขึ้น สติจักควบคุมจิตให้ดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้องดีงาม

เพื่อให้สัจธรรมส่วนนี้ ปรากฏประจักษ์ชัดยิ่งขึ้น จึงได้อัญเชิญธรรมคาถา มาเป็นอุเทศแห่งการแสดงธรรม ณ เบื้องต้นว่า **ผลานมิว ปกฺกานํ ปาโต ปตนโต ภยํ** เป็นอาทิ แปลความว่า ภัยของผลไม้สุก ย่อมมีเพราะต้องร่วงหล่นในเวลาเช้าฉันใด ภัยของสัตว์ผู้เกิดมาแล้ว ย่อมมี เพราะต้องตายแน่นอนฉันนั้น

อุปมาอุปไมยในธรรมคาถานี้ แสดงข้อเปรียบเทียบระหว่างอุปาทินนกสังขารกับอนุปาทินนกสังขาร ได้แก่สังขารที่

มีจิตวิญญาณครอง กับสังขารที่ไม่มีจิตวิญญาณครอง ย่อมตกอยู่ในสภาวะอย่างเดียวกัน คือ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เพราะเป็นสังขาร ที่ถูกเหตุและปัจจัยปรุงแต่งให้เป็นไปต่างๆ ตามหลักที่ปรากฏว่า **อุปฺปาโท ปญฺญายติ** ความเกิดปรากฏอย่างหนึ่ง **วโย ปญฺญายติ** ความเสื่อมปรากฏอย่างหนึ่ง **ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ** เมื่อตั้งอยู่ก็ถึงความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปอย่างหนึ่ง กล่าวโดยรวมแล้ว คือตกอยู่ในพระไตรลักษณ์ คือ **อนิจฺจํ** ไม่เที่ยง **ทุกฺขํ** ได้รับความลำบาก ทนได้ยาก **อนตฺตา** บังคับบัญชาไม่ได้ ไม่มีอะไรเป็นตัวตน

อันผลไม้ที่มีอยู่ทั่วไปนั้น ย่อมเริ่มต้นจากผลเล็ก ผลแก่ ผลห่าม และผลสุก มาตามลำดับ เมื่อสุกจนงอมแล้ว ไม่นานก็ร่วงหลุดจากขั้วลงสู่ภาคพื้นดินในเวลาใดเวลาหนึ่งอย่างแน่นอน แต่มิได้หมายความว่า จะต้องเป็นอย่างนี้เสมอไป เพราะโดยปกติแล้ว ผลไม้ทั้งหลาย อาจถูกแมลง บุ้ง หนอนชอนไช ถูกมนุษย์และถูกสัตว์ทำลายให้เกิดความเสียหายก่อนเวลาได้ เช่นเดียวกันกับมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เริ่มต้นมาจากเป็นเด็กเล็ก เป็นหนุ่มเป็นสาว เป็นวัยกลางคน และเป็นวัยแก่ชรา แล้วสุดท้ายก็หนีความตายไม่พ้น แต่จะเป็นอย่างนี้ทุกคนไปก็หาไม่ บางคนถึงแก่ความตายตั้งแต่แรกเกิดทีเดียว บางคน บางพวก ก็ตายช่วงวัยหนุ่ม วัยสาว วัยกลางคน ที่เป็นดังนี้ ก็ขึ้นอยู่กับบุญทำกรรมแต่งโครงสร้างของสังขารร่างกายและกรรมพันธุ์อีกด้วย

อันความตายนี้ หมายถึงความขาดสิ้นไปแห่งชีวิตอินทรีย์ ได้แก่ความไม่สืบเนื่องแห่งลมปราณ สิ้นลมหายใจ สังขารอินทรีย์เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น ตา หู จมูก ลิ้น กาย แปรสภาพเป็นอย่างอื่นไม่คงที่ รวมไปถึงจิตวิญญาณก็จุติ คือ เคลื่อนไปสู่ภพใหม่ คงปล่อยวางร่างกายไว้ไม่รับรู้ ไม่รับทราบเรื่องราวใดๆ เป็นเหมือนท่อนไม้ท่อนฟืนที่ถูกทอดทิ้งไว้ในป่าหาประโยชน์ส่วนใดไม่ได้ ดังพระบาลีว่า

อจิรํ วตยํ กาโย ปฐวึ อธิเสสฺสติ
ฉุฑฺโฑ อเปตวิญฺญาโณ นิรตฺถํ ว กลิงฺครํ

ความว่า ไม่นานหนอ กายนี้ถูกทอดทิ้งแล้ว
ปราศจากวิญญาณ จักนอนทับเหนือแผ่นดิน
ดุจท่อนไม้ท่อนฟืน ที่หมดประโยชน์ ฉะนั้น

เกี่ยวกับเรื่องความตายนี้ มีผู้กล่าวไว้เป็นแนวแห่งความคิดที่ดีว่า การพบกัน เป็นเบื้องต้นของการพลัดพรากจากกัน สมบัติเป็นเบื้องต้นของวิบัติ ความหนุ่มสาวเป็นเบื้องต้นของความแก่ชรา ความเกิดเป็นเบื้องต้นของความตาย ทุกคนเกิดมาเพื่อรอเวลาตาย ได้เพื่อรอเวลาเสีย มีเพื่อรอเวลาหมด เจอเพื่อรอเวลาจาก พบเพื่อรอเวลาพลัดพรากจากกัน เหล่านี้ล้วนเป็นหลักแห่งธรรมดาทั้งสิ้น

เมื่อได้ศึกษาทราบว่า มรณภัย ภัยคือความตายรออยู่เบื้องหน้า ไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงหรือปราบปรามป้องกันได้ ก็

ควรแสวงหาประโยชน์จากมรณภัยนั่นเอง โดยวิธีที่ง่ายๆ เช่น ระลึกถึงความตายอยู่บ่อยๆ เพื่อให้จิตมีความคุ้นเคยกับความตาย ไม่หวาดหวั่นต่อความตาย เปรียบกับคนผู้มีความคุ้นเคยกับสัตว์ที่ดุร้าย และสัตว์มีอสรพิษแรงกล้า เมื่อฝึกฝนจนสนิทสนมคุ้นเคยกระทั่งรู้ใจกันแล้ว ย่อมไม่มีความหวาดระแวงและไม่กลัว ย่อมอยู่ร่วมและเล่นกันได้อย่างสบาย ในแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับมรณภัย พระพุทธองค์ทรงแนะวิธีปฏิบัติ ๖ ประการดังนี้

อทฺธุวํ เม ชีวิตํ ชีวิตของเราไม่ยั่งยืน
ธุวํ เม มรณํ ความตายของเรายั่งยืน
อวสฺสํ มยา มริตพฺพํ เราต้องตายแน่แท้
อนิยตํ เม ชีวิตํ ชีวิตของเราไม่เที่ยง
นิยตํ เม มรณํ ความตายของเราเป็นของเที่ยง
มรณปริโยสานํ เม ชีวิตํ ชีวิตของเรามีความตายเป็นที่สุด

ในอภิณหปัจจเวกขณปาฐะ ก็ได้ทรงแสดงหลักสูตรของชีวิตไว้เป็นแนวทางพิจารณาเนืองๆ ว่า

ชราธมฺโมมฺหิ ชรํ อนตีโต เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงความแก่ไปได้

พฺยาธิธมฺโมมฺหิ พฺยาธึ อนตีโต เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงความเจ็บไข้ไปได้

สพฺเพหิ เม ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว เราจักพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่ชอบใจทั้งหลายทั้งปวงไป

ยํ กมฺมํ กริสฺสามิ กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา ตสฺส ทายาโท ภวิสฺสามิ เราทำกรรมอันใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จักต้องรับผลของกรรมนั้น

การพิจารณาโดยนัยดังที่แสดงมา ก็จักได้ประโยชน์ตามลำดับ ดังนี้ คือ **การพิจารณาถึงความแก่** จักได้ไม่ประมาทในวัย เช่นว่า เรายังเป็นเด็ก เป็นหนุ่ม เป็นสาว จักได้รีบทำประโยชน์ที่ต้องการได้ทันเวลา

การพิจารณาถึงความเจ็บไข้ จักทำให้ไม่ประมาทในความไม่มีโรค ไม่ให้เผลอเพลินอยู่กับสุขภาพพลานามัยจนลืมตัว เพราะโรคบางอย่างบางชนิด ไม่สามารถจะมองเห็นด้วยตาเปล่าได้ ทั้งไม่แสดงอาการใดๆ ให้รู้สึกตัว แต่พอปรากฏก็ทำให้เสียชีวิตได้ทันที อย่างนี้ก็มีมากมิใช่น้อยทีเดียว

การพิจารณาถึงความตาย จักทำให้ไม่ประมาทในชีวิต เพราะชีวิตเป็นอนิมิตตธรรม คือไม่มีเครื่องกำหนดหมายว่า จะอยู่ได้นานแค่ไหน ทั้งขึ้นอยู่กับบุญทำกรรมแต่งอีกด้วย ชั่วโมงนี้สุขสบายดี แต่ชั่วโมงข้างหน้าจะเป็นอย่างไร กำหนดรู้ได้ยาก วันนี้มีชีวิตอยู่ สนุกสนานรื่นเริงบันเทิงใจ วันต่อไปจะยังมีลมหายใจอยู่หรือไม่ ก็ไม่มีใครยืนยันได้ จึงมีคำเตือนว่า

เห็นหน้ากัน เมื่อเช้า สายตาย
สายอยู่สุข สบาย บ่ายม้วย
บ่ายยังรื่น- เริงกาย เย็นดับ ชีพนา
เย็นอยู่หยอก- ลูกด้วย ค่ำม้วยดับสูญ

การพิจารณาถึงการพลัดพราก ทำให้รู้ตัวว่า เมื่อเกิดมามาแต่ตัวคนเดียว เวลาไปก็ไปคนเดียว ญาติมิตรเพื่อนแท้ที่ดีจริงๆ คือบุญกุศล ส่วนที่มีอยู่ในปัจจุบันเป็นเพียงผู้พึ่งพาอาศัยกันในเวลามีชีวิตอยู่ในโลกนี้เท่านั้น ไม่สามารถติดตามช่วยเหลือกันได้ในภพเบื้องหน้า จึงควรรีบทำความดีเสียแต่วันนี้ ไม่ควรผลัดวันประกันพรุ่ง

การพิจารณาถึงผลกรรม จักทำให้เชื่อมั่นตนเองว่า การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ไม่ต้องเชื่อคนอื่น เพราะดีชั่วเกิดจากตัวเอง เหมือนสนิมเกิดจากเหล็กและทำให้เหล็กสึกกร่อนได้ ไม่เพ่งโทษคนอื่น ไม่หยิบยื่นความผิดไปให้คนอื่น มีโอกาสสั่งสมความดีไว้ได้มาก ไม่นั่งคิดนอนฝันสร้างวิมานในอากาศ แต่ลงมือทำทันที และพึ่งตนได้ตลอดชีวิต

อันความตายนี้ เป็นสัจธรรมประจำโลก เป็นกฎแห่งธรรมดา ที่ให้ความยุติธรรมและความเที่ยงธรรมแก่มนุษย์สัตว์และสังขารทั้งปวง เกิดมีมาพร้อมกับโลก ผู้มีสติปัญญาดี รู้เท่าทัน จึงไม่ให้ความตายเป็นอุปสรรคในการสร้างประโยชน์ตน และบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมแม้แต่นิดเดียว หากเมื่อถึงคราวตาย ก็ตายอย่างมนุษย์ผู้มีเกียรติมีศักดิ์ศรี ตายอย่างผู้มีคุณธรรม เช่นคำที่กล่าวว่า

ความตายไม่ยกเว้น ใครใคร
ตายแน่อย่าสงสัย อย่าเศร้า
อย่าห่วงสิ่งใดใด ทั้งหมด
ประคองจิตอย่าร้อนเร้า มุ่งให้ตายดี

ผู้ที่สำนึกถึงความตาย หรือผู้ที่บำเพ็ญมรณสติกัมมัฏฐานอยู่เสมอ ย่อมมีความกล้าหาญเป็นหลักของจิตใจ เมื่อถึงคราวเผชิญกับความตายเข้าจริงๆ ก็พร้อมที่จะรับได้ ไม่ต้องวิ่งหนีความตาย

กล้าตายอย่างออกสู้ สงคราม
เห็นทุกข์ที่คุกคาม บีบคั้น
ทุกข์จริงแต่รูปนาม ดอกทุกข์
จงอย่ายึดถือรั้น เร่งรู้มรรคา

ผู้ไม่ประมาท คุ้นเคยอยู่กับความตาย สามารถขวนขวายเตรียมทาน ศีลภาวนาไว้ได้มาก มีเสบียงไปสู่โลกหน้าอย่างสมบูรณ์ ย่อมมีความอุ่นใจเป็นทุนเดิมไว้พร้อม หากพากเพียรพยายามให้สูงขึ้นไป ย่อมถึงขั้นปล่อยวางในสังขารร่างกาย ไม่ยึดมั่น ไม่ถือมั่น จะให้เกิดความรู้จริงว่า ไม่มีคน ไม่มีสัตว์ตาย ไม่มีหญิง ไม่มีชายตาย เป็นเพียงธาตุแตกแยกออกจากกันเท่านั้น สิ่งที่ถูกยืมมาจากธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ได้ถูกเจ้าของเดิมทวงคืนกลับไปแล้ว

เตรียมพร้อมเมื่อจากบ้าน ฉันใด
ธาตุดับจงเตรียมใจ เยี่ยงนั้น
เตรียมรู้ยิ่งขึ้นไป ถึงปล่อย วางนา
ซึ่งโลกทุกประเภทนั้น เช่นนั้นพระองค์

ผู้ฉลาด รู้จักใช้ปัญญาพินิจพิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผลในชีวิต จึงไม่หยุดนิ่ง หรือไม่จากนี้ประมาทมัวเมา รีบใช้ชีวิตให้คุ้มค่ากับเวลาที่ยังเหลืออยู่ ดังธรรมภาษิตที่ว่า

วินาภาเว อสํสเย ความพลัดพรากจากกันจะต้องมีโดยไม่ต้องสงสัย

ตสฺมา อิธ ชีวิตเสเส
กิจฺจกโร สิยา
นโร น จ มชฺเช

เพราะฉะนั้น ในชีวิตเหลืออยู่นี้ ทุกคน
ควรทำกิจหน้าที่และไม่พึงประมาท

ควรศึกษาสำเหนียกเช่นที่ตรัสไว้เป็นปัจฉิมโอวาทตอนท้ายว่า **วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ** สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด ซึ่งวิธีการทำความไม่ประมาทให้เกิดมีขึ้น ได้แสดงนัยไว้ ๒ วิธี ตามที่ได้ทราบแต่เบื้องต้นแล้ว

ร้อยตำรวจตรีจันทร์ ยาหอม คุณแม่ฟู ยาหอม เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยอัปปมาทธรรม คือความไม่ประมาท ดำรง

ชีวิตด้วยธรรม นำพาวงศ์ตระกูลลูกหลานญาติมิตร สู่ความเจริญรุ่งเรืองด้วยการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรมโดยแท้ แม้ว่าบัดนี้สังขารร่างกายจะแตกดับสลายไป แต่สาระแห่งชีวิต คุณความดีที่เคยสั่งสมไว้ ยังคงอยู่ไม่สูญสลายไปตาม ข้อนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสรับรองไว้ว่า

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ

รูปคือ ร่างกาย ของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมย่อยยับไป
ส่วนชื่อและโคตร หาย่อยยับไปไม่

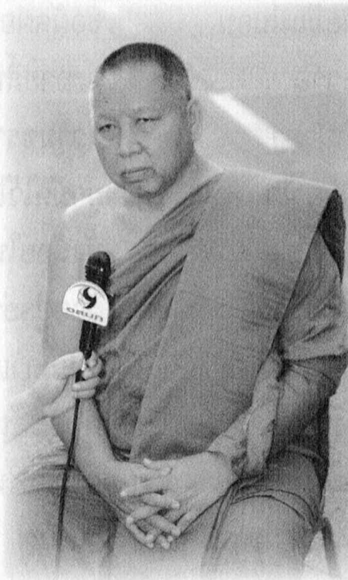
จึงขอให้ปลงใจลงในบทคติธรรมที่ได้ร้อยกรองไว้ ดังต่อไปนี้

ชีวิตไม่ยั่งยืน เราคนอื่นไม่ต่างกัน
เกิดมาก็นับวัน เปลี่ยนแปรผันสู่ความตาย
ความตายมีแน่นอน ขอผัดผ่อนไม่สมหมาย
มีจนต้องวางวาย มะลายสิ้นเป็นดินไป
เมื่อเกิดก็นำมา ความชรา และป่วยไข้
ความตายตามมาไว ผูกมัดไว้ไม่ปล่อยวาง
ชีวิตมีผองภัย ทั้งน้อยใหญ่มาขัดขวาง
รู้แล้วต้องปล่อยวาง ฝึกอยู่อย่างผู้รู้ทัน
เกิดขึ้นตายตามมา ธรรมดาแห่งธาตุขันธ์
ตั้งสติทุกคืนวัน พบสุขสันต์ตลอดไป

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจแห่งกุศลบุญราศี ที่ร้อยตำรวจตรี จันทร์ ยาหอม และคุณแม่ฟู ยาหอม ได้กระทำ

บำเพ็ญมาด้วยตนเองก็ดี และอานิสงส์ผลที่เกิดมีขึ้น จากการจัดงานพิธีพระราชทานเพลิงศพ โดยคณะบุตรธิดา เป็นต้นก็ดี จงสัมฤทธิ์ผลดลบันดาลให้ท่านผู้วายชนม์ จงมีส่วนรับทราบอนุโมทนาสาธุการ ในกุศลผลทาน อันเป็นส่วนปัตตานุโมทนามัย ให้ได้รับความสุข ความเจริญ สมเจตนารมณ์จงทุกประการ

ในที่สุดแห่งการรับประทานแสดงพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์ ๔ รูป จักสวดคาถาธรรมบรรยายโดยสรภัญญะวิธี เพื่อเพิ่มพูนอัปปมาทธรรมแก่สมาคมนี้สืบต่อไป แสดงพระธรรมเทศนามา สมควรแก่เวลา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ



พระธรรมเทศนา

เรื่อง “การถือเอาสาระในสรีระแห่งตน”

โดย พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ ป.ธ. ๙)
วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น
งานพระราชทานเพลิงศพ
คุณแม่บุญศรี อมตวงศ์ (หมื่นไธสง)
ณ วัดป่าแสงอรุณ ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
วันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๕

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

สทฺธาย สีเลน จ ยา ปวฑฺฒติ
ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ
สา ตาทิสี สีลวตี อุปาสิกา
อาทิยติ สารมิเธว อตฺตโนติ

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา ในอัตตสาราทานกถา ว่าด้วยการถือเอาสาระในสรีระแห่งตน เพื่อผลแห่งการบรรเทาความทุกข์ ความเศร้าโศก อันเกิดแต่ความวิปโยคพลัดพรากจากกัน และเพื่อรู้เท่าทันแห่งสภาวะธรรมดา เพิ่มพูนสติปัญญา แก้ไขปัญหาแห่งชีวิต โดยอนุรูปแก่การบำเพ็ญกุศล ในพิธีพระราชทานเพลิงศพเป็นกรณีพิเศษ คุณแม่บุญศรี อมตวงศ์ (หมื่นไธสง) ที่คณะบุตรธิดา และบรรดาญาติ ได้ร่วมกันเป็นเจ้าภาพจัดงาน เป็นการแสดงความกตัญญูครั้งสำคัญ แก่มารดาในวาระสุดท้าย

แห่งชีวิต โดยการเชิญศพตั้งบำเพ็ญกุศล สวดมาติกาบังสุกุล สวดพระอภิธรรม บริจาคทาน ถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ตลอด ๗ วัน ครบสัตตมวาร ณ ศาลาอเนกประสงค์ วัดป่าแสงอรุณ ตลอดสัปดาห์มีข้าราชการ นักการเมือง พ่อค้าประชาชน องค์กรการกุศลต่างๆ รวมถึงพระสงฆ์ พระเถรานุเถระ พระภิกษุสามเณร จากหลายจังหวัด มาร่วมเป็นเจ้าภาพอย่างเนืองแน่นทุกวัน ทำให้เจ้าภาพได้รับกำลังใจ และบรรเทาความเศร้าโศก ลงได้มากทีเดียว ความประทับใจที่ยิ่งใหญ่มากไปกว่านั้น คือการได้รับพระราชทานพวงมาลา จากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าทีปังกรรัศมีโชติ และได้รับพระมหากรุณาธิคุณอย่างสูงสุด เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานหีบเพลิงพระราชทานในการศพ คุณแม่บุญศรี อมตวงศ์ ณ วันเสาร์ที่ ๑๗ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕ เวลา ๑๖.๐๐ นาฬิกา ณ เมรุวัดป่าแสงอรุณ ตำบลพระลับ อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ยังความปลาบปลื้มชื่นชมโสมนัสอย่างหาที่สุดมิได้ แก่บุตรธิดาผู้เป็นเจ้าภาพ จักต้องจารึกแนบแน่นในดวงใจตลอดนิจนิรันดร์กาล

ก่อนสดับสาระแห่งพระธรรมเทศนา ควรศึกษาประวัติของผู้วายชนม์เฉพาะส่วนที่สำคัญ อันจักให้เกิดประโยชน์ในส่วนธัมมเทสนามัย และธัมมัสสวนมัย ตามสมควร

"สุเมโธเทศนา"

คุณแม่บุญศรี อมตวงศ์ สกุลเดิม หมื่นไธสง เกิดเมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ที่บ้านหนองไผ่ล้อม อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น เป็นลูกสาวของคุณพ่อบิน-คุณแม่มิ่ง หมื่นไธสง มีพี่น้องทั้งหมด ๑๐ คน คุณแม่บุญศรี เป็นคน ที่ ๔

ต่อมาเมื่ออายุ ๑๗ ปี ได้สมรสกับคุณพ่อหรู อมตวงศ์ ข้าราชการครู ซึ่งมีอายุมากกว่าถึง ๑๖ ปี ประกอบอาชีพค้าขาย เพื่อหารายได้ช่วยเหลือจุนเจือครอบครัวอีกส่วนหนึ่ง จนถึงปีพุทธศักราช ๒๔๙๙ ขณะมีลูก ๔ คน ได้ย้ายครอบครัวเข้าไปอยู่ในอำเภอหนองสองห้อง ได้ตั้งโรงเรียนอมตวิทยา ระดับมัธยมศึกษา เพื่อรองรับนักเรียนที่จบประถมศึกษา โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียนเลย นับเป็นมหากุศลอย่างยิ่ง ที่ยังหาไม่ได้ในท้องถิ่นอื่นมาจนถึงปัจจุบันนี้

คุณแม่บุญศรี เรียนจบแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ แต่มีความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบปฏิภาณทันเหตุการณ์รอบด้าน เป็นกำลังสำคัญในการนำพาสามี บุตรธิดาลูกหลาน เป็นนักการเมืองที่มีผลงานเป็นที่ยอมรับของสังคมทั่วไป มีฉันทะในการศึกษาเป็นพิเศษ เป็นเหตุให้บุตรธิดาสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาทั้ง ๕ คน ภายหลังเมื่อสูญเสียสามีคู่ใจ ก็มิได้ท้อแท้อ่อนใจลงไปเลย กลับใช้ความเพียรให้กล้าแกร่งยิ่งขึ้น นับเป็นตัวอย่าง เป็นแบบแผนและแบบฉบับ ที่ลูกหลานทุกคนมีความภูมิใจมากที่สุด น้ำใจคุณแม่บุญศรี ประเสริฐเลิศล้ำ เหมือนผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อหวังพ้นทุกข์ ได้ขอให้ตั้งกองทุนมีชื่อว่า

"กองทุนหรู - บุญศรี อมตวงศ์" เพื่อช่วยเหลือสนับสนุนการศึกษาของลูกหลานผู้ยากไร้ในอำเภอหนองสองห้อง และยังจะได้สืบสานเจตนารมณ์ที่เป็นมหากุศล จากบุตรธิดาลูกหลาน ให้กองทุนเบ่งบานขยายวงกว้างต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด

ด้วยความดีนานัปการที่คุณแม่บุญศรีได้บำเพ็ญมา จึงได้รับเลือกเป็น **"แม่ดีเด่นแห่งชาติ"** ประเภทแม่ผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๓๓ จากนั้นอีก ๘ ปี ได้รับพระราชทาน **"เสาเสมาธรรมจักร"** ในด้านผู้ประกอบอาชีพมีคุณธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนา ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๔๑ นับว่า ได้รับการรับรองแห่งการสร้างความดี จากฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายพุทธจักรครบถ้วนทุกประการ ในส่วนครอบครัว บุตรธิดายังเชิดชูบูชาแม่ให้เป็น **"แม่ ป. ๔ ผู้ยิ่งใหญ่"** เป็นคำขวัญประจำใจที่คอยตักเตือนให้รำลึกถึงคุณูปการ และบันดาลให้เกิดกตเวที คือตอบบุญแทนคุณตลอดชีวิตของลูก ๆ แต่ละคนทีเดียว

ด้วยเหตุที่คุณแม่บุญศรี ทำงานหนักมาแต่เบื้องตน ประกอบกับสังขารอยู่ในวัยชรา จึงเริ่มป่วยด้วยโรคเบาหวาน ได้บอกเล่าให้ลูก ๆ ทราบว่า *"ช่วงบ่าย ๆ แม่จะรู้สึกเหนื่อยและอ่อนเพลีย เมื่อได้ดื่มน้ำอัดลมจะรู้สึกสดชื่นขึ้น แม่จึงดื่มวันละขวดทุกวันมาโดยตลอด"* กระทั่งปีพุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้ล้มป่วยด้วยอาการเส้นเลือดแตกที่ก้านสมอง แต่ก็ได้รับการรักษาพยาบาลพอทรงตัวอยู่ได้ ที่หนักยิ่งไปกว่านั้น คุณแม่บุญศรี ได้

รับอุบัติเหตุหกล้มในบ้าน ทำให้กระดูกส่วนสำคัญของสะโพกหัก ผ่าตัดไม่ได้เพราะอายุมาก และยังมีโรคหัวใจโต ลิ้นหัวใจรั่ว น้ำท่วมปอด ต้องนอนรักษาตัวที่โรงพยาบาลเกือบปี แต่ด้วยหัวใจที่มุ่งมั่นในการบุญการกุศล จึงขอเวลาจากโรงพยาบาลไปเป็นประธานทอดกฐินที่วัดสระบัวแก้ว บ้านวังคูณ อำเภอหนองสองห้อง เพื่อเป็นการเติมบุญบารมีก่อนจะไม่มีโอกาสต่อไป

คุณแม่บุญศรี อมตวงศ์ ได้ทนต่อสู้โรคภัยที่รุมเร้าเบียดเบียนมาจนถึงวันอาทิตย์ ที่ ๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕ เวลา ๒ นาฬิกา ๔๕ นาที ก็ได้วายชนม์จากบุตรธิดาลูกหลานและญาติพี่น้องไป ท่ามกลางความโศกเศร้าอาลัยและสุดแสนเสียดาย ของปิยชนผู้ที่อยู่เบื้องหลังเป็นอันมาก สิริอายุรวม ๗๙ ปี ๙ เดือน ๒๖ วัน

"บุญศรี" นามแม่นี้ ชื่นใจ-จริงเอย
บุญยิ่งกว่าหญิงใด ทั่วหล้า
คุ้มครองลูกปลอดภัย เจริญยิ่ง-เสมอแฮ
ลูกอิ่มใจทั่วหน้า แม่ให้สมประสงค์

จำนงจงจิตน้อม บูชา- แม่เอย
ก้มกราบขอขมา แม่ด้วย
คุณแม่ยิ่งภูผา หนักหน่วง-จริงนา
ลำบากก่อนมอดม้วย ทุกข์ล้ำเหลือแสน

จากแดนดินถิ่นนี้ ไปไกล-แม่เอย
ชีพชนม์ดับบรรลัย จากแล้ว
เคยเคียงอยู่กายใจ เหินห่าง-แล้วแฮ
เหลือแต่หลานลูกแก้ว ขาดสิ้นโพธิ์ศรี

เหมือนดวงใจ ดวงตา บรรดาบุตร
ต้องสิ้นสุด หมดหวัง สิ้นรังสี
เคยส่องแสง โชติตระการ มานานปี
ก็ต้องมี มืดดับ ลาลับไป
เสียทรัพย์สิน ปิ่นมณี ของมีค่า
ยังรู้ว่า สร้างเสริมต่อ พอแก้ไข
มาทดแทน ก่อตั้ง ได้ดั่งใจ
เสียแม่ไป เลยลับ ไม่กลับมา

เพื่อให้สอดคล้องต้องตามประวัติที่กล่าวมา และชี้ช่องทางปฏิปทาที่ควรเป็นแบบอย่างมารดาผู้หวังความสำเร็จตามที่ปรารถนา จึงได้อัญเชิญพระพุทธคาถา ที่ได้ยกเป็นบทอุเทศ ณ เบื้องต้นนั้น มาแสดงว่า

สทฺธาย สีเลน จ ยา ปวฑฺฒติ ดังนี้เป็นต้น ความว่า อุบาสิกาผู้ใด เจริญงอกงามด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา ทั้งฝ่ายโลกฝ่ายธรรม อุบาสิกา ผู้นั้น เป็นผู้มั่นคง มีความประพฤติเรียบร้อย ชื่อว่าถือเอาสาระในสรีระร่างกายแห่งตนนี้ไว้ได้ ดังนี้

อุบาสิกา แปลว่าผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย มีคุณสมบัติที่ดี ๕ ประการ คือ เป็นผู้มีศรัทธา เป็นผู้มีศีล เป็นผู้เชื่อกรรม คือทำดี

ได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น ไม่เชื่อมงคลตื่นข่าว เป็นผู้ทำบุญในพระพุทธศาสนา ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพระพุทธศาสนา ไม่ค้าขายอาชีพที่ผิดศีลผิดธรรม สร้างแต่ความดี บำเพ็ญประโยชน์ส่วนตนให้สมบูรณ์ เพิ่มพูนประโยชน์ส่วนรวม มีอัธยาศัยดี มีไมตรีต่อเพื่อนมนุษย์ มีจิตบริสุทธิ์สะอาดผ่องใส สร้างความสุขกายสุขใจให้กำไรแก่ชีวิต

ศรัทธา ได้แก่ความเชื่อที่มีปัญญาเป็นเครื่องหนุนนำคือมีเหตุมีผล ไม่เชื่ออย่างงมงาย โดยความคือเชื่อฟังและเชื่อใจ ได้แก่เชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดาผู้บังคับบัญชา ผู้หลักผู้ใหญ่ เชื่อฟังคำสั่งสอนในทางศาสนา เชื่อในพระปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า และมีความเชื่ออย่างมั่นใจว่า เมื่อทำ เมื่อพูดและเมื่อคิดอย่างนี้ จะเกิดผลอย่างนี้ไม่แปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น แม้เรื่องนั้นจะลำบากยากเย็นแค่ไหน เมื่อมีศรัทธาในใจแล้ว ย่อมสำเร็จได้โดยไม่ต้องสงสัย ดังพระพุทธภาษิตว่า **สทฺธา สาธุ ปติฏฺฐิตา** ศรัทธาตั้งมั่นแล้วให้สำเร็จประโยชน์ได้ และสามารถรวบรวมคุณงามความดีไว้ได้ทั้งหมด ดังพระบาลีว่า **สทฺธา พนฺธติ ปาเถยฺยํ** ศรัทธา ย่อมรวบรวมไว้ได้ ซึ่งเสบียงคือกุศล

ศีล ได้แก่ความปรกติกายปรกติวาจา โดยมีจิตเจตนาเป็นผู้ควบคุม กายไม่ทำชั่ว วาจาไม่พูดชั่ว โดยวิธีสมาทานนำไปรักษาไม่ให้ด่างพร้อย หรือวิบัติไปบ้าง โดยการรักษาคุ้มครองกายและวาจา ไม่ให้ประพฤติผิด เวลาประจวบกับวัตถุหรืออารมณ์ที่

ควรจะละเมิดบ้าง โดยมีจิตเจตนางดเว้น เพราะเห็นโทษที่จะเกิดขึ้นไม่สามารถทำชั่ว พูดชั่ว แม้แต่จะคิดทางจิตใจที่จะทำจะพูดเรื่องชั่ว สามารถหักห้ามได้อย่างเด็ดขาดบ้าง และเรื่องศีลนี้โดยตรงไม่จำเป็นต้องมีจำนวนเท่านั้นเท่านี้ อย่างที่เรียกว่า ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ เป็นต้น เพียงตั้งจิตคิดงดเว้นไม่ทำทุจริตทางกายทุจริตทางวาจา รักษาแต่ดวงจิตดวงเดียว ย่อมเป็นเรื่องง่ายในทางปฏิบัติ เพราะฉะนั้น จึงมีธรรมภาษิตตรัสสอนว่า **สีลํ ยาว ชรา สาธุ** ศีลให้สำเร็จประโยชน์ได้ตราบเท่าชรา **สีลํ อาภรณํ เสฏฺฐํ** ศีลเป็นเครื่องประดับอย่างประเสริฐ ผู้มีศีลจึงเป็นที่รักของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย

สุตะ ได้แก่การสดับฟัง คือฟังเรื่องราวที่เกิดประโยชน์ ผู้ที่เจริญก้าวหน้าในทุกยุคทุกสมัย ล้วนได้ความรู้ความเข้าใจมาด้วยดี จากการฟังอันเป็นหลักทั้งสิ้น ผู้ที่เกลียดการฟัง ไม่สนใจในการศึกษา ย่อมเป็นผู้พลาดจากประโยชน์ ตรงกันข้ามผู้ที่สนใจฝักใฝ่ในการสดับฟัง ย่อมเจริญด้วยสติปัญญา ดังธรรมภาษิตที่ว่า **สุสฺสุสํ ลภเต ปญฺญํ** ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา

จาคะ ได้แก่การเสียสละโดยไม่มุ่งหวังผลตอบแทนไม่ว่าโดยประการใดๆ แต่มุ่งเสียสละให้ผู้ที่ได้รับได้ประโยชน์โดยตรง สามารถบรรเทาแก้ไขทุกข์ที่เกิดขึ้นให้เบาบางถึงสงบมั่นคงลงไปได้ โดยตรงคือการสละกิเลสออกจากกายวาจาใจ ไม่ให้ความโลภ ความโกรธและความหลง อยู่เหนือจิตใจของตนได้ ไม่ตกเป็นทาสของกิเลสตัณหา แต่เป็นนายของกิเลสตัณหาได้ ชาวพุทธจำนวน

มาก ได้ผ่านการบริจาดทานรักษาศีล และปฏิบัติธรรมมานานหลายสิบปี แต่ยังไม่สามารถ สละ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ออกจากใจได้ กิเลสเหล่านี้ ยังหมักหมมเต็มเปี่ยมอยู่ในหัวใจ ยังไม่มีการลดหรือบรรเทาลงจากใจ นับว่าไม่เกิดผลทางปฏิบัติ หากจะมีส่วนแห่งบุญอยู่บ้าง ก็เป็นแต่เพียงส่วนน้อยเท่านั้น

ปัญญา ได้แก่ความรู้ทั่วถึง ชัดเจน แจ่มแจ้ง รู้เหตุ รู้ผล รู้ในการนำตนออกจากความชั่วให้ตนตั้งอยู่ในความดี ปัญญาเป็นแสงสว่างทำลายความโง่เขลาของมวลมนุษย์ ทำให้สิ้นสุดความสงสัย ทำให้อาจหาญแกล้วกล้า ไม่หวาดหวั่นต่ออุปสรรค และสิ่งเลวร้ายทั้งหลายทั้งปวง เช่นเดียวกันกับแสงสว่างภายนอก เช่นแสงสว่างจากดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และแสงสว่างจากไฟ เมื่อสาดแสงส่องสว่างถึงที่ใด ความมืดมิดก็หายไป ผู้ใช้ประโยชน์จากแสงสว่างเหล่านี้ ก็มีความกล้าหาญ ไม่หวั่นวิตก ไม่มีความหวาดกลัว สามารถเดินทาง ปฏิบัติหน้าที่ ได้รับความสำเร็จสมประสงค์และปลอดภัย ไม่แตกต่างกัน

คุณแม่บุญศรี อมตวงศ์ ดำเนินชีวิตด้วยปฏิปทาที่น่าเลื่อมใส ได้พบความสำเร็จในการดำรงชีวิตของผู้ครองเรือน ก็ด้วยการสร้างคุณธรรม ๕ ประการดังที่ได้แสดงมา ให้เกิดมีและเจริญขึ้นในตน เริ่มต้นจากศรัทธาเชื่อฟังและเชื่อใจ ควบคุมตนอยู่ในศีลในธรรม เคารพต่อกฎหมาย จารีตธรรมเนียมประเพณี หมั่นฝึกฝนอบรมตนให้มีความรู้ความเข้าใจทันสมัยทันต่อเหตุการณ์

อยู่เสมอ รู้จักการเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อส่วนรวม มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นทุกคนเป็นเหมือนญาติสนิทไม่คิดทำลาย โดยใช้ปัญญาเป็นเครื่องฝ่าฟันอุปสรรคนานาประการ ให้ผ่านพ้นไปด้วยดี ได้สร้างบุญบารมีไว้เป็นอันมาก ถึงจะต้องพลัดพรากจากโลกนี้ ก็เป็นเพียงส่วนสังขารธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ เท่านั้น แต่สาระคือคุณธรรมที่เป็นแก่นสารดังที่แสดงมาก็ยังอยู่กับท่าน และลูกหลานยังสำนึกระลึกถึงตลอดไป

อนึ่งในส่วนความดีอย่างอื่น คุณแม่บุญศรี ยังได้ให้ชีวิตร่างกายแก่บุตรธิดา ได้ให้เมตตา คือ ความรักที่ยิ่งใหญ่เกินใครๆ ในโลกนี้ ได้ให้กรุณา คือช่วยให้ลูกปลอดภัย พ้นจากความโง่เขลา ปลดเปลื้องหนี้สิน ยินดีอุ้มชูตลอดชีวิต ได้ให้มุทิตา คือความชื่นชมยินดี ไม่มี ความอิจฉาริษยาแม้แต่น้อย ได้ให้อุเบกขา คือ ความเที่ยงธรรม ความยุติธรรม ความถูกต้องแก่ลูกโดยไม่มีขอบเขตจำกัด ได้ให้การอุปการะเลี้ยงดู ทั้งร่างกายและอบรมสั่งสอนตลอดมา ได้ให้การศึกษา คือ การสร้างขุมทรัพย์ที่สามารถติดตามไปได้ทุกหนทุกแห่ง และเป็นตัวแทนของแม่ได้ตลอดชั่วชีวิตของลูก ได้ให้มรดกตกทอดไปถึงลูกทุกคน ด้วยน้ำใจที่เสียสละ ไม่มีการปิดบังซ่อนเงื่อน แล้วอย่างนี้ จะมีใครที่ไหนจะมีพระคุณที่ยิ่งใหญ่เกินแม่ไปได้

ทั้งสามภพ ยกตั้ง ขึ้นชั่งเปรียบ
หนักไม่เทียบ พระคุณแม่ สุดแลหา
ถึงอบอุ่น สุริยัน และจันทรา
อกมารดา อิงอุ่น กว่าสูริย์จันทร์

ถึงธารทิพย์ หลั่งไหล มาให้ดื่ม
ไม่ปลาบปลื้ม ซาบซ่าน เท่าธารถัน
ถึงนางฟ้า มาอุ้ม ช่วยคุ้มกัน
ไม่เทียมทัน ตาแม่ ที่แลมอง
ถึงสังขาร รานแหลก แม่แลกได้
ด้วยหวังให้ ลูกตน พ้นภัยผอง
ถึงสูญสิ้น ดินฟ้า ธารานอง
รักแม่ต้อง เหนือค่า กว่าสิ่งใด

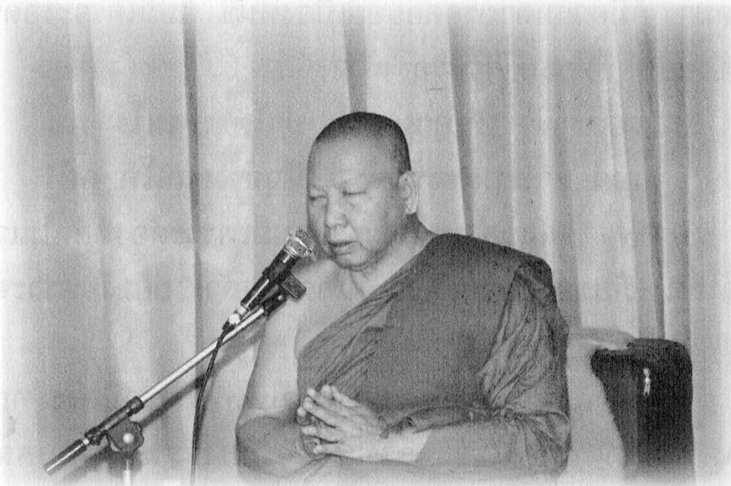
การจากไปของคุณแม่บุญศรี เป็นไปตามวัย ตามอายุขัย ไม่แตกต่างจากผลไม้ที่สุกงอมเต็มที่แล้ว ก็จะต้องร่วงหล่นลงจากขั้วในวันใดวันหนึ่งอย่างแน่นอน เช่นเดียวกับมวลมนุษย์และสัตว์ที่เกิดมา ก็มีความตายรอคอยอยู่เบื้องหน้า ไม่มีใครจะรอดพ้นไปได้ ข้อนี้ มีพระบาลีรับรองไว้ว่า

ผลานมิว ปกฺกานํ ปาโต ปตนโต ภยํ
เอวํ ชาตานมจฺจานํ นิจฺจํ มรณโต ภยํ

ความว่า ภัยของผลไม้สุก ย่อมมีเพราะต้องหล่นในเวลาเช้าฉันใด ภัยของสัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาแล้ว ย่อมมีเพราะต้องตายแน่นอน ฉันนั้น

เมื่อทราบเช่นนั้น จึงควรปลงใจให้เห็นว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นกฎแห่งธรรมดาที่ยั่งยืนเที่ยงธรรมมาโดยตลอด ยากดีมีจนไม่พ้นกฎแห่งธรรมดานี้ไปได้ จึงควรรีบสั่งสมคุณงามความดี ก่อนจะไม่มีโอกาสต่อไป

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจแห่งการบำเพ็ญบุญกุศล ที่บุตรธิดาญาติมิตรทุกคน ได้ตั้งจิตเจตนาเพื่อเป็นการบูชาก็ดี ทั้งบุญบารมี ที่คุณแม่บุญศรี อมตวงศ์ ได้กระทำบำเพ็ญมาด้วยตนเองก็ดี จงรวมกันเป็นตบะเดชะ เป็นพลวปัจจัย อำนวยสุขสมบัติกำจัดทุกข์เข็ญเวรภัย ประสพผลอันพึงใจให้เกิดความสุขความเจริญ ในสุคติสัมปรายภพตามที่พึงประสงค์จงทุกประการ รับประทานแสดงพระธรรมเทศนามาสมควรแก่เวลา ขอสมมุติยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ฯ





พระธรรมเทศนา

ทีปกรณกถา (การทำที่พึ่งแก่ตน)

แสดงโดย

พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ ป.ธ.๙)

วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น

ณ วัดพระศรีมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร

๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๕ เวลา ๐๙.๓๐ น.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

อุฏฺฐาเนนปฺปมาเทน สญฺญเมน ทเมน จ

ทีปํ กยิราถ เมธาวี ยํ โอโฆ นาภิกีรตีติ.

บัดนี้ จะแสดงพระธรรมเทศนาในทีปกรณกถา ว่าด้วยการทำที่พึ่งให้แก่ตน โดยสมควรแก่การบำเพ็ญกุศลบุญราศีพิธีทักษิณานุปทานกิจ เพื่ออุทิศถวายแด่ อดีตเจ้าอาวาสและอดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดพระศรีมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร ที่นับได้ว่า เป็นพระบูรพาจารย์ ที่สร้างคุณประโยชน์อันยิ่งใหญ่ไพศาล ทำให้วัดได้รับวิวัฒนาการเจริญรุ่งเรืองสืบทอดมาตามลำดับ โดยพระเดชพระคุณฯพระธรรมเจติยาจารย์ เจ้าอาวาสเป็นประธาน ประกอบด้วยคณะกรรมการผู้บริหาร ทั้งฝ่ายบรรพชิต ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ พร้อมกันจัดให้เป็นไปโดยสามัคคีธรรม ด้วยความสำนึกในคุณูปการ ที่พระบูรพาจารย์ทั้งปวง ได้สร้างไว้ให้เป็นทิฏฐานุคติ

เป็นตัวอย่าง เป็นแบบแผน เป็นแบบฉบับ ที่นับได้ว่า เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีให้ปรากฏ สมด้วยพระบาลีที่ตรัสไว้ว่า **ภูมิ เว สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา** แปลว่า ความเป็นผู้รู้คุณที่ผู้อื่นทำไว้แล้ว และได้ทำตอบแทน เป็นภูมิชั้นของสาธุชนคือคนดี และคนดีที่ว่านี้ โดยตรงคือสัตบุรุษ ได้แก่ผู้ที่มีกาย วาจาและใจ สงบเรียบร้อย บริสุทธิ์ดีงาม ตามพระบาลีที่ตรัสว่า **สปฺปุริโส ภิกฺขเว กตญฺญูกตเวที โหติ** ความว่า ภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษคือคนดี เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที ดังนี้

วัดพระศรีมหาธาตุสร้างมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๘๕ มีอดีตเจ้าอาวาสและอดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสรวม ๗ รูป ตามลำดับดังนี้

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อ้วน ติสฺโส แสนทวีสุข) อดีตเจ้าอาวาสรูปที่ ๑ (พ.ศ.๒๔๘๕-๒๔๙๙)

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร แสนทวีสุข) อดีตเจ้าอาวาสรูปที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๐๐-๒๕๑๗)

พระเทพสุเมธี (แสวง วิมโล วิเศษโกสิน) อดีตเจ้าอาวาสรูปที่ ๓ (พ.ศ.๒๕๑๘-๒๕๒๑)

พระเทพรัตนดิลก (สมัย ปภสฺสโร วงษ์สุด) อดีตเจ้าอาวาสรูปที่ ๔ (พ.ศ.๒๕๒๒-๒๕๓๙)

พระราชสารโมลี (บุญจันทร์ ตุลญาโณ พลภักดี) อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาส

พระครูศรีมหาเจติยาภิมณฑ์ (อุ่น มุตฺตภโย ฤทยากุล) อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาส

พระครูวิศาลธรรมกิจ (จำเนียร ธนญฺชโย แสนทวีสุข) อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาส

เจ้าประคุณสมเด็จทั้ง ๒ รูป และพระเดชพระคุณตามที่กล่าวนามมานี้ ล้วนได้สร้างคุณประโยชน์ให้กับวัดพระศรีมหาธาตุไว้อย่างมากมาย เกินที่จะบรรยายให้สิ้นสุดได้ ได้ช่วยบริหารจัดการด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์ ให้สมบูรณ์เป็นบูรณาการแบบครบวงจร ไม่ขาดตกบกพร่อง ทำให้พระภิกษุสามเณรและศิษย์วัด รวมทั้งสาธุชนผู้เข้ามาสู่ศาสนาหวังพึ่งใบบุญได้รับความสุขสมหวังโดยถ้วนทั่วเสมอกัน เป็นประดุจอยู่ภายใต้ร่มโพธิ์ใหญ่ที่มีใบดกหนา ได้รับความร่มเย็นชื่นชมยินดี ดังพระบาลีที่เป็นคำอุปมาว่า

สาขาปตฺตผลูเปโต ขนฺธิมา ว มหาทุโม
มูลวา ผลสมฺปนฺโน ปติฏฺฐา โหติ ปกฺขินํ

ต้นไม้ใหญ่หยั่งรากลงในผืนแผ่นดิน ตั้งลำต้นแตกกิ่งก้านสาขาผลิใบเผล็ดผล ย่อมเป็นที่พึ่งของฝูงวิหคในอรัญ ต่างพากันเข้าอาศัย ใครต้องการร่มเงาก็เข้าจับ ใครต้องการผลก็บริโภค ฉะนั้น

ท่านทำตน เหมือนโพธิ์ไทร ใบหนาดก
ให้ฝูงนก ฝูงกา ได้อาศัย
เป็นที่ดับ ทุกข์เข็ญ ร่มเย็นใจ
เพราะต้นไม้ ใบดกหนา คุณค่ามี
มวลฝูงนก ฝูงกา อาศัยนั้น
จงช่วยกัน บูชา รักษาศรี
หากทำลาย กิ่งไม้ ใบไม่มี
ก็เป็นที่ เดือดร้อน นอนไม่เย็น

เจ้าประคุณสมเด็จฯ และพระเดชพระคุณทุกรูป กว่าจะได้ผ่านอุปสรรคและผองภัยนานาประการ มาเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้ความเย็นกายเย็นใจแก่บรรดาสานุศิษย์ได้ ดังที่ทราบแล้วนั้น มิใช่ได้มาโดยง่าย โดยไม่ต้องลงทุนลงแรงอะไร แต่ได้มาด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทนต่อสู้ทุกรูปแบบ ควรที่สานุศิษย์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป จะได้ศึกษาสำเนียกตามปฏิปทา เป็นที่มาแห่งความสำเร็จรอดพ้นด้วยการสร้างที่พึ่งให้แก่ตน ตามพุทธนิพนธ์ที่ได้อัญเชิญมาเป็นอุเทศแห่งการแสดงธรรม ณ เบื้องต้นว่า

อุฏฺฐาเนนปฺปมาเทน สญฺญเมน ทเมน จ
ทีปํ กยิราถ เมธาวี ยํ โอโฆ นาภิกีรติ.

ความว่า ชนผู้มีปัญญา ควรทำเกาะ กล่าวคือที่พึ่งของตน ให้เป็นสถานที่ห้วงน้ำจะท่วมไม่ได้ ด้วยความหมั่นเป็นเหตุ

ลุกขึ้นทำการงาน ด้วยความไม่ประมาท ด้วยความระวังและด้วยความฝึก

อันธรรมดาเรื่องที่พึ่ง ย่อมมีทั้งที่พึ่งทางกาย ทั้งที่พึ่งทางใจ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ที่พึ่งภายนอกที่พึ่งภายในนั่นเอง แม้ที่พึ่งระดับต่ำ โดยตรงคือปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน ที่อยู่อาศัยหลับนอน หยูกยารักษาโรคต่าง ๆ รวมไปถึงอดิเรกปัจจัยมากมายหลายชนิด ที่นับว่าจำเป็นในปัจจุบันนี้ทั้งหมดก็ได้มาด้วยความขยันหมั่นเพียร ตั้งใจแสวงหาให้เกิดขึ้น มีความสำรวมระวัง ใช้สติปัญญาหาอุบาย ที่จะได้มาซึ่งทรัพย์สินสมบัติ ครั้นได้มาแล้วก็เป็นเกาะคือที่พึ่ง ใช้อุปโภคบริโภคได้ตามประสงค์ ไม่ต้องลำบากยากจนทนทุกข์ทรมาน มีแต่ความสุขเกษมสำราญ เพราะทำเหตุปัจจัยอันสามารถเป็นที่พึ่งของตนได้ แต่จำเพาะที่จะแสดงในกัณฑ์นี้ มุ่งถึงที่พึ่งทางใจเป็นหลักสำคัญ

อุฏฐานะ แปลว่า ความหมั่นเป็นเหตุลุกขึ้นประกอบกิจไม่นั่งนิ่ง ไม่เซื่องซึม เป็นชื่อของความเพียรที่มีปรากฏในบาลีหลายประการ เช่น

วิริยะ	ความเพียรเป็นเหตุพยุงจิตในอันประกอบกิจไม่ให้ท้อถอย
อุสสาหะ	ความเพียรเป็นเหตุอาจหาญและอดทน
ธิติ	ความเพียรเป็นเหตุมั่นคง
อัฏฐิติ	ความเพียรเป็นเหตุไม่หยุด
วายามะ	ความเพียรเป็นเหตุชักไป

ปรักกมะ ความเพียรเป็นเหตุบากบั่น ก้าวไปข้างหน้า
อัปปฏิวาณี ความเพียรเป็นเหตุไม่ถอยหลัง
ปธานะ ความพียรเป็นเหตุให้ตั้งใจมั่น
ปัคคาหะ ความเพียรเป็นเหตุประคองใจไว้

กล่าวโดยสรุปแล้ว ความไม่จมปรักอยู่กับความเกียจคร้าน ไม่นั่งนิ่งดูดาย กล้าละความชั่วกล้าทำความดี มีความอาจหาญ อดทน มั่นคงในการประกอบกรรมทำดี ไม่ปล่อยปละละทิ้ง มีแต่ความมุ่งมั่นบากบั่น ก้าวไปไม่หยุดยั้ง มีพลังจิตเข้มแข็ง มุ่งมั่นเพื่อความเจริญรุ่งเรือง ถึงบางคราวจะเกิดอาการป้อแป้ซวนเซ ก็ยังสามารถปกครอง-ประคองจิตให้ดำรงอยู่ได้ ไม่ถึงกับล่มจมวิบัติย่อยยับไป

อัปปมาทะ ความไม่ประมาท โดยตรงคือความไม่ปราศจากสติ ได้แก่มีความสำนึกและระลึกได้ก่อนทำ ก่อนพูดและก่อนคิด ผลที่ปรากฏออกมาจึงไม่วิปริตผิดแผกไปเป็นอย่างอื่น มีความสมบูรณ์เพียบพร้อมไม่บกพร่อง ไม่เลินเล่อเผลอเพลินกับการทำงาน กับกาลเวลา ใช้เวลาให้คุ้มค่า เหมาะสมกับทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับชีวิต ที่ไม่มีนิมิตเครื่องหมาย จะบ่งบอกให้ทราบล่วงหน้าได้ว่า จะยืนอยู่นานได้เพียงใด

ในทางปฏิบัติ ได้แก่ทำความไม่ประมาทในที่ ๔ สถาน คือ

๑. ระวังใจไม่ให้กำหนัดในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด

๒. ระวังใจไม่ให้ขัดเคืองในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง

๓. ระวังใจไม่ให้หลงในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความหลง

๔. ระวังใจไม่ให้มัวเมาในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา

ความไม่ประมาทจัดเป็นยอดแห่งธรรม เป็นที่รวมลงแห่งธรรมที่เป็นกุศล เป็นปัจฉิม พุทโธวาทที่ตรัสสั่งก่อนแต่จะเสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน ณ สาลวโนทยานเมืองกุสินารา ในตอนท้ายว่า **อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ** ขอให้ท่านทั้งหลาย จงทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด และมีพุทธภาษิตตรัสสอนว่า **อปฺปมาทญฺจ เมธาวี ธนํ เสฏฺฐํ ว รกฺขติ** นักปราชญ์ย่อมรักษาความไม่ประมาท เหมือนรักษาทรัพย์อันประเสริฐ

สัญญฺมะ ความสำรวมคือรักษาศีล ไม่ล่วงละเมิดศีลเพราะเหตุต่างๆ ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม บำเพ็ญสุจริตธรรมและกัลยาณธรรม ดำเนินชีวิตโดยมีสติปัญญาควบคุมไม่ให้ผิดพลาด หรือให้เกิดโทษทั้งแก่ตนทั้งแก่คนอื่น ในระดับสูงหมายถึงสำรวมในปาริสุทธิศีล ๔ ได้แก่

- **ปาติโมกขสังวร** สำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ทำตามข้อที่พระองค์ทรงอนุญาต

- **อินทรียสังวร** สำรวมอินทรีย์ ๖ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ

- **อาชีวปาริสุทธิ** เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่หลอกลวงเขาเลี้ยงชีวิต

- **ปัจจยปัจจเวกขณะ** พิจารณาเสียก่อนจึงบริโภคปัจจัย ๔ คือจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช ไม่บริโภคด้วยตัณหา

ผู้สำรวมในปาริสุทธิ ๔ ประการ จัดว่า เป็นผู้มีศีลในระดับสูง ศีลจึงกลับเป็นพลังช่วยให้เข้มแข็งคงทน เป็นอาวุธช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัย ทำให้กาย วาจา ใจสะอาดหมดจดงดงาม ทำให้มีเกราะป้องกันตัวได้อย่างวิเศษ ดังเถรคาถาแสดงไว้ว่า

สีลํ พลํ อปฺปฏิมํ ศีลเป็นกำลังไม่มีที่เปรียบ
สีลํ อาวุธมุตฺตมํ ศีลเป็นอาวุธอย่างสูงสุด
สีลํ อาภารณํ เสฏฺฐํ ศีลเป็นเครื่องประดับอย่างประเสริฐ
สีลํ กวจมพฺภุตํ ศีลเป็นเกราะอย่างน่าอัศจรรย์
สีลํ เสตุมเหสกฺโข ศีลเป็นสะพานอันมีศักดิ์ใหญ่
สีลํ คนฺโธ อนุตฺตโร ศีลเป็นกลิ่นที่ยอดเยี่ยม เพราะทวนลมได้
สีลํ วิเลปนํ เสฏฺฐํ ศีลเป็นเครื่องลูบไล้อันประเสริฐ
เยน วาติ ทิโส ทิสํ ศีลเป็นเครื่องขจรไปไกลทั่วทุกทิศ

นี่เป็นการแสดงอานิสงส์ของศีลบางส่วนเท่านั้น

ทมะ ความฝึกให้เรียบร้อย ท่านผู้รู้กล่าวไว้ว่า ได้แก่ ฝึกกาย ฝึกวาจาและฝึกใจ

ความตั้งใจรักษามารยาทกายให้เรียบร้อย เว้นจากความเป็นตัวเก่งกาจ ไม่จับศาสตราวุธทำร้ายผู้อื่นด้วยหาเหตุผลมิได้ ตลอดถึงเอาใจใส่ประพฤติกิริยากายเรียบร้อยต้องตามกิจวัตร **จัดเป็นความฝึกกาย**

ความตั้งใจรักษามารยาทวาจาให้เรียบร้อย เว้นจากเจรจาคำแสลงอันเป็นเครื่องเสียดแทงผู้อื่น **จัดเป็นความฝึกวาจา**

ความตั้งใจรักษาจิตไม่ให้วิปริตและแสดงอาการแปรผันเพราะยินดียินร้าย **จัดเป็นความฝึกใจ**

กล่าวให้สั้นลงคือการฝึกฝนสมาธิ ควบคุมจิตไม่ให้หลงใหลไปตามอารมณ์ฝ่ายต่ำ ไม่ให้จิตถลำไปสู่อำนาจของกิเลสตัณหา ไม่ให้กิเลสตัณหามากลุ้มรุมจิตใจ ให้จิตเป็นไท อยู่เหนืออำนาจกิเลส แม้จะถูกอารมณ์ฝ่ายต่ำเข้าย่ำยีบีฑา ก็สามารถอดทนอดกลั้นประคองจิตอยู่ได้ ทำให้จิตปลอดโปร่งว่างจากกิเลสตัณหา สงบมั่นคงอยู่ได้และมีความสุขเอิบอิ่มใจตลอดเวลาที่ยังมี **"ทมะ"** ควบคุมอยู่

เจ้าประคุณสมเด็จฯทั้ง ๒ รูป และพระเดชพระคุณฯ ที่เป็นอดีตเจ้าอาวาส และอดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระศรีมหาธาตุ ดำรงอยู่ในสมณเพศ ถวายชีวิตอัตภาพไว้ในพระศาสนา เป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา ด้วยศรัทธาที่เปี่ยมล้น ได้ประสพผลคือความเจริญรุ่งเรืองในพระสัทธรรม นำตนขึ้นสู่เกาะคือที่พึ่งได้โดยสวัสดิภาพ โดยตั้งมั่นในคุณธรรม คือ

อุฎฐานะ ความขยันหมั่นเพียร ไม่จมปรักอยู่ในความเกียจคร้าน มีอัปปมาทะ คือความไม่ประมาท ไม่เลินเล่อเผลอตัว มีสติสัมปชัญญะ เตือนตน ระวังตนให้ก้าวข้ามพ้นความผิดพลาด **มีสัญญมะ คือสำรวมระวังตน** ไม่ให้เข้าไปติดบ่วงมาร พญามารก็ไม่สามารถนำเข้าไปอยู่ในอำนาจได้ **มีทมะ คือข่มใจ** ไม่ให้มัวเมาเพลิดเพลินตามอารมณ์ที่มายั่วยุ ไม่ลุไปตามสิ่งยั่วเย้า เข้าใจเหตุผลตามความเป็นจริง จึงสามารถข้ามพ้น กาโมฆะ ภโวฆะ ทิฏโฐฆะและอวิชโชฆะ ได้ในระดับหนึ่ง แม้หากจะยังไม่ถึงที่สุด ก็เป็นการฉุดตนเข้าสู่เกาะคือที่พึ่งได้อย่างปลอดภัยในอัตภาพนี้ และด้วยบุญบารมีส่วนนี้เอง จักนำพาให้บรรลุถึงความสิ้นทุกข์ ได้พบสุขที่มั่นคงถาวร ตราบชั่วนิรันดรต่อไป

ผู้มีศีล	มีธรรม	ประจำจิต
ไม่ทำผิด	พูดไป	ให้เสียผล
สำรวมใจ	คอยยับยั้ง	ระวังตน
ฝึกฝนจน	ถึงขั้น	เปี่ยมปัญญา
ผ่านศัตรู	หมู่มาร	สันดานหยาบ
ย่อมปรามปราบ	เสร็จสรรพ์	หมดปัญหา
ได้ที่พึ่ง	พึงมนัส	เต็มอัตรา
ได้พึ่งพา	ของมวลศิษย์	ผู้ติดตาม

อิมินา	กะตะ	ปุญเญนะ
บุญพละ	แผ่ไป	ในโลกสาม
อำนวยผล	ดลสุข	ได้ทุกยาม
จงมีความ	สวัสดี	เปรมปรีด์เทอญฯ

แสดงพระธรรมเทศนา ในทีปกรณกถา ว่าด้วยเรื่องการทำที่พึ่งให้แก่ตน เป็นอุดมมงคลแก่ผู้ได้สดับฟัง เห็นสมควรแก่กาลเวลา จึงขอยุติพระธรรมเทศนาไว้แต่เพียงนี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้





พระธรรมเทศนา

เรื่อง "ปัญญาอติโรจนกถา"

พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ ป.ธ. ๙)
วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น

แสดง ณ วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี
วันพุธ ที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๔

ขอถวายพระพร เจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล พระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่ สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาในปัญญาอติโรจนกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ถ้ารับพระราชทานถวายวิสัชนาไปมิได้ต้องตามโวหารอรรถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะ ผู้มีสติปัญญาน้อย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

ยถา สงฺการธานสฺมึ อุชฺฌิตสฺมึ มหาปเถ
ปทุมํ ตตฺถ ชาเยถ สุจิคนฺธํ มโนรมํ
เอวํ สงฺการภูเตสุ อนฺธภูเต ปุถุชฺชเน
อติโรจติ ปญฺญาย สมฺมาสมฺพุทฺธสาวโก

บัดนี้จะรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในปัญญาอติโรจนกถา ว่าด้วยความไพโรจน์ล่วงแห่งปัญญา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี โดยสมควรแก่การบำเพ็ญพระราชกุศลในพระบรมราชานุเคราะห์ ทรงอุทิศพระราชทาน แด่พระเดชพระคุณฯ พระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน) ให้เป็นไปตามประเพณีนิยมในทางพระพุทธศาสนา เป็นเวลา ๗ วัน ณ วันนี้เป็นวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นพ้นหาที่สุดมิได้ แก่พระธรรมวิสุทธิมงคล และนับเป็นเกียรติประวัติอันงดงามยิ่ง ที่วัดเกษรศีลคุณ (วัดป่าบ้านตาด) ได้รับพระมหากรุณาธิคุณในครั้งนี้ด้วยเช่นกัน พระเดชพระคุณฯ พระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน) ถือกำเนิดในครอบครัวของชาวนาผู้มีอันจะกิน ณ บ้านตาด จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันอังคาร ที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๔๕๖ นามเดิมว่า บัว สกุล โลหิตดี มีพี่น้องร่วมบิดามารดาด้วยกัน ๑๖ คน เริ่มเลื่อมใสใน พระพุทธศาสนา เมื่อยังอยู่ในวัยเด็ก ได้สนองพระคุณบิดามารดา โดยได้เข้าสู่การอุปสมบทตามคำข้อร้องของท่านทั้งสอง เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๔๗๗ ณ วัดโยธานิมิต ในตัวจังหวัดอุดรธานี ครั้นได้อุปสมบทแล้ว ได้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม แค่เปรียญธรรม ๓ ประโยค และนักธรรมชั้นเอก พอเป็นพื้นฐานแห่งการปฏิบัติธรรมเท่านั้น และเป็นไปตามปณิธานที่ตั้งใจเอาไว้ เมื่อได้ครบ ๗ พรรษาที่วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ และที่วัดแห่ง

นี้ ได้มีโอกาสพระอาจารย์ฝ่ายกรรมฐาน ผู้เป็นกัลยาณมิตร คือ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ให้โอวาท แนะนำ พร่ำสอน ตักเตือน ชี้แนะแนวทางปฏิบัติ และแก้ไขข้อขัดข้องมากมายหลายประการ จนเป็นที่เชื่อมั่นอย่างสนิทใจ จึงยึดถือเป็นหลักปฏิบัติสืบมา ผู้ที่อยู่ในถิ่นอันเหมาะสม ได้อบรมดีจากกัลยาณมิตร ได้ตั้งตนไว้ในธรรมที่ถูกที่ควร สร้างสมบารมีธรรมไม่หยุดหย่อน ย่อมได้รับความสำเร็จตามที่มุ่งหวังไว้ไม่ยาก หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ได้หยุดการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม มุ่งมั่นปฏิบัติธรรมเพื่อมรรคผลนิพพานเป็นที่ตั้ง เพราะประสบการณ์จากการปฏิบัติธรรม ได้ทำให้เกิดความมั่นใจอย่างที่ปรากฏในบทพระธรรมคุณว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้แล้วนั้น จริงเสมอ ผู้ปฏิบัติด้วยตนเองเท่านั้นจะเห็นจริงได้ มิใช่แต่เพียงคาดคะเน หรือเดาเอาเอง ปฏิบัติดีถูกต้องตามความเป็นจริงเมื่อใด ก็ได้เห็นจริงเมื่อนั้น ไม่ติดอยู่ที่กาลเวลาเหมือนพืชพันธุ์ผลไม้บางชนิด สามารถที่จะเชิญชวนญาติมิตรผู้มีใจใฝ่ประสงค์ เข้ามาดูมารับมาเห็น พิสูจน์ได้ด้วยตนเองไม่ต้องเคลือบแคลงสงสัย และพร้อมที่จะน้อมเข้ามาสู่ใจหรือนำใจออกรับธรรมไปปฏิบัติได้ ผลแห่งการปฏิบัติเป็นอย่างไร วิญญูชนผู้ปฏิบัติธรรมเท่านั้นจึงจะเข้าใจได้อย่างถูกต้อง

หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน เคยได้รับคำชมเชยจากพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต หรือพระอาจารย์ใหญ่ อยู่เนืองๆ ว่า *"ท่านมหาฉลาดทั้งภายนอกภายใน ต่อไปจะเป็นที่พึ่งแก่*

หมู่คณะได้มาก" จึงเกิดอุตสาหะวิริยะยิ่งขึ้น เพื่อให้เป็นไปตามพระอาจารย์ได้ปรารภถึง บางครั้งในการปฏิบัติธรรมพากเพียรภาวนา ต้องใช้ชีวิตเป็นเดิมพัน เหมือนทหารเข้าสู่สงครามต้องเอาชีวิตเข้าแลกคือยอมตายเป็นทุนเดิมไว้ก่อนแล้ว เช่นเดียวกันกับการปฏิบัติ อ่อนแอท้อแท้ ก็ต้องพ่ายแพ้แก่กิเลสตัณหานานาประการได้ การปฏิบัติธรรมจะได้ผลจริง อยู่ที่ผู้ปฏิบัติต้องทำจริงเป็นการกบุคคล และต้องอาศัยผลบุญบารมีในอดีตที่เคยทำมาเข้าสนับสนุนอีกด้วย และในช่วงพรรษาที่ ๑๖ ขณะที่หลวงตาปฏิบัติธรรมอยู่ที่วัดดอยธรรมเจดีย์ จังหวัดสกลนคร ตรงกับวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๔๙๓ เวลา ๕ ทุ่มตรง ก็ได้บรรลุธรรมเกิดความรู้แจ้ง เห็นจริง สว่างไสว ไร้มลทิน หมดความสงสัยในธรรมทั้งหลายทั้งปวงจนหมดสิ้น ต่อมาได้พิจารณาเห็นว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังจากได้บำเพ็ญพุทธัตถจริยาแล้ว ยังได้บำเพ็ญญาตัตถจริยาและโลกัตถจริยา ทำให้พุทธภาวะได้สร้างประโยชน์ตน สร้างประโยชน์แก่ประยูรญาติ และประโยชน์แก่ชาวโลกอย่างมหาศาล จึงได้มีปณิธานทอดผ้าป่าช่วยชาติ และมอบทองคำแท่งให้คลังหลวง เพื่อเป็นทุนสำรอง เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ประเทศชาติ ดังที่ปรากฏแก่สาธารณชนอยู่ในขณะนี้ ส่วนการช่วยเหลือในระดับท้องถิ่น เช่น การช่วยเหลือวัด โรงเรียน โรงพยาบาล และหน่วยงานราชการ ต่างก็ได้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง แต่สำหรับหลวงตาแล้ว กลับอยู่อย่างสมถะ สมกับพระที่มีแต่ให้เป็นผู้ปล่อยวาง อยู่อย่างธรรมชาติ และเน้นวิถีปฏิบัติให้อยู่อย่าง

พอดี ไม่หรูหราฟุ่มเฟือย เพื่อจะได้มีกำลังไว้ช่วยโลก มีคำเตือนบางส่วนว่า "เราไม่ได้เก็บเงินสำหรับวัดนี้ ใครจะมาสร้างวัดอะไรให้เราไม่เอา" หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ได้ให้คำสอนครั้งสุดท้าย ที่เรียกว่า ปัจฉิมโอวาท ไว้สั้น ๆ ว่า "มือของครูอาจารย์ กับมือของลูกศิษย์ลูกหา ญาติมิตร เพื่อนฝูง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ใช้แทนกันได้ ไว้ใจกันได้ ให้จำไว้นะ" หลังจากกล่าวเตือนให้ทุกฝ่ายสำนึกแล้ว ก็ได้จากไป คงเหลือไว้แต่สรีระอันเป็นส่วนรูปธรรมในเบื้องต้น ซึ่งจะเสื่อมสลายสูญหายไปอีกไม่นาน แต่คุณูปการที่หลวงตาได้ฝากไว้ให้เป็นสมบัติของประเทศชาติ ศาสนา และแก่บรรดาประชาชนทั้งปวง รวมทั้งเป็นมรดกของโลก ยังคงปรากฏยั่งยืนไม่มีวันเสื่อมสลายอย่างแน่นอน

หลวงตาบัวดับแล้ว นิพพาน พ่อเอย
ปลงปล่อยวางสังขาร แน่แท้
ผลงานแผ่ไพศาล คงคู่ - โลกนา
ผ้าป่าทองช่วยแก้ ปลดหนี้เมืองสยาม

ยามพลัดพรากจากแล้ว ใจหาย จริงเอย
เหมือนขาดพ่อวางวาย โศกเศร้า
พระสงฆ์อีกมากมาย หาเปรียบ - ได้ฤา
กัปป์หนึ่งรอคอยเฝ้า ยากแท้จักเห็น

จำเป็นจำจากแล้ว ธรรมดา พ่อเอย
เกิดแก่เจ็บตามกันมา อีกด้วย
ถึงจุดจบมรณา ครบสี่ - ประการแฮ
ใครไม่พ้นมอดม้วย จบสิ้นสังขาร

ขาดพระสงฆ์ ทรงศีล เหมือนสิ้นหวัง
ขาดพลัง ช่วยชาติ อนาถเหลือ
ขาดผู้นำ หมดไออุ่น มาจุนเจือ
เหมือนขาดเรือ ชูชีวิต ไร้ทิศทาง
แต่ปวงศิษย์ จิตมุ่ง ผดุงศาสน์
หวังช่วยชาติ ให้เรืองรอง ไม่หมองหมาง
จักสืบสาน ให้แน่แน่ว ตามแนวทาง
ไม่ปล่อยวาง จักหวงแหน ตอบแทนคุณ

บัดนี้ได้อัญเชิญพุทธศาสนสุภาษิต ในธรรมบท ขุททกนิกาย มาเป็นอุเทศแห่งการแสดงธรรม มีพระบาลีว่า

ยถา สงฺการธานสฺมึ อุชฺฌิตสฺมึ มหาปเถ
ปทุมํ ตตฺถ ชาเยถ สุจิคนฺธํ มโนรมํ
เอวํ สงฺการภูเตสุ อนฺธภูเต ปุถุชฺชเน
อติโรจติ ปญฺญาย สมฺมาสมฺพุทฺธสาวโก

ความว่า ดอกบัวมีกลิ่นดี พึงเกิดในกองหยากเยื่อ อันบุคคลทิ้งแล้วใกล้ทางใหญ่ ดอกบัวนั้น พึงเป็นที่ชอบใจ ฉันใด สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อปุถุชนเป็นดังกองหยากเยื่อเกิดแล้ว ย่อมไพโรจน์ล่วงปุถุชนผู้มืดทั้งหลาย ด้วยปัญญา ฉันนั้น

สรุปเนื้อความพอเป็นแนวทางแห่งการศึกษาและการปฏิบัติธรรม ได้ว่า ดอกบัว เป็นพืชพันธุ์หมู่ไม้ชนิดแรกที่เกิดขึ้นใน

โลก มีสีสวยและมีกลิ่นหอมด้วย อาศัยน้ำและโคลนตมจึงเกิดโผล่ชูดอกเจริญเติบโตสวยงามมาได้ เป็นดอกไม้ที่ใคร ๆ ไม่รังเกียจ แม้จะมาจากพื้นฐานที่ไม่สะอาด เมื่อพ้นน้ำขึ้นมาแล้ว ดอกโตพอสมควร มีคนไปเก็บมาบูชาขึ้นหิ้งพระโต๊ะหมู่ หรือแม้แต่ประดับตกแต่งให้สวยงามในส่วนอื่น ๆ

ในทางธรรมที่เปรียบดอกบัวเหมือนคน ๔ ประเภท ก็ดูจะทำให้หนักใจ เกรงไปว่า จะเป็นดอกบัวประเภท **ปทปรมะ** คือจะเป็นอาหารปลา อาหารเต่า ไม่มีโอกาสจะผุดจะเกิดขึ้นมาเหนือน้ำได้ ทำให้ใจหาย ขอให้เปลี่ยนแนวความคิดเสียใหม่ว่า ดอกบัว ๓ ประเภทเบื้องต้น ก็ไปจากโคลนตม ไปจากใต้ดินเหมือนกัน ไฉนถึงพ้นจากการเป็นอาหารของสัตว์ได้ ดอกบัวที่เป็นขั้น **ปทปรมะ** เมื่อมีความตั้งใจจริง บากบั่น ฝ่าพ้นอุปสรรคต่าง ๆ ด้วยความเชื่อมั่น ด้วยการทำจริง ก็สามารถเป็นดอกบัวในระดับต้นๆได้ ไม่แตกต่างกันพระเดชพระคุณฯ พระธรรม วิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน) ถือกำเนิดจากลูกชาวไร่ ชาวนา การศึกษาอยู่ในระดับต้นๆ แต่ได้อาศัย กัลยาณมิตร อยู่ในถิ่นที่เหมาะสมแก่การเรียนรู้และการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง ตั้งตนอยู่ในปฏิปทาสัมมาปฏิบัติ สั่งสมบุญบารมีจากน้อยไปหามาก แม้จะไม่ได้มากทีเดียวในทันใด แต่ฝักใฝ่แสวงหาไม่หยุดยั้ง ไม่ท้อแท้ท้อถอย แต่พยายามก้าวไปข้างหน้า แม้บางครั้งจะลำบากยากแค้นแสนเข็ญเกิดความทุกข์ทรมานทั้งทางกายและทางใจ ก็ไม่ได้หยุดนิ่ง คิดอยู่แต่ว่า เมื่อไม่สำเร็จตามความปรารถแต่เบื้องต้น

จะไม่หยดและไม่พ้อถอยอย่างแน่นอน แม้ชีวิตจะสูญสิ้นแตกดับไป ก็ยอมสละได้ ในที่สุดก็ถึงชัยชนะ เหมือนช้างเผือกเกิดขึ้นในป่า แต่ไปสามารถอวดโฉมอันสดสวยงดงามในกลางกรุงได้ ฉะนั้น เพราะอันการรู้ธรรมเห็นธรรมนั้น ไม่ได้จำกัดเพศพันธุ์ชาติชั้นวรรณะแม้แต่น้อย ใครทำจริง ใครปฏิบัติจริงย่อมได้ผลไม่แตกต่างกัน เข้าถึงชั้นแดนอมตมหานิพพานโดยไม่ต้องสงสัย รับพระราชทาน ถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในปัญญาอติโรจนกถามา สมควรแก่เวลา เอวํ ก็มีด้วยประการ ฉะนี้

ขอถวายพระพร





พระธรรมเทศนา

เรื่อง "ธรรมะที่พึงตั้งไว้ในใจ ๔ อย่าง"

พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ ป.ธ. ๙)
วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น
แสดง ณ วัดเขื่อนอุบลรัตน์ ขอนแก่น
วันจันทร์ ที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

ปญฺญํ นปฺปมชฺเชยฺย
สจฺจมนุรกฺเขยฺย
จาคมนุพฺรูเหยฺย
สนฺติเมว โส สิกฺเขยฺยาติ.

บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในอธิษฐานธรรมกถา ว่าด้วยธรรมะที่พึงตั้งไว้ในใจ ๔ อย่าง เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษาและการปฏิบัติธรรม ฉลองศรัทธา ประดับปัญญาบารมี ในโอกาสอันเป็นบุญพิธีที่สำคัญ เนื่องในการจัดงานบำเพ็ญกุศลปัญญาสตมวารศพ ครบ ๕๐ วัน อุทิศถวายส่วนกุศลแด่ เจ้าคุณปู่พระมงคลพรหมสาร (คำตา หรือ พรหม พฺรหฺมสโร) ผู้มรณภาพ ด้วยความซาบซึ้งในกตัญญูกตเวทิตาธรรม น้อมนำสำนึกให้กระทำปฏิการคุณ ตอบสนองผู้เป็นบุพการีตามวิธีที่จัดเป็นบุญกุศล อันเป็นแนวทางพระพุทธศาสนา ที่ได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ ทำสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล นับ

เป็นเวลาอันยาวนานหลายพันปี จนถึงปัจจุบันนี้

เบื้องต้น ควรทราบประวัติความเป็นมาของเจ้าคุณปู่พระมงคลพรหมสาร (คำตา พฺรหฺมสโร) เพื่อเป็นปฐมบทให้เนื้อความปรากฏสอดคล้องต้อง ตามนัยแห่งพระธรรมเทศนาที่ได้อัญเชิญมาเป็นอุเทศ ณ เบื้องต้นนั้นโดยสังเขปต่อไป

เจ้าคุณปู่พระมงคลพรหมสาร นามเดิม คำตา สกุล ชาปู่ ถือกำเนิดเมื่อวันเสาร์ที่ ๑๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๕๒ ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ ปีจอ เป็นบุตรคนที่ ๕ ในจำนวน ๖ คน ของนายลา นางอ้วน ชาปู่ ชาวบ้านแจนแลน ตำบลน้ำอ้อม อำเภอฟ้าหยาด จังหวัดอุบลราชธานี ปัจจุบันเป็นอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

ปีพุทธศักราช ๒๔๔๐ นายลา นางอ้วน ผู้เป็นบิดามารดาและเพื่อนบ้านหลายครอบครัว ได้อพยพย้ายภูมิลำเนามาจากอำเภอฟ้าหยาด เข้าตั้งถิ่นฐานที่ตำบลบัวใหญ่ อำเภอน้ำพองจังหวัดขอนแก่น ได้ตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่ว่า **"บ้านอุบลรักชาติ"** ซึ่งเจ้าคุณปู่ก็ถือกำเนิด ณ บ้านแห่งนี้ ในปีพุทธศักราช ๒๔๕๒ หลังจากอพยพมาได้ ๑๒ ปี

ชีวิตในวัยเรียน ได้เข้าศึกษาเล่าเรียนจบชั้นประถมปีที่ ๔ ณ โรงเรียนบ้านนาคำน้อย ครั้นเจริญเติบโตเข้าสู่วัยหนุ่ม ได้ฝึกทำการค้าขายเป็นพ่อค้าที่เรียกว่า นายฮ้อย ต้อนวัวควายไปขายทางสระบุรี และนำข้าวเปลือกบรรทุกเรือกระแซง ล่องลำน้ำพองลำน้ำชีไปขายแถวจังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด

"สุเมโธเทศนา"

เมื่อวันอังคารที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๔๗๓ ตรงกับวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะเมีย อายุได้ ๒๑ ปี ได้เข้าสู่พิธีอุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดพิชัยพัฒนาราม บ้านวังชัย ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น หลวงปู่พระครูแก้ว เกสาโว (พระครูพิชัย รัตโนดม) เป็นพระอุปัชฌายะ พระสมุห์ค้ำ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระปลัดบุญตา เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้ฉายาว่า **"พฺรหฺมสโร"** แปลได้หลายนัย เช่น ผู้ระลึกถึงธรรมอันประเสริฐ หรือผู้มีเสียงดุจพรหม ครั้นอุปสมบทมาแล้วนับจากพรรษาที่ ๕ ที่ ๖ และที่ ๗ ได้สูญเสียโยมมารดา น้องสาว และโยมบิดาตามลำดับ ก่อให้เกิดความสะเทือนใจเป็นอันมาก แต่ก็ยังมีความพากเพียรพยายามศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกบาลีไวยากรณ์ ทั้งแผนกธรรมควบคู่กันไปด้วย สอบได้นักธรรมชั้นเอก ซึ่งเป็นภูมิธรรมชั้นสูงสุด เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๘๔

เมื่อเจริญด้วยอายุและพรรษากาล รวมทั้งมีวุฒิการศึกษาอยู่ในระดับสมควรแล้ว ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะตำบลบัวใหญ่ และเป็นเจ้าอาวาสวัดสามัคคีวิทยารามเป็นรูปแรก ทั้งได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ มีหน้าที่ในการให้การบรรพชาและอุปสมบทในปีพุทธศักราช ๒๔๙๒ ได้ปฏิบัติหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมาย ให้ดำเนินไปด้วยดีไม่ติดขัด มีผลงานปรากฏชัดเจน จึงได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรที่ **"พระครูพรหมสารภิรมย์"** ทำให้ได้รับความปลาบปลื้มใจเป็นอย่างมาก

ต่อมาได้มองเห็นว่า การปกครองหมู่คณะเป็นภาระอันหนักยิ่ง ทั้งต้องการเปิดโอกาสให้สัทธิวิหาริกที่อยู่ในวัยหนุ่ม ได้ดำรงตำแหน่งสนองงานพระศาสนาในเวลาอันสมควรด้วย จึงได้ลาออกจากตำแหน่งเจ้าคณะตำบลบัวใหญ่ มุ่งหน้าเข้าสู่การปฏิบัติธรรมกรรมฐาน ฝึกฝนหาประสบการณ์ด้านบำเพ็ญเพียร แต่ก็ยังช่วยด้านการเผยแผ่ร่วมกับคณะ คือเป็นพระธรรมทูต โดยมีเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) สมัยดำรงสมณศักดิ์เป็นพระพิมลธรรม เป็นหัวหน้าคณะ พระเถระ ๒ รูป ที่อยู่ในวัยใกล้เคียงกัน ก็ร่วมเดินสายออกทำการเผยแผ่ ได้แก่หลวงปู่ธีร์ เขมจารี (หลวงปู่เจ้าคุณพระมงคลวราจารย์) ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอภูเวียง วัดมิ่งเมืองพัฒนาราม และหลวงปู่บุญมา มุนิโก (พระครูบุญสารสุมณฑ์) เจ้าอาวาสวัดบ้านหนองตูม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ครั้นถึงปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ ซึ่งเป็นปีที่เกิดอุทกภัยอย่างใหญ่หลวง และในช่วงดังกล่าวนั้น เกิดปัญหาขาดแคลนในเรื่องพระสงฆ์ ที่จะเข้าไปดูแลวัดเขื่อนอุบลรัตน์ ตลาดท่าเรือ ยากที่จะหาพระสงฆ์ผู้มีบารมีธรรม นำพาหมู่คณะไปสู่ความสงบสุขได้ เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น ได้แก่พระราชสารธรรมมุนี วัดศรีนวล จึงได้มีบัญชามอบหมายให้เจ้าคณะอำเภอน้ำพอง พิจารณาสรรหาพระเถระผู้มีบารมีธรรม เข้าไปปลดเปลื้องแก้ปัญหาวัดดังกล่าว คณะสงฆ์อำเภอน้ำพองได้มีมติเห็นเอกฉันท์ กราบนิมนต์หลวงปู่เข้ามาปฏิบัติหน้าที่แก้ปัญหาและพัฒนาวัดให้เจริญ

รุ่งเรืองเช่นที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน

เจ้าคุณปู่ ได้ทำการพัฒนาวัด ด้านถาวรวัตถุที่สำคัญมากหมายเช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม ศาลาการเปรียญหลังใหญ่ ศาลาอเนกประสงค์ สิมกลางน้ำ ศาลาบำเพ็ญกุศล ฌาปนสถาน กุฏีที่พักสงฆ์ ซุ้มประตูวัด กำแพงแก้ว ถนนภายในวัด กุฏิกาญจนาภิเษก ธรรมสถานลานไทร ห้องสมุด และมหาวิหารพรหมฤทธิ์ เป็นต้น รวมแล้วเป็นมูลค่านับร้อยล้านบาท ซึ่งเป็นสมบัติของพระศาสนาและของแผ่นดิน ยากที่จะมีพระสงฆ์ผู้เปี่ยมด้วยบารมีเช่นนี้จะพึงกระทำได้

เจ้าคุณปู่พระมงคลพรหมสาร ได้ครองสังขารมามากเกินกว่าศตวรรษ นับได้ ๑๐๒ ปี มีการเข้าออกโรงพยาบาลชั้นดีในจังหวัดขอนแก่น เป็นเวลานานพอควร ซึ่งบรรดาคณะศิษย์ฯ ก็ทราบชัดอยู่ว่า การรักษาพยาบาลก็เป็นวิธีการหลักที่จะพยุงชีวิตสังขารเจ้าคุณปู่ ให้ดำรงอยู่กับคณะศิษย์ต่อไป แต่เมื่อหากสังขารร่างกายไม่ยอมรับกับการที่จะดำรงอยู่ต่อไปได้ เพราะได้ใช้อายุมายาวไกลอวัยวะส่วนใดๆ ก็ไม่อาจฝืนธรรมดาต่อไปได้ แม้นหากจะใช้อุปกรณ์การแพทย์ที่ทันสมัย หยูกยาที่วิเศษเลิศเลอเพียงใด ก็ไม่อาจจะยื้อชีวิตเจ้าคุณปู่ฯ ให้ดำรงดงอยู่ได้ตามความประสงค์ของทุกคน จึงได้ถึงมรณภาพ เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๔ เวลา ๑๑.๓๙ น. รวมอายุ ๑๐๒ ปี ๘๑ พรรษา

"คำตา" นามแต่ดั้ง- เดิมมา ท่านเอย
พ่อแม่รักดั่งดวงตา หน่อเนื้อ
บุญกุศลนำพา สูงส่ง ยิ่งแฮ
ครองศาสน์สมเป็นเชื้อ สืบสร้างวิโมกข์หมาย

ภายหลังมากยิ่งด้วย บารมี-ธรรมเอย
ให้ร่มให้ศักดิ์ศรี ศิษย์คุ้ม
อายุล่วงร้อยปี เกินอีก-สองนา
เป็นหนึ่งสงฆ์โอบอุ้ม ก่อเกื้อศาสนา

ชราแก่หง่อมแล้ว อ่อนแรง-แล้วเอย
แต่จิตยังเข้มแข็ง มั่นแท้
ความดีไม่เปลี่ยนแปลง เป็นอื่น ไปนา
หลวงปู่ยังช่วยแก้ ศิษย์ให้ประสพผล

พระมงคล- พรหมสาร ตำนานพระ
ชั้นเถระ รัตตัญญู ผู้ทรงศีล
นับหนึ่งใน ยอดแก่น ของแผ่นดิน
ศรัทธาริน- หลั่งหลาย ดุจสายธาร
เมืองอุบล ถิ่นนักปราชญ์ ชาติกำเนิด
ถิ่นประเสริฐ เมืองใหญ่ แผ่ไพศาล
เสียงเล่าลือ โจษจัน แต่บรรพกาล
แล้วย้ายฐาน มาสืบต่อ เมืองหมอแคน

"สุเมโธเทศนา"

บ้านอุบล- รักชาติ ประกาศก้อง
เมืองน้ำพอง อำเภอใหญ่ สุขใจแสน
ชื่ออุบล ยังเคียงข้าง ในต่างแดน
ยังหวงแหน ถิ่นเกิด กำเนิดมา

ด้วยกุศล ผลบุญ หนุนนำส่ง
ให้ดำรง ทายาท ศาสนา
ได้บวชเรียน- ปริยัติ ด้วยศรัทธา
เกิดปัญญา รู้ธรรม ทางดำเนิน

อุทิศตน บวชกาย ถวายอก
เพื่อยอยก เทิดธรรม์ น่าสรรเสริญ
ให้โดดเด่น เลิศล้ำ เรืองจำเริญ
อายุเกิน ร้อยสอง ครองศาสน์มา

สร้างวัดเขื่อน จากน้อย สองร้อยเศษ
เป็นต้นเหตุ ให้สำนึก หมั่นศึกษา
รวบรวมทุน พุทธบริษัท ผู้ศรัทธา
พัฒนา เป็นวัดนำ สร้างตำนาน

สิ่งก่อสร้าง ลานตา สง่านัก
เห็นประจักษ์ คุณค่า มหาศาล
งามวิจิตร เปล่งปลั่ง อลังการ
ล้วนบันดาล จากเมตตา บารมี

ดุจไม้แก่ ยืนต้น ผลยังดก
ฝูงวิหค ได้พิงพัก เทิดศักดิ์ศรี
เอื้อมวลศิษย์ ผู้พึ่งพา ด้วยปรานี
ให้ยินดี เบิกบาน สำราญใจ
สังขารดับ ลับลา น้ำตาร่วง
ศิษย์ทั้งปวง โศกระกำ เฝ้าร่ำไห้
แสนเสียดาย หลวงปู่ ผู้จากไป
ฝากอาลัย ซบไออุ่น คุณธรรม

เพื่อให้การอนุสรณ์ถึงธรรม และเชิดชูเจ้าคุณปู่ฯตรงตามความเป็นจริง จึงได้อัญเชิญอธิฐานธรรมอันเป็นหลักของใจที่มั่นคง ซึ่งเจ้าคุณปู่ฯได้บำเพ็ญมา ให้เห็นเป็นปฏิปทาที่ จะดำเนินตามได้ดังพระบาลีว่า

ปญฺญํ นปฺปมชฺเชยฺย
สจฺจมนุรกฺเขยฺย เป็นอาทิ

แปลความว่า ไม่พึงประมาทปัญญา พึงรักษาสัจจะ
พึงพอกพูนจาคะ พึงศึกษาสันติ

ควรทราบเนื้อความแต่ละข้อ พอเป็นแนวทางปฏิบัติดังต่อไปนี้

ข้อที่ ๑ ปัญญา เป็นธรรมะที่พึงตั้งไว้ในใจเป็นอันดับแรก เพราะเป็นแสงสว่างส่องใจ หรือจะเรียกว่า เป็นตาของใจก็ได้ ตรงกับคำว่า ปัญญาจักษุ อันธรรมดาจิตใจ ที่ยังมีกิเลสห่อหุ้มอยู่ ก็

ไม่สามารถมองเห็นความจริงอะไรได้ ไม่แตกต่างจากดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ที่ถูกเมฆหมอกหรือควันปิดบังไว้ ไม่สามารถทอแสงผ่านสิ่งกีดกั้นลงมายังภาคพื้นได้ฉะนั้น อันความจริงแสงสว่าง มี ๔ อย่าง คือ สุริยาภา แสงสว่างจากดวงอาทิตย์ จันทาภา แสงสว่างจากดวงจันทร์ อัคคยาภา แสงสว่างจากไฟ ปัญญาภา แสงสว่างจากปัญญา แสงสว่าง ๓ อย่างข้างต้น เป็นแสงสว่างจากวัตถุ มีศักยภาพส่องแสงไปได้เฉพาะในที่ๆ ไม่มีสิ่งปิดบัง และเฉพาะกาลเวลาที่ถูกกำหนด เช่น ดวงอาทิตย์ ส่องแสงได้เฉพาะกลางวัน ส่วนดวงจันทร์ ก็มีเฉพาะเวลาข้างขึ้น พอถึงข้างแรมก็หายไป แต่มนุษย์ผู้มีปัญญาก็สามารถประดิษฐ์ตกแต่ง ให้เกิดแสงสว่างทดแทนได้ในยามราตรี ทำให้มีประโยชน์เพิ่มขึ้นได้อย่างมหาศาล เช่นที่ปรากฏเห็นอยู่ในปัจจุบัน นี่เป็นส่วนวัตถุธรรม แต่ถ้าเป็นปัญญาจักษุ คือดวงตาปัญญา ที่มนุษย์เราสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ในตน จะส่งผลให้เกิดความสว่างไสวแก่ชีวิตทั้งที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ เกี่ยวข้องกับตน เกี่ยวข้องกับการงาน เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นๆ ไม่มีเวลาจำกัด ไม่ได้เลือกสถานที่ แต่เฉพาะทางด้านจิตใจ ก็มีกิเลสเครื่องทำให้เศร้าหมอง ทำให้ขุ่นมัว ทำให้มืดมิดดับสนิท จนมองอะไรไม่เห็นตามความเป็นจริงก็มีอยู่มิใช่น้อย ข้อนี้ สมด้วยพระบาลีที่ตรัสว่า

โก นุ หาโส กิมานนฺโท นิจฺจํ ปชฺชลิเต สติ
อนฺธกาเรน โอนทฺธา ปทีปํ น คเวสถ

แปลความว่า เมื่อโลกสันนิวาสอันไฟลุกโพลงอยู่เป็นนิตย์

พวกเธอยังจะร่าเริง บันเทิงอะไรกันหนอ ?

เธอทั้งหลาย ถูกความมืด (คือ อวิชชา) ปกคลุมแล้ว

ทำไมจึงไม่แสวงหาประทีปเล่า ?

คำว่า **ประทีป** ในที่นี้ คือดวงไฟ ที่จะให้แสงสว่าง เพื่อจะขจัดความมืด โดยตรงก็คือปัญญานั่นเอง พระพุทธองค์ทรงเห็นความสำคัญของปัญญา จึงตรัสไว้เป็นอันดับแรก เพื่อเป็นเครื่องชี้ชัดว่า อุปสรรค อันตรายภัยต่างๆ อาศัยความมืดเป็นที่หลบซ่อน เป็นที่อำพรางปกปิดตนเอง เพื่อลวงเหยื่อให้หลงทางเข้ามาติดกับที่ดักเอาไว้ จะได้ทำลายได้ง่ายตามที่ประสงค์ หากจะเปรียบเทียบให้เห็นได้ง่ายขึ้น ดูแต่บ้านเรือนของเรา เมื่อไฟดับเวลาค่ำคืน สิ่งแรกที่ต้องการก็คือแสงสว่าง ที่ช่วยนำทางให้เข้าสู่ตัวเรือน ได้อย่างสะดวกสบายและปลอดภัย หากไม่เช่นนั้นแล้ว ก็จะเกิดความหงุดหงิดรำคาญใจ มองไปทางไหนก็ติดขัด รู้สึกเกิดความกลัวขึ้นมาในทันที เพราะไม่แน่ใจว่า ภายในบ้านนั้นมีสัตว์ร้าย มีผู้ร้าย มีสิ่งที่เป็นอันตรายอะไรซ่อนอยู่บ้าง ต่อเมื่อมีแสงสว่างช่วยกำจัดความมืดออกไปแล้ว จึงมีความมั่นใจหายสงสัย จิตใจก็แช่มชื่นเบิกบาน หมดความวิตกกังวลทุกอย่าง เพราะเหตุดังนี้ จึงควรศึกษาอบรมปัญญาให้เกิดให้มีขึ้นในตนเป็นอันดับแรก

ปัญญา แปลว่า ความรู้ทั่วถึง หรือความรู้รอบคอบ หมายถึงรู้เหตุ รู้ผล เช่นรู้ว่า เหตุดี ทำให้เป็นคนดี เหตุไม่ดี ทำให้เป็น

คนชั่ว ผู้ที่เป็นคนดี ก็เพราะได้ทำความดี ผู้ที่เป็นคนชั่วก็เพราะได้ทำกรรมไม่ดี มีปัญญาสาวหาเหตุหาผลอย่างนี้ เป็นตัวปัญญาที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนา

ปัญญานี้ มีมาพร้อมกับการเกิดก็มีอยู่บ้าง ที่ท่านเรียกว่า **สชาติปัญญา** เป็นปัญญาที่สั่งสมอบรมมาตั้งแต่อดีต เป็นบารมีที่ก่อสร้างไว้เป็นฐานของจิตใจมามากบ้าง น้อยบ้าง ตัวอย่าง เช่น พระสารีบุตรเถระ ผู้ตั้งความปรารถนาเป็นผู้เลิศทางปัญญามากกว่าใคร ในศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า โคตมะ **ส่วนโยคปัญญา** คือปัญญาที่จะต้องศึกษาอบรมในปัจจุบัน ให้เจริญงอกงามแผ่ไพศาล ซึ่งจะสามารถบันดาลชีวิตให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จตามที่มุ่งหมายได้ โดยวิธีสรุป ๓ ประการ คือ

๑. สุตมยปัญญา ๒. จินตามยปัญญา ๓. ภาวนามยปัญญา

๑. สุตมยปัญญา ปัญญามีได้ เพราะการฟัง การอ่าน การจดจำที่มีผู้อื่นแนะนำสั่งสอน มีตำราหรือหนังสือให้อ่านประเทืองความรู้ ได้ขีดเขียนบันทึกความทรงจำ เช่นนี้เป็นปัญญาระดับการรับรู้

๒. จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการนึกคิด ใคร่ครวญหาเหตุผล สืบเนื่องมาจากปัญญาอย่างแรก อย่างแรกเป็นเพียงความรู้จากการศึกษา ท่องจำ มากไปด้วยหลักการวิชาการ มากไปด้วยภาคทฤษฎีที่เป็นความรู้ยังไม่ได้ใช้ความคิดของตนเอง จึง

มีผู้กล่าวติติงว่า ข้อเสียอยู่อย่างหนึ่งสำหรับนักเรียนในปัจจุบัน ก็คือเรียนแล้วไม่รู้จักใช้ความคิด มุ่งให้เกิดความรู้ หรือปัญญา ตามหลักสูตรหรือตำราที่กำหนดไว้เท่านั้น ไม่มีความคิด สร้างสรรค์ให้เกิดความรู้ใหม่ๆ นอกเหนือจากตำราเรียน จึงไม่เจริญก้าวหน้า เพราะฉะนั้น เมื่อมีความรู้เก็บไว้ในคลังคือมันสมอง ก็ต้องรู้จักใช้คิดค้นพินิจพิจารณา หาเหตุหาผล หาความแตกฉานในวิชาการที่ได้เล่าเรียนมา เช่นนี้เป็นปัญญาระดับการเรียนรู้

๓. ***ภาวนามยปัญญา*** ปัญญาเกิดจากการอบรม ทำให้เกิดให้มีขึ้นในจิตใจของตน เกิดจากการลงมือปฏิบัติ ทดลองจากทฤษฎีหรือตามหลักวิชาการที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา จนปรากฏผลประจักษ์ที่แน่ชัดด้วยตนเอง โดยไม่เชื่อเพียงตำรา หรือเพียงความนึกคิดของตนเองเท่านั้น ปัญญาในระดับนี้ เป็นปัญญาที่มั่นคง ไม่กลับกลอก ไม่หวั่นไหว เป็นปัญญาระดับรอบรู้ หรือรู้ทั่วถึง รู้รอบคอบ

เมื่อปัญญาเป็นแสงสว่างของจิตใจ จึงสามารถทำลายความโง่เขลา ความไม่รู้ ให้ห่างพ้นไปได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ความรู้จึงเข้ามาแทนที่ ทำให้เกิดแสงสว่าง ส่องทางดำเนินชีวิตให้ถึงความเจริญรุ่งเรือง รู้จักปลดเปลื้องแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับชีวิตของตนเอง ไม่ต้องไปพึ่งพาอาศัยบุคคลอื่น หรือสิ่งอื่นโดยไม่จำเป็น รู้จักเลือกเฟ้นละชั่วทำดี ละเหตุแห่งความเสื่อมสร้างเหตุให้เกิดความเจริญก้าวหน้า หากเป็นปัญญาในระดับสูงขึ้นไปคือ

รู้ทุกข์ รู้เหตุที่ทำให้ทุกข์เกิด รู้ความดับทุกข์ รู้วิธีปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ รู้กฎแห่งธรรมดา อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วปล่อยวางไม่ยึดมั่นถือมั่น สุดท้ายไม่ต้องจมอยู่กับกองทุกข์ ด้วยเหตุนี้ จึงไม่ควรประมาทปัญญา

ข้อ ๒. สัจจะ แปลว่า ความจริงใจ คือประพฤติสิ่งใดก็ให้ได้สิ่งนั้น เป็นคุณธรรมที่พึงตั้งไว้ในใจอีกข้อหนึ่ง ในทางบารมีท่านก็จัดเป็นสัจจบารมี ที่อุดหนุนส่งเสริมผู้บำเพ็ญบารมี ให้บรรลุธรรมชั้นสูงสุดได้ ควรศึกษาสำเหนียกในระดับพื้นฐานเป็นเบื้องต้นก่อน

นักเรียน-นักศึกษา ที่เรียนสำเร็จได้ ก็เพราะมีความจริงใจ

กรรมกร ที่ทำงานได้รับผลเป็นที่น่าพอใจ ก็เพราะมีความจริงใจ

นักธุรกิจ ประกอบการเจริญก้าวหน้า ธุรกิจมั่นคง ก็เพราะมีความจริงใจ

ข้าราชการ มีผลงานดี มีตำแหน่งหน้าที่ก้าวหน้า ก็เพราะมีความจริงใจ

นักปฏิบัติธรรม ได้รับผลแห่งการปฏิบัติ ไม่ล้มเหลว ก็เพราะมีความจริงใจ และอื่นๆ เช่น เป็นสามี เป็นภรรยา เป็นบุตรธิดา เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นกำนัน เป็นนายกองค์การบริหารส่วนต่างๆ เป็นต้น เมื่อมีสัจจะคือความจริงใจอย่างมั่นคงแล้ว ตนเองก็เชื่อมั่นตนเองได้ คนอื่นก็ให้ความเชื่อถือไว้วางใจ หากมีคำถามว่า จะมีวิธีอย่างไร จะทำให้สัจจะตั้งมั่นอยู่ในจิตใจ? ก็ขอแนะวิธีปฏิบัติพอสังเขปดังนี้

๑. อธิษฐานด้วยใจ คือตั้งใจให้แน่วแน่ว่าตนปรารถนาสิ่งใด ก็พยายามพากเพียรให้ได้ในสิ่งนั้น เมื่อไม่ได้ก็จะไม่ลดละความตั้งใจ แม้ว่าการจะได้มา จะต้องมีอุปสรรคขัดข้องกีดขวางยุ่งยากเพียงใด จะต้องมั่นใจและจริงใจที่จะให้ได้ดังปรารถนา จะไม่ยอมหยุดนิ่งเฉยอยู่ และจะไม่ยอมถอยหลังกลับ มุ่งมั่นที่จะก้าวหน้าต่อไปจนถึงจุดหมายปลายทาง ควรเอาอย่างพระโพธิสัตว์ ผู้ประสบภัยใหญ่หลวงท่ามกลางมหาสมุทร ได้เปล่งคำถึงความมุ่งมั่นพยายามและความจริงใจ ที่จะลอยเข้าถึงฝั่งให้จงได้ว่า

"เป็นลูกผู้ชายต้องพยายามเรื่อยไป จนกว่าจะสำเร็จ ตามความต้องการ"

๒. กล่าวสัจจปฏิญญาณ คือ เปล่งวาจาแสดงถึงความจริงใจให้คนอื่นรับรู้ด้วย เพื่อเป็นสักขีพยานในการทำความดี เช่น กรณีการเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ, สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** หรือแม้แต่ได้ทำสัจจะปฏิญญาณต่อใคร ต่อสิ่งใด ก็ต้องรักษาสัจจะให้ได้ในบุคคลนั้นหรือในสิ่งนั้น อย่าให้คลาดเคลื่อนวิปริตผิดพลาดเป็นอย่างอื่น ทำให้สัจจะมั่นคงในใจได้เพียงใด ก็ยิ่งเป็นผลดีมากขึ้นเพียงนั้น

การฝึกอธิษฐานด้วยใจและกล่าวสัจจปฏิญญาณอยู่เนือง ๆ จนกระทั่งเกิดความคุ้นเคย เป็นอัธยาศัย เป็นนิสัย สนิทแนบแน่นอยู่ในใจ เป็นคุณธรรมประจำใจได้อย่างถาวรตลอดไป

อนึ่ง ในทางปริยัติ ควรทราบสัจจะ คือ ความจริง โดยแยกเป็น ๒ อย่าง ดังนี้

๑. สมมุติสัจจะ จริงโดยสมมุติ คือ ความจริงโดยรับรู้หรือรับรองร่วมกันจากความกำหนดแต่งตั้งขึ้นก็ดี จากความรับรู้หรือรับรองโดยประการอื่นก็ดี เช่น เป็นบิดามารดา ก็ยอมรับว่าเป็นบิดามารดาจริง เป็นภิกษุ เป็นสามเณร เป็นอุบาสก อุบาสิกา ก็เป็นสมมุติสัจจะ แต่ละคนแต่ละภาวะ ต่างก็มีหน้าที่ๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติ ตามฐานะและภาวะของตน ทั้งนี้ ก็เพื่อรักษาสมมุติสัจจะ ที่รับรองนับถือกันให้สืบเนื่องต่อไป และก็นับว่าเป็นผลดีแก่มวลมนุษยชาติ เพราะสามารถโยงใยให้เกิดการปฏิการคุณ คือการตอบบุญแทนคุณ แสดงกตัญญูกตเวทิตาธรรมให้ปรากฏเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน โดยนัยตรงกันข้าม หากไม่มีการยอมรับนับถือในสมมุติสัจจะ ทั้งไม่มีการรักษาสัจจะให้ดำรงอยู่คงอยู่คู่โลกต่อไป อย่างที่บางลัทธิได้ประกาศเชิญชวนให้เลิกละการตอบบุญแทนคุณแก่บิดามารดา ไม่ให้เคารพครูอาจารย์ โดยให้เหตุผลว่า ผู้ให้เกิด ก็เป็นเพียงธรรมดาหรือธรรมชาติ ของมนุษย์ มีการสืบพันธุ์และเลี้ยงดู ไม่แตกต่างจากสัตว์เดียรัจฉาน ครูอาจารย์ก็สอนด้วยหวังผลตอบแทนและเป็นอาชีพของตนเอง จึงไม่มีบุญคุณอะไรที่จะต้องตอบแทน เมื่อเป็นเช่นนี้ ผลร้ายที่น่ากลัวก็จะเกิดแก่มวลมนุษยชาติชนิดไม่มีที่สิ้นสุด

๒. ปรมัตถสัจจะ จริงโดยปรมัตถ์ คือเป็นความจริงแท้ๆ ใครจะรับรองหรือไม่รับรอง ใครจะรู้หรือไม่รู้ ใครจะกำหนดแต่ง

ตั้งหรือไม่กำหนดแต่งตั้ง ก็เป็นความจริงอยู่นั่นเอง เช่นอย่างพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีลักษณะที่สำคัญอยู่ ๓ อย่าง คือ

๑. วิชฺชามานตา พระธรรมมีอยู่จริง

๒. ปริสุทฺธตา พระธรรมบริสุทธิ์จริง

๓. ปทีปตา พระธรรมดุจประทีปส่องทางได้จริง

ยกตัวอย่าง เช่น **อนิจฺจตา** ความไม่เที่ยง **ทุกฺขตา** ความเป็นทุกข์ทนได้ยาก **อนตฺตตา** ความเป็นของไม่ใช่ตน ก็ยังเป็นความจริงอยู่ตลอดเวลา ในอดีต เป็นอย่างไร ในปัจจุบันที่เห็นอยู่ในบัดนี้ ก็ยังเหมือนเดิม แม้ที่จักมีในอนาคต ก็ยังทรงความจริงอยู่อย่างนี้ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไปได้ นี่คือ ปรมัตถสัจจะ จริงโดยปรมัตถ์ ความจริงอย่างนี้ก็ทรงสอนให้รักษาไว้คือให้พิจารณาให้รู้ถึงสัจจะที่เป็นตัวความจริงแท้ๆ แต่ผู้ที่จะพิจารณาให้รู้ได้ ก็ต้องใช้ปัญญาที่ได้ศึกษาอบรมมา เช่น เรื่องทุกข์เพราะการพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รัก ที่ชอบใจทั้งหลายทั้งปวงไป ซึ่งเรื่องดังกล่าวเกิดขึ้นให้เห็นเป็นประจักษ์อยู่ทุกวัน และวันหนึ่งอาจเกิดขึ้นหลายครั้งด้วย คนส่วนมากเคยประสบพบเห็นแต่ถ้าเห็นแล้วไม่ใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ไม่ปลงธรรมสังเวชก็จะเกิดผลร้ายแก่ตนเอง คือจะได้รับทุกข์อย่างแสนสาหัส เพราะไม่อาจทำใจได้ ในเมื่อความวิบัติมาถึงตน และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับตน โทษที่ไม่ยอมรับ ปรมัตถสัจจะ ส่วนผู้ที่ยอมรับนับถือปรมัตถสัจจะด้วยการพินิจพิจารณาด้วยปัญญา ย่อมเป็นผู้มีทุกข์น้อย หรืออาจไม่มีทุกข์เลย เพราะรู้เห็นตามความเป็นจริง

ข้อ ๓ จาคะ แปลว่า **ความเสียสละ** ได้แก่สละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ โดยตรง ก็คืออารมณ์และกิเลสที่เป็นเหตุให้เสียสัจจะ ทำลายสัจจะที่ตั้งไว้ให้สูญเสียไป ซึ่งมีอยู่อย่างมากมาย ยกตัวอย่างให้เห็น เช่น

ความเกียจคร้าน ความท้อแท้ ความมักเล่นมักเที่ยว หากเกิดขึ้นแก่นักเรียน นักศึกษา เมื่อสละไม่ได้ ก็ทำให้เรียนไม่จบ

ความเป็นคนเห็นแก่ได้ ละโมบโลภมาก ไม่มียางอายไม่กลัวต่อบาปทุจริต เกิดขึ้นแก่ข้าราชการ เมื่อสละไม่ได้ ก็ทำให้เสียคน เสียตำแหน่งหน้าที่ เมื่อถูกจับได้

ความมักมากในกามคุณ มั่วสุมในกามโลกีย์ ไม่รู้จักอิ่มเป็นทาสของกิเลสตัณหา เมื่อสละไม่ได้ ก็ทำให้ละเมิดศีลข้อที่ ๓ หากเป็นภรรยาสามี ก็ทำให้เสียสัจจะที่เคยให้แก่กัน กลับกลายเป็นศัตรูคู่ล้างคู่ผลาญกันได้

ความเห็นแก่อามิส ติดในลาภสักการะ มุ่งยศถาบรรดาศักดิ์ หากเกิดแก่พระสงฆ์ เมื่อสละไม่ได้ ก็ทำให้ความเป็นพระไม่สมบูรณ์ ยังออกจากโลกไม่ได้ ต่ำสุดอาจถึงสละสมณเพศไปเป็นฆราวาสผู้ครองเรือน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

จาคะ ความเสียสละ ที่เน้นถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวข้องกับชีวิตของทุกคนในแต่ละวัน สามารถมองเห็นได้ง่าย เช่น โลภะ ความโลภเกิดขึ้น มุ่งแต่จะได้ถ่ายเดียว ขอให้ได้ก็พอ จะด้วยการทุจริต คดโกง ฉ้อฉล ลักขโมย ปล้นสะดม เป็นต้น เอาทั้งนั้น หากสละไม่ได้ ปล่อยให้เป็นไปตามโลภะกำหนด ก็เกิด

โทษและอันตรายนานาประการ แต่คนส่วนมากยังสละได้ โดยมองเห็นทรัพย์ของคนอื่น ซึ่งมิใช่ของตนเอง ก็พอปล่อยวาง หรือสละโลภะนั้นได้ โดยใช้ปัญญาและสัจจะ คือรู้กับจริง เป็นคุณธรรมช่วยต้านทานป้องกัน ไม่ให้ละเมิดฝ่าฝืนไปได้ ตรงกันข้าม ก็ฝึกบำเพ็ญทาน การแบ่งปัน วัตถุสิ่งของๆ ตนให้แก่คนอื่น ด้วยหวังบูชาสงเคราะห์ และอนุเคราะห์ ตามสมควร

โทสะ ความประทุษร้าย โดยความคือประทุษร้ายจิตใจตนเองก่อน ทำให้จิตใจเร่าร้อน ขุ่นมัว ทำให้ไม่ยินดีในการทำความดี เมื่อสละไม่ได้ ก็จะประทุษร้ายคนอื่น สิ่งอื่นให้ได้รับความทุกข์ทรมาน ให้ถึงความวิบัติฉิบหายไปได้ การอบรมจิตให้มีเมตตา ให้เห็นหัวอกเขา หัวอกเรา มีความปรารถนาไม่แตกต่างกัน เกลียดทุกข์ รักสุข หวงแหนชีวิตเหมือนกัน จึงควรฝึกแผ่เมตตาในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง จะทำให้จิตชื่นฉ่ำอยู่กับเมตตา มีใบหน้าที่แจ่มใสไร้ทุกข์ มีความสุขตลอดไป

โมหะ ความหลง โดยความ คือหลงไม่รู้จริง รู้ผิด เห็นผิด และปฏิบัติผิด ไม่เป็นไปตามทำนองคลองธรรม นับเป็นข้าศึกต่อ ปัญญา สัจจะ และจาคะที่กล่าวถึงข้างต้นอย่างแท้จริง เมื่อเกิดขึ้นที่ใจ หากสละไม่ได้ ก็ทำให้จิตใจมืดบอด มองเห็นความจริงไม่ได้ แม้ข้าศึกอันตรายที่อยู่รอบข้างใกล้ตัว ก็ไม่สามารถมองเห็นได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ได้รับความวิบัติโดยถ่ายเดียว วิธีสละโมหะ ก็คือสร้างปัญญาให้มีแสงสว่างสาดส่องได้ทั่วถึง ด้วยการศึกษาอบรมเป็นต้นดังที่กล่าวมาแล้ว เมื่อมีแสงสว่างเกิดขึ้น

ความมืดก็หายไป เช่น เดียวกัน ปัญญาเกิดขึ้นเมื่อใด โมหะก็ดับไปเมื่อนั้น

ข้อ ๔ อุปสมะ ความสงบใจ โดยตรงคือสงบจาก โลภะ โทสะ และโมหะ ๓ ประการ ดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งเป็นข้าศึกแห่งความสงบใจ ขอให้พิจารณาโดยนัยเป็นปุคลาธิษฐานก่อน ศาลาการเปรียญหลังนี้ จัดเป็นที่แสดงธรรม มีแสงสว่างรอบด้าน ไม่มืดมัว มีความมั่นคงถาวรมั่นใจได้ ปลอดภัยจากสัตว์หรือบุคคลที่มุ่งจะทำลาย แต่ยังขาดอีกอย่างหนึ่ง คือความสงบ ที่มีความจำเป็นต่อการฟังธรรมและการปฏิบัติธรรม หากเกิดความไม่สงบขึ้น มีเสียงพูดคุยกันดังลั่น มีเสียงร้องเพลง มีเสียงดนตรี มีการชกต่อยกัน การแสดงธรรมก็ดำเนินต่อไปไม่ได้ เช่นเดียวกัน เมื่อไม่มีความสงบใจก็ยากที่จะสละได้ ก็จะต้องเผลอปัญญา จะต้องทิ้งสัจจะที่ตนควรจะรักษาไว้ มีเหตุผลเกี่ยวโยงถึงกันดุจสายโซ่ ดังนี้

วิธีปฏิบัติที่จะให้เกิดอุปสมะ ความสงบใจ ย่อมมีวิธีที่หลากหลาย วิธีหนึ่ง คือการบำเพ็ญอยู่ในศีล สมาธิปัญญา ที่เรียกว่าไตรสิกขา ให้จิตแนบแน่นมั่นคงอยู่ในศีล อย่างต่ำตั้งแต่ศีล ๕ ขึ้นไป ให้ศีลเป็นที่พักพิงของจิตใจเป็นอันดับแรก ศึกษาและปฏิบัติอยู่ในสมาธิ ให้มีจิตตั้งมั่น ไม่กระสับกระส่ายไม่ฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์ต่างๆ ที่มายั่วยุ เป็นอันดับที่ ๒ หมั่นพิจารณาศึกษาอบรมให้เกิดปัญญา เพื่อจะได้รู้เห็นตามความเป็นจริงในสิ่งต่างๆ ฝึกหัดปล่อยวางไม่ยึดมั่น ถือมั่นในธรรมทั้งปวง ทั้งที่เป็น

เบญจขันธ์ ทั้งที่เป็นอารมณ์ทั้งที่เป็นกิเลส ซึ่งล้วนเป็นข้าศึกต่อความสงบแห่งใจทั้งสิ้น หากปฏิบัติได้ดังนี้ ก็เป็นการปฏิบัติที่ถูกทาง จะทำให้เกิด อุปสมะ คือความสงบใจได้ สิ่งที่เป็นข้าศึกก็ถูกกำจัดไป

โดยนัยดังที่ได้แสดงมา ชี้ให้เห็นว่า อธิษฐานธรรม ๔ ประการ ควรศึกษาและปฏิบัติให้เกิดผล ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูงสุดตั้งแต่บัดนี้ทีเดียว ไม่ควรลังเลสงสัยโดยคิดว่า จะทำให้เกิดความลำบากและจะไม่เกิดผล ทุกอย่างย่อมมีมาแต่เหตุผลจึงเกิดขึ้นได้ ควรเริ่มต้นสร้างปัญญา ไม่ประมาท ไม่ดูหมิ่นดูแคลนปัญญา ด้วยการศึกษา การฟัง การอ่าน จดจำ ใคร่ครวญพินิจพิจารณาหาเหตุผล ลงมือปฏิบัติให้เกิดความรู้ ความชำนาญสั่งสมประสบการณ์ให้มีมากขึ้น รักษาสัจจะคือ ความจริงใจ ให้ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวคลอนแคลน ไม่ให้วิปริตคลาดเคลื่อน พอกพูนจาคะ คือการสละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความสงบของใจ ศึกษาและปฏิบัติในศีล สมาธิและปัญญา เพื่อให้เกิดอุปสมะคือความสงบอันเป็นยอดปรารถนาของสาธุชนทั่วไป ดังนัยพระบาลีว่า นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ สุขที่ยิ่งกว่าความสงบไม่มี เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล ทั้งแก่ตนเอง ทั้งแก่ผู้อื่น จักได้รับความสุขที่มั่นคงถาวรเป็นนิจ นิรันดร์ตลอดไป

งามหมู่ไม้ พันธุ์ใหญ่ ในไพรสณฑ์
มีหมากผล อ่อนแก่ แผ่ไพศาล
ยืนหยัดอยู่ ชูชื่น ยิ่งยืนนาน
ช่วยก่อการ สืบพันธุ์ อย่างมั่นคง

"สุเมโธเทศนา"

เปรียบให้เห็น	ผู้นำพา	เจ้าอาวาส
ผู้เป็นปราชญ์	เป็นครู	ในหมู่สงฆ์
ผู้มีคุณ	ทรงธรรม	เกียรติดำรง
แม้นชีพปลง	ยังมีอยู่	ผู้สืบแทน
สืบสายพันธุ์	บุพการี	นั่นมีค่า
พระคุณกว่า	ดาษดื่น	นับหมื่นแสน
กตัญญูฯ	ควรนำพา	อย่าดูแคลน
ต้องทดแทน	สืบไป	อย่างไม้งาม

รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในอธิษฐานธรรมกถาว่าด้วย ธรรมะ ที่พึงตั้งไว้ในใจ สมควรแก่กาลสมัย จึงยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๔
เวลา ๑๐.๐๐ น.





พระธรรมเทศนา

เรื่อง "สิรินธรกถา"

พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ ป.ธ. ๙)
วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น
แสดง ณ วัดสุทธจินดา พระอารามหลวง นครราชสีมา
วันพฤหัสบดี ที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

สิริ โภคานมาสโยติ

บัดนี้ จักถวายพระธรรมเทศนาในสิรินธรกถา ว่าด้วยคุณธรรมแห่งบุคคลผู้ทรงไว้ ซึ่งสิริคือมิ่งขวัญ อันก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองได้รับสันติสุข เพื่อประดับปัญญาบารมี โดยสมควรแก่การบำเพ็ญกุศล ฉลองอายุวัฒนมงคล ครบรอบ ๘๗ ปี พระเดชพระคุณ พระธรรมโสภณ (โกศล สิรินธโร โพธิ์งาม ป.ธ. ๔ น.ธ. เอก) เจ้าอาวาสวัดสุทธจินดา พระอารามหลวง และที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๘ (ธรรมยุต) ที่บรรดาเหล่า ศิษยานุศิษย์ทั้งฝ่ายบรรพชิต ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ และสาธุชนชาวจังหวัดนครราชสีมา ได้มีจิตศรัทธาเป็นสมานฉันท์ ร่วมกันดำเนินการ

จัดงานครั้งสำคัญนี้ เช่นทุกปีที่ผ่านมา โดยกำหนดเอาวันที่ ๓๐ มิถุนายน ในแต่ละปีโดยสุริยคติกาล เป็นมงคลวารแห่งการแสดงกตัญญูกตเวทิตาธรรม คารวธรรม และอปจายนธรรม เป็นต้น ให้เป็นที่ประจักษ์แก่บุพการีชนผู้มีพระคุณต่อตน จักได้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่สาธุชนผู้ดำรงตนอยู่ในภูมิธรรม อันเป็นพื้นฐานสำคัญของชีวิต เพื่อประกอบกิจอันเป็นส่วนปฏิการคุณให้สืบสานมั่นคงต่อไปตลอดกาลนาน

พระเดชพระคุณ พระธรรมโสภณ ว่าโดยชาติภูมิแล้ว ถือกำเนิดเกิดขึ้นที่บ้านระเวียง หมู่ ๑๔ ตำบลเบิด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๖๗ ได้บรรพชาเป็นสามเณรขณะอายุได้ ๑๕ ปี ณ วัดสุทธจินดา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา พระเดชพระคุณ พระโพธิวงศาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาดี ญาณาสโย เป็นพระอาจารย์ผู้ให้สรณะและศีล ตรงกับวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๓

ขณะบรรพชาได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรม ทั้งแผนกบาลีควบคู่กันไป สามารถสอบได้นักธรรมชั้นเอกและเปรียญธรรม ๔ ประโยค ภายในเวลาเพียง ๕ ปี ติดต่อกัน ต่อมาวันที่ ๒ มกราคม ๒๔๘๙ ได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ วัดสุทธจินดา โดยมีพระเดชพระคุณ พระโพธิวงศาจารย์ (สังข์ทอง นาควโร) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาดี ญาณาสโย เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระศรีธรรมวงศาจารย์ (จันทร์ เกสโร) เป็นพระอนุสาวนาจารย์

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๘๙-๒๔๙๐ ได้เดินทางเข้ากรุงเทพฯ ไปศึกษาอบรมนักเรียนครูและนักเรียนการปกครอง สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นการจุดประกายเบื้องต้นแห่งชีวิต ให้พบแสงสว่างนำทางสู่ความเจริญรุ่งเรือง ได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ ทำให้มีบทบาทด้านการบริหารคณะสงฆ์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

พระเดชพระคุณ พระธรรมโสภณ ได้ดำเนินชีวิตตามขั้นตอนมาโดยลำดับ นับจากการบริหารตน บริหารคนและบริหารงานอย่างมีระบบ เริ่มปฏิบัติศาสนกิจเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม เป็นกรรมการตรวจธรรมประโยคธรรมสนามหลวง เป็นเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา (ธรรมยุต) เป็นเจ้าคณะอำเภอเมืองและสีคิ้ว (ธรรมยุต) เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุทธจินดา เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา (ธรรมยุต) เป็นเจ้าอาวาสวัดสุทธจินดา เป็นรองเจ้าคณะภาค ๑๐ (ธรรมยุต) เป็นรองเจ้าคณะภาค ๑๑ (ธรรมยุต) และเมื่อถึงปีพุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ๘ (ธรรมยุต) สวนหน้าที่อื่นๆ เช่น ปฏิบัติหน้าที่พระอุปัชฌาย์มาตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๑๔ นับถึงปัจจุบันเป็นเวลายาวนานถึง ๔๑ ปี มีกุลบุตรลูกหลานได้รับการบรรพชาและอุปสมบทหลายพันคน เป็นกรรมการเถรสมาคมธรรมยุต เป็นรองประธานกรรมการบริหารคณะสงฆ์ธรรมยุตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นองค์อุปถัมภ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศูนย์การศึกษาโคราช โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระเดชพระคุณฯ ได้ปฏิบัติศาสนกิจและบริหาร

การพระศาสนา ในตำแหน่งหน้าที่เจ้าอาวาสวัดสุทธจินดา ให้เจริญรุดหน้ามาโดยลำดับ ทำให้วัดมีระเบียบทั้งด้านแบบแปลนแผนผัง มีระเบียบกติกาบริหารพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัด รวมไปถึงศรัทธาสาธุชนผู้มาอบรมศึกษาปฏิบัติธรรมได้รับความสะดวกสบายมากขึ้น วัดมีความสะอาดร่มรื่น สงบร่มเย็น ตามควรแก่วัดอยู่ในเขตชุนชนที่หนาแน่น สนองตอบความต้องการของผู้ใฝ่บุญใฝ่กุศลได้ดีวัดหนึ่ง ในเขตเทศบาลนครราชสีมา ที่เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจน เช่นการส่งเสริมการศึกษา ตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับอุดมศึกษาได้พัฒนาส่งเสริม สนับสนุนให้ก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้นไป อาคารเฉลิมพระเกียรติ โรงเรียนวัดสุทธจินดา นับเป็นอาคารที่เชิดหน้าชูตาและใช้ประโยชน์เป็นอเนกประสงค์ได้อย่างกว้างขวาง นอกจากอาคารหอประชุมที่สร้างขึ้นก่อนหน้านั้น

พระเดชพระคุณ พระธรรมโสภณ จึงเป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ด้วยอายุพรรษาและสง่างามด้วยศีลสุตาทิคุณที่ทุกฝ่ายยอมรับ สามารถถวายความเคารพบูชาด้วยความศรัทธาและมั่นใจยิ่ง ทำให้คณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมาและคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมไปถึงคณะสงฆ์ธรรมยุตทั้งประเทศ ได้รับความชื่นชมเบิกบานใจไม่น้อย ที่ได้มีพระเถระผู้ใหญ่ผู้สูงวัยทั้งมีวิสัยทัศน์ที่ยาวไกล ทันต่อเหตุการณ์บ้านเมืองเช่นที่ทุกคนได้รู้ได้เห็นด้วยตนเองทุกประการ

ด้วยเหตุนี้ พระเดชพระคุณฯ จึงถึงความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงดำรงเป็นศาสนทายาทผู้ประกาศศาสนา มีความสง่างามใน

ท่ามกลางเหล่าพระสงฆ์ ผู้สืบอริยวงศ์แห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สมด้วยพระราชทินนามที่ได้รับ "พระธรรมโสภณ" แปลว่า พระสงฆ์ผู้สง่างามด้วยพระธรรม ทั้งนี้ ก็เนื่องจากได้สั่งสมคุณงามความดีที่เรียกว่า "บุญบารมี" ไว้มากทั้งในอดีต ทั้งในปัจจุบัน ตรงตามฉายานามที่ได้รับว่า "สิรินฺธโร" แปลว่า ผู้ทรงไว้ซึ่งสิริ อันหมายถึงบุญกุศลที่เป็นเครื่องบันดลให้ เป็นไปตามปณิธานที่ได้ตั้งไว้แต่เบื้องต้น ดังพุทธนิพนธ์ภาษิตที่ได้ยกขึ้นเป็นอุเทศว่า สิริ โภคานมาสโย แปลว่า สิริเป็นที่อาศัยแห่งโภคทรัพย์ดังนี้

สิริ หรือ **ศรี** หมายถึงมิ่งขวัญ ความรุ่งเรือง, ความสว่างสุกใส ความสวยสดงดงาม ความมีโชคลาภ โดยตรงหมายถึงบุญกุศลที่เคยทำไว้และกลายเป็นมิ่งขวัญประจำตัวผู้ทำ มิ่งขวัญนั้นมีอำนาจมีพลังสามารถดึงดูดโชคลาภและความเจริญรุ่งเรืองมาให้แก่ผู้นั้นอย่างไม่รู้จบสิ้น

คำว่า **โภคทรัพย์** หมายถึง ทรัพย์สมบัติ ที่เป็นวัตถุเครื่องให้สอย โดยตรงคือ ปัจจัย ๔ รวมไปถึง ธนทรัพย์ สำหรับให้แลกเปลี่ยนซื้อขาย ประดับตกแต่งให้เกิดความปลื้มใจเป็นต้นได้ทั้งรวมไปถึงทรัพย์ภายใน อันหมายถึง อริยทรัพย์ ที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ธรรมโภคะ ซึ่งเป็นคุณสมบัติทางจิตใจ ดังที่ปรากฏอยู่โดยทั่วไป เช่น บทว่า ปุญฺญสิริ มิ่งขวัญคือบุญ ธมฺมสิริ มิ่งขวัญคือธรรม ปญฺญาสิริ มิ่งขวัญคือปัญญา โดยมีอรรถาธิบายพอเป็นแนวทาง ดังนี้

ปุญฺญสิริ มิ่งขวัญ คือบุญ บุญเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นในจิต แล้วชำระจิตให้สะอาดผ่องแผ้ว นี่จัดเป็นบุญ แต่จะเกิดบุญก็ต้องอาศัยเหตุ ทั้งที่เป็นวัตถุธรรม ทั้งที่เป็นนามธรรม เกิดขึ้นทางกาย เกิดขึ้นทางวาจา เกิดขึ้นทางใจ เช่น การบริจาคทานได้แก่การให้วัตถุสิ่งของเงินทอง ข้าว น้ำ เป็นต้น แก่คนที่ควรให้ ให้แก่บิดามารดา พระภิกษุสามเณร เพื่อบูชาคุณ ให้แก่เพื่อนสนิทมิตรสหาย เพื่อผูกสัมพันธไมตรี ให้แก่ผู้ตกทุกข์ได้ยากอัตคัดขัดสน ขาดแคลน ปัจจัย ๔ หรือผู้ประสบเคราะห์กรรมที่ร้ายแรง เช่น อุทกภัย วาตภัย และภัยพิบัติอื่นๆ ด้วยจิตมุ่งอนุเคราะห์ซึ่งเกิดจากกรุณาธรรมเป็นหลักสำคัญ การทำบุญชนิดให้ทานนี้ทำกันอยู่โดยมาก เมื่อมีสิ่งของที่ควรให้ประกอบกับมีศรัทธาไม่มีความตระหนี่คอยขวางกั้น ผู้รับก็พร้อมที่จะรับ ก็ทำได้ทันที การทำบุญชนิดนี้ มุ่งให้คนอื่นได้รับประโยชน์จากสิ่งของที่ให้ไปแล้วจะโดยระยะสั้น หรือระยะยาวก็ตาม อานิสงส์ที่จะย้อนตอบสนองแก่ผู้ให้ คือจิตใจสะอาด ปราศจากความโลภไม่มีความตระหนี่ ไม่เห็นแก่ตัว อัตตาตัวตนลดลง สุดท้ายจะมีแต่เอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน ไม่ฉ้อไม่โกงไม่หลอกลวง สังคมของคนมีน้ำใจจะเข้ามาแทนที่ บ้านเมืองจะสงบร่มเย็นเป็นสุข สิ่งที่เราเรียกว่าบุญ และตัวบุญ ก็จะปรากฏชัดแก่ทุกคน โดยไม่ต้องไปเที่ยวตามหาตัวบุญ

บุญในระดับศีล คือการสำรวมระวังไม่ให้มีการทำชั่วทางกาย ที่เรียกกายทุจริต ไม่ให้พูดชั่วทางวาจา ที่เรียกว่าวจีทุจริต พฤติกรรมที่ออกมาจากกายกับวาจา หากไม่รักษาศีลก็จะปรากฏ

ไปในทางเสียหาย เช่น เบียดเบียน ทำลายชีวิต ลักขโมย ปล้นจี้ ข่มขืน พูดเท็จ เป็นต้น แต่เมื่อสำรวมระวังใจไม่ให้ไหลไปตามอารมณ์ฝ่ายต่ำ ตอกย้ำแต่สิ่งที่ดีงามเข้าไว้ในใจ ให้ใจชอบพอในการทำความดี อย่าให้เกลียดความดี ให้โอกาสคนดีได้ทำประโยชน์เพื่อสังคมส่วนรวมให้มากขึ้น จุดประสงค์ของการรักษาศีล ก็เพื่อรักษาผลประโยชน์ของทุกฝ่าย ไม่ว่าฝ่ายตน หรือฝ่ายคนอื่น ให้ได้รับการรักษาคุ้มครองป้องกัน ให้ชีวิตทรัพย์สินอยู่รอดปลอดภัย ไม่มีภัยไม่มีเวร อยู่ร่วมกันได้อย่างเอื้ออาทร ไม่ต้องหวาดระแวงแคลงใจต่อกันและกัน ข้อสำคัญส่วนหนึ่งที่ควรทราบ ศีลรักษาคุ้มครองได้เฉพาะกายกับวาจาก็จริง แต่อย่าลืมว่าต้องมีจิตเจตนาเข้าใจในเรื่องศีลอย่างถูกต้อง จึงจะเป็นศีลได้ตามประสงค์ ศีลจริงๆ แล้ว ไม่จำเป็นต้องมีข้อ มีสิกขาบท อย่างที่เราเข้าใจและสมาทานกัน เพียงแต่ตั้งจิตเจตนาไม่ให้ล่วงละเมิดออกไปทางกายทางวาจา ตั้งสติสำรวมจิตให้มั่นคง งดทำชั่ว งดพูดชั่วได้ ก็เป็นตัวศีลขึ้นมาแล้ว

บุญในระดับศีลนี้ มีความละเอียดขึ้นมาในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังสามารถมองเห็นอานิสงส์ ที่ได้รับจากการรักษาจิตใจจะมีความแช่มชื่นเบิกบาน ไม่มีวิปฏิสารทางใจ เวรภัยไม่เกิดขึ้น มีแต่ความสงบร่มเย็น หากได้เพิ่มเมตตาธรรมเข้าไปสนับสนุนด้วยแล้ว ยิ่งมองเห็นตัวบุญในระดับนี้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

บุญในระดับภาวนา เป็นบุญสูงขึ้น ในระดับนี้ไม่ต้องมีวัตถุสิ่งของ ไม่ต้องใช้เงินใช้ทอง ไม่ต้องซื้อหา หรือหยิบยืมมาลงทุน เพราะทุกอย่างมีพร้อมอยู่ในตัวแต่ละคนแล้ว โดยทุกคนต้องลงมือ

ทำ ลงมือปฏิบัติ ฝึกหัดอบรมให้มีขึ้น ให้เจริญขึ้นในตน เช่น ปลูกตัวเมตตาตัวกรุณา ให้เจริญงอกงามในจิตใจ ส่วนไหนที่จะต้องลด ละ เลิก บรรเทา ขัดเกลา ชำระล้าง ก็ต้องรีบจัดการ เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง จะปล่อยให้พอกพูนท่วมทับจิตใจไม่ได้ ต้องใช้อุบายวิธีที่ชาญฉลาด ที่เรียกว่าใช้ปัญญา เข้าไปพิจารณาหาทางแก้ไข เช่นเดียวกับการกำจัดความมืด ต้องใช้แสงสว่างให้เพียงพอ ความมือมิดจะหายไปได้ฉะนั้น

บุญในระดับนี้ แม้จะมีทุนพร้อมอยู่แล้วในตัว แต่ก็ไม่ยินดีที่จะนำออกมาใช้ เพราะมีกิเลสตัวใหญ่คอยบังคับบัญชาอยู่เบื้องหลัง นั่นคือ โมหะ ทำให้จิตใจ อ่อนล้าเหนื่อยแรง และทำให้เกิดความมืดบอด มองเห็นความจริงไม่ได้ไม่ถูกต้อง ชอบปฏิเสธการทำความดี มีจิตใจอ่อนไหวง่าย ไม่มีเหตุผล จึงควรปลูกฝัง สร้างปัญญาให้เกิดขึ้น เพื่อจะเป็นดวงประทีปใหญ่มีแรงไฟที่สามารถส่องสว่างไปได้กว้างไกลทั่วถึง จะได้รู้เห็นตามความเป็นจริง ไม่ต้องลุ่มหลงเดินทางผิดอย่างที่เคยเป็นมาอีกต่อไป

ธรรมสิริ มิ่งขวัญคือ ธรรมะ ได้แก่คุณธรรมที่เป็นความดี ความถูกต้อง ที่ได้สั่งสมไว้ในตนจนเป็นคุณที่นอนแนบสนิทในหัวใจ ที่สามารถใช้ให้เกิดประโยชน์ตามที่ปรารถนา เฉพาะในที่นี้ขอนำมาแสดงเป็นคุณบท ๒ ประการ ได้แก่ ขันติ และเมตตา ได้ในบาลีภาษาว่า ขนฺติเมตฺโตทกํ แปลว่า น้ำคือขันติ และเมตตา

ขันติ ความอดกลั้น ความอดทน ได้แก่อดกลั้น อดทนต่อความลำบากตรากตรำในเวลาทำการงาน ไม่พรั่นพรึง ต่อความหนาวความร้อน มุ่งทำประโยชน์ให้ได้มากที่สุด และจนสำเร็จตาม

ต้องการ อดทนต่อความลำบากเวลาเกิดทุกขเวทนาอันกล้าแข็ง เพราะความเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่แสดงอาการทุรนทุรายจนเกินไป สามารถยับยั้งด้วยมีสติสัมปชัญญะในเวลาอันคับขัน อดทนต่อคำพูดเหยียดหยาม ลบหลู่ดูหมิ่นจากบุคคลอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่มีอำนาจวาสนาต่ำกว่าตน ทนรับฟังได้ไม่แสดงอาการใดๆ โต้ตอบ มีสติปัญญารู้เท่าทัน ไม่พลั้งเผลอทำ และพูดอะไรที่จักเป็นผลเสียหายแก่ตน และคนที่เกี่ยวข้อง

ขันติเป็นคุณธรรมที่ช่วยให้จิตมีความเข้มแข็งไม่อ่อนแอ มีความสามารถสูง ผู้ที่อบรมจิตได้ที่แล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่หวั่นไหว สามารถป้องกันภัย แก่ตนได้อย่างดียิ่ง

เมตตา แปลว่าคุณสมบัติเป็นเหตุสนิทสนม ได้แก่มีความรัก มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เป็นความรู้สึกที่เป็นมิตร ความมีไมตรีไม่มุ่งร้ายต่อกัน

เมตตาเป็นภาวะของจิตที่ไม่มีความกริ้วโกรธ เป็นคุณธรรมสำหรับผู้ใหญ่ทุกคน ที่จะต้องแสดงออกให้เห็น ให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา หรือให้บุตรธิดาได้รับอานิสงส์ คือความแช่มชื่นเบิกบาน ความอบอุ่นใจเมื่อได้อยู่ใกล้ชิด

เมตตาธรรมนี่เอง ที่เป็นธรรมะช่วยเหลือให้มวลมนุษย์ และสัตว์ ซึ่งอุบัติขึ้นมามีชีวิต และเจริญเติบโตดำรงตนอยู่ได้เป็นอันดับแรก จะเห็นได้จากบิดามารดาที่แผ่เมตตาจิตไปยังบุตรธิดาของตน แม้ขณะที่ยังอยู่ในครรภ์ ในบรรดาสัตว์เดียรัจฉานที่แสดงออกถึงความมีเมตตาในลูกของตน ก็ยังปรากฏให้เห็นอยู่ในที่ทั่วไป สม

ด้วยนัยธรรมภาษิต ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงนิพนธ์ไว้ว่า **โลโกปตฺถมฺภิกา เมตฺตา เมตตาเป็นธรรมค้ำจุนโลก**

การแสดงออกซึ่งเมตตาธรรม เป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคนควรกระทำ โดยปรารภถึงตนเองก่อน คนทุกคนรักตัวกลัวตาย หวงแหนชีวิต เป็นห่วงสมบัติ มีความรัก และปกป้องช่วยเหลือหมู่ชนที่มีความสัมพันธ์กับตนด้วยชีวิต หัวอกเขาหัวอกเราไม่มีอะไรแตกต่างกันเลย จึงควรสร้างเมตตาธรรมอันล้ำลึกลงไว้ในห้วงหัวใจ เพื่อผลประโยชน์ที่ดีมีคุณร่วมกันตลอดไป

ขันติ และ**เมตตา** คุณธรรมสำคัญคู่นี้ ท่านเปรียบไว้เหมือนกับน้ำ ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทภาคที่หนึ่ง ความว่า ผู้ประสงค์จะล้างภาชนะให้สะอาดปราศจากกลิ่นเหม็น ถ้าใช้น้ำสกปรกชำระล้าง แทนที่ภาชนะจะสะอาดปราศจากกลิ่นเหม็น กลับเพิ่มความสกปรกเลอะเทอะเข้าไปอีก กลิ่นเหม็นก็ยิ่งทวีคูณมากขึ้น ต่อเมื่อใช้น้ำสะอาดชำระล้างภาชนะ จึงจะทำให้ภาชนะสะอาดหมดจด กลิ่นเหม็นก็จะหายไป สามารถนำไปใช้ประโยชน์ตามที่ปรารถนาได้ฉันใด ผู้ที่ประสงค์จะไม่ก่อกรรมสร้างเวร แต่ยังมีการโต้ตอบด้วยกาย วาจา เพราะมีจิตอาฆาตมุ่งร้ายอยู่ การระงับดับเวรก็ไม่สามารถสงบลงได้ มีแต่จะทวีความรุนแรงมากขึ้นไม่มีวันสิ้นสุด ผู้ที่ฉลาด ประสงค์จะระงับดับเวรให้สงบลงโดยสันติ ก็ต้องใช้ขันติความอดทน และเมตตาความปรารถนาดี อันเป็นเสมือนน้ำทิพย์ชโลมใจที่กำลังร้อนรุมอยู่ ให้คลายความร้อน ให้ความร้อนระงับ

ดับลง หยุดการโต้ตอบทุกวิถีทาง ไม่ให้มีการกระทบกระทั่ง เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ ความสงบร่มเย็นเป็นสุขก็เกิดขึ้นได้ฉันนั้น เพราะเวรภัยที่เกิดขึ้นมาจากใจด้วยแรงอาฆาตมุ่งร้าย ได้ถูกทำลายไปด้วยน้ำ คือขันติ และเมตตา อันเป็นคุณสมบัติที่ได้อบรมสั่งสมไว้ในใจอย่างแนบสนิทนั่นเอง

ปัญญาสิริ มิ่งขวัญคือปัญญา ปัญญาคือธรรมชาติที่รู้ทั่วถึง คือรู้ดี รู้ชั่ว รู้อุบายที่จะละความชั่วไปสู่การทำดี ปัญญาเมื่อเกิดขึ้นก็เป็นเครื่องละอารมณ์ และกิเลส ฟอกล้างจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาดไปโดยลำดับ ทำจิตให้ข้ามพ้นห้วงอารมณ์ และกิเลสได้ ให้ข้ามพ้นทุกข์ได้ แต่ปัญญาจะเกิดมีขึ้นได้ ก็ต้องอาศัยการประกอบ คือทำให้เกิดขึ้น ด้วยการศึกษาเล่าเรียน ด้วยการใคร่ครวญพิจารณาหาเหตุผล ด้วยการลงมือปฏิบัติ ให้เกิดความรู้ด้านประสบการณ์ได้สัมผัสเรียนรู้ตามความเป็นจริง ปัญญาในระดับต่ำ ก็ทำให้หายโง่ สามารถนำตนไปสู่ความเจริญได้ แต่ก็ยังไม่ถาวรมั่นคง หากได้พินิจพิจารณาโดยรอบคอบ ความแน่นอนก็ยิ่งเพิ่มขึ้น ถึงขั้นลงมือปฏิบัติ ได้พิสูจน์รู้เห็นตามความเป็นจริงจนเกิดความมั่นใจด้วยตนเองนั่นแหละ จึงเป็นตัวปัญญาที่สามารถมีพลังต่อสู้ เพื่อเอาชัยชนะเหนือศัตรูหมู่มารได้ ในทางศาสนาจึงยกย่องปัญญาโดยอุปมาไว้หลายอย่างเช่น ปัญญาประดุจดังอาวุธ ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก แสงสว่างอื่นเสมอด้วยปัญญาไม่มี ปัญญาเป็นรัตนะ คือเป็นแก้วสารพัดนึกของนรชน ปัญญาเป็นเหมือนประทีปส่องทาง คนจะบริสุทธิ์ได้ก็เพราะปัญญาดังนี้

เพราะฉะนั้น ปัญญาเป็นธรรมสำคัญ ที่ควรปฏิบัติควรทำให้มีอยู่ในตนเป็นประจำ คือให้เป็นตัวรู้อารมณ์ และกิเลสอะไรบังเกิดขึ้นให้รู้ทันที ให้รู้ทุกข์ทันที ให้รู้สมุทัยทันที ให้รู้นิโรธทันที ให้รู้มรรคทันที ก็จะทำให้หลุดพ้นไปได้ ผู้สร้างปัญญาให้เกิดให้เป็นใหญ่เหนือกิเลสได้ ก็จะได้รับความสุขสูงสุดโดยลำดับ

พระเดชพระคุณ พระธรรมโสภณ ผู้มีนามฉายาว่า **สิรินฺธโร** ผู้ทรงไว้ซึ่งสิริคือมิ่งขวัญ โดยตรงได้แก่บุญกุศล คุณความดีที่ได้สั่งสมอบรมมา จนแปรสภาพเป็นมิ่งขวัญมีอำนาจสามารถดลบันดาล ลาภยศ สรรเสริญ สุข และพรธรรมอันประเสริฐให้เป็นไปตามที่มุ่งมาดปรารถนาทั้งนี้ ก็ด้วย ปุญฺญสิริ มิ่งขวัญคือบุญที่เกิดจากทานศีล และภาวนา ประกอบกับการสร้างคุณธรรม ที่เรียกว่า **ธมฺมสิริ** มิ่งขวัญคือธรรม ได้แก่ ขันติ และเมตตา ที่ท่านเปรียบไว้ว่า เป็นดั่งน้ำ ที่ปรับตัวได้ดีเยี่ยม เชื่อมประสานสามัคคีไม่มีคำว่าแตกแยกง่าย เย็นสบายชุ่มฉ่ำ เป็นดุจน้ำทิพย์ที่คอยชโลมใจให้ได้รับความสะอาดหมดจด เย็นสบายหายกังวลไม่ต้องดิ้นกระเสือกกระสน เพราะอำนาจแห่งกิเลสตัณหาใช้ปัญญาประคับประคองตน ให้ดำเนินไปในวิถีทางที่ถูกต้องปลอดภัย ระงับเวรภัย ทำให้จิตใจบริสุทธิ์หมดจดได้ดี แม้บางครั้งบางทีจะประสบปัญหาสุขภาพร่างกาย ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติ มีแก่ มีเจ็บ ให้เกิดทุกขเวทนาค่อนข้างรุนแรง แต่ก็สามารถเยียวยารักษาให้ร่างกายกลับฟื้นคืนมาตามสภาพเดิมได้ตามสมควร จิตใจแม้จะมีความฟุ้งซ่านรวนเรไปบ้าง ก็สามารถปรับเปลี่ยน และปลงใจลงได้ด้วย

เห็นจริงตามหลักธรรม ทั้งนี้ ก็ด้วยสิริอันเป็นมิ่งขวัญ เป็นมงคล ได้ดลบันดาลให้ผ่านพ้นภัยวิกฤตไปได้อย่างน่าพอใจในระดับหนึ่ง นี้คืออานิสงส์แห่งการสร้างบุญบารมี ที่อำนวยประโยชน์ให้เห็นเป็นประจักษ์โดยไม่มีข้อสงสัย

พระไตรรัตน์ โปรดช่วย อำนวยสุข
ช่วยปลอบปลุก คูณค้ำ อำนวยผล
ให้อยู่เย็น เป็นพระสงฆ์ มิ่งมงคล
ดุจดั่งต้น- โพธิ์ศรี ร้อยปีเทอญ

แสดงพระธรรมเทศนาใน สิรินธรกถา ว่าด้วยคุณสมบัติของบุคคลผู้ทรงไว้ซึ่งสิริกล่าวคือมิ่งขวัญพอเป็นแนวทางแห่งการศึกษา และการปฏิบัติธรรมน้อมนำให้เกิดศรัทธาปสาทะตามสมควร พอเหมาะกับเวลาจึงขอสมมุติยุติลงแต่เพียงนี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้





พระธรรมเทศนา

เรื่อง "ภูริปัญญากถา"

โดย พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ ป.ธ. ๙)

วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น

แสดง ณ วัดจันทรสามัคคี หนองคาย

วันอังคาร ที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

โยคา เว ชายเต ภูริ อโยคา ภูริสงฺขโย
เอตํ เทฺวธาปถํ ญตฺวา ภวาย วิภวาย จ
ตถตฺตานํ นิเวเสยฺย ยถา ภูริ ปวฑฺฒตีติ.

บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนา ในภูริปัญญากถา ว่าด้วยปัญญาอันเสมอด้วยแผ่นดิน เพื่อประดับปัญญาบารมีให้สำเร็จประโยชน์ส่วน ธัมมเทสนามัย ธัมมัสสวนมัย และปัตติทานมัย โดยสมควรแก่การบำเพ็ญกุศลปัญญาสตมวาร (ครบ ๕๐ วัน) ถวายแด่พระเดชพระคุณฯ พระเทพบัณฑิต (สมศักดิ์ ภูริปญฺโญ วิเศษสุนทร เปรียญธรรม ๕ ประโยค) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย (ธรรมยุต) และเจ้าอาวาสวัดจันทรสามัคคี ที่คณะสงฆ์จังหวัดหนองคาย (ธรรมยุต) และทายกทายิกาสาธุชนชาวจังหวัดหนองคาย ได้ร่วมเป็นเจ้าภาพ ณ

วันอังคารที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๕๔ ซึ่งกำลังดำเนินไปด้วยดีในขณะนี้ ทั้งนี้ ด้วยความสำนึกในคุณูปการที่พระเดชพระคุณฯ ผู้มรณภาพ ได้สั่งสมอบรมมา ทั้งที่เป็นประโยชน์ส่วนตน ทั้งที่เป็นประโยชน์ส่วนรวม นานัปปการ ที่ปรากฏเป็นส่วนวัตถุธรรม สามารถมองเห็นโดยธรรมดาบ้าง เป็นส่วนนามธรรม สามารถน้อมรำลึกให้รู้ซึ้งโดยทางใจบ้าง นับได้ว่า เจ้าภาพทุกฝ่าย ต่างดำรงมั่นในกตัญญูกตเวทิตาธรรม สมด้วยพระดำรัสที่ตรัสว่า **สปฺปุริโส ภิกฺขเว กตญฺญูกตเวที โหติ** ภิกษุทั้งหลายสัตบุรุษคือคนดี เป็นผู้มีกตัญญูกตเวที ดังนี้

พระเดชพระคุณฯ พระเทพบัณฑิต (สมศักดิ์ ภูริปญฺโญ วิเศษสุนทร) ว่าโดยชาติภูมิแล้ว ถือกำเนิดเกิดที่บ้านเลขที่ ๐๖๖ หมู่ที่ ๖ ตำบลมีชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๕ ตรงกับวันพฤหัสบดี ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๓ ปีมะเมีย เป็นบุตรของนายจันทร์ นางสุก วิเศษสุนทร ได้เข้าสู่การบรรพชาเป็นสามเณร เมื่ออายุ ๑๔ ปี ณ วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ มีพระธรรมไตรโลกาจารย์ ขณะดำรงสมณศักดิ์ ที่พระวิชัยมุนี (รักษ์ เรวโต) วัดศรีเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เป็นพระอุปัชฌาย์ จากนั้นมาอีก ๗ ปี ได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๐๖ ขณะอายุย่างเข้าปีที่ ๒๑ มีพระธรรมไตรโลกาจารย์ ขณะดำรงสมณศักดิ์ ที่พระราชบัณฑิต (รักษ์ เรวโต) เป็นพระอุปัชฌาย์

การศึกษาพระปริยัติธรรม เริ่มมาตั้งแต่ครั้งเป็นสามเณร สอบได้นักธรรมชั้นตรี จนถึงเปรียญ ๔ ประโยค ในสังกัดสำนักศาสนศึกษาวัดจันทรสามัคคี ใช้เวลาทั้งหมดรวม ๑๕ ปี ต่อมาได้ย้ายสำนักเข้าไปอยู่ในสังกัดวัดนรนาถสุนทริการาม เทเวศร์ กรุงเทพมหานคร สามารถสอบได้เปรียญ ๕ ประโยค ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๑

ด้านการบริหารการปกครองคณะสงฆ์เฉพาะส่วนที่สำคัญ เริ่มเป็นเจ้าอาวาสวัดจันทรสามัคคี เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ เป็นเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย (ธรรมยุต) เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๓ และเป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย (ธรรมยุต) เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๕๒

ด้านการศึกษาการเผยแผ่ และการสาธารณสงเคราะห์ ก็ได้บริหารจัดการให้ดำเนินไปด้วยดี ไม่บกพร่อง ที่นับว่าผลงานที่ปรากฏโดดเด่น เห็นประจักษ์กันทั่วหน้า คือการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการ ได้แก่การก่อสร้างศาสนวัตถุ เช่น โรงอุโบสถจตุรมุขหลังใหญ่มั่นคงถาวร กุฏิรับรองเจ้าประคุณสมเด็จฯ ศาลากาญจนาภิเษกทรงไทยสวยงาม เสนาสนะที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณรจำนวนไม่น้อย ขยายเนื้อที่จากวัดที่มีอยู่แต่เดิมเพียงเล็กน้อย ให้กว้างขวางอย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ปรับปรุงสร้างสรรค์วัดให้มีแบบแปลนแผนผังเข้ารูปลักษณะที่ลงตัวเข้ากับยุคปัจจุบัน ทำให้วัดจันทรสามัคคีเป็นอาราม ทำให้เกิดปสาทศรัทธา แก่ผู้ได้ประสบพบเห็นยิ่งๆ ขึ้นไป และมิใช่เพียงวัดจันทร

สามัคคีเพียงแห่งเดียว พระเดชพระคุณฯ ยังได้สร้างศูนย์ปฏิบัติธรรมแห่งใหม่ขึ้นในต่างอำเภอ ในเนื้อที่เป็นร้อยไร่นับเป็นความดำริและเป็นการดำเนินการ เพื่อประโยชน์แก่ปวงชนโดยแท้จริง

พระเดชพระคุณฯ พระเทพบัณฑิต (สมศักดิ์ ภูริปัญฺโญ) มีคุณสมบัติ-จริยาวัตร เฉพาะตนที่โดดเด่นเป็นพิเศษ คือเป็นผู้มีระเบียบวินัยที่เข้มงวดกวดขัน เอาจริงเอาจังในการปฏิบัติงาน มีความชำนาญในการถวายการต้อนรับพระมหาเถระ เป็นพระนักประชาสัมพันธ์ในระดับผู้นำ มียานพาหนะและอุปกรณ์สื่อสารเพื่อการติดต่อประสานงานอย่างทันยุคทันสมัย เข้าใจอย่างดียิ่งในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในระดับแนวหน้า เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีศรัทธาสาธุชนให้ความเคารพนับถือเป็นจำนวนมาก และเพราะเหตุนี้เอง จึงเป็นบารมีธรรมส่วนหนึ่ง ที่ทำให้พระเดชพระคุณฯ ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากหลายฝ่าย ทำให้การบริหารด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และกิจกรรมอื่นๆ เจริญรุ่งเรืองรุดหน้ามาโดยลำดับ สมกับตำแหน่งหน้าที่ๆ ได้รับมอบหมายทุกประการ

แต่เป็นที่น่าสังเวชสลดใจ และอาลัยสุดแสนเสียดาย ที่พระเดชพระคุณฯ ได้ถูกโรคภัยคุกคามเบียดเบียนอย่างเงียบ ๆ มาเป็นเวลาหลายปี หากจะได้มีการเยียวยารักษาจากโรงพยาบาลที่มีชื่อเสียงในกรุงเทพมหานคร และทั้งในต่างจังหวัด ก็ได้แค่เพียงบรรเทาอาการของโรค พอได้ทรงอายุสังขารปฏิบัติงานด้วยความเข้มแข็งของจิตใจ และด้วยศรัทธาที่มอบชีวิตไว้กับพระพุทธ

ศาสนาเป็นประการสำคัญ ครั้นถึงวันสุดท้ายแห่งชีวิตมาถึง ก็ไม่มีอำนาจใดๆ หยูกยาเภสัชที่ประเสริฐเลิศเลอเพียงใด บุคคลผู้ที่เคารพรักอย่างสูงสุด ก็ไม่อาจที่จะต้านทานขอร้องให้มีชีวิตอยู่ต่อไปได้ สมด้วยนัยพุทธภาษิตที่ตรัสเตือนไว้ว่า

น สนฺติ ปุตฺตา ตาณาย　　น มาตา นปิ พนฺธวา
อนฺตเกนาธิปนฺนสฺส　　นตฺถิ ญาตีสุ ตาณตา

แปลความว่า บุตรธิดา มารดา บิดา ญาติมิตร พวกพ้องเป็นอันมาก ไม่มีไว้เพื่อต้านทานป้องกัน ผู้ที่ถูกมัจจุคือความตายผู้ทำให้สิ้นสุดถึงทับแล้ว เหล่าญาติก็ไม่มีเพื่อจะต้านทาน คือช่วยป้องกันไม่ได้เลย

พระเดชพระคุณฯ พระเทพบัณฑิต (สมศักดิ์ ภูริปญฺโญ) ได้ถึงมรณภาพเมื่อวันที่ ๖ เดือน มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๔ ณ โรงพยาบาลศิริราช กรุงเทพมหานคร เมื่อเวลา ๐๘.๕๖ นาที สิริอายุได้ ๖๙ ปี ๓ เดือน ๖ วัน

นามเดิม สมศักดิ์ สิ้น　　บุญกรรม-แล้วเอย
วิเศษสุนทร จำ-　　จดไว้
เสียดายยิ่งผู้นำ　　สงฆ์เด่น-จริงนา
กลั้นโศกเศร้าไม่ได้　　ร่ำไห้ถวิลถึง

รำพึงครวญคิดค้น　　บรรเทา-ทุกข์เอย
แสนหนักหน่วงไม่เบา　　หนักแท้
ยิ่งคิดยิ่งซบเซา　　เหนื่อยอ่อน-ใจแฮ
ยากที่จักช่วยแก้　　ปลดเปลื้องทุกข์หาย

กายดับดีฝากไว้ จดจำ - มากเอย
เป็นแบบอย่างผู้นำ หนึ่งได้
สงฆ์หนุ่มแน่นควรทำ แบบอย่าง ท่านนา
จักช่วยชู ศาสน์ให้ เลื่องล้ำนำสมัย

เมื่อเกิดมา แก่เจ็บตาย หมายชีวิต
คอยตามติด เบียดแซง ทุกแห่งหน
มีอำนาจ ใหญ่หลวง เหนือปวงชน
ไม่มีคน ผู้ใด ยิ่งใหญ่เกิน
เป็นพระสงฆ์ ทรงธรรม อันล้ำเลิศ
คุณประเสริฐ นับอนันต์ น่าสรรเสริญ
คนมีทรัพย์ ฟูเฟื่อง เรืองจำเริญ
ยังเผชิญ ความตาย ที่ปลายทาง
สัจธรรม นี่หรือ ชื่อไตรลักษณ์
แจ้งประจักษ์ สว่างตา ดุจฟ้าสาง
ต้องแก่เจ็บ และตาย ทั้งนายนาง
ต้องแยกทาง กายสกล ทุกคนไป
สิ่งติดตาม เป็นทุน คือบุญบาป
คอยขนาบ ตามตรง อย่าสงสัย
บุญให้ผล ปลอดทุกข์ เป็นสุขใจ
บาปเป็นไฟ ให้ทนฝืน ทุกคืนวัน

แต่มั่นใจ กองบุญ เจ้าคุณสร้าง
จักนำทาง เปิดประตู สู่สวรรค์
ได้ครองสุข อเนกนับฯ ชั่วกัปกัลป์
เป็นรางวัล ที่เยี่ยมยอด ตลอดไปฯ

เพื่อให้การบำเพ็ญกุศลปัญญาสมวาร (ครบ ๕๐ วัน) ได้สำเร็จตามมโนปณิธานของคณะเจ้าภาพ จึงขออัญเชิญพระพุทธดำรัสที่ตรัสปรารภเกี่ยวกับการพัฒนาปัญญา ด้วยการตั้งตนไว้ในฝ่ายเจริญ ตามบทอุเทศพุทธภาษิต ณ เบื้องต้นนั้นว่า

โยคา เว ชายเต ภูริ อโยคา ภูริสงฺขโย เป็นอาทิ

แปลความว่า ปัญญาย่อมเกิดเพราะการประกอบแล ความสิ้นไปแห่งปัญญาเพราะการไม่ประกอบ บัณฑิตรู้ทาง ๒ แพร่งแห่งความเจริญ และความเสื่อมนั่นแล้ว พึงตั้งตนไว้โดยประการที่ปัญญาจะเจริญขึ้นได้

อธิบายพอเป็นแนวทางแห่งการศึกษา และการปฏิบัติให้เกิดอานิสงส์แต่โดยสังเขป ดังนี้

คำว่า **ภูริ** ในพระคาถาทั้ง 3 แห่งนี้ ท่านแปลว่า ปัญญาคือความรู้ชัดอย่างทั่วถึง มีอาการขยายไปกว้างใหญ่ไพศาลเสมอด้วยแผ่นดิน ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของมวลมนุษย์ สรรพสัตว์ ต้นไม้พืชพันธุ์ ซึ่งมีอยู่มากมายบนผืนแผ่นดินดังกล่าวนี้ จนไม่สามารถจะชี้ชัดลงไปได้ว่า มีจำนวนเท่านั้นเท่านี้ ถึงอาจมีการระบุชี้ชัดลงไปบ้าง ก็เป็นแต่เพียงคาดคะเน หรือประมาณการเท่านั้น จะให้

จำนวนถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้อย่างแน่นอน ก่อนอื่นขอให้ทำความเข้าใจกับแผ่นดินภายนอกก่อนว่า มีคุณลักษณะอาการเช่นไร ทำไมพระพุทธองค์จึงทรงเปรียบเทียบปัญญาว่าเสมอด้วยแผ่นดิน ที่มนุษย์ สัตว์ และสรรพสิ่งทั้งหลายได้อาศัยมาแล้วนับเป็นเวลาอันยาวนาน

แผ่นดินมีคุณลักษณะจำเพาะตน ๖ ประการดังนี้

๑) มีความนิ่ง

๒) มีความหนักแน่น

๓) เปลี่ยนโทษให้เป็นคุณ

๔) เป็นบ่อเกิดแห่งชีวิต รัตนชาติ และทัรพย์สิน

๕) เป็นที่รองรับ สิ่งสกปรกโสโครกทุกชนิด

๖) แบกรับของหนักโดยไม่ปริปากบ่น

ภูริปัญญา ปัญญาเสมอกับแผ่นดิน ก็มีคุณลักษณะไม่แตกต่างกัน คือ

๑) **ปัญญามีความนิ่ง** ปัญญาเป็นคุณชาติที่มีอยู่ในบุคคลโดยที่บุคคลเป็นผู้ประกอบ ได้แก่ศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝน อบรมให้มีขึ้นในตน เป็นความรู้ทั่วถึงด้วยเหตุผล ซึ่งเมื่อปกติเมื่อมีอยู่ในบุคคลใด หากบุคคลนั้นยังไม่แสดงเปิดเผยให้เห็น ทั้งโดยการสนทนาสอบถาม หรือโดยการจารึกขีดเขียน ก็ดูเหมือนว่าจะไม่มีความรู้ใดๆ ในบุคคลนั้นๆ อย่างที่พูดกันอยู่บ่อยครั้งว่า มีดคมในฝัก หรือที่เปรียบเทียบว่า กลองดังดีก็ต่อเมื่อมีคนตีให้ดัง ถ้าหากกลองดังเองไม่มีใครตี ก็กลายเป็นกลองอัปรีย์จัญไรไป เพราะ

ฉะนั้น ในที่บางแห่งจึงเรียกคนผู้มีปัญญาว่า **มุนี** แปลว่า ผู้รู้ หรือผู้นิ่ง

๒) **ปัญญามีความหนักแน่น** หนักแน่นในที่นี้ หมายถึงหนักแน่นด้วยเหตุด้วยผล ได้แก่ใช้ปัญญาพิจารณาสาวไปถึงเหตุ และพิจารณาจากเหตุที่ทำให้เกิดผล ที่ท่านใช้คำว่า **ธัมมัญญุตา รู้เหตุ อัตถัญญุตา รู้ผล** อันเป็นคุณสมบัติของสัตบุรุษคือคนดีมีปัญญา คนมีปัญญาเป็นคนหนักแน่น ไม่หูเบา ใจเบา ไม่เชื่อคนง่ายตามลมปาก ไม่หูเบาเมื่อถูกลมดีลมร้ายพัดผ่าน ยืนหยัดอยู่ได้ในภาวะของบุคคลผู้มีปัญญา คนโบราณสอนไว้เป็นแนวทางปฏิบัติว่า พกหินอย่าพกนุ่น หินเป็นของหนักแน่นไม่ปลิวตามลม แต่นุ่นเป็นของเบา ย่อมถูกลมพัดพา หอบอุ้มไปในที่ต่างๆ ได้ตามปรารถนา

๓) **ปัญญาเปลี่ยนโทษให้เป็นคุณ** บุคคลผู้มีปัญญา สามารถทำโจรผู้มุ่งร้าย ซึ่งขาดปัญญา ให้ถึงความพินาศวอดวายได้ ทำตนให้ได้รับชัยชนะประสพความสวัสดีปลอดภัย สามารถยกระดับความรู้-ฐานะ-ชื่อเสียง-เกียรติยศ ให้สูงเด่นในสังคมได้ ด้วยการศึกษาหาความรู้พัฒนาตนจากสภาพลูกชาวไร่ชาวนา ด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่ท้อถอยต่อชีวิต ดำรงตนอยู่ด้วยสติปัญญาคุ้มครองรักษาตนอยู่ในศีลธรรมที่ดีงาม หากกล่าวในแง่แห่งการปฏิบัติธรรม ผู้มีปัญญาก็สามารถจะศึกษาหาแก่นธรรมในอัตภาพร่างกายของตน และของคนอื่นได้ อันธรรมดาอัตภาพร่างกาย ท่านกล่าวว่า ไม่มีสาระแก่นสาร ดำรงอยู่ได้ไม่นาน ต้องพังสลายไป

ครั้นสลายแตกดับไปแล้ว จะไปยึดถือเอาส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายให้เป็นสาระขึ้นมา ก็มองไม่เห็น มีแต่ของเปื่อยเน่าผุพังส่งกลิ่นเหม็นคละคลุ้ง ไม่มีผู้ใดต้องการปรารถนา มีแต่รังเกียจสะอิดสะเอียนเหลือประมาณ จึงต้องเผาหรือฝังเสีย แต่บุคคลที่มีปัญญาสามารถอาศัยอัตภาพร่างกายส่วนนี้ ซึ่งเรียกว่า มหาภูตรูป ทำให้เกิดประโยชน์ด้านบำเพ็ญกรรมฐาน จนสามารถบรรลุมรรคผลนิพพานได้ก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก

๔) **ปัญญา เป็นบ่อเกิดแห่งขุมทรัพย์นานาประการ** ในอรรถกถาท่านกล่าวว่า ขุมทรัพย์มีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑) **ถาวรนิธิ** ขุมทรัพย์อยู่กับที่ เคลื่อนไปมาไม่ได้ เช่น ที่ดิน บ้านเรือน เป็นต้น

๒) **ชังฆคมนิธิ** ขุมทรัพย์เดินได้ เคลื่อนที่ได้ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ข้าทาส ชาย หญิง เป็นต้น

๓) **อังคสมนิธิ** ขุมทรัพย์ติดตัว ได้แก่วิชาความรู้ ความสามารถในด้านต่างๆ

๔) **อนุคามิกนิธิ** ขุมทรัพย์คือบุญ ที่สามารถติดตามไปสู่ภพภูมิใด ๆ ก็ได้

กล่าวได้ด้วยความมั่นใจว่า ผู้ที่มีปัญญารอบรู้แล้ว เป็นเหมือนมีแก้วมณีโชติรส บันดาลให้เกิดผลใดๆ ได้ตามปรารถนา อย่างพุทธภาษิตที่ตรัสว่า **ปญฺญา นรานํ รตนํ** ปัญญาเป็นรัตนะของนรชน ผู้ต้องการ อสังหาริมทรัพย์ สังหาริมทรัพย์ ความมั่งคั่งร่ำรวย ความอยู่ดีมีสุข เกียรติยศชื่อเสียง ก็อาศัยปัญญาทั้งสิ้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบุญการกุศล อันเป็นสมบัติเฉพาะตน คนอื่นไม่สามารถเป็นเจ้าของ ใครๆ จะยึดครองไม่ได้ และเป็นเพื่อนแท้ของทุกคน สามารถติดตามตนไปถึงโลกหน้าด้วย ที่เรียกว่า บุญนิธิ ขุมทรัพย์คือบุญ ผู้ฉลาดมีปัญญาเท่านั้นจะกระทำได้ สมด้วยพระบาลีในนิธิกัณฑสูตรว่า

อสาธารณมญฺเญสํ อโจรหรโณ นิธิ
กยิราถ ธีโร ปุญฺญานิโย นิธิ อนุคามิโก

แปลว่า ขุมทรัพย์คือบุญ ไม่ทั่วไปแก่ชนเหล่าอื่น โจรลักเอาไปไม่ได้ นักปราชญ์ผู้ฉลาด ควรทำบุญนิธิ ซึ่งติดตามไปได้ ปัญญาจึงเป็นบ่อเกิดแห่งขุมทรัพย์นานาประการดังกล่าวมาด้วยประการฉะนี้

๕) **ปัญญา** เป็นที่รองรับทั้งเรื่องดี ทั้งเรื่องไม่ดี คือผู้มีปัญญา ใช้ปัญญาในทางที่ดีมีประโยชน์ ก็ไม่เกิดโทษให้เกิดความทุกข์เดือดร้อน มีแต่ได้รับความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนเดียว แต่ถ้าผู้ใช้ปัญญาไปในทางพินาศฉิบหาย ก็ก่อให้เกิดโทษทั้งแก่ตนทั้งแก่คนอื่น ปัญญากลับเป็นอาวุธร้ายทำลายบุคคลนั้นๆ ให้ถึงความล่มจมอัปปางได้ในที่สุด ประดุจดังน้ำทำให้เรือลอยตัวอยู่ได้ เป็นยานนำพาผู้อาศัยให้ถึงฝั่งโดยสวัสดี ขณะเดียวกัน น้ำนั่นเองกลับทำให้เรือจมลงในแม่น้ำได้ ทำให้ผู้อาศัยได้รับความวิบัติอาจถึงสูญเสียชีวิตก็ได้เช่นเดียวกัน ข้อนี้มีพุทธศาสนสุภาษิตตรัสสอนไว้ว่า

ยาวเทว อนตฺถาย ญตฺตํ พาลสฺส ชายติ
หนฺติ พาลสฺส สุกฺกํสํ มุทฺธมสฺส วิปาตยํ

แปลความว่า ความรู้ย่อมเกิดแก่คนพาล เพียงเพื่อความฉิบหายเท่านั้น ความรู้นั้น ยังหัวคิดของเขาให้ตกไป ย่อมฆ่าส่วนสุกกธรรม คือธรรมฝ่ายขาว หรือฝ่ายกุศล ของคนพาลเสีย

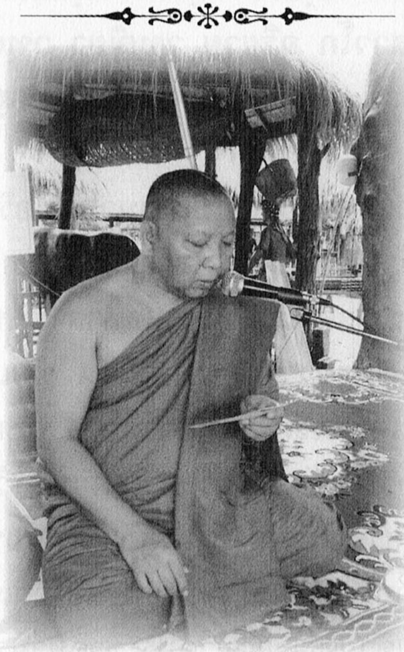
๖) **ปัญญาแบกรับเรื่องที่หนัก** โดยไม่ปริปากบ่น หมายถึงคนมีปัญญา จะเก็บสะสมวิชาความรู้ ความฉลาดไว้ได้มากเพียงใด ก็ไม่ปรากฏว่า เกิดอาการอึดอัดหรือหนักสมอง ไม่เหมือนการแบกรับสัมภาระวัตถุภายนอก ที่แบกรับไว้มากเท่าใด ก็เพิ่มน้ำหนักทำให้ผู้แบกรับภาระต้องทนทุกข์ทรมานเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น แต่ปัญญาที่มีอยู่ในตัวบุคคล มีมากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้เกิดความเบาใจ ช่วยปลดเปลื้องปัญหาที่มีอยู่เป็นอันมาก ให้เบาบางลงไปถึงกับหมดสิ้นไป โดยไม่มีเหลืออยู่เลยแม้แต่น้อยก็ย่อมทำได้ทั้งสิ้น แต่ในกรณีที่บางคนได้มิจฉาปัญญา คือปัญญาในทางที่ผิด จนกลายเป็นมิจฉาทิฏฐิบุคคล สำคัญผิดไปว่า ตนมีความรู้เต็มท้องเต็มสมองแล้ว เกรงไปว่า ความรู้บรรจุไว้มากอาจทำให้ท้องแตก หรือมันสมองระเบิดออกมา จัดหาแผ่นเหล็กรัดท้องรัดศีรษะเอาไว้อย่างแน่นหนาอย่างนี้ ย่อมเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง แม้ในกรณีผู้มีปัญหาสุขภาพทางกาย ไม่สบายมีความเครียดมาก ทำให้เกิดความคิดวิปริตแปรปรวน กระทั่งประสาทเสียไป ก็ไม่นับเข้าในข้อนี้

"สุเมโธเทศนา"

พระเดชพระคุณฯ พระเทพบัณฑิต (สมศักดิ์ ภูริปญฺโญ วิเศษสุนทร) ได้ผ่านการศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนมาด้วยดีตามลำดับ สมกับที่ได้รับฉายาว่า **ภูริปญฺโญ** แปลว่าผู้มีปัญญาเสมอด้วยแผ่นดิน ซึ่งมีคุณลักษณะที่สำคัญ ๖ ประการได้แก่มีความนิ่ง ไม่หวั่นไหวในเพราะอารมณ์ที่ถูกใจและไม่ถูกใจ เป็นพระสงฆ์ผู้หนักแน่นด้วยเหตุและผล ไม่หูเบาใจเบา ไม่เป็นเหมือนไม้หลักปักเลน แต่เป็นเหมือนเสาเขื่อนที่ฝังรากลึกมั่นคงถาวร ไม่คลอนแคลน รู้จักใช้ปัญญาให้เกิดประโยชน์มากกว่าการให้เกิดโทษ ใช้ปัญญาอันเป็นดั่งดวงแก้ว หรือเป็นประทีปส่องทางดำเนินให้ไปสู่จุดหมายปลายทางได้จนตลอดปลอดภัย ถึงหากจะมีอุปสรรคอยู่บ้าง ก็ยังใช้ปัญญาถากถางทำลายสิ่งขวางกั้นให้พังทะลายไป ได้รับชัยชนะสมความปรารถนา แม้นว่าบางครั้งบางโอกาส จะถูกศัตรูหมู่ปัจจามิตร คอยคิดล้างผลาญทำลายไม่ให้บรรลุสิ่งที่มุ่งหมาย ก็พยายามใช้ปัญญาคอยแก้ไข พิจารณาหาช่องทางแหวกหนีวงล้อมของมวลหมู่ศัตรูออกไปได้ ไม่ถึงกับยอมแพ้หรือสูญเสียชีวิตไป จนในบางครั้งเกิดความรู้สึกขึ้นในใจว่า ปัญญามีไว้เพื่อแก้ปัญหา มิใช่มีไว้เพื่อต้มแกงกิน และยังได้คติเตือนใจที่ส่งให้ถึงจุดหมายปลายทางที่ว่า มารไม่มีบารมีไม่เกิด มารหนีเตลิดก็เพราะเกิดปัญญา จึงควรที่สาธุชนผู้ใฝ่ในธรรมหวังนำตนให้พ้นภัยพิบัติ ควรเร่งรัดพัฒนา ปัญญาให้เจริญเร็วไวแผ่ไพศาล ปานดังแผ่นดิน ให้เกิดภูมิคุ้มกันประคับประคองตน ให้พ้นจากทุกข์ภัยนานาประการ ได้รับความสุขเกษมศานต์

เหมือนพระเดชพระคุณฯ ผู้เป็นอาจารย์ได้ปฏิบัติการดำเนินมา ได้รับผลอันพึงปรารถนา ดังที่ได้เห็นเป็นประจักษ์พยานมาแล้ว เป็นที่น่าชื่นชมอนุโมทนา สมควรแก่บุญบารมีด้วยดีทุกประการ

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยบุญกุศลแห่งปฏิการคุณจงหนุนนำให้พระเดชพระคุณฯ พระเทพบัณฑิต (สมศักดิ์ ภูริปญฺโญ วิเศษสุนทร) จงได้รับอานิสังสคุณ มนุญผล ดลบันดาลให้ประสพสุข ปราศจากทุกข์เข็ญเวรภัย มีจิตใจแช่มชื่นเบิกบาน โดยสมควรแก่การอนุโมทนาส่วนบุญ ในสุคติสัมปรายภพจงทุกประการ รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในภูริปัญญากถา สมควรแก่เวลา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้



พระธรรมเทศนา

เรื่อง "ธรรมเครื่องเจริญ ๕ ประการ"

โดยพระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ ป.ธ.๙)
วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น
แสดง ณ วัดประชาคมวนาราม (วัดป่ากุง) ต.ศรีสมเด็จ
อ.ศรีสมเด็จ จ.ร้อยเอ็ด
วันพุธ ที่ ๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
ปญฺจหิ ภิกฺขเว วฑฺฒีหิ วฑฺฒมาโน
อริยสาวโก อริยาย วฑฺฒิยา วฑฺฒติ
สาราทายี จ โหติ วรทายี จ กายสฺสาติ.

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา ในอริยวัฑฒิกถา ว่าด้วยความเจริญด้วยธรรมเครื่องเจริญ ๕ ประการ ที่พระบรมศาสดาจารย์ได้ทรงแสดงไว้ ปรับเนื้อหาสาระให้สมควรแก่การบำเพ็ญกุศลปัณณรสตมวาร ครบ ๑๕ วัน นับแต่วันสิ้นสุดแห่งสังขาร ของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ พระเทพวิสุทธิมงคล (หลวงปู่ศรี มหาวีโร) วัดประชาคมวนาราม (วัดป่ากุง) ตำบลศรีสมเด็จ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชธรรมานุวัตร ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธรรมยุต) พร้อมด้วยคณะสงฆ์วัดประชาคมวนาราม (วัดป่ากุง)

ศิษยานุศิษย์ ทั้งฝ่ายบรรพชิต ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ ได้มีฉันทานุมัติร่วมกันจัดขึ้นเพื่อแสดงออกซึ่งสามัคคีธรรม-กตัญญูกตเวทิตาธรรม น้อมนำถวายเป็นส่วนบูชาพระคุณ หลวงปู่ศรี มหาวีโร ให้เป็นไปตามคตินิยม และศาสนพิธีในทางพระพุทธศาสนา ให้สาธุชนผู้มีสติปัญญา ได้มีโอกาสสร้างบุญบารมีตามพิธีกรรมอันสมควร นับเป็นอุบายวิธีอันชาญฉลาด สามารถให้เกิดประโยชน์ในด้านปัตตานุโมทนามัย เป็นกรณีพิเศษอีกส่วนหนึ่งด้วย

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ พระเทพวิสุทธิมงคล นามเดิม **ศรี** เกิดในตระกูล **ปักกะสีนัง** เมื่อวันศุกร์ที่ ๓ พฤษภาคม ๒๔๖๐ ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะเมีย ณ บ้านขามป้อม ตำบลขามป้อม อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เป็นบุตรของ นายอ่อนสี นางทุมจ้อย ปักกะสีนัง มีพี่น้องร่วมกันทั้งหมด ๑๑ คน หลวงปู่ศรี มหาวีโร เป็นคนที่ ๖ และทั้งหมดได้เสียชีวิตแล้ว

หลวงปู่ศรี มหาวีโร มีบุญวาสนาบารมีมาตั้งแต่เยาว์วัย บิดามารดา และญาติผู้ใหญ่เป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล สนับสนุนในการเรียนอย่างสม่ำเสมอ ตั้งแต่ในระดับประถมศึกษาจนกระทั่งถึงระดับมัธยมศึกษา อย่างที่โยมตาได้อบรมสั่งสอนก่อนฝากตัวเข้ามาศึกษาเล่าเรียนในจังหวัดมหาสารคามว่า *"ถ้าอยากรู้ว่ารสชาติของชีวิตว่าหนักหรือลำบาก สู้ทนกล้ำกลืนแค่ไหนนั้น ให้ลองไปอยู่กับคนอื่นบ้านอื่น ที่เขาเหนือกว่าเรา มีสิทธิ์ว่ากล่าวข่มเรา เราไปอยู่กับเขาต้องเป็นคนรับใช้เขา ลำพังอยู่กับพ่อแม่*

ที่รักเราอย่างเดียวเราจะไม่มีวันได้ลิ้มรส หรือพบความทุกข์ยากลำบากใจอย่างแท้จริง จงรู้จักมุมานะพากเพียรเรียนวิชาเพื่อความก้าวหน้าสูงขึ้น ชีวิตลำบากตั้งแต่ต้นจักมีผลดีในบั้นปลาย ให้จดจำคำสอนของตาไว้”

ครั้นได้ไปศึกษาเล่าเรียน และได้เป็นศิษย์วัดด้วยแล้ว ยิ่งเป็นผลดี ได้รับคำอบรมตักเตือนจากหลวงปู่หลวงตา ยิ่งมีความประทับใจ และได้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนมากยิ่งขึ้น *“เธอได้ทิ้งนาทิ้งไร่มาศึกษาเล่าเรียน จงตั้งใจเรียน ให้ตื่นแต่เช้า ศึกษาแต่หนุ่ม เรียนให้ได้เป็นเจ้าคนนายคน* ***วายเมเถว ปุริโส*** *เกิดเป็นชายต้องพยายามร่ำเรียนจนประสบความสำเร็จ เธอจงมีน้ำอดน้ำทน เข้มแข็งมุ่งความก้าวหน้าจริงจัง โดยถือคติว่า “มักง่ายได้ยาก ลำบากได้ดี”*

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๘๐ สามารถเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จากโรงเรียนสารคามพิทยาคม สมกับความตั้งใจแต่เบื้องต้น และผลต่อมาในปีถัดไป สามารถสอบบรรจุครูได้ เริ่มรับราชการครูที่โรงเรียนวัดบ้านชาดฝางหัวเรือ ตำบลหัวเรือ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม อัตราเงินเดือนครั้งแรกเพียง ๘ บาท เท่านั้น ครั้นกาลต่อมาสอบบรรจุครูได้ที่จังหวัดร้อยเอ็ด มาเป็นอันดับหนึ่งในจำนวนคนที่เข้าสอบ ๕๐ คน คราวนี้ได้รับอัตราเงินเดือนเพิ่มขึ้นถึง ๑๒ บาททีเดียว

เมื่อมีงานเป็นหลักแหล่ง มีเงินพอควรแก่ฐานะ ก็ได้สละชีวิตหนุ่มโสด มีครอบครัวเช่นชาวบ้านทั่วไป มีบุตรธิดาสืบสกุล

รวม ๔ คน แต่วัฏฏะ คือความหมุนวนแห่งวงเวียนชีวิต เป็นไปตามกรรมลิขิต ได้แต่หวนคิดถึงคำสั่งเสียของโยมมารดาว่า ให้บวชให้สัก ๑๐ วัน ๑๕ วัน พอจะได้พึ่งบุญจับชายผ้าเหลืองของลูกขึ้นสู่สวรรค์บ้าง จากนั้นไม่นานได้ตัดสินใจเข้าสู่ร่มผ้ากาสาวพัสตร์ โดยการยินยอม และอนุโมทนาจากทุกฝ่าย เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๘๘ ที่วัดราษฎ์รังสรรค์ บ้านป่ายาง ตำบลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด มีพระโพธิญาณมุนี (คำ โพธิญาโณ) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธรรมยุต) เป็นพระอุปัชฌาย์พระครูสิริธรรมธาดา เจ้าคณะอำเภอเมือง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูสมุห์พันธ์ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

นับเป็นก้าวแรก และก้าวที่ดีที่สุด ที่หลวงปู่ศรี มหาวีโร ได้กัลยาณมิตรทางธรรม นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองในพระพุทธศาสนา ได้มีโอกาสศึกษาปฏิบัติภาวนาจากพระอาจารย์คูณ ธมฺมุตฺตโม ซึ่งเป็นศิษย์หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต พระอาจารย์ใหญ่ผู้ถือพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เป็นพระนักปฏิบัติสายวัดป่า ผู้ทรงคุณธรรมอันสูงยิ่ง จึงเกิดศรัทธาใคร่ที่จะฟังธรรมจากหลวงปู่มั่นเป็นอันมาก ต่อมาได้ฝากตัวเป็นศิษย์ พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม ผู้นำกองทัพธรรมมาบุกเบิกเป็นยุคแรกที่วัดป่าแสนสำราญ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ได้มีโอกาสรับฟังโอวาทจากพระอาจารย์ผู้เป็นหัวหน้ากองทัพธรรมยิ่งมีความใฝ่ฝันจะได้เข้ากราบนมัสการหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ด้วยจิตใจมุ่งมั่นอย่างประหลาด กระทั่งอุปสมบทมาเป็นพรรษาที่ ๕ ความปรารถนา

แต่เบื้องต้น ก็สำเร็จลงได้เป็นที่น่าชื่นใจ ได้มีโอกาสฝากตัวเป็นศิษย์อยู่ภายใต้ร่มธรรมของหลวงปู่มั่น ในปีพุทธศักราช ๒๔๙๒ ที่วัดหนองผือ ตำบลนาใน อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร และยังระลึกถึงโอวาทที่ย้ำเตือนครั้งสุดท้าย ในครั้งนั้นยังดังก้องสะเทือนอยู่ในหัวใจจนถึงบัดนี้ว่า *"ผู้ที่จะมาศึกษาธรรมะกับเราจะเป็นพระหรือโยมก็ตาม ขอให้เก็บหอกเก็บดาบเอาไว้ที่บ้าน ไม่ต้องนำติดตัวมาด้วย"*

ตลอดเวลาที่อยู่จำพรรษากับหลวงปู่มั่น ที่วัดหนองผือแห่งนี้ ได้พากเพียรพยายามจนสุดความสามารถ รู้สึกว่าเวลาแต่ละวันได้ผ่านไปสิ้นไปรวดเร็วเหลือเกิน และไม่คาดคิดเลยว่า เป็นพรรษาสุดท้าย ที่หลวงปู่มั่นจะได้มีชีวิตอยู่อบรมสั่งสอนสานุศิษย์ที่หลั่งไหลมาพึงบารมีนับวันจะมากขึ้นทุกที และแล้ว วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๙๒ เวลา ๐๒.๒๓ น. ที่วัดป่าสุทธาวาส สกลนคร หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ก็ได้ดับขันธวิบาก สังขารดับลง ประดุจไฟที่สิ้นเชื้อเพลิง แล้วมอดมิดไป ฉะนั้น หลวงปู่ศรี มหาวีโร จึงได้มีโอกาสทันกาลเวลาได้ศึกษาธรรมะตลอดพรรษา กับหลวงปู่มั่นเป็นรุ่นสุดท้ายขณะยังมีชีวิตอยู่ในครั้งนั้น สมความปรารถนานับได้ว่า บุญวาสนาบารมีมากอยู่ทีเดียว

หลังจากพ่อแม่ครูบาอาจารย์สิ้นไป ก็เหมือนลูกนกแตกรังต่างแยกย้ายไปหาที่ปฏิบัติธรรมตามต้องการ บางคราวเกิดปัญหาอาพาธ ไข้ป่ารุมเร้า สุขภาพย่ำแย่ แต่ก็พยายามแก้ไขให้ชีวิตผ่านพ้นมาได้ ก็ด้วยการปฏิบัติ โดยยอมพลีชีวิตเพื่อบูชาพระธรรมเป็นสำคัญ

ช่วงพรรษา ที่ ๑๘-๑๙ ได้เร่งทำความเพียรอย่างหนักหน่วง ได้ตั้งสัจจะว่า *"ถ้าจิตยังไม่บรรลุธรรมที่พึงประสงค์ จะไม่ยอมลุกไปจากที่ เราจะยอมตายถวายชีวิตด้วยสัจจะบารมี"* บางขณะเกิดทุกขเวทนาอย่างแรงกล้า แทบจะทนไม่ได้ จึงใช้ขันติธรรมอย่างหนักเช่นกัน จนเกิดความรู้สึกว่า *"พิจารณาอวิชชาซึ่งเป็นเชื้อของใจ ให้พาเกิด พาตาย วุ่นวาย อยู่ไม่หยุดหย่อน พิจารณาย้อนหน้าย้อนหลัง ข้างบนข้างล่าง ตั้งแต่ต้นจนรอบจิต ด้วยอาศัยสติปัญญาอันแหลมคม ปราดเปรียวว่องไวกระฉับกระเฉง คอยทะลุทะลวงกิเลส ซึ่งเป็นเสี้ยนหนามคอยทิ่มแทงจิตไม่รู้จักจบสิ้น"*

หลังจากหลวงปู่ศรี มหาวีโร ได้บำเพ็ญเพียรอย่างหนัก และได้รู้เห็นความเกิดดับของสังขารอย่างประจักษ์ชัดแล้ว สิ่งสำคัญที่มุ่งหมาย ได้ปฏิบัติให้ถึงที่แล้วก็ได้จาริกไปยังสถานที่ต่างๆ เพื่อช่วยเหลือมวลมนุษย์ผู้ยังตกอยู่ในกองทุกข์อีกเป็นจำนวนมาก หลายครั้งได้กลับไปกลับมาที่วัดประชาคมวนาราม หรือวัดป่ากุง เพื่อเทศนาอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นที่เคยอยู่อาศัยมาก่อน โดยเฉพาะได้มีโอกาสสงเคราะห์ญาติ ตามแบบอย่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงเคยปฏิบัติมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล บางคราวก็ประสบปัญหาความขัดแย้ง เกิดเรื่องวุ่นวายขัดข้อง ทำให้เสียเวลาต่อการปฏิบัติศาสนกิจก็มีอยู่ค่อนข้างมากด้วย

ในการกลับมาช่วงสุดท้ายพรรษาที่ ๔๔ ถึง ๖๕ หลวงปู่ศรี มหาวีโร มีประสงค์จะให้พระพุทธศาสนาเจริญมั่งคงยิ่งๆ ขึ้นไป ได้เป็นประธานก่อสร้างพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ที่ผาน้ำย้อย

และพระเจดีย์หินวัดป่ากุง มีลักษณะเหมือนพระเจดีย์ที่ประเทศอินโดนีเซียไว้เป็นหลักแห่งพระพุทธศาสนา แสดงถึงบารมีธรรมที่สำคัญและอัศจรรย์ยิ่ง ที่คนทั่วไปจะทำไม่ได้เลย หลวงปู่ศรี มหาวีโร ได้ปรารภถึง เรื่องบุญบารมีไว้ว่า *"การที่คนเราจะมีบุญวาสนาได้นั้น ต้องเป็นผู้ลงมือทำดีเอง การที่เราจะหมดบุญวาสนานั้น เพราะลงมือทำชั่วเอง ความมีบุญวาสนา หรือความไม่มีบุญวาสนาใครทำให้ใครไม่ได้ เหมือนดอกและผลของต้นไม้ ย่อมเจริญเพราะอาศัยดินดี บุญกุศลคุณงามความดีย่อมเจริญงอกงามได้ ก็เพราะคบหาคนดีและสร้างความดีฉะนั้น ป่าเปลี่ยวเป็นที่ไปของฝูงเนื้อ กลางหาวเป็นที่ไปของฝูงนก การสิ้นความกำหนัดเป็นเป้าหมายของธรรมะ พระนิพพานเป็นที่ไปของพระอรหันต์"*

หลวงปู่ศรี มหาวีโร เป็นพระนักปฏิบัติที่พูดน้อยแต่เวลาทำๆ จริง ไม่เหลาะแหละ และชอบที่สอนศิษย์อยู่เสมอเมื่อถูกก่อกวนว่า *"คนฉลาดถึงมีตาก็ทำเหมือนคนตาบอด ถึงหูดีก็ทำเหมือนคนหูหนวก ถึงมีปัญญาก็ทำเหมือนคนใบ้ ถึงมีกำลังก็ทำเหมือนคนไม่มีกำลัง เมื่อมีความจำเป็นขึ้นมา ถึงจะนอนอยู่ในเวลาใกล้ตายก็ยังทำประโยชน์ใหญ่ได้"*

กิตติศัพท์ที่เกี่ยวกับปฏิปทาที่น่าเลื่อมใส ขจรขยายไปทั่วทุกสารทิศ กระทั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พร้อมด้วยบรมวงศานุวงศ์ ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานพระกฐินต้น ณ วัดป่าประชาคมวนาราม (วัดป่ากุง) เป็นการ

ส่วนพระองค์ ด้วยพระราชศรัทธาที่มีในหลวงปู่ศรี มหาวีโร เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๘

นอกจากจะมีการก่อสร้างพระมหาเจดีย์ และพระเจดีย์หินแล้ว ยังได้เป็นประธานอำนวยการสร้างวัดสาขาขึ้นอีกนับจำนวนเกือบสองร้อยวัด ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ นับเป็นการเผยแผ่บารมีเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง ยากที่จะมีพระสงฆ์ ระดับ พระมหาเถระ ผู้ทรงคุณค่าทั้งด้านการศึกษา ทั้งด้านฝ่ายวิปัสสนา ผู้มีบารมีแผ่ไพศาลจนเป็นที่น่าอัศจรรย์ ทั้งเป็นรัตตัญญูบุคคล ผู้เสวยผลแห่งเมตตากรุณาธรรม ที่สั่งสมมาในอดีต และสร้างขึ้นในปัจจุบันทำให้อายุมั่นขวัญยืน เป็นที่ชื่นชมยินดีของสาธุชนทุกหมู่เหล่า แต่เป็นที่น่าสงเวชสลดใจ แม้จะมากด้วยบุญบารมีเพียงใดหลวงปู่ศรีก็ได้จากไป เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๔ เวลา ๐๕.๓๐น.

แพรวพราววิจิตรล้ำ เจดีย์ พ่อเอย
เป็นหนึ่งในธรณี หยดย้อย
ผลงานท่านมากมี น่าชื่น-ใจแฮ
นับอีกนับเกินร้อย ร่วมเข้าสาขา

สานุศิษย์ต่างพร้อม ศรัทธา-ยิ่งเอย
ไหลหลั่งมุ่งมองมา มอบให้
กายและจิตพึ่งพา หวังร่วม-บุญนา
ได้อยู่เคียงชิดใกล้ อุ่นเอื้อสมหวัง

หลวงปู่ศรี มีบุญ อบอุ่นจิต
สานุศิษย์ เสริมคุณค่า สง่าศรี
วัดมากมาย หลายสาขา ทั่วธานี
ทั้งยังมี ในวิเทศ ต่างเขตแดน

ดุจโพธิ์ไทร ใบดกหนา พฤกษาชุ่ม
เขียวชะอุ่ม พุ่มไสว สุขใจแสน
มีอาหาร เลี้ยงชีวาตม์ ไม่ขาดแคลน
สัตว์เป็นแสน นับหมื่น ได้ชื่นชม

หลวงปู่แผ่ ร่มธรรม ช่วยบำบัด
ทั้งกำจัด กองทุกข์ ให้สุขสม
บรรดาศิษย์ ชุ่มโชค เศร้าโศกตรม
ได้รับพรม รสพระธรรม ฉ่ำสบาย

เก้าสิบห้า พรรษากาล ผ่านมาถึง
ต้องตะลึง อกสั่น ขวัญหนีหาย
หลวงปู่ศรี ถูกบีบ สิ้นชีพวาย
แสนเสียดาย บุญอักโข ร่มโพธิ์ทอง

ที่สิบหก สิงหาฯ ปีห้าสี่
พระสงฆ์ชี ทุกทิศ จิตเศร้าหมอง
มิอาจกลั้น เศร้าโศกา น้ำตานอง
หลวงปู่ต้อง ลาจาก พลัดพรากไป

หากกรรมใด ไม่ดี เกิดมีโทษ
ขอได้โปรด ผ่อนคลาย หายสงสัย
อย่ามีกรรม เคราะห์เข็ญ อย่าเป็นภัย
ขอซบไอ- อุ่นธรรม นำสุขเอยฯ

เมื่อได้ทราบประวัติสังเขปตามที่กล่าวมา จะเห็นปฏิปทาแนวทางปฏิบัติของพระเดชพระคุณ ฯ มุ่งตรงต่อความดับทุกข์ด้วยความยึดมั่นในคุณธรรม ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติถึงความเจริญงอกงามในพระพุทธศาสนา ตามพระบาลีที่ได้อัญเชิญเป็นอุเทศแห่งการแสดงธรรม ณ เบื้องต้น ว่า **ปญฺจหิ ภิกฺขเว วฑฺฒิหิ วฑฺฒมาโน** เป็นต้น ความว่า อริยสาวก เมื่อเจริญด้วยธรรมเครื่องเจริญ ๕ อย่าง คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ชื่อว่าย่อมเจริญด้วยธรรมเครื่องเจริญอันประเสริฐ ทั้งชื่อว่า เป็นผู้ถือเอาส่วนที่ประเสริฐของกายไว้ได้ ดังนี้

พึงทราบอรรถาธิบายแต่พอเข้าใจตามลำดับ ดังนี้

ศรัทธา แปลว่า **ความเชื่อ** ได้แก่เชื่อเรื่องที่ควรเชื่ออันประกอบด้วยเหตุผล ด้วยการพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญาสาวจากเหตุไปหาผลและย้อนจากผลมาหาเหตุ ให้เห็นจริงแก่ใจ จึงเชื่อ เกิดจากภาวนามัย คือเกิดจากการปฏิบัติจนรู้เห็นจริงด้วยตนเอง โดยไม่ต้องเชื่อจากบุคคลอื่น ไม่มีผู้อื่นชักจูง เรียกว่า **อปรปัจจยศรัทธา** ความเชื่อที่ไม่มีผู้อื่นเป็นปัจจัย แต่ควรเข้าใจให้ถูกว่า ไม่ให้เชื่อเฉพาะตนเท่านั้น ท่านจึงสอนให้เชื่อเรื่อง

ที่ควรเชื่อ หรือบุคคลที่ควรเชื่อ เช่น สอนให้ปลูกศรัทธาลงในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าก่อน ที่เรียกว่า **ตถาคตโพธิศรัทธา** เมื่อมีความเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตแล้ว ก็เป็นปัจจัยให้เชื่อในคำสอนของพระองค์ด้วย เช่น **กรรมศรัทธา** เชื่อกรรม **วิปากศรัทธา** เชื่อผลของกรรม **กัมมัสสกตาศรัทธา** เชื่อกรรมที่ทำแล้วเป็นของตน คือต้องเป็นผู้รับผิดชอบเต็มที่ต่อกรรมของตน

ในเรื่องศรัทธาความเชื่อที่เป็นกุศลเจตสิกธรรมหนุนนำให้เชื่อมั่นในพระรัตนตรัย เป็นกำลังสำคัญเบื้องต้นนี้ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ พระเทพวิสุทธิมงคล (หลวงปู่ศรี มหาวีโร) ได้แสดงไว้ว่า *"สิ่งที่คนอื่นพูดมาว่าอย่างนี้ มีเหตุผลพอเชื่อได้ไหม ถ้าเหตุผลเชื่อถือไม่ได้ ก็อย่าตัดสินใจเชื่อในคำที่เขาพูดมานั้นเลย นี้เรียกว่า* ***ศรัทธาญาณสัมปยุต*** *คือพิจารณาด้วยปัญญาให้แยบคายในเหตุผลก่อนจึงเชื่อ นี้จึงเรียกว่า ศรัทธาความเชื่อถือของนักปราชญ์บัณฑิต"* ศรัทธาที่เกิดจากความเชื่อมั่นทางจิตใจก่อให้เกิดความเชื่อฟัง ไม่ละเมิดไปในทางผิด สามารถทำให้ผู้มีศรัทธามั่นคง มีกำลังมุ่งมั่นไปสู่ความพ้นทุกข์ได้จริง ดังพระบาลีว่า **สทฺธาย ตรติ โอฆํ** บุคคลข้ามล่วงโอฆะได้ด้วยศรัทธา

ศีล แปลว่า **ปกติ** คือปกติกาย ปกติวาจา โดยมีจิตเจตนาคอยควบคุมระวังรักษา ไม่ให้แสดงพฤติกรรมทางกาย พฤติกรรมทางวาจา เป็นไปในทางทุจริต หมายความว่า คนที่มีจิตเป็นปกติ ไม่ถูกโลภะ โทสะ โมหะครอบงำ ไม่ชักนำให้ทำในทางที่ผิด

เมื่อกล่าวถึง ศีลในแง่ของการปฏิบัติ จึงไม่มีจำนวนสิกขาบทว่า ศีลมีเท่านั้นเท่านี้ เพียงตั้งจิตเจตนาที่บริสุทธิ์ไว้ ไม่คิดจะละเมิดล่วงเกิน ก็เป็นศีลได้ แม้จะไม่ได้สมาทานจากใครก็ตาม ในครั้งพุทธกาล เคยมีภิกษุบางรูป เกิดความท้อแท้เบื่อหน่ายในการรักษาศีล เพราะเห็นว่า ศีลมีมากเกินไป พอได้รับอุบายในการปฏิบัติจากพระพุทธเจ้าว่า ให้รักษาจิตเพียงอย่างเดียว ก็เริ่มนำไปปฏิบัติในการรักษาศีล ปรากฏผลเป็นที่น่าพอใจ ลักษณะตามที่กล่าวมานี้ก็อาจแยกศีลออกเป็น ๒ ประการ คือ ศีลที่เป็นอาการอย่างหนึ่ง ศีลที่เป็นเนื้อหาสาระคือตัวศีลอย่างหนึ่ง

ผู้ที่ตั้งใจรักษา ระวังไม่ให้ประพฤติล่วงสิกขาบทต่างๆ ที่ถูกกำหนดไว้ เป็นศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ และศีล ๒๒๗ นี่เรียกว่าอาการของศีล เมื่อตั้งใจรักษาอาการของศีลจนไม่คิดประพฤติล่วง จิตสงบลงได้เป็นปกติ โดยไม่ได้จำกัดจำนวนข้อ ไม่จำกัดจำนวนสิกขาบท มองเห็นโทษของการละเมิดศีล ซึ่งเป็นเหตุก่อกรรมก่อเวร จึงไม่กล้าประพฤติล่วงเกิน นี่แหละคือตัวศีล เมื่อมีศีลเป็นเครื่องหนุนนำที่มั่นคง ก็เป็นเหมือนตึก อาคาร บ้านเรือนที่สูงใหญ่ ได้ทำโครงสร้างรากฐานไว้อย่างมั่นคงแน่นหนาแล้ว ย่อมไม่วิตกกังวลในเรื่องใดๆ มีความสงบใจอยู่ได้อย่างปกติ ผู้ปฏิบัติธรรมมีศีลเป็นพื้นฐานมั่นคงก็เช่นกัน ดังพระบาลี ว่า อาทิ สีลํ ปติฏฺฐา จ กลฺยาณญฺจ มาตุกํ ศีลเป็นฐานที่ตั้งเบื้องต้นและเป็นมารดาแห่งกัลยาณธรรม

สุตะ แปลว่า **การฟัง** หมายถึงการเล่าเรียนทั้งหมด แต่เฉพาะการฟัง ก็ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องราวต่างๆได้มาก ยิ่งฟังมากเท่าไร ก็เกิดปัญญามากขึ้นเท่านั้น แต่เมื่อฟังจะต้องใส่ใจ คือ ตั้งใจฟังจริงๆ ไม่สักแต่ว่าฟังบางครั้ง อาจจะนั่งเหม่อลอย ปล่อยใจตามอารมณ์ต่างๆ อย่างนี้ก็เกิดปัญญาคือ ความรู้ไม่ได้ ในสายพระนักปฏิบัติ นอกจากจะมุ่งมั่นในการนั่งสมาธิ เดินจงกรมแล้ว เรื่องที่ขาดไม่ได้ ก็คือ การได้ฟังโอวาทจากครูอาจารย์ที่ผ่านการปฏิบัติมาอย่างโชกโชน มีประสบการณ์สูง ย่อมก่อให้เกิดศรัทธาและกำลังใจ ในการปฏิบัติมากยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน และบางครั้งยิ่งได้อุบาย ในการแก้ไขข้อวัตรปฏิบัติ ทำให้การเดินทางไม่ต้องเสียเวลา เช่น กรณีได้รับฟังบทบริกรรมภาวนาในชั้นแรกว่า **พุทฺโธ พุทฺโธ** ต่อมาก็เป็น เกิด – ดับ เกิด – ดับ และท้ายสุดได้บริกรรมภาวนา พร้อมทั้งใช้ปัญญาพิจารณาหลักไตรลักษณ์สองบทว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนิจฺจํ ทุกฺขํ** กระทั่งได้รู้แจ้งเห็นจริงอย่างที่ตั้งใจ นี่ก็ได้มาจากการฟังเป็นเบื้องต้นนั่นเอง ผู้ที่ได้ฟังมามากท่านเรียกว่า พหุสุตะ หรือ พหูสูต ผลที่เกิดมีปัญญาเพราะการฟัง เรียกว่า สุตมยปัญญา นับเป็นธรรมะสำคัญอีกอันหนึ่ง ที่มีบทบาทสำคัญ ส่งผลให้ได้รับความสุขความเจริญ ในพระพุทธศาสนาได้ตามที่มุ่งหมาย

จาคะ แปลว่า **ความสละ** โดยปรกติคนเราจะหวงแหนยึดติดอยู่กับตัวตน ไม่ประสงค์จะให้สิ่งที่ตนคุ้มครองปกป้องรักษาตกไปเป็นของคนอื่น จะสงวนไว้เพื่อตนและบุคคลที่ใกล้ชิดตน

ไว้อย่างเหนียวแน่น ส่วนผู้มีจาคะจะไม่เป็นอย่างนั้น ยอมสละสิ่งที่รักสิ่งที่หวงแหนออกไป ก็เพื่อบรรเทาความตระหนี่อันเป็นมลทินของจิตใจ ยอมสละตัดอาลัย ในบุคคลที่ตนรัก และทรัพย์สมบัติที่ยึดครองเป็นเจ้าของในบางครั้งบางโอกาส ก็เพื่อฝึกหัดจิตใจ ให้คุ้นเคยที่จะปล่อยวางอย่างถาวรในอนาคตต่อไป จะไม่ได้พัวพันติดข้องอยู่ ชนิดดิ้นรนพ้นหนีไปไหนไม่ได้ เช่นนักโทษที่ถูกพันธนาการอย่างแน่นหนา หาโอกาสเป็นอิสรภาพได้ยากยิ่ง

ปฏิปทาพระเดชพระคุณ พระเทพวิสุทธิมงคล (หลวงปู่ศรีมหาวีโร) ระยะช่วงปฐมวัย ต้องดิ้นรนต่อสู้กับอารมณ์ฝ่ายต่ำสละทางโลกีย์ได้ชั่วคราว กลับหมุนเวียนเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาหลายครั้ง เป็นการทดสอบการสละปล่อยวางทีละขั้น เพื่อฝึกฝนอบรมให้เป็นพื้นฐานการสละปล่อยวางในระดับถาวรต่อไป กว่าจะสละปล่อยวางได้อย่างเด็ดขาด ก็ได้ทดสอบทดลอง มีครอบครัวมีภรรยา มีบุตร ตามประเพณีของชาวโลก อย่างที่ปรากฏในประวัติ

อุบายวิธีในการปฏิบัติดังนี้ ดูไม่แตกต่างจากพระเถระนามว่า รัฐปาลเถระ ผู้มีครอบครัว มีประสบการณ์ทางโลกมาอย่างโชกโชนจนเกิดความเบื่อหน่ายไม่สนใจใยดี ที่จะอยู่ในฆราวาสวิสัยต่อไป เมื่อได้รับฟังพระธรรมเทศนาเรื่องธรรมุทเทส ๔ ประการ จากองค์สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ ก็ยิ่งประทับจิตประทับใจหนักแน่นยิ่งขึ้น จนกระทั่งได้ออกบวชในพระพุทธศาสนา และได้บรรลุอรหัตผลเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ปัญญา แปลว่า **ความรู้ทั่วถึง** ในหมู่ชนที่เกิดขึ้นมา ปัญญานี่แลเป็นเครื่องประดับที่สำคัญยิ่ง เพราะทำบุคคลให้มีศักดิ์ศรี มีฐานะ มีความรู้ ความสามารถที่สูงต่ำกว่ากัน ให้เป็นผู้ทำผิด หรือทำถูกเป็นต้น จนถึงอาจทำให้ติดอยู่กับทุกข์ หรือพ้นจากทุกข์ก็ได้ ตามชั้น และน้อยหรือมาก ตามกำลังของความรู้ ปัญญาท่านแบ่งไว้โดยนัยหนึ่ง มี ๒ ประการ คือ สชาติกปัญญา ปัญญาหรือความรู้มาพร้อมกับการเกิด เป็นปัญญาบารมีที่เคยสั่งสมอบรมมาแต่ชาติปางก่อน โยคปัญญา ปัญญาเกิดแต่การประกอบ คือได้ศึกษาเล่าเรียนมา ได้คิดค้นฝึกฝนมาด้วยตนเอง และได้ลงมือปฏิบัติจนเกิดเป็นประสบการณ์ แตกฉานรู้ได้อย่างมั่นใจ ปัญญาในที่นี้หมายเอาความรู้ดี ความรู้ชอบ รู้ถูกต้อง ตรงกับสัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ โดยตรงก็คือ ปัญญา

ความจริง อารมณ์ หรือสิ่งทั้งหลาย ที่มาประสบ รู้ได้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นที่เกิดของปัญญาได้ทั้งสิ้น สุดแท้แต่ผู้ที่ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ จะรับรู้หรือปรับให้เป็นธรรมะและปัญญาได้มากน้อยเพียงใด เช่นในกรณี พระเดชพระคุณฯ ผู้มรณภาพ ได้เห็นต้นมะพร้าวที่มีลูกและไม่มีลูก เห็นพุ่มกระพังโหม ที่ปกคลุมแน่นหนาเขียวชอุ่ม ก็ใช้เป็นโอปนยิโก น้อมนำเข้ามาเป็นธรรมะสอนตนให้เกิดปัญญาได้ เรื่องนี้ ท่านได้บันทึกไว้ว่า *"ถ้าใจเราขาดปัญญาเป็นตัวนำแล้ว ถึงของจริงจะมีอยู่ที่กาย มีอยู่ที่ใจก็ไม่สามารถรู้เห็นของจริงได้ เช่น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หรือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ยังไปสัมผัส รูป เสียง*

กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และอารมณ์ที่มีอยู่ในใจ สิ่งเหล่านี้มีอยู่ในตัวเราทั้งหมด และแสดงความไม่เที่ยงอยู่ตลอดเวลา แต่เราก็ไม่รู้ไม่เห็น สำหรับผู้มีปัญญาดีเท่านั้น จึงจะรู้เห็นโลกนี้อย่างชัดเจน ใครจะลอยตามกระแสของโลกนี้ไป หรือ ใครจะทวนกระแสโลกนี้ไปได้ ก็ขึ้นอยู่กับ สติปัญญาแต่ละบุคคล ถ้าผู้มีปัญญาดีก็ผ่านโลกนี้ไปได้ ถ้ามีปัญญาระดับกลางก็พอทรงตัวอยู่ได้ แต่ถ้าผู้มีปัญญาทราม ก็จะหลงระเริงลอยตามกระแสของโลกนี้ต่อไป"

ปัญญา เป็นธรรมะสำคัญ ทำให้จิตใจสว่างไสว ช่วยกำจัดมลทินของใจให้หมดไป สามารถให้รู้เห็นตามเป็นจริง เปรียบเหมือนแสงแห่งดวงอาทิตย์ หรือแสงสว่างแห่งดวงไฟที่ร้อนแรง ช่วยกำจัดความมืดให้หมดไป ทำให้มองเห็นอะไรได้ชัดเจน ไม่มีวิตกกังวล ไม่เกิดความหวาดกลัวใดๆ เช่นเดียวกับดวงปัญญาที่มีพลังแสงสว่างอันแรงกล้า ช่วยขจัดความมืดมนที่มีอยู่ในจิตใจให้หมดไป ทำให้จิตใจเกิดความกล้าหาญ ไม่ต้องกลัวภัยใดๆ ทั้งสิ้น เพราะภัยอันเกิดแต่ความมืด มาจากกิเลส ตัณหา อุปาทานและ อวิชชา ได้ถูกทำลายไปแล้ว และยิ่งไปกว่านั้น ยังชำระล้างดวงจิตให้สะอาดผุดผ่อง หมดฝุ่นละอองคือ สรรพกิเลสทั้งปวงไปได้ด้วย ข้อนี้ สมด้วยพระพุทธสุภาษิตที่ตรัสไว้ว่า **ปญฺญาย ปริสุชฺฌติ** ผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมโดยชอบ ย่อมหมดจด ด้วยปัญญา ดังนี้

พระเดชพระคุณพระเทพวิสุทธิมงคล (หลวงปู่ศรี มหาวีโร) ได้ปลูกฝังศรัทธาไว้อย่างลึกล้ำมั่นคง ลงไว้ในพระพุทธศาสนา เริ่ม

ตั้งแต่เยาว์วัย คอยประคับประคองจิตใจไม่ให้ออกไปห่างไกลจากพระรัตนตรัย รู้จักเข้าใจในการรักษาศีลให้บริสุทธิ์หมดจดมาตั้งแต่คราวเป็นคฤหัสถ์ บำเพ็ญกุศลฝึกหัดอบรมจิตใจมาตามลำดับชั้นไม่ลดละไม่ปล่อยวาง บางครั้งได้รับอุบายธรรมใช้บริกรรมภาวนามาจนบังเกิดผลเห็นเป็นประจักษ์ชัด ยิ่งเกิดโสมนัสยินดีมีศรัทธาฉันทะในการบำเพ็ญเพียรอย่างไม่ท้อถอย หมั่นพากเพียรปล่อยวางอารมณ์ที่เป็นข้าศึกแก่ใจ แม้จะรู้สึกว่าทำได้ยากยิ่งก็ไม่ลดละความพยายาม ใช้สติปัญญาพิจารณาด้วยไหวพริบปฏิภาณ ลึกด้วยปัญญา จนสามารถให้รู้เห็นเป็นจริงได้ ได้ชื่อว่า ใช้หลักวัฑฒิธรรม นำตนขึ้นสู่ความสำเร็จได้ในระดับสูง เรียกว่า ขึ้นสู่ปัญญาเป็นเพียงดังปราสาท สามารถมองเห็นเรื่องราว หรือสิ่งต่างๆ ได้อย่างชัดเจนโดยไมต้องสงสัย เช่นเดียวกับบุคคลที่ขึ้นถึงยอดปราสาทชั้นสูงสุด ย่อมสามารถมองเห็นเหล่าชนที่อยู่ชั้นล่างปราสาทได้อย่างทั่วถึง ฉะนั้น

บัดนี้ ในส่วนร่างกายสังขาร ที่เป็นสังขตธรรม มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเป็นธรรมดานั้น ได้แตกดับสลายลงไปตามเหตุปัจจัย สังขารร่างกายที่ยืมมาจากธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ได้ถูกทวงคืนไปตามลำดับ คือลมออกจากกายไป ไฟก็หมดความร้อนหมดไออุ่นไม่เหลืออยู่ น้ำที่เหลืออยู่คือน้ำหนองน้ำเลือด ก็จะเหือดแห้งไปในไม่ช้า เนื้อหนังร่างกาย ก็จะถูกเผาเป็นเถ้าถ่านกลายเป็นดินไปตามสภาพเดิม ในโอกาสต่อไปเป็นกฎแห่งธรรมชาติธรรมดา ที่ไม่มีใครสามารถเปลี่ยนแปลงเป็น

อย่างอื่นไปได้ สัตว์สังขารที่เกิดมาทั้งหมด ตกอยู่ในสภาพอย่างนี้ เหมือนกันทุกถ้วนหน้า แต่เป็นที่น่ายินดีว่า พระเดชพระคุณท่าน เจ้าคุณพระเทพวิสุทธิมงคล (หลวงปู่ศรี มหาวีโร) ได้ถือเอาสาระ สิ่งที่มีค่าเป็นแก่นสาร แห่งสังขารร่างกายนี้ไว้ได้ ด้วยบำเพ็ญ วัฑฒิธรรม ๕ ประการคือ **ศรัทธา ศีล สัจจะ จาคะ และปัญญา** ดังที่ได้แสดงมาครบถ้วนทุกประการ แม้หากสังขารร่างกายจะ สูญหายไปตามหลักสภาวธรรม ซึ่งมีแล้วกลับไม่มี แต่บุญบารมี คุณงามความดีที่ได้สั่งสมอบรมมา รวมทั้งวัดวาอาราม และพระ เจดีย์ สิ่งก่อสร้างอันเป็นสมบัติถาวรในพระพุทธศาสนา มีปรากฏ มากมายมหาศาล ก็ยังคงอยู่ให้ดู ให้รู้ ให้เห็น เป็นประจักษ์พยาน แก่บรรดาสานุศิษย์ทั้งปวง หลับตาลงใช้จิตคิดนึกตรึกตรองดู ก็รู้ ได้จริงด้วยสติปัญญา ลืมตาขึ้นจ้องมองดู ก็ปรากฏเห็นเด่นชัด ไม่ วิปริตเปลี่ยนแปลงไปตาม จึงควรที่จะน้อมนมัสการสักการบูชา นำปฏิปทาแบบอย่างที่ดีงาม นำไปประพฤติปฏิบัติเป็นการปฏิการ คุณ หนุนนำเชิดชูกตัญญูกตเวทิตาธรรม ให้เป็นคุณธรรมประจำ ตน สมกับเป็นสาธุชน ได้รับผลแห่งการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ สมความมุ่งหมายตลอดไป

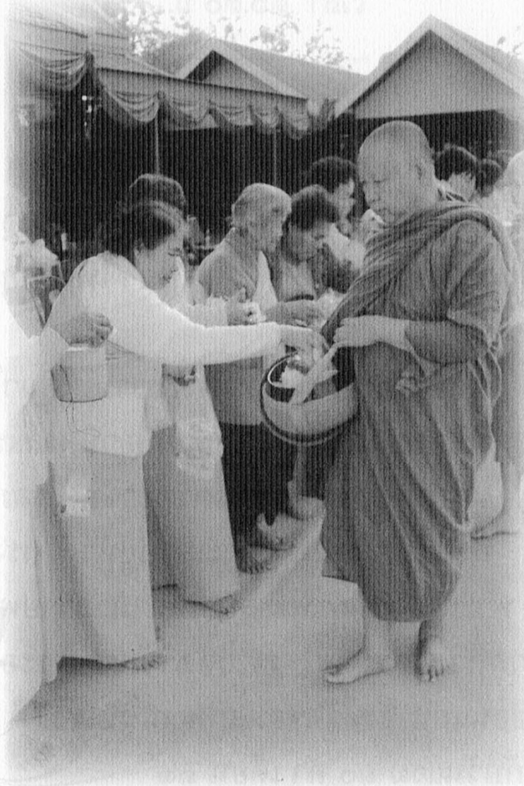
ท้ายแห่งพระธรรมเทศนานี้ ขอให้สาธุชนทั้งหลายได้ปลง ธรรมสังเวช ด้วยบทพระบาลี และกวีธรรมคำแปล พอเป็นเครื่อง น้อมนำให้เกิด มรณสติกัมมัฏฐาน ดังนี้

"สุเมโธเทศนา"

อทฺธุวํ เม ชีวิตํ ธุวํ เม มรณํ
อวสฺสํ มยา มริตพฺพํ อนิยตํ เม ชีวิตํ
นิยตํ เม มรณํ มรณปริโยสานํ เม ชีวิตํ

ชีวิตไม่ยั่งยืน เราคนอื่นไม่ต่างกัน
เกิดมาก็นับวัน เปลี่ยนแปรผันสู่ความตาย
ความตายมีแน่นอน ขอผัดผ่อนไม่สมหมาย
มีจนต้องวางวาย มลายสิ้นเป็นดินไป
เมื่อเกิดก็นำมา ความชราและป่วยไข้
ความตายตามมาไว ผูกมัดไว้ไม่ปล่อยวาง
ชีวิตมีผองภัย ทั้งน้อยใหญ่มาขัดขวาง
รู้แล้วต้องปล่อยวาง ฝึกอยู่อย่างผู้รู้ทัน
เกิดขึ้นตายตามมา ธรรมดาแห่งธาตุขันธ์
ตั้งสติทุกคืนวัน เราแปรผันไม่มั่นคง
ความเจ็บก็รุมเอา หนักไม่เบาทั้งใหลหลง
แก่แล้วให้ปล่อยปลง อย่าไปหลงสิ่งกำบัง
ชีวิตลมหายใจ สิ้นเมื่อใดถูกเผาฝัง
ตามกฎอนิจจัง และทุกขังอนัตตา
ท่านเอยอย่าประมาท ลืมเชื้อชาติศาสนา
ทำดีทุกเวลา อิ่มอุราด้วยผลบุญ
ยามไปสู่โลกหน้า บุญทำมาพาอุดหนุน
สุดท้ายกลายเป็นคุณ พบไออุ่นบรมธรรม

แสดงพระธรรมเทศนาใน อริยวัฑฒิกถา พอเป็นแนวทางแห่งการศึกษาและการปฏิบัติธรรม น้อมนำให้เกิดสัมมาทิฏฐิ ทั้งสำเร็จเป็นปัตติทานมัยกุศล สำเร็จผลเป็นประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์สำหรับผู้อื่น สมเจตนารมณ์ทุกประการ ตามนัยโวหารที่ได้แสดงมา สมควรแก่เวลา ขอสมมติยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ฯ



พระธรรมเทศนา

เรื่อง อานิสงส์กฐินทาน หรือบุญกฐิน

แสดงโดย

พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ อุบลพิทักษ์ ป.ธ.๙)

วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น

ณ วัดศรีจันทร์ พระอารามหลวง ขอนแก่น

วันศุกร์ที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

เวลา ๑๖.๓๐ น.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

กาเล ททนฺติ สปฺปญฺญา วทญฺญู วีตมจฺฉรา

วิปฺปสนฺนมนา ตสฺส วิปุลา โหติ ทกฺขิณาติ

บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในกาลทานกถา ว่าด้วยการให้ทานตามกาล เกี่ยวกับอานิสงส์แห่งกฐินทานหรือบุญกฐิน เพื่ออนุโมทนาในกุศลศรัทธาของคุรุสภากระทรวงศึกษาธิการ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าพระกฐินให้นำมาถวายพระสงฆ์ผู้อยู่จำพรรษากาลถ้วนไตรมาส ณ วัดศรีจันทร์พระอารามหลวง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ณ วันเสาร์ ที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๔ ตรงกับวันแรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๑

"สุเมโธเทศนา"

วันนี้ เป็นวันประกอบพิธีสมโภชองค์ผ้าพระกฐินพระราชทาน ณ ศาลาหลักคำ โดยมีกรรมการคุรุสภา กรรมการมาตรฐานวิชาชีพ ผู้อำนวยการคุรุสภาเขตพื้นที่การศึกษา พนักงานเจ้าหน้าที่คุรุสภา ครู ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ได้มาประชุมพร้อมกัน ณ สถานที่นี้แล้ว เพื่อรับฟังพระธรรมเทศนาในส่วนอานิสงส์แห่งกฐินทานหรือบุญกฐิน โดยเฉพาะวันนี้ เป็นผ้าพระกฐินพระราชทาน นับเป็นเกียรติประวัติครั้งมโหฬารของคุรุสภาเป็นพิเศษอีกด้วย

"คุรุสภา" รวมคนดี เป็นศรีชาติ
เหล่านักปราชญ์ ผู้ฝนฝึก การศึกษา
มีองค์คุณ เรืองฤทธิ์ วิทยา
เด่นปัญญา มีครบ ประสบการณ์
จึงสามารถ เอื้ออาทร สั่งสอนศิษย์
ให้สัมฤทธิ์ เกิดปัญญา มหาศาล
ให้รอบรู้ มีทักษา ปรีชาชาญ
ได้สืบสาน ศาสตร์งาม คู่ความดี
เป็นแบบอย่าง ทางชีวิต แก่ศิษย์รัก
ได้ตระหนัก แบบพิมพ์งาม ตามวิถี
ได้ตัวอย่าง ห่างไกล หมู่ไพรี
เป็นแผนที่ อันเยี่ยมยอด อย่างปลอดภัย

"คุรุสภา" คงอยู่ เคียงคู่ชาติ
รวมนักปราชญ์ นำครรลอง ให้ผ่องใส
รวมครูดี มีศีลธรรม ประจำใจ
นำชาติไทย ให้เป็นแก่น คู่แผ่นดิน

ลำดับนี้ควรทราบด้วยว่า อันการฟังธรรมนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า ยากที่จะฟังให้เข้าใจได้ดี และยากที่จะได้รับอานิสงส์แห่งการฟังธรรม เพราะมีอุปสรรคมากมายหลายประการ เช่นมีนิวรณ์ธรรมเป็นต้น คอยกีดขวางกั้นกางไว้ไม่ให้บรรลุถึงความดี ได้แก่ไม่ได้รับอานิสงส์ เช่นไม่เกิดปัญญาในธรรม ไม่ดูดดื่มในธรรม ฟังธรรมแบบกระวนกระวายไม่มีความสุข จิตใจเศร้าหมองครองทุกข์ไม่ผ่องใส ทั้งนี้ เพราะขาดการ **ตั้งใจฟัง ตั้งใจจำและตั้งใจปฏิบัติ** คือการฟัง มิใช่สักแต่ว่าฟัง ต้องเอาใจฟังด้วยบทไหนตอนใดควรจักต้องจำไว้ในใจ ก็ต้องตั้งใจจำไว้ด้วย ส่วนการตั้งใจปฏิบัตินั้น ได้แก่การควบคุมกายให้อยู่ในปกติ ไม่ลุกเดินเพ่นพ่านขณะฟังเทศน์ **จัดเป็นศีลทางกาย** ไม่หาเหตุวิตกวิจารณ์คิดแส่หาเรื่องจะมาพูดคุยแข่งกับเสียงเทศน์ ตั้งใจจดจ่ออยู่กับกระแสเสียงเทศน์ **อย่างนี้เป็นศีลทางวาจา** พยายามสงบจิตใจให้เป็นสมาธิ ไม่ส่งจิตออกไปภายนอก ไม่วอกแวกวุ่นวายหลายอารมณ์ ตั้งใจฟังอย่างเดียว **อย่างนี้เป็นศีลทางใจ** เมื่อมีศีลทางใจ ใจตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว ไม่กระสับกระส่ายมีความผ่องใส ควรแก่การงาน ซึ่งเป็นฐานแห่งธรรมชั้นสูง**เรียกว่าได้ปฏิบัติในสมาธิ**

เมื่อจิตใจตั้งมั่นเป็นหนึ่งแล้ว การฟังธรรมก็รู้เรื่อง รู้มากรู้น้อยขึ้นอยู่กับกำลังปัญญาของแต่ละคน บางคนรับได้มาก บางคนรับได้น้อย ในขณะที่ฟังเทศน์เรื่องเดียวกัน จากผู้แสดงรูปเดียวกัน เช่นเดียวกับนักเรียนนักศึกษา เรียนในระดับชั้นเดียวกัน ครูสอนคนเดียวกันเรื่องที่สอนเหมือนกัน แต่ได้รับความรู้ไม่ เท่ากัน ฉะนั้น

กฐินทาน หรือบุญกฐิน เป็นบุญที่นิยมทำกันมาแต่ครั้งบรรพกาล นับตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงสามัญชนทั่วไป โดยมีความเชื่อมั่นว่า เมื่อได้ถือกำเนิดเกิดขึ้นมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ถือว่าได้ลาภอันประเสริฐแล้ว หากได้มีโอกาสทำบุญทอดกฐินด้วยตนเอง จัดว่าได้ยอดบุญอันพิเศษแล้ว หรืออย่างน้อยให้ได้มีโอกาสร่วมอนุโมทนาบุญกฐิน ด้วยจิตศรัทธาอันมั่นคง ก็นับว่าเป็นการเดินทางที่ตรงสู่สวรรค์นิพพานได้อย่างถูกต้อง เนื่องจากกฐินทาน หรือบุญกฐินเป็นการสร้างบารมีหลักหรือบารมีที่เป็นประธาน ในบารมี ๑๐ ประการ คือ ทานบารมี สีลบารมี เนกขัมมบารมี และปัญญาบารมี ส่วนที่เหลืออีก ๖ บารมี เป็นเพียงบารมีบริวารเท่านั้น แม้แต่พระบรมโพธิสัตว์ผู้ก่อนแต่จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยังได้ตั้งพระปณิธานคือความปรารถนาไว้เมื่อคราวก่อนว่า

อิมินา กฐินทาเนน พุทฺโธ โหมิ อนาคเต
ยทา สพฺพญฺญุตปฺปตฺโต ตารยิสฺสามิ ปาณินํ

แปลความว่า ด้วยอานิสงส์กฐินทานนี้ ขอข้าพเจ้าได้บรรลุพระสัพพัญญุตญาน เป็นพระพุทธเจ้า จักให้สัตว์ทั้งหลายข้ามล่วง

ห้วงมหรรณพ ไปตามด้วย

ด้วยเหตุนี้ กฐินทานในปัจจุบันจึงแยกเป็น ๒ ประเภทโดยย่อดังนี้

๑.กฐินหลวง ๒.กฐินราษฎร์

กฐินหลวง มีหลายประเภท เช่น **พระกฐินหลวง** พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานผ้าพระกฐินด้วยพระองค์เอง (๘-๙ วัด) หรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บรมวงศานุวงศ์-องคมนตรีเป็นผู้แทนพระองค์เป็นผู้ทอดถวายใน ๑๖ พระอาราม ซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ ๑๒ อยู่ในต่างจังหวัด ๔

พระกฐินพระราชทาน โดยมีกระทรวง ทบวง กรม กอง หรือสถาบันอื่น ๆ รวมไปถึงเอกชน ขอพระบรมราชานุญาตเพื่อทอดถวาย ณ วัดพระอารามหลวง ทั้งที่มีในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด รวม ๒๐๐ กว่าวัด เช่นคุรุสภา กระทรวงศึกษาธิการ ได้รับพระราชทานในครั้งนี้

พระกฐินต้น เป็นพระราชศรัทธาส่วนพระองค์ เสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานผ้าพระกฐิน ณ วัดราษฎร์ที่มิใช่พระอารามหลวง เช่นที่พระราชทาน ณ วัดประชาคมวนาราม (วัดป่ากุง) อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นตัวอย่าง

กฐินราษฎร์ นิยมทำกัน ๒ ลักษณะ

- กฐินส่วนบุคคล จะเป็นคนเดียว ครอบครัวเดียวที่ทำไปทอดถวาย จัดเป็นกฐินส่วนตัว นิยมทำกันมากในส่วนภูมิภาค

- กฐินสามัคคี หลายคน หลายกลุ่ม หลายสถาบัน หลายหมู่บ้าน หลายจังหวัด ร่วมแรง ร่วมใจ จัดกฐินไปทอดถวาย

แม้แต่จุลกฐิน กฐินรีบด่วน โจรกฐิน กฐินมิได้นัดหมายล่วงหน้า หรือกฐินตกค้าง ก็รวมอยู่ในกฐินราษฎร์นั่นเอง

เนื่องจากบุญกฐิน หรือกฐินทาน เป็นทานพิเศษเป็นบุญสำคัญ สามารถให้อานิสงส์ ตั้งแต่มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติจนถึงนิพพานสมบัติ เช่นอุทาหรณ์ที่ยกมาเป็นตัวอย่าง ณ เบื้องต้น และมีหลักการ วิธีการ ที่เป็นระบบชัดเจน จึงทำให้ผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ต่างตั้งกุศลเจตนามุ่งที่จะเป็นเจ้าภาพกฐินทาน หรือไม่ก็ให้มีส่วนร่วมอนุโมทนาเมื่อโอกาสมาถึงไม่มากก็น้อย ไม่ค่อยจะมีผู้ปฏิเสธในการบุญชนิดนี้ ขอให้พิจารณาในส่วนสำคัญของกฐินทานหรือบุญกฐิน ดังนี้

กฐินทาน หรือบุญกฐิน เป็นพระพุทธานุญาตพิเศษไม่มีใครปรารภ เกิดขึ้นระหว่างหมู่สงฆ์ในช่วงจีวรกาล ปรากฏในอรรถกถาว่า ต่อมามหาอุบาสิกา นามว่าวิสาขา ได้รับเป็นเจ้าภาพแรกในครั้งพุทธกาล

เป็นกาลทาน จำกัดกาลเวลาที่ทำ คือตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ ถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ รวมเวลาเพียง ๑ เดือน ทำนอกจากเวลาดังกล่าวนี้ ไม่จัดเป็นกฐินทาน หรือบุญกฐิน

เป็นสัปปุริสทาน เป็นทานของคนดี คนตระหนี่ทำไม่ได้ ที่เห็นทำได้ก็สักแต่ว่าทำไม่จัดเป็นกฐินโดยสมบูรณ์ เพราะไม่ถูกหลักการ วิธีการ

เป็นทานกำหนดวัตถุ คือกำหนดไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งได้แก่ **สังฆาฏิ อุตตราสงค์ อันตรวาสก** ที่จะใช้กรานกฐิน

เป็นทานเกี่ยวกับ พระธรรม พระวินัย และเป็นสังฆกรรม คือ พระสงฆ์รับแล้ว ต้องมี อปโลกนกรรม (มอบให้โดยมติสงฆ์) มีการสวด การกรานกฐิน และอนุโมทนากฐินร่วมกัน

เป็นทานกำหนดผู้รับ จะต้องมีพระสงฆ์ ๕ รูป ขึ้นไป จึงจะรับกฐินได้

เป็นทานกำหนดเวลาทำงาน คือกำหนดเวลาตัดเย็บย้อมจีวรได้แก่ผ้าที่จะกรานกฐินให้เสร็จในวันเดียวนี่โดยแบบพระบาลี ยังมีบางวัด บางกลุ่ม ถือปฏิบัติกันอยู่ หากจะถือตามอรรถกถาแม้แต่ผ้าสำเร็จรูป คือที่ตัดเย็บย้อมแล้ว ก็ใช้ได้ และเพราะถือปฏิบัติอย่างหลังนี้เอง ทำให้พระสงฆ์ผู้ใช้ผ้าไตรจีวร ไม่เข้าใจในการตัด การเย็บจีวร ขาดความสามัคคี และขาดหลักธรรมการพึ่งตนเอง

เป็นทานหรือเป็นบุญที่ได้รับอานิสงส์ ทั้งฝ่ายเจ้าภาพคือทายก ทั้งฝ่ายพระสงฆ์ผู้เป็นปฏิคาหก

เป็นทานที่ใช้ปัจจัยไทยธรรมมาก ใช้ศรัทธามาก ใช้ความสมัครสมานสามัคคีมาก ทั้งกำลังบริวาร ทั้งกำลังทรัพย์ก็ใช้มากหลากหลายด้วยหลักการ และวิธีการให้เกิดความสนุกสนานรื่นเริงบันเทิงใจมากกว่าการทำบุญชนิดอื่นๆ

กฐินทานหรือบุญกฐิน จะได้รับอานิสงส์มาก ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการคือ

- **ปุญฺญสมุทัย** เหตุเกิดบุญ หรือเหตุที่ทำบุญ
- **ปุญฺญวัตถุ** ของทำบุญ หรือไทยธรรม-ไทยทาน
- **ปุญฺญกิริยา** วิธีทำบุญ หรือการทำบุญ
- **ปุญฺญเขต** สถานที่ทำบุญ คือวัดและพระสงฆ์ผู้รับทาน

ปุญฺญสมุทัย การทำบุญที่อาศัยกุศลมูลกระตุ้นเตือนได้แก่ อโลภะ อโทสะ อโมหะ คือความไม่โลภ ไม่โกรธหรือไม่เบื่อหน่ายต่อการทำความดี อโมหะ ความไม่หลงผิด เกิดขึ้นที่ใจสามารถบริจาคทาน รักษาศีล ประพฤติปฏิบัติให้เกิดมีคุณธรรมขึ้นที่ใจ อย่างนี้เป็น ปุญฺญสมุทัยที่ดี

แต่ปัจจุบันนี้ มีชาวพุทธจำนวนมาก มีวิธีการทำบุญโดยอาศัยเหตุอันไม่สมควร โดยเฉพาะบุญกฐิน บุญผ้าป่า เช่น

เป็นกฐินแอบอิงการเมือง ถ้าจะนำกฐินไปทอดต้องอยู่ในเขตหาเสียง เพื่อหวังผลทางคะแนน บุญอย่างอื่นไม่จำเป็น

กฐินธุรกิจ ลงทุนน้อยแต่ได้กำไรมาก ใช้วิธีแจกการ์ดเชิญกฐินชนิดนี้มีขาดทุนกับได้กำไร

กฐินสุรานารี มีการจัดทัวร์การกุศล มุ่งเล่น มุ่งกิน มุ่งเที่ยว บุญไม่เกี่ยวขอให้สนุกเป็นพอ

กฐินการพนัน มุ่งหารายได้ด้วยการเล่นไพ่ ไฮโล โดยปิดศาลา และโบสถ์ มั่วสุมอยู่กับการเล่นพนัน บุญไม่จำเป็น

กฐินมีส่วนแบ่ง ที่เรียกว่าวัดครึ่งหนึ่ง กรรมการครึ่งหนึ่ง หรือใช้วิธีคิดเป็นเปอร์เซ็นร้อยละเท่าไร ตกลงกับคณะกรรมการวัดหรือทางเจ้าอาวาสได้

กฐินท่องเที่ยวทัศนา มุ่งหาความสนุกสนานกับการท่องเที่ยว ใช้รถยนต์เป็นพาหนะชั้นดี อาหารชั้นดี สถานที่ท่องเที่ยวจัดให้สวยงาม มีมหรสพระดับแนวหน้า เมื่อถึงเวลาทอดกฐิน หักค่ารถ หักค่ามหรสพ หักค่าอาหาร หักค่าบริการ หักค่าของชำร่วย และอื่น ๆ อีกมากมาย ผลสุดท้ายคงสุทธิถวายวัด ๒๐,๐๐๐.-บาท แต่ทางวัดต้องใช้ค่าใช้จ่ายในการต้อนรับ ถึง ๒๐๐,๐๐๐.-บาท แล้วใครขาดทุน

กฐินโฆษณาเอาชื่อ ระบุให้เจ้าภาพฝ่ายต้อนรับจัดขบวนรถระบายผ้าขึ้นป้ายตัวโต มีวงดุริยางค์นำหน้า และปิดท้ายด้วยขบวนกลองยาว มีริ้วขบวนประชาชนต้อนรับเป็นพัน

และยังมีกฐินแบบโลกาธิปไตย เอาโลกหรือคนส่วนมากเป็นใหญ่ ฆ่าสัตว์มีคุณเลี้ยงแขกคนมาร่วมงานบริการด้วยสุราของมึนเมาครบถ้วน เสียเท่าไรก็เสียได้ แต่ได้ปัจจัยบูรณะวัดเพียงไม่กี่หมื่น

กฐินอัตตาธิปไตย เอาตนเป็นใหญ่ ตนชอบอย่างไรเอาอย่างนั้น ถูกผิดไม่ได้คำนึง บุญได้หรือไม่ได้ไม่สำคัญ ขอให้ทำตามใจฉันเท่านั้นพอ

ส่วนบุญแบบปุญญสมุทัยอย่างข้างต้น **เป็นบุญที่เป็นธรรมาธิปไตย** เอาความถูกต้องเป็นหลัก มุ่งถึงบุญจริง ๆ คำนึงถึงหลักการวิธีการจนได้อานิสงส์สมประสงค์

ปุญญวัตถุ ของทำบุญที่เรียกว่า ไทยธรรม หรือไทยทาน ต้องเป็น **ธมฺมิกํ ของชอบธรรม** คือ**ไม่ผิดศีลไม่ผิดธรรม** และของนั้นสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ได้รับไม่ทำให้เกิดโทษ **ธมฺมลทฺธํ** ได้ของนั้นมา

โดยธรรมได้แก่ไม่ปล้น ไม่จี้ ไม่ฉ้อฉล ไม่หลอกลวงเขามาทำบุญ

ยังมีชาวพุทธจำนวนมากเข้าใจไปว่า การให้สิ่งของอะไรก็ตามจัดเป็นบุญทั้งหมด ที่จริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ การให้ที่ไม่จัดเป็นบุญมีอยู่หลายประการ เช่น การให้สุรา เครื่องดื่มทำให้มึนเมาทำลายสุขภาพ การให้อาวุธ เช่น ปืน มีด เพื่อประหัตประหารทำลายชีวิตคนอื่นสัตว์อื่น การให้ยาพิษ การให้ภาพลามกอนาจาร การให้สตรีเพื่อบำเรอกาม เป็นต้น ไม่จัดเป็นทาน และไม่เป็นบุญ เมื่อทราบดังนี้ ก็ควรเลือกให้เฉพาะที่เป็นบุญเท่านั้น

ในส่วนกฐินทาน หรือบุญกฐิน ที่ขาดไม่ได้ ก็คือผ้ากฐินที่พระสงฆ์จะใช้เป็นผ้ากรานกฐิน จะให้ได้อานิสงส์ทั้ง ๒ ฝ่าย และอีกประการหนึ่ง กฐินราษฎร์ที่นิยมทำกันทั่วไป จะใส่ใจทำเครื่องบริวารประกอบมากมาย แต่จะลืมของถวายสำคัญอยู่ ๒ อย่าง คือ เทียนปาติโมกข์ ๒๔ เล่ม ผ้าห่มพระพุทธรูป ๑ ผืน ผ้าห่มคู่อัครสาวก ๒ ผืน โดยมีเหตุผลว่า เมื่อถึงฤดูจีวรกาล ช่วงทำจีวรหรือเปลี่ยนจีวรท้ายฤดูฝน ๑ เดือน ที่นิยมทำบุญกฐิน ก็ควรจะเปลี่ยนผ้าห่มพระพุทธรูป และผ้าห่มคู่อัครสาวกทั้ง ๒ ด้วย ส่วนเทียนปาติโมกข์ ๒๔ เล่มใช้จุดบูชาเวลาลงทำสังฆกรรมทุกกึ่งเดือน ๆ ละ ๒ ครั้ง จึงรวมเป็น ๒๔ เล่ม หากปีไหนมีอธิกมาส ก็เพิ่มอีกตามจำนวนเดือน

ปุญญกิริยา หมายถึงการทำบุญ หรือวิธีทำบุญอาจจำแนกออกเป็น ๒ ส่วน

ได้แก่วิธีทำ กับ **ความพร้อมของเจ้าภาพ**

วิธีทำบุญโดยสรุป มี ๓ วิธี คือ

- **ทานมัย** บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
- **สีลมัย** บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
- **ภาวนามัย** บุญสำเร็จด้วยการภาวนา

เรียกสั้น ๆ ว่า ทาน ศีล ภาวนา ในอรรถกถาท่านเพิ่มบุญเข้ามาอีก ๗ ประการ รวมเป็น ๑๐ ประการ จะไม่กล่าวถึงในที่นี้

การทำบุญกฐิน หรือกฐินทาน เกี่ยวกับเรื่องทานนี้เองเป็นส่วนใหญ่ ส่วนรองลงไปได้แก่การสมาทานรักษาศีล และการฟังพระธรรมเทศนา เป็นส่วนประกอบ แต่ก็ไม่ควรขาดการทำบุญ ๒ ประเภทหลังนี้ ถ้าไม่เช่นนั้น จะเป็นบุญไม่ใช่แบบบูรณาการ จะเป็นบุญไม่สมบูรณ์ด้วยวิธีการทั้ง ๓ ประการดังกล่าวมาแล้ว

การเตรียมพร้อมฝ่ายเจ้าภาพ โดยเฉพาะผู้ที่เป็นประธานต้องมีความพร้อมทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ทุกอย่างเกี่ยวกับพิธีการ จะต้องรับผิดชอบด้วยตนเอง เช่นการจุดธูปเทียน การสมาทานศีล การฟังธรรม การถวายปัจจัยไทยธรรม และการกรวดน้ำรับพรเป็นต้น พยายามทำด้วยตนเองทั้งหมด โดยเฉพาะการควบคุมจิตใจ และการตั้งเจตนาใน ๓ กาล คือ **ปุพฺพเจตนา** ก่อนแต่จะให้ก็ใจดี **มุญฺจนเจตนา** กำลังให้ก็ใจดี **อปราปรเจตนา** หลังจากให้แล้วใจก็ดี ไม่เกิดความตระหนี่หวงแหน หรือเป็นประเภทศรัทธาหัวเต่า ต้องตัดโลภะตัณหา ความอาลัยเสียดายออกจากใจให้ได้ รวมไปถึงการควบคุมอารมณ์ โดยใช้ขันติ ความอดทน และโสรัจจะ ความเสงี่ยม ให้ตนอยู่ในภาวะเป็นดังภาชนะรับบุญอย่างเต็มที่

- **ปุญฺญฺเขต** หมายถึงสถานที่ทำบุญ คือวัดอย่างหนึ่ง หมายถึงพระสงฆ์ซึ่งเป็นเสมือนพื้นที่นาสำหรับปักดำข้าวกล้า หรือหว่านพืชพันธุ์เพื่อหวังผลนั้นอย่างหนึ่ง

สถานที่ทำบุญ คือ วัด หากอยู่ในระหว่างก่อสร้างหรือกำลังพัฒนา ยังรอศรัทธาจากชาวบ้านเพื่ออุปถัมภ์บำรุงเมื่อได้รับการช่วยเหลือ ย่อมเป็นการแบ่งเบาภาระ ช่วยชำระหนี้สินให้หมดไป ประดุจชาวนารอฝนจากฟากฟ้าเพื่อช่วยให้ข้าวกล้าที่หว่านดำได้รับน้ำหล่อเลี้ยงทันเวลาไม่ต้องเหี่ยวแห้งตายไปเสียเปล่า ๆ ย่อมมีความเบิกบานสำราญใจได้อย่างเต็มที่ ข้อสำคัญอยู่ที่การใช้สอย เช่น สร้างเสนาสนะไว้มาก มีพระภิกษุสามเณร หรือผู้เข้าค่ายปฏิบัติธรรมคราวละหลายร้อยคน ได้อยู่อาศัยและใช้งานคุ้มค่า อย่างนี้ได้อานิสงส์มาก หากสร้างไว้แล้วจะอยู่ที่ไหนก็ตามไม่มีโอกาสได้ใช้สอย รังแต่จะทรุดโทรมเสียหายโดยไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ อย่างนี้ได้รับอานิสงส์น้อยแน่นอน

สำหรับพระสงฆ์ควรจะสมบูรณ์ด้วยอาจารสมบัติเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง จึงจะเป็นบุญญเขตที่สมบูรณ์ สามารถอำนวยผลที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้ทำบุญได้โดยไม่ขัดข้อง ทำให้เกิดความบันเทิงเริงใจ มีความเอิบอิ่ม สงบระงับดับทุกข์ได้ จิตใจไม่หวั่นไหวสงบร่มเย็นได้ตลอดไป

อนึ่ง ทายก หรือเจ้าภาพผู้ทำบุญ เมื่อมีความเข้าใจบุญได้ถูกต้อง ทำบุญจึงได้บุญมาก เมื่อมีความเข้าใจบุญน้อย ทำบุญ

ก็ได้บุญน้อย จึงควรศึกษาเรื่องบุญให้ดี ดังพระบาลีว่า **ปุญฺญเมว โสสิกฺเขยฺย** ควรศึกษาเรื่องบุญให้ดีทีเดียว

บุญเป็นนามธรรม ไม่มีตัวตน เป็นความดี เป็นคุณภาพของจิตใจโดยเฉพาะ แต่บุญบางอย่างยังต้องอาศัยวัตถุธรรมเป็นเหตุก่อขึ้น เช่นการบริจาคทานสิ่งของ เงินทองให้แก่บุคคลอื่นเมื่อประสบความเดือดร้อน หรือมีความจำเป็นควรพิจารณาบุญโดยอาการ ๓ อย่าง ดังนี้

๑. **บุญโดยสภาวะ** ได้แก่บุญโดยหน้าที่ คือเมื่อเกิดมีขึ้นแล้วที่จิตใจ จะทำให้จิตใจสะอาดผ่องใส คลายจาก โลภะ โทสะ โมหะ ผู้จะเข้าใจบุญโดยสภาวะอย่างนี้ ต้องอาศัยปัญญาพิจารณากำหนดรู้ด้วยตนเอง เพราะเมื่อบุญเกิดขึ้นจะชำระล้างกิเลสที่เกาะกินใจให้เกิดความสกปรกมาแต่เดิม กลับขาวสะอาดหมดจดขึ้นมาได้ ทำให้จิตใจฝักใฝ่ความดีมากขึ้น จิตใจที่เคยมืดบอด กลับสว่างไสวมองเห็นความดีความชั่วได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่นชาวนาที่หว่านกล้าปลูกดำ ทำหน้าที่ให้ดี คอยบำรุงรักษา คอยกำจัดวัชพืช ให้ปุ๋ยตามสมควร ส่วนการเจริญเติบโต และให้ผลเป็นหน้าที่ของกล้าที่ปลูกดำลงไปแล้ว เช่นเดียวกับบุญที่ทำลงไป ด้วยการให้ทาน รักษาศีล และเจริญเมตตาภาวนา ก็ทำหน้าที่ไม่แตกต่างกัน

๒. **บุญโดยเหตุ** คือบุญที่ทำลงไปโดยอาศัยวัตถุธรรม เช่นการให้ข้าว ให้น้ำ ให้เสื้อผ้า การบริจาคยานพาหนะ เป็นต้น **การสมาทานรักษาศีล** อย่างต่ำคือศีล ๕ จนถึงศีลระดับสูง **การอบรมจิตใจให้ฝักใฝ่ในความดี** การเจริญสมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา

ได้แก่เมื่อต้องการบุญชนิดใดก็ให้ลงมือทำบุญชนิดนั้น ๆ ด้วยตนเอง เป็นการเริ่มต้นก่อน หากหวังแต่บุญโดยไม่ทำเหตุมาก่อน บุญที่เป็นผลก็ไม่สามารถเกิดขึ้นมาได้ อย่างที่คนจำนวนมากอยากได้บุญ อยากเห็นตัวบุญ อยากได้ดี แต่ไม่ยอมทำบุญ ไม่ยอมทำความดี ก็ไม่มีโอกาสจะได้บุญ หรือเห็นตัวบุญเลย ฉะนั้น

๓. **บุญโดยผล** คือบุญที่สืบทอดมาจากเหตุ ได้แก่ที่บุคคลได้ลงมือทำมาก่อนแล้ว ทำให้บุคคลนั้น ไม่ตกอยู่ในกระแสแห่งกิเลสตัณหา ไม่มุ่งแต่จะได้ รู้จักเห็นใจคนอื่นไม่เห็นแก่ตัว ไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง รู้จักคำว่าพอเพียง รู้จักแบ่งสรรปันส่วนให้แก่บุคคลอื่น **นี่เป็นผลของทาน ส่วนผลของศีล** ทำให้เป็นผู้ไม่มีเวรไม่มีภัยกับใครอื่น เป็นผู้มีจิตใจเปี่ยมไปด้วยเมตตาธรรม มีจิตใจฝักใฝ่สร้างแต่ความดี มีทรัพย์สินอุดมสมบูรณ์ เพราะไม่ต้องไปเสียทรัพย์เพราะเหตุแห่งความไม่มีศีล แต่สามารถคุ้มครองปกป้องทรัพย์สินของตนให้ปลอดภัยได้ และยังทำจิตใจให้ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว เป็นปัจจัยให้เกิดสมาธิในระดับสูงต่อไปได้ดี **ผลของปัญญา** เป็นบุญระดับสุดยอด ทำให้ปลอดจากความลุ่มหลง ทำให้สติปัญญาสว่างไสวยิ่งขึ้น ไม่ต้องมืดบอด ปัญญาที่อบรมมาตั้งแต่ระดับต่ำ จนถึงระดับสูงตามลำดับ ย่อมขับไล่ความมืด ความหลงความไม่รู้ให้สูญหายคลายไปโดยลำดับ ทำให้เป็นคนมีเหตุมีผลรู้ดี รู้ชั่ว มีอุบายนำตนออกจากความชั่ว ความมืด ความหลงไปสู่ความดี ความสว่าง และความรู้จริงได้อย่างถูกต้องชัดเจน **โดยวิธีที่ง่าย** การจะเห็นผลบุญ สามารถดูจากวัตถุธรรมภายนอก

ก็ได้ เช่นผู้มีอาคารบ้านเรือนที่ใหญ่โตรโหฐาน มีความสุขสำราญตามแบบโลกีย์ รูปร่างหน้าตาดี มีผิวพรรณ สดสวยงดงาม มีเสียงนุ่มนวลชวนฟัง หน้าตาเบิกบานยิ้มแย้มแจ่มใส จิตใจมั่นคงปลอดโปร่ง มีฐานะร่ำรวยอยู่เป็นสุข อย่างที่ชอบพูดกันว่า *"คนนี้มีน้ำมีนวล เป็นคนเอิบอิ่ม มีความสุข เป็นคนมีบุญ"* บุญชนิดนี้ใช้ตาดู ใช้หูฟัง ใช้สมองคิด กำหนดพินิจด้วยปัญญาจะเห็นได้ชัดเจนไปโดยลำดับ

อานิสงส์การสร้างกฐินทาน หรือการทำบุญกฐินที่ปรากฏเป็นรูปธรรมให้เห็นอย่างชัดเจน ได้สรุปเป็นคำกลอนไว้ดังนี้

อานิสงส์ กฐินทาน กล่าวขานว่า
สร้างคุณค่า แก่ชาติ ศาสนา
เชิดชูเด่น ให้เห็นชัด กษัตรา
ผลนำมา ให้สุขสันต์ นิรันดร์กาล

ส่งเสริมธรรม พึ่งตน ให้พ้นทุกข์
สร้างความสุข ยิ่งใหญ่ แผ่ไพศาล
เศรษฐกิจ มั่นคง ดำรงนาน
ก่อสายธาร สามัคคี มีน้ำใจ

ผลบุญเยี่ยม ประสานจิต ให้คิดชอบ
บุญประกอบ ให้อยู่ยง อสงไขย
บุญเป็นมิตร แน่จริง กว่าสิ่งใด
บุญตามไป เป็นมิตรหมู่ เคียงคู่ตน

บุญเป็นทรัพย์ ภายใน ใช่ภายนอก

ใครจะหลอก	ลักไป	ไม่เป็นผล
ทรัพย์ภายนอก	หลอกลักง่าย	ทำลายคน
ให้อับจน	ย่อยยับ	ไปฉับพลัน
จงภูมิใจ	บุญกุศล	ที่ตนสร้าง
เป็นแบบอย่าง	อบอุ่น	คุณมหันต์
ชีพยังอยู่	ชูชื่น	ทุกคืนวัน
บุญประกัน	สู่สถาน	นิพพานเอยฯ

รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในกาลทานกถาว่าด้วยการให้ทานตามกาล เกี่ยวกับอานิสงส์แห่งกฐินทาน หรือการทำบุญกฐิน เพื่ออนุโมทนาในกุศลศรัทธาของคุรุสภา กระทรวงศึกษาธิการ ที่ได้รับพระราชทานผ้าพระกฐิน จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้นำมาทอดถวาย ณ วัดศรีจันทร์ พระอารามหลวงแห่งนี้ สมควรแก่กาลเวลา จึงขอสมมติ ยุติลงแต่เพียงนี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้





พระธรรมเทศนา

เรื่อง "ธรรมะที่พึงตั้งไว้ในใจ ๔ อย่าง"

พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ ป.ธ. ๙)
วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น

แสดง ณ วัดปทุมวนาราม กรุงเทพมหานคร
วันอาทิตย์ ที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๓

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)
ปญฺญํ นปฺปมชฺเชยฺย
สจฺจมนุรกฺเขยฺย
จาคมนุพฺรูเหยฺย
สนฺติเมว โส สิกฺเขยฺยาติ.

บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในอธิษฐานธรรมกถา ว่าด้วยธรรมะที่พึงตั้งไว้ในใจ ๔ อย่าง เพื่อฉลองศรัทธา ประดับปัญญาบารมี ในโอกาสอันเป็นมงคลเนื่องใน *"อาทิจจธรรมสวนกาล"* คือเวลาอันเป็นที่ฟังธรรมประจำวันอาทิตย์ ที่มูลนิธิศาลาพระราชศรัทธา มูลนิธิถาวรจิตตถาวโร-วงศ์มาลัย สมาคมเทิดทูนพระรัตนตรัย ชมรมรักษาและส่งเสริมพระพุทธศาสนา ในความอุปถัมภ์ของพระราชพิพัฒนาทร (ถาวร จิตฺตถาวโร) ซึ่งร่วมจัดกิจกรรมสำคัญ ให้มีการฟังธรรมและ

ปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นประจำทุกวันอาทิตย์ ที่ ๑ และที่ ๓ ของเดือน นับเป็นกิจกรรมที่เอื้ออำนวยประโยชน์แก่สาธุชนทุกระดับชั้น ที่สนใจใฝ่ธรรม ได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาตามเวลาที่กำหนดไว้ ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาเป็นที่น่ายินดีและอนุโมทนา วันอาทิตย์ที่ ๑๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓ นี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนามีชื่อว่า **อธิษฐานธรรม** คือ ธรรมะที่พึงตั้งไว้ในใจ หรือธรรมะอันเป็นสมบัติของใจ ๔ อย่าง ซึ่งจัดเป็นธรรมะที่สำคัญยิ่ง ควรที่สาธุชนจะนำไปประพฤติปฏิบัติ เพราะเมื่อผู้ใดสามารถนำธรรมะดังกล่าวไปตั้งไว้ที่ใจอย่างมั่นคงถาวรได้แล้ว ผู้นั้นจักทำการใด ๆ ปรารถนาผลใด ๆ สิ่งนั้น ๆ ผลนั้น ๆ จักสำเร็จตามความประสงค์ทุกประการ จึงควรอย่างยิ่งที่จะทำความเข้าใจหมั่นศึกษาเรียนรู้ในธรรมดังกล่าว เพื่อจะได้นำไปประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามที่เป็นจริงต่อไป ตามนัยที่ได้อัญเชิญมาเป็นบทอุเทศ ณ เบื้องต้นว่า

ปญฺญํ นปฺปมชฺเชยฺย

สจฺจมนุรกฺเขยฺย ดังนี้เป็นต้น

แปลความว่า ไม่พึงประมาทปัญญา พึงรักษาสัจจะ

พึงพอกพูนจาคะ พึงศึกษาสันติ

พึงทราบเนื้อความแต่ละข้อ พอเป็นแนวทางปฏิบัติดังต่อไปนี้

ข้อที่ ๑ ปัญญา เป็นธรรมะที่พึงตั้งไว้ในใจเป็นอันดับแรก เพราะเป็นแสงสว่างส่องใจ หรือจะเรียกว่า เป็นตาของใจก็ได้ ตรงกับคำว่า ปัญญาจักษุ อันธรรมดาจิตใจ ที่ยังมีกิเลสห่อหุ้มอยู่ ก็

ไม่สามารถมองเห็นความจริงอะไรได้ ไม่แตกต่างจากดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ที่ถูกเมฆหมอกหรือควันปิดบังไว้ ไม่สามารถทอแสงผ่านสิ่งกีดกั้นลงมายังภาคพื้นได้ฉะนั้น อันความจริงแสงสว่าง มี ๔ อย่าง คือ **สุริยาภา** แสงสว่างจากดวงอาทิตย์ **จันทาภา** แสงสว่างจากดวงจันทร์ **อัคคยาภา** แสงสว่างจากไฟ **ปัญญาภา** แสงสว่างจากปัญญา แสงสว่าง ๔ อย่างข้างต้น เป็นแสงสว่างจากวัตถุ มีศักยภาพส่องแสงไปได้เฉพาะในที่ๆ ไม่มีสิ่งปิดบัง และเฉพาะกาลเวลาที่ถูกกำหนด เช่น ดวงอาทิตย์ ส่องแสงได้เฉพาะกลางวัน ส่วนดวงจันทร์ก็มีเฉพาะเวลาข้างขึ้น พอถึงข้างแรมก็หายไป แต่มนุษย์ผู้มีปัญญาก็สามารถประดิษฐ์ตกแต่ง ให้เกิดแสงสว่างทดแทนได้ในยามราตรี ทำให้มีประโยชน์เพิ่มขึ้นได้อย่างมหาศาล เช่นที่ปรากฏเห็นอยู่ในปัจจุบัน นี่เป็นส่วนวัตถุธรรม แต่ถ้าเป็นปัญญาจักษุ คือดวงตาปัญญา ที่มนุษย์เราสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ในตน จะส่งผลให้เกิดความสว่างไสวแก่ชีวิตทั้งที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ เกี่ยวข้องกับตน เกี่ยวข้องกับการงาน เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นๆ ไม่มีเวลาจำกัด ไม่ได้เลือกสถานที่ แต่เฉพาะทางด้านจิตใจก็มีกิเลสเครื่องทำให้เศร้าหมอง ทำให้ขุ่นมัว ทำให้มืดมิดดับสนิทจนมองอะไรไม่เห็นตามความเป็นจริง ก็มีอยู่มิใช่น้อย ข้อนี้ สมด้วยพระบาลีที่ตรัสว่า

โก นุ หาโส กิมานนฺโท นิจฺจํ ปชฺชลิเต สติ
อนฺธกาเรน โอนทฺธา ปทีปํ น คเวสถ

แปลความว่า เมื่อโลกสันนิวาสอันไฟลุกโพลงอยู่เป็นนิตย์
พวกเธอยังจะร่าเริง บันเทิงอะไรกันหนอ ?
เธอทั้งหลาย ถูกความมืด (คือ อวิชชา) ปกคลุมแล้ว
ทำไมจึงไม่แสวงหาประทีปเล่า ?

คำว่า **ประทีป** ในที่นี้ คือดวงไฟ ที่จะให้แสงสว่าง เพื่อจะขจัดความมืด โดยตรงก็คือปัญญานั่นเอง พระพุทธองค์ทรงเห็นความสำคัญของปัญญา จึงตรัสไว้เป็นอันดับแรก เพื่อเป็นเครื่องชี้ชัดว่า อุปสรรค อันตรายภัยต่างๆ อาศัยความมืดเป็นที่หลบซ่อน เป็นที่อำพรางปกปิดตนเองเพื่อลวงเหยื่อให้หลงทางเข้ามาติดกับที่ดักเอาไว้ จะได้ทำลายได้ง่ายตามที่ประสงค์ หากจะเปรียบเทียบให้เห็นได้ง่ายขึ้น ดูแต่บ้านเรือนของเรา เมื่อไฟดับเวลาค่ำคืน สิ่งแรกที่ต้องการก็คือแสงสว่าง ที่ช่วยนำทางให้เข้าสู่ตัวเรือน ได้อย่างสะดวกสบายและปลอดภัย หากไม่เช่นนั้นแล้ว ก็จะเกิดความหงุดหงิดรำคาญใจ มองไปทางไหนก็ติดขัด รู้สึกเกิดความกลัวขึ้นมาในทันที เพราะไม่แน่ใจว่า ภายในบ้านนั้นมีสัตว์ร้าย มีผู้ร้าย มีสิ่งที่เป็นอันตรายอะไรซ่อนอยู่บ้าง ต่อเมื่อมีแสงสว่างช่วยกำจัดความมืดออกไปแล้ว จึงมีความมั่นใจหายสงสัย จิตใจก็แช่มชื่นเบิกบาน หมดความวิตกกังวลทุกอย่าง เพราะเหตุดังนี้ จึงควรศึกษาอบรมปัญญาให้เกิดให้มีขึ้นในตนเป็นอันดับแรก

ปัญญา แปลว่า ความรู้ทั่วถึง หรือความรู้รอบคอบ หมายถึงรู้เหตุ รู้ผล เช่นรู้ว่า เหตุดี ทำให้เป็นคนดี เหตุไม่ดี ทำให้เป็น

คนชั่ว ผู้ที่เป็นคนดี ก็เพราะได้ทำความดี ผู้ที่เป็นคนชั่วก็เพราะได้ทำกรรมไม่ดี มีปัญญาสาวหาเหตุหาผลอย่างนี้ เป็นตัวปัญญาที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนา

ปัญญานี้ มีมาพร้อมกับการเกิดก็มีอยู่บ้าง ที่ท่านเรียกว่า **สชาติปัญญา** เป็นปัญญาที่สั่งสมอบรมมาตั้งแต่อดีต เป็นบารมีที่ก่อสร้างไว้เป็นฐานของจิตใจมามากบ้าง น้อยบ้าง ตัวอย่างเช่น พระสารีบุตรเถระ ผู้ตั้งความปรารถนาเป็นผู้เลิศ ทางปัญญามากกว่าใคร ในศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า โคตมะ **ส่วนโยคปัญญา** คือปัญญาที่จะต้องศึกษาอบรมในปัจจุบัน ให้เจริญงอกงามแผ่ไพศาล ซึ่งจะสามารถบันดาลชีวิตให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จตามที่มุ่งหมายได้ โดยวิธีสรุป ๓ ประการ คือ

๑. สุตมยปัญญา ๒. จินตามยปัญญา ๓. ภาวนามยปัญญา

๑. สุตมยปัญญา ปัญญามีได้ เพราะการฟัง การอ่าน การจดจำที่มีผู้อื่นแนะนำสั่งสอน มีตำราหรือหนังสือให้อ่านประเทืองความรู้ ได้ขีดเขียนบันทึกความทรงจำ เช่นนี้เป็นปัญญาระดับการรับรู้

๒. จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการนึกคิด ใคร่ครวญหาเหตุผล สืบเนื่องมาจากปัญญาอย่างแรก อย่างแรกเป็นเพียงความรู้จากการศึกษา ท่องจำ มากไปด้วยหลักการวิชาการ มากไปด้วยภาคทฤษฎีที่เป็นความรู้ยังไม่ได้ใช้ความคิดของตนเอง จึง

มีผู้กล่าวติติงว่า ข้อเสียอยู่อย่างหนึ่งสำหรับนักเรียนไทย ก็คือ เรียนแล้วไม่รู้จักใช้ความคิด มุ่งให้เกิดความรู้ หรือปัญญาตามหลักสูตรหรือตำราที่กำหนดไว้เท่านั้น ไม่มีความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดความรู้ใหม่ๆ นอกเหนือจากตำราเรียน จึงไม่เจริญก้าวหน้า เพราะฉะนั้น เมื่อมีความรู้เก็บไว้ในคลังคือมันสมอง ก็ต้องรู้จักใช้คิดค้นพินิจพิจารณา หาเหตุหาผล หาความแตกฉานในวิชาการที่ได้เล่าเรียนมา เช่นนี้เป็นปัญญาระดับการเรียนรู้

๓. **ภาวนามยปัญญา** ปัญญาเกิดจากการอบรม ทำให้เกิดให้มีขึ้นในจิตใจของตน เกิดจากการลงมือปฏิบัติ ทดลองจากทฤษฎีหรือตามหลักวิชาการที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา จนปรากฏผลประจักษ์ที่แน่ชัดด้วยตนเอง โดยไม่เชื่อเพียงตำรา หรือเพียงความนึกคิดของตนเองเท่านั้น ปัญญาในระดับนี้ เป็นปัญญาที่มั่นคง ไม่กลับกลอก ไม่หวั่นไหว เป็นปัญญาระดับรอบรู้ หรือรู้ทั่วถึง รู้รอบคอบ

เมื่อปัญญาเป็นแสงสว่างของจิตใจ จึงสามารถทำลายความโง่เขลา ความไม่รู้ ให้ห่างพ้นไปได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ความรู้จึงเข้ามาแทนที่ ทำให้เกิดแสงสว่าง ส่องทางดำเนินชีวิตให้ถึงความเจริญรุ่งเรือง รู้จักปลดเปลื้องแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับชีวิตของตนเอง ไม่ต้องไปพึ่งพาอาศัยบุคคลอื่น หรือสิ่งอื่นโดยไม่จำเป็น รู้จักเลือกเฟ้นละชั่วทำดี ละเหตุแห่งความเสื่อมสร้างเหตุให้เกิดความเจริญก้าวหน้า หากเป็นปัญญาในระดับสูงขึ้นไปคือ รู้ทุกข์ รู้เหตุที่ทำให้ทุกข์เกิด รู้ความดับทุกข์ รู้วิธีปฏิบัติให้ถึง

ความดับทุกข์ รู้กฎแห่งธรรมดา อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วปล่อยวางไม่ยึดมั่นถือมั่น สุดท้ายไม่ต้องจมอยู่กับกองทุกข์ ด้วยเหตุนี้ จึงไม่ควรประมาทปัญญา

ข้อ ๒. สัจจะ แปลว่า ความจริงใจ คือประพฤติสิ่งใดก็ให้ได้สิ่งนั้น เป็นคุณธรรมที่พึงตั้งไว้ในใจอีกข้อหนึ่ง ในทางบารมีท่านก็จัดเป็นสัจจบารมี ที่อุดหนุนส่งเสริมผู้บำเพ็ญบารมี ให้บรรลุธรรมชั้นสูงสุดได้ ควรศึกษาสำเหนียกในระดับพื้นฐานเป็นเบื้องต้นก่อน

นักเรียน-นักศึกษา ที่เรียนสำเร็จได้ ก็เพราะมีความจริงใจ

กรรมกร ที่ทำงานได้รับผลเป็นที่น่าพอใจ ก็เพราะมีความจริงใจ

นักธุรกิจ ประกอบการเจริญก้าวหน้า ธุรกิจมั่นคง ก็เพราะมีความจริงใจ

ข้าราชการ มีผลงานดี มีตำแหน่งหน้าที่ก้าวหน้า ก็เพราะมีความจริงใจ

นักปฏิบัติธรรม ได้รับผลแห่งการปฏิบัติไม่ล้มเหลว ก็เพราะมีความจริงใจ และอื่นๆ เช่น เป็นสามี เป็นภรรยา เป็นบุตรธิดา เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นกำนัน เป็นนายกองค์การบริหาร ส่วนต่างๆ เป็นต้น เมื่อมีสัจจะคือความจริงใจอย่างมั่นคงแล้ว ตนเองก็เชื่อมั่นตนเองได้ คนอื่นก็ให้ความเชื่อถือไว้วางใจ หากมีคำถามว่า จะมีวิธีอย่างไร จะทำให้สัจจะตั้งมั่นอยู่ในจิตใจ? ก็ขอแนะวิธีปฏิบัติพอสังเขปดังนี้

๑. อธิษฐานด้วยใจ คือตั้งใจให้แน่วแน่ว่าตนปรารถนาสิ่งใด ก็พยายามพากเพียรให้ได้ในสิ่งนั้น เมื่อไม่ได้ก็จะไม่ลดละความตั้งใจ แม้ว่าการจะได้มา จะต้องมีอุปสรรคขัดข้องกีดขวางยุ่งยากเพียงใด จะต้องมั่นใจและจริงใจที่จะให้ได้ดังปรารถนา จะไม่ยอมหยุดนิ่งเฉยอยู่ และจะไม่ยอมถอยหลังกลับ มุ่งมั่นที่จะก้าวหน้าต่อไปจนถึงจุดหมายปลายทาง ควรเอาอย่างพระโพธิสัตว์ ผู้ประสบภัยใหญ่หลวงท่ามกลางมหาสมุทร ได้เปล่งคำถึงความมุ่งมั่นพยายามและความจริงใจ ที่จะลอยเข้าถึงฝั่งให้จงได้ว่า

**"เป็นลูกผู้ชายต้องพยายามเรื่อยไป
จนกว่าจะสำเร็จตามความต้องการ"**

๒. กล่าวสัจจปฏิญญาณ คือ เปล่งวาจาแสดงถึงความจริงใจให้คนอื่นรับรู้ด้วย เพื่อเป็นสักขีพยานในการทำความดี เช่น กรณีการเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ, สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** หรือแม้แต่ได้ทำสัจจะปฏิญญาณต่อใคร ต่อสิ่งใด ก็ต้องรักษาสัจจะให้ได้ในบุคคลนั้นหรือในสิ่งนั้น อย่าให้คลาดเคลื่อนวิปริตผิดพลาดเป็นอย่างอื่น ทำให้สัจจะมั่นคงในใจได้เพียงใด ก็ยิ่งเป็นผลดีมากขึ้นเพียงนั้น

การฝึกอธิษฐานด้วยใจและกล่าวสัจจปฏิญญาณอยู่เนือง ๆ จนกระทั่งเกิดความคุ้นเคย เป็นอัธยาศัย เป็นนิสัย สนิทแนบแน่นอยู่ในใจ เป็นคุณธรรมประจำใจได้อย่างถาวรตลอดไป

อนึ่ง ในทางปริยัติ ควรทราบสัจจะ คือ ความจริง โดยแยกเป็น ๒ อย่าง ดังนี้

๑. สมมุติสัจจะ จริงโดยสมมุติ คือ ความจริงโดยรับรู้หรือรับรองร่วมกันจากความกำหนดแต่งตั้งขึ้นก็ดี จากความรับรู้หรือรับรองโดยประการอื่นก็ดี เช่น เป็นบิดามารดา ก็ยอมรับว่าเป็นบิดามารดาจริง เป็นภิกษุ เป็นสามเณร เป็นอุบาสกอุบาสิกา ก็เป็นสมมุติสัจจะ แต่ละคนแต่ละภาวะ ต่างก็มีหน้าที่ๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติ ตามฐานะและภาวะของตน ทั้งนี้ ก็เพื่อรักษาสมมุติสัจจะ ที่รับรองนับถือกันให้สืบเนื่องต่อไป และก็นับว่าเป็นผลดีแก่มวลมนุษยชาติ เพราะสามารถโยงใยให้เกิดการปฏิการคุณ คือการตอบบุญแทนคุณ แสดงกตัญญูกตเวทิตาธรรม ให้ปรากฏเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน โดยนัยตรงกันข้าม หากไม่มีการยอมรับนับถือในสมมุติสัจจะ ทั้งไม่มีการรักษาสัจจะให้ดำรงอยู่คงอยู่คู่โลกต่อไป อย่างที่บางลัทธิได้ประกาศเชิญชวนให้เลิกละการตอบบุญแทนคุณแก่บิดามารดา ไม่ให้เคารพครูอาจารย์ โดยให้เหตุผลว่า ผู้ให้เกิด ก็เป็นเพียงธรรมดาหรือธรรมชาติ ของมนุษย์ มีการสืบพันธุ์และเลี้ยงดู ไม่แตกต่างจากสัตว์เดียรัจฉาน ครูอาจารย์ก็สอนด้วยหวังผลตอบแทนและเป็นอาชีพของตนเอง จึงไม่มีบุญคุณอะไรที่จะต้องตอบแทน เมื่อเป็นเช่นนี้ ผลร้ายที่น่ากลัวก็จะเกิดแก่มวลมนุษยชาติชนิดไม่มีที่สิ้นสุด

๒. ปรมัตถสัจจะ จริงโดยปรมัตถ์ คือเป็นความจริงแท้ๆ ใครจะรับรองหรือไม่รับรอง ใครจะรู้หรือไม่รู้ ใครจะกำหนดแต่งตั้งหรือไม่กำหนดแต่งตั้ง ก็เป็นความจริงอยู่นั่นเอง เช่นอย่างพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีลักษณะที่สำคัญอยู่ ๓ อย่าง คือ

๑. วิชฺชามานตา พระธรรมมีอยู่จริง

๒. ปริสุทฺธตา พระธรรมบริสุทธิ์จริง

๓. ปทีปตา พระธรรมดุจประทีปส่องทางได้จริง

ยกตัวอย่าง เช่น **อนิจฺจตา** ความไม่เที่ยง **ทุกฺขตา** ความเป็นทุกข์ทนได้ยาก **อนตฺตตา** ความเป็นของไม่ใช่ตน ก็ยังเป็นความจริงอยู่ตลอดเวลา ในอดีต เป็นอย่างไร ในปัจจุบันที่เห็นอยู่ในบัดนี้ ก็ยังเหมือนเดิม แม้ที่จักมีในอนาคต ก็ยังทรงความจริงอยู่อย่างนี้ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไปได้ นี่คือปรมัตถสัจจะ จริงโดยปรมัตถ์ ความจริงอย่างนี้ก็ทรงสอนให้รักษาไว้ คือให้พิจารณาให้รู้ถึงสัจจะที่เป็นตัวความจริงแท้ๆ แต่ผู้ที่จะพิจารณาให้รู้ได้ ก็ต้องใช้ปัญญาที่ได้ศึกษาอบรมมา เช่น เรื่องทุกข์เพราะการพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รัก ที่ชอบใจทั้งหลายทั้งปวงไป ซึ่งเรื่องดังกล่าวเกิดขึ้นให้เห็นเป็นประจักษ์อยู่ทุกวัน และวันหนึ่งอาจเกิดขึ้นหลายครั้งด้วย คนส่วนมากเคยประสบพบเห็นแต่ถ้าเห็นแล้วไม่ใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ไม่ปลงธรรมสังเวชก็จะเกิดผลร้ายแก่ตนเอง คือจะได้รับทุกข์อย่างแสนสาหัส เพราะไม่อาจทำใจได้ ในเมื่อความวิบัติมาถึงตน และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับตน โทษที่ไม่ยอมรับ ปรมัตถสัจจะ ส่วนผู้ที่ยอมรับนับถือปรมัตถสัจจะด้วยการพินิจพิจารณาด้วยปัญญา ย่อมเป็นผู้มีทุกข์น้อย หรืออาจไม่มีทุกข์เลย เพราะรู้เห็นตามความเป็นจริง

ข้อ ๓ จาคะ แปลว่า ความเสียสละ ได้แก่สละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ โดยตรง ก็คืออารมณ์และกิเลสที่เป็นเหตุให้

เสียสัจจะ ทำลายสัจจะที่ตั้งไว้ให้สูญเสียไป ซึ่งมีอยู่อย่างมากมาย ยกตัวอย่างให้เห็น เช่น

ความเกียจคร้าน ความท้อแท้ ความมักเล่นมักเที่ยว หากเกิดขึ้นแก่นักเรียน นักศึกษา เมื่อสละไม่ได้ ก็ทำให้เรียนไม่จบ

ความเป็นคนเห็นแก่ได้ ละโมบโลภมาก ไม่มียางอายไม่กลัวต่อบาปทุจริต เกิดขึ้นแก่ข้าราชการ เมื่อสละไม่ได้ ก็ทำให้เสียคน เสียตำแหน่งหน้าที่ เมื่อถูกจับได้

ความมักมากในกามคุณ มั่วสุมในกามโลกีย์ ไม่รู้จักอิ่ม เป็นทาสของกิเลสตัณหา เมื่อสละไม่ได้ ก็ทำให้ละเมิดศีลข้อที่ ๓ หากเป็นภรรยาสามี ก็ทำให้เสียสัจจะที่เคยให้แก่กัน กลับกลายเป็นศัตรูคู่ล้างคู่ผลาญกันได้

ความเห็นแก่อามิส ติดในลาภสักการะ มุ่งยศถาบรรดาศักดิ์ หากเกิดแก่พระสงฆ์ เมื่อสละไม่ได้ ก็ทำให้ความเป็นพระไม่สมบูรณ์ ยังออกจากโลกไม่ได้ ต่ำสุดอาจถึงสละสมณเพศไปเป็นฆราวาสผู้ครองเรือน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

จาคะ ความเสียสละ ที่เน้นถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวข้องกับชีวิตของทุกคนในแต่ละวัน สามารถมองเห็นได้ง่าย เช่น โลภะ ความโลภเกิดขึ้น มุ่งแต่จะได้ถ่ายเดียว ขอให้ได้ก็พอ จะด้วยการทุจริต คดโกง ฉ้อฉล ลักขโมย ปล้นสะดม เป็นต้น เอาทั้งนั้น หากสละไม่ได้ ปล่อยให้เป็นไปตามโลภะกำหนด ก็เกิดโทษและอันตรายนานาประการ แต่คนส่วนมากยังสละได้ โดยมองเห็นทรัพย์ของคนอื่น ซึ่งมิใช่ของตนเอง ก็พอปล่อยวาง

หรือสละโลภะนั้นได้ โดยใช้ปัญญาและสัจจะ คือรู้กับจริง เป็นคุณธรรมช่วยต้านทานป้องกัน ไม่ให้ละเมิดฝ่าฝืนไปได้ตรงกันข้าม ก็ฝึกบำเพ็ญทาน การแบ่งปัน วัตถุสิ่งของๆ ตนให้แก่คนอื่น ด้วยหวังบูชาสงเคราะห์ และอนุเคราะห์ ตามสมควร

โทสะ ความประทุษร้าย โดยความคือประทุษร้ายจิตใจตนเองก่อน ทำให้จิตใจเร่าร้อน ขุ่นมัว ทำให้ไม่ยินดีในการทำความดี เมื่อสละไม่ได้ ก็จะประทุษร้ายคนอื่น สิ่งอื่นให้ได้รับความทุกข์ทรมาน ให้ถึงความวิบัติฉิบหายไปได้ การอบรมจิตให้มีเมตตา ให้เห็นหัวอกเขา หัวอกเรา มีความปรารถนาไม่แตกต่างกัน เกลียดทุกข์ รักสุข หวงแหนชีวิตเหมือนกัน จึงควรฝึกแผ่เมตตาในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง จะทำให้จิตชื่นฉ่ำอยู่กับเมตตา มีใบหน้าที่แจ่มใสไร้ทุกข์ มีความสุขตลอดไป

โมหะ ความหลง โดยความ คือหลงไม่รู้จริง รู้ผิด เห็นผิด และปฏิบัติผิด ไม่เป็นไปตามทำนองคลองธรรม นับเป็นข้าศึกต่อ ปัญญา สัจจะ และจาคะที่กล่าวถึงข้างต้นอย่างแท้จริง เมื่อเกิดขึ้นที่ใจ หากสละไม่ได้ ก็ทำให้จิตใจมืดบอด มองเห็นความจริงไม่ได้ แม้ข้าศึกอันตรายที่อยู่รอบข้างใกล้ตัว ก็ไม่สามารถมองเห็นได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ได้รับความวิบัติโดยถ่ายเดียว วิธีสละโมหะ ก็คือสร้างปัญญาให้มีแสงสว่างสาดส่องได้ทั่วถึง ด้วยการศึกษาอบรมเป็นต้นดังที่กล่าวมาแล้ว เมื่อมีแสงสว่างเกิดขึ้นความมืดก็หายไป เช่น เดียวกัน ปัญญาเกิดขึ้นเมื่อใด โมหะก็ดับไปเมื่อนั้น

ข้อ ๔ อุปสมะ ความสงบใจ โดยตรงคือสงบจาก โลภะ โทสะ และโมหะ ๓ ประการ ดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งเป็นข้าศึกแห่งความสงบใจ ขอให้พิจารณาโดยนัยเป็นปุคลาธิษฐานก่อน ศาลาพระราชศรัทธาหลังนี้ จัดเป็นที่แสดงธรรม มีแสงสว่างรอบด้าน ไม่มืดมัว มีความมั่นคงถาวรมั่นใจได้ ปลอดภัยจากสัตว์หรือบุคคลที่มุ่งจะทำลาย แต่ยังขาดอีกอย่างหนึ่ง คือความสงบ ที่มีความจำเป็นต่อการฟังธรรมและการปฏิบัติธรรม หากเกิดความไม่สงบขึ้น มีเสียงพูดคุยกันดังลั่น มีเสียงร้องเพลง มีเสียงดนตรี มีการชกต่อยกัน การแสดงธรรมก็ดำเนินต่อไปไม่ได้ เช่นเดียวกัน เมื่อไม่มีความสงบใจก็ยากที่จะสละได้ ก็จะต้องเผลอปัญญา จะต้องทิ้งสัจจะที่ตนควรจะรักษาไว้ มีเหตุผลเกี่ยวโยงถึงกันดุจสายโซ่ดังนี้

วิธีปฏิบัติที่จะให้เกิดอุปสมะ ความสงบใจ ย่อมมีวิธีที่หลากหลาย วิธีหนึ่ง คือการบำเพ็ญอยู่ในศีล สมาธิปัญญา ที่เรียกว่าไตรสิกขา ให้จิตแนบแน่นมั่นคงอยู่ในศีล อย่างต่ำตั้งแต่ศีล ๕ ขึ้นไป ให้ศีลเป็นที่พักพิงของจิตใจเป็นอันดับแรก ศึกษาและปฏิบัติอยู่ในสมาธิ ให้มีจิตตั้งมั่น ไม่กระสับกระส่ายไม่ฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์ต่างๆ ที่มายั่วยุ เป็นอันดับที่ ๒ หมั่นพิจารณาศึกษาอบรมให้เกิดปัญญา เพื่อจะได้รู้เห็นตามความเป็นจริงในสิ่งต่างๆ ฝึกหัดปล่อยวางไม่ยึดมั่น ถือมั่นในธรรมทั้งปวง ทั้งที่เป็นเบญจขันธ์ ทั้งที่เป็นอารมณ์ทั้งที่เป็นกิเลส ซึ่งล้วนเป็นข้าศึกต่อความสงบแห่งใจทั้งสิ้น หากปฏิบัติได้ดังนี้ ก็เป็นการปฏิบัติที่ถูก

ทาง จะทำให้เกิด อุปสมะ คือความสงบใจได้ สิ่งที่เป็นข้าศึกก็ถูกกำจัดไป

โดยนัยดังที่ได้แสดงมา ชี้ให้เห็นว่า อธิษฐานธรรม ๔ ประการ ควรศึกษาและปฏิบัติให้เกิดผล ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูงสุดตั้งแต่บัดนี้ทีเดียว ไม่ควรลังเลสงสัยโดยคิดว่าจะทำให้เกิดความลำบากและจะไม่เกิดผล ทุกอย่างย่อมมีมาแต่เหตุ ผลจึงเกิดขึ้นได้ ควรเริ่มต้นสร้างปัญญา ไม่ประมาท ไม่ดูหมิ่นดูแคลนปัญญา ด้วยการศึกษา การฟัง การอ่าน จดจำใคร่ครวญพินิจพิจารณาหาเหตุผล ลงมือปฏิบัติให้เกิดความรู้ความชำนาญ สั่งสมประสบการณ์ให้มีมากขึ้น รักษาสัจจะคือความจริงใจ ให้ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวคลอนแคลน ไม่ให้วิปริตคลาดเคลื่อน พอกพูนจาคะ คือการสละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความสงบของใจ ศึกษาและปฏิบัติในศีล สมาธิและปัญญา เพื่อให้เกิดอุปสมะคือความสงบอันเป็นยอดปรารถนาของสาธุชนทั่วไป ดังนัยพระบาลีว่า **นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ** สุขที่ยิ่งกว่าความสงบไม่มี เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล ทั้งแก่ตนเอง ทั้งแก่ผู้อื่นจักได้รับความสุขที่มั่นคงถาวรเป็นนิจ นิรันดร์ตลอดไป

รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในอธิษฐานธรรมกถาว่าด้วย ธรรมะ ที่พึงตั้งไว้ในใจ สมควรแก่กาลสมัย จึงยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

พระธรรมเทศนา

เรื่อง "ธรรมะที่พึงตั้งไว้ในใจ ๔ อย่าง"

พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ ป.ธ. ๙)
วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น

แสดง ณ วัดพระศรีมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร
วันอังคาร ที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๓

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

ปญฺญํ นปฺปมชฺเชยฺย

สจฺจมนุรกฺเขยฺย

จาคมนุพฺรูเหยฺย

สนฺติเมว โส สิกฺเขยฺยาติ.

บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในอธิษฐานธรรมกถา ว่าด้วยธรรมะที่พึงตั้งไว้ในใจ ๔ อย่าง เพื่อฉลองศรัทธา ประดับปัญญาบารมี ในโอกาสอันเป็นพิธีมงคลที่คณะสงฆ์และสาธุชน วัดพระศรีมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร ได้มีจิตเป็นสมานฉันท์ร่วมกันจัดงานบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย อดีตเจ้าอาวาส บูรพาจารย์ และผู้มีอุปการะคุณซึ่งได้เคยบำเพ็ญหิตานุหิตประโยชน์ต่อวัดพระศรีมหาธาตุ เป็นอเนกประการในอดีตที่ผ่านมา จัดเป็นกิจกรรมที่ทำสืบเนื่องกันมาเป็นเวลาหลายสิบปี ทั้งนี้ก็ด้วยมีจิตตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งกตัญญูกตเวทิตาธรรม

เป็นกำลังหนุนนำให้บำเพ็ญกุศลที่สมควรเป็นแบบอย่างที่ดีงามแก่อนุชนรุ่นหลังสืบไป

โดยความเป็นจริงแล้ว ทุกคนที่เกิดขึ้นมา ย่อมมีบุพการีบุคคลผู้ทำอุปการะก่อน ที่ดำรงอยู่ในฐานะ เป็นบิดา มารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นผู้ปกครองประเทศ และเป็นศาสดาผู้นำทางศาสนา รวมไปถึงผู้ทำอุปการะอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชีวิตเรื่อยมาไม่ขาดสาย ผู้ที่สำนึกรำลึกในอุปการคุณที่บุพการีบุคคลเหล่านั้นได้ทำไว้ก่อนแล้ว ได้มีโอกาสตอบบุญแทนคุณ ที่เรียกว่ากตัญญูกตเวทีบุคคล ก็มีอยู่เคียงคู่กันตลอดมา แต่ก็นับว่า หาได้ยากขึ้นโดยลำดับ

การตอบบุญแทนคุณ หรือที่เรียกว่า การสนองบุญคุณสำหรับบุพการีชนผู้วายชนม์ไปแล้ว กับกตัญญูกตเวทีบุคคลผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ มีวิธีที่พึงปฏิบัติอยู่ ๒ ประการคือ

ประการที่หนึ่ง พึงตั้งตนไว้ชอบ ด้วยการทำความดีทางกาย ทำดีทางวาจา และทำดีทางใจ ที่เรียกว่า กายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต แยกเป็นส่วนดีทางกาย ๓ อย่าง เป็นส่วนดีทางวาจา ๔ อย่าง และเป็นส่วนดีทางใจ ๓ อย่าง รวมเรียกว่าตั้งตนไว้ในอุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ การทำได้ดังนี้ **เป็นการทำความดีเพื่อตนเอง** ยกจิตให้สูงขึ้น ดำรงตนอยู่ในฐานะเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ แต่ก็ส่งผลดีไปถึงบิดามารดา วงศ์ตระกูลตลอดถึงสถาบันที่เกี่ยวข้องด้วย

ประการที่สอง ประกอบกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม ที่สามารถสัมผัสได้ทั้งทางตา ทั้งทางใจ ที่เรียกว่า บำเพ็ญกุศล

ทักษิณานุปทานกิจ อุทิศส่วนกุศลที่เกิดจาก **ปัตติทานมัย คือการให้ส่วนบุญ** ด้วยน้ำใจอันบริสุทธิ์ ที่กตัญญูกตเวทิตาธรรมอุ้มชูด้วยดีตลอดมา สมด้วยพระบาลีที่ตรัสถึงความข้อนี้ว่า

โส ญาติธมฺโม จ อยํ นิทสฺสิโต

เป็นการเปิดเผยญาติธรรมให้ปรากฏ

เปตาน ปูชา จ กตา อุฬารา

ได้ทำการบูชาท่านผู้ล่วงลับไปอย่างโอฬาร

พลญฺจ ภิกฺขูนมนุปฺปทินฺนํ

เป็นการเพิ่มให้กำลัง (กาย-ใจ) แก่ภิกษุทั้งหลาย

ตุมฺเหหิ ปุญฺญํ ปสุตํ อนปฺปกํ

เป็นการขวนขวายบุญ มิใช่น้อย (ให้แก่ตน)

ผู้วายชนม์ไป เมื่อได้อนุโมทนา ก็จะได้รับส่วนบุญ ที่เรียกว่า **ปัตตานุโมทนามัย** บุญเกิดขึ้นจากการอนุโมทนาส่วนบุญ วิธีปฏิบัติ ทั้ง ๒ ประการนี้ สาธุชนผู้ตระหนักในกตัญญูกตเวทิตาธรรม ควรถือปฏิบัติเป็นนิจสืบไป

บุพการีบุคคลก็ดี กตัญญูกตเวทีบุคคลก็ดี หากจะกล่าวโดยนัยหนึ่ง คือบุคคลผู้ปฏิบัติธรรมสำคัญ ๔ ประการ ไม่แตกต่างกัน มีคุณธรรม ที่ตั้งอยู่ในใจเท่าเทียมกัน ธรรมนั้นคืออธิษฐานธรรม ได้แก่ธรรมที่ตั้งไว้ในใจ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมให้ผู้ประพฤติปฏิบัติ ดำรงตนอยู่ได้สมกับความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง ตรงตามพระบาลีที่ได้อัญเชิญมาเป็นอุเทศ ณ เบื้องต้นว่า

ปญฺญํ นปฺปมชฺเชยฺย

สจฺจมนุรกฺเขยฺย เป็นอาทิ

แปลความว่า ไม่พึงประมาทปัญญา พึงรักษาสัจจะ

พึงพอกพูนจาคะ พึงศึกษาสันติ

พึงทราบเนื้อความแต่ละข้อ พอเป็นแนวทางปฏิบัติดังต่อไปนี้

ข้อที่ ๑ ปัญญา เป็นธรรมะที่พึงตั้งไว้ในใจเป็นอันดับแรก เพราะเป็นแสงสว่างส่องใจ หรือจะเรียกว่า เป็นตาของใจก็ได้ ตรงกับคำว่า ปัญญาจักษุ อันธรรมดาจิตใจ ที่ยังมีกิเลสห่อหุ้มอยู่ ก็ไม่สามารถมองเห็นความจริงอะไรได้ ไม่แตกต่างจากดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ที่ถูกเมฆหมอกหรือควันปิดบังไว้ ไม่สามารถทอแสงผ่านสิ่งกีดกั้นลงมายังภาคพื้นได้ฉะนั้น อันความจริงแสงสว่าง มี ๔ อย่าง คือ **สุริยาภา** แสงสว่างจากดวงอาทิตย์ **จันทาภา** แสงสว่างจากดวงจันทร์ **อัคคยาภา** แสงสว่างจากไฟ **ปัญญาภา** แสงสว่างจากปัญญา แสงสว่าง ๔ อย่างข้างต้น เป็นแสงสว่างจากวัตถุ มีศักยภาพส่องแสงไปได้เฉพาะในที่ๆ ไม่มีสิ่งปิดบัง และเฉพาะกาลเวลาที่ถูกกำหนด เช่น ดวงอาทิตย์ ส่องแสงได้เฉพาะกลางวัน ส่วนดวงจันทร์ก็มีเฉพาะเวลาข้างขึ้น พอถึงข้างแรมก็หายไป แต่มนุษย์ผู้มีปัญญาก็สามารถประดิษฐ์ตกแต่ง ให้เกิดแสงสว่างทดแทนได้ในยามราตรี ทำให้มีประโยชน์เพิ่มขึ้นได้อย่างมหาศาล เช่นที่ปรากฏเห็นอยู่ในปัจจุบัน นี่เป็นส่วนวัตถุธรรม แต่ถ้าเป็นปัญญาจักษุ คือดวงตาปัญญา ที่มนุษย์เราสามารถทำให้เกิดขึ้น

ได้ในตน จะส่งผลให้เกิดความสว่างไสวแก่ชีวิตทั้งที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ เกี่ยวข้องกับตน เกี่ยวข้องกับการงาน เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นๆ ไม่มีเวลาจำกัด ไม่ได้เลือกสถานที่ แต่เฉพาะทางด้านจิตใจก็มีกิเลสเครื่องทำให้เศร้าหมอง ทำให้ขุ่นมัว ทำให้มืดมิดดับสนิทจนมองอะไรไม่เห็นตามความเป็นจริง ก็มีอยู่มิใช่น้อย ข้อนี้ สมด้วยพระบาลีที่ตรัสว่า

โก นุ หาโส กิมานนฺโท นิจฺจํ ปชฺชลิเต สติ
อนฺธกาเรน โอนทฺธา ปทีปํ น คเวสถ

แปลความว่า เมื่อโลกสันนิวาสอันไฟลุกโพลงอยู่เป็นนิตย์
พวกเธอยังจะร่าเริง บันเทิงอะไรกันหนอ ?
เธอทั้งหลาย ถูกความมืด (คือ อวิชชา) ปกคลุมแล้ว
ทำไมจึงไม่แสวงหาประทีปเล่า ?

คำว่า **ประทีป** ในที่นี้ คือดวงไฟ ที่จะให้แสงสว่าง เพื่อจะขจัดความมืด โดยตรงก็คือปัญญานั่นเอง พระพุทธองค์ทรงเห็นความสำคัญของปัญญา จึงตรัสไว้เป็นอันดับแรก เพื่อเป็นเครื่องชี้ชัดว่า อุปสรรค อันตรายภัยต่างๆ อาศัยความมืดเป็นที่หลบซ่อน เป็นที่อำพรางปกปิดตนเอง เพื่อลวงเหยื่อให้หลงทางเข้ามาติดกับที่ดักเอาไว้ จะได้ทำลายได้ง่ายตามที่ประสงค์ หากจะเปรียบเทียบให้เห็นได้ง่ายขึ้น ดูแต่บ้านเรือนของเรา เมื่อไฟดับเวลาค่ำคืน สิ่งแรกที่ต้องการก็คือแสงสว่าง ที่ช่วยนำทางให้เข้าสู่ตัวเรือน ได้อย่างสะดวกสบายและปลอดภัย หากไม่เช่นนั้นแล้ว

ก็จะเกิดความหงุดหงิดรำคาญใจ มองไปทางไหนก็ติดขัด รู้สึกเกิดความกลัวขึ้นมาในทันที เพราะไม่แน่ใจว่า ภายในบ้านนั้นมีสัตว์ร้าย มีผู้ร้าย มีสิ่งที่เป็นอันตรายอะไรซ่อนอยู่บ้าง ต่อเมื่อมีแสงสว่างช่วยกำจัดความมืดออกไปแล้ว จึงมีความมั่นใจหายสงสัย จิตใจก็แช่มชื่นเบิกบาน หมดความวิตกกังวลทุกอย่าง เพราะเหตุดังนี้ จึงควรศึกษาอบรมปัญญาให้เกิดให้มีขึ้นในตนเป็นอันดับแรก

ปัญญา แปลว่า ความรู้ทั่วถึง หรือความรู้รอบคอบ หมายถึงรู้เหตุ รู้ผล เช่นรู้ว่า เหตุดี ทำให้เป็นคนดี เหตุไม่ดี ทำให้เป็นคนชั่ว ผู้ที่เป็นคนดี ก็เพราะได้ทำความดี ผู้ที่เป็นคนชั่วก็เพราะได้ทำกรรมไม่ดี มีปัญญาสาวหาเหตุหาผลอย่างนี้ เป็นตัวปัญญาที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนา

ปัญญานี้ มีมาพร้อมกับการเกิดก็มีอยู่บ้าง ที่ท่านเรียกว่า **สชาติปัญญา** เป็นปัญญาที่สั่งสมอบรมมาตั้งแต่อดีต เป็นบารมีที่ก่อสร้างไว้เป็นฐานของจิตใจมามากบ้าง น้อยบ้าง ตัวอย่าง เช่น พระสารีบุตรเถระ ผู้ตั้งความปรารถนาเป็นผู้เลิศ ทางปัญญามากกว่าใคร ในศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่าโคตมะ **ส่วนโยคปัญญา** คือปัญญาที่จะต้องศึกษาอบรมในปัจจุบันให้เจริญงอกงามแผ่ไพศาล ซึ่งจะสามารถบันดาลชีวิตให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จตามที่มุ่งหมายได้ โดยวิธีสรุป ๓ ประการ คือ

๑. สุตมยปัญญา **๒. จินตามยปัญญา**

๓. ภาวนามยปัญญา

๑. **สุตมยปัญญา** ปัญญามีได้ เพราะการฟัง การอ่าน การจดจำที่มีผู้อื่นแนะนำสั่งสอน มีตำราหรือหนังสือให้อ่านประเทืองความรู้ ได้ขีดเขียนบันทึกความทรงจำ เช่นนี้เป็นปัญญาระดับการรับรู้

๒. **จินตามยปัญญา** ปัญญาเกิดจากการนึกคิด ใคร่ครวญหาเหตุผล สืบเนื่องมาจากปัญญาอย่างแรก อย่างแรกเป็นเพียงความรู้จากการศึกษา ท่องจำ มากไปด้วยหลักการวิชาการ มากไปด้วยภาคทฤษฎีที่เป็นความรู้ยังไม่ได้ใช้ความคิดของตนเอง จึงมีผู้กล่าวติงว่า ข้อเสียอยู่อย่างหนึ่งสำหรับนักเรียนในปัจจุบัน ก็คือเรียนแล้วไม่รู้จักใช้ความคิด มุ่งให้เกิดความรู้ หรือปัญญาตามหลักสูตรหรือตำราที่กำหนดไว้เท่านั้น ไม่มีความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดความรู้ใหม่ๆ นอกเหนือจากตำราเรียน จึงไม่เจริญก้าวหน้า เพราะฉะนั้น เมื่อมีความรู้เก็บไว้ในคลังคือมันสมอง ก็ต้องรู้จักใช้คิดค้นพินิจพิจารณา หาเหตุหาผล หาความแตกฉานในวิชาการที่ได้เล่าเรียนมา เช่นนี้เป็นปัญญาระดับการเรียนรู้

๓. ***ภาวนามยปัญญา*** ปัญญาเกิดจากการอบรม ทำให้เกิดให้มีขึ้นในจิตใจของตน เกิดจากการลงมือปฏิบัติ ทดลองจากทฤษฎีหรือตามหลักวิชาการที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา จนปรากฏผลประจักษ์ที่แน่ชัดด้วยตนเอง โดยไม่เชื่อเพียงตำรา หรือเพียงความนึกคิดของตนเองเท่านั้น ปัญญาในระดับนี้ เป็นปัญญาที่มั่นคง ไม่กลับกลอก ไม่หวั่นไหว เป็นปัญญาระดับรอบรู้ หรือรู้ทั่วถึง รู้รอบคอบ

เมื่อปัญญาเป็นแสงสว่างของจิตใจ จึงสามารถทำลายความโง่เขลา ความไม่รู้ ให้ห่างพ้นไปได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ความรู้จึงเข้ามาแทนที่ ทำให้เกิดแสงสว่าง ส่องทางดำเนินชีวิตให้ถึงความเจริญรุ่งเรือง รู้จักปลดเปลื้องแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับชีวิตของตนเอง ไม่ต้องไปพึ่งพาอาศัยบุคคลอื่น หรือสิ่งอื่นโดยไม่จำเป็น รู้จักเลือกเฟ้นละชั่วทำดี ละเหตุแห่งความเสื่อมสร้างเหตุให้เกิดความเจริญก้าวหน้า หากเป็นปัญญาในระดับสูงขึ้นไปคือรู้ทุกข์ รู้เหตุที่ทำให้ทุกข์เกิด รู้ความดับทุกข์ รู้วิธีปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ รู้กฎแห่งธรรมดา อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วปล่อยวางไม่ยึดมั่นถือมั่น สุดท้ายไม่ต้องจมอยู่กับกองทุกข์ ด้วยเหตุนี้ จึงไม่ควรประมาทปัญญา

ข้อ ๒. สัจจะ แปลว่า ความจริงใจ คือประพฤติสิ่งใดก็ให้ได้สิ่งนั้น เป็นคุณธรรมที่พึงตั้งไว้ในใจอีกข้อหนึ่ง ในทางบารมีท่านก็จัดเป็นสัจจบารมี ที่อุดหนุนส่งเสริมผู้บำเพ็ญบารมี ให้บรรลุธรรมชั้นสูงสุดได้ ควรศึกษาสำเหนียกในระดับพื้นฐานเป็นเบื้องต้นก่อน

นักเรียน-นักศึกษา ที่เรียนสำเร็จได้ ก็เพราะมีความจริงใจ

กรรมกร ที่ทำงานได้รับผลเป็นที่น่าพอใจ ก็เพราะมีความจริงใจ

นักธุรกิจ ประกอบการเจริญก้าวหน้า ธุรกิจมั่นคง ก็เพราะมีความจริงใจ

ข้าราชการ มีผลงานดี มีตำแหน่งหน้าที่ก้าวหน้า ก็เพราะมีความจริงใจ

นักปฏิบัติธรรม ได้รับผลแห่งการปฏิบัติ ไม่ล้มเหลว ก็เพราะมีความจริงใจ และอื่นๆ เช่น เป็นสามี เป็นภรรยา เป็นบุตรธิดา เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นกำนัน เป็นนายกองค์การบริหารส่วนต่างๆ เป็นต้น เมื่อมีสัจจะคือความจริงใจอย่างมั่นคงแล้ว ตนเองก็เชื่อมั่นตนเองได้ คนอื่นก็ให้ความเชื่อถือไว้วางใจ หากมีคำถามว่า จะมีวิธีอย่างไร จะทำให้สัจจะตั้งมั่นอยู่ในจิตใจ? ก็ขอแนะวิธีปฏิบัติพอสังเขปดังนี้

๑. อธิษฐานด้วยใจ คือตั้งใจให้แน่วแน่ว่าตนปรารถนาสิ่งใด ก็พยายามพากเพียรให้ได้ในสิ่งนั้น เมื่อไม่ได้ก็จะไม่ลดละความตั้งใจ แม้ว่าการจะได้มา จะต้องมีอุปสรรคขัดข้องกีดขวางยุ่งยากเพียงใด จะต้องมั่นใจและจริงใจที่จะให้ได้ดังปรารถนา จะไม่ยอมหยุดนิ่งเฉยอยู่ และจะไม่ยอมถอยหลังกลับ มุ่งมั่นที่จะก้าวหน้าต่อไปจนถึงจุดหมายปลายทาง ควรเอาอย่างพระโพธิสัตว์ผู้ประสบภัยใหญ่หลวงท่ามกลางมหาสมุทร ได้เปล่งคำถึงความมุ่งมั่นพยายามและความจริงใจ ที่จะลอยเข้าถึงฝั่งให้จงได้ว่า

"เป็นลูกผู้ชายต้องพยายามเรื่อยไป
จนกว่าจะสำเร็จตามความต้องการ"

๒. กล่าวสัจจปฏิญญาณ คือ เปล่งวาจาแสดงถึงความจริงใจให้คนอื่นรับรู้ด้วย เพื่อเป็นสักขีพยานในการทำความดี เช่น กรณีการเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ, สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** หรือแม้แต่ได้ทำสัจจะปฏิญญาณต่อใคร ต่อสิ่งใด ก็ต้องรักษาสัจจะให้

ได้ในบุคคลนั้นหรือในสิ่งนั้น อย่าให้คลาดเคลื่อนวิปริตผิดพลาด เป็นอย่างอื่น ทำให้สัจจะมั่นคงในใจได้เพียงใด ก็ยิ่งเป็นผลดีมากขึ้นเพียงนั้น

การฝึกอธิษฐานด้วยใจและกล่าวสัจจปฏิญญาณอยู่เนือง ๆ จนกระทั่งเกิดความคุ้นเคย เป็นอัธยาศัย เป็นนิสัย สนิทแนบแน่นอยู่ในใจ เป็นคุณธรรมประจำใจได้อย่างถาวรตลอดไป

อนึ่ง ในทางปริยัติ ควรทราบสัจจะ คือ ความจริง โดยแยกเป็น ๒ อย่าง ดังนี้

๑. **สมมุติสัจจะ** จริงโดยสมมุติ คือ ความจริงโดยรับรู้หรือรับรองร่วมกันจากความกำหนดแต่งตั้งขึ้นก็ดี จากความรับรู้หรือรับรองโดยประการอื่นก็ดี เช่น เป็นบิดามารดา ก็ยอมรับว่าเป็นบิดามารดาจริง เป็นภิกษุ เป็นสามเณร เป็นอุบาสกอุบาสิกา ก็เป็นสมมุติสัจจะ แต่ละคนแต่ละภาวะ ต่างก็มีหน้าที่ ๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติ ตามฐานะและภาวะของตน ทั้งนี้ ก็เพื่อรักษาสมมุติสัจจะ ที่รับรองนับถือกันให้สืบเนื่องต่อไป และก็นับว่าเป็นผลดีแก่มวลมนุษยชาติ เพราะสามารถโยงใยให้เกิดการปฏิการคุณคือการตอบบุญแทนคุณ แสดงกตัญญูกตเวทิตาธรรม ให้ปรากฏเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน โดยนัยตรงกันข้าม หากไม่มีการยอมรับนับถือในสมมุติสัจจะ ทั้งไม่มีการรักษาสัจจะให้ดำรงอยู่คงอยู่คู่โลกต่อไป อย่างที่บางลัทธิได้ประกาศเชิญชวนให้เลิกละการตอบบุญแทนคุณแก่บิดามารดา ไม่ให้เคารพครูอาจารย์ โดยให้เหตุผลว่า ผู้ให้เกิด ก็เป็นเพียงธรรมดาหรือธรรมชาติ ของมนุษย์

มีการสืบพันธุ์และเลี้ยงดู ไม่แตกต่างจากสัตว์เดียรัจฉาน ครูอาจารย์ก็สอนด้วยหวังผลตอบแทนและเป็นอาชีพของตนเอง จึงไม่มีบุญคุณอะไรที่จะต้องตอบแทน เมื่อเป็นเช่นนี้ ผลร้ายที่น่ากลัวก็จะเกิดแก่มวลมนุษยชาติชนิดไม่มีที่สิ้นสุด

๒. ปรมัตถสัจจะ จริงโดยปรมัตถ์ คือเป็นความจริงแท้ๆ ใครจะรับรองหรือไม่รับรอง ใครจะรู้หรือไม่รู้ ใครจะกำหนดแต่งตั้งหรือไม่กำหนดแต่งตั้ง ก็เป็นความจริงอยู่นั่นเอง เช่นอย่างพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีลักษณะที่สำคัญอยู่ ๓ อย่าง คือ

๑. วิชฺชามานตา พระธรรมมีอยู่จริง

๒. ปริสุทฺธตา พระธรรมบริสุทธิ์จริง

๓. ปทีปตา พระธรรมดุจประทีปส่องทางได้จริง

ยกตัวอย่าง เช่น **อนิจฺจตา** ความไม่เที่ยง **ทุกฺขตา** ความเป็นทุกข์ทนได้ยาก **อนตฺตตา** ความเป็นของไม่ใช่ตน ก็ยังเป็นความจริงอยู่ตลอดเวลา ในอดีต เป็นอย่างไร ในปัจจุบันที่เห็นอยู่ในบัดนี้ ก็ยังเหมือนเดิม แม้ที่จักมีในอนาคต ก็ยังทรงความจริงอยู่อย่างนี้ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไปได้ นี่คือปรมัตถสัจจะ จริงโดยปรมัตถ์ ความจริงอย่างนี้ก็ทรงสอนให้รักษาไว้ คือให้พิจารณาให้รู้ถึงสัจจะที่เป็นตัวความจริงแท้ๆ แต่ผู้ที่จะพิจารณาให้รู้ได้ ก็ต้องใช้ปัญญาที่ได้ศึกษาอบรมมา เช่น เรื่องทุกข์เพราะการพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รัก ที่ชอบใจทั้งหลายทั้งปวงไป ซึ่งเรื่องดังกล่าวเกิดขึ้นให้เห็นเป็นประจักษ์อยู่ทุกวัน และ

วันหนึ่งอาจเกิดขึ้นหลายครั้งด้วย คนส่วนมากเคยประสบพบเห็น แต่ถ้าเห็นแล้วไม่ใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ไม่ปลงธรรมสังเวช ก็จะเกิดผลร้ายแก่ตนเอง คือจะได้รับทุกข์อย่างแสนสาหัส เพราะไม่อาจทำใจได้ ในเมื่อความวิบัติมาถึงตน และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับตน โทษที่ไม่ยอมรับ ปรมัตถสัจจะ ส่วนผู้ที่ยอมรับนับถือปรมัตถสัจจะด้วยการพินิจพิจารณาด้วยปัญญา ย่อมเป็นผู้มีทุกข์น้อย หรืออาจไม่มีทุกข์เลย เพราะรู้เห็นตามความเป็นจริง

ข้อ ๓ จาคะ แปลว่า ความเสียสละ ได้แก่สละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ โดยตรง ก็คืออารมณ์และกิเลสที่เป็นเหตุให้เสียสัจจะ ทำลายสัจจะที่ตั้งไว้ให้สูญเสียไป ซึ่งมีอยู่อย่างมากมาย ยกตัวอย่างให้เห็น เช่น

ความเกียจคร้าน ความท้อแท้ ความมักเล่นมักเที่ยว หากเกิดขึ้นแก่นักเรียน นักศึกษา เมื่อสละไม่ได้ ก็ทำให้เรียนไม่จบ

ความเป็นคนเห็นแก่ได้ ละโมบโลภมาก ไม่มียางอายไม่กลัวต่อบาปทุจริต เกิดขึ้นแก่ข้าราชการ เมื่อสละไม่ได้ ก็ทำให้เสียคน เสียตำแหน่งหน้าที่ เมื่อถูกจับได้

ความมักมากในกามคุณ มั่วสุมในกามโลกีย์ ไม่รู้จักอิ่ม เป็นทาสของกิเลสตัณหา เมื่อสละไม่ได้ ก็ทำให้ละเมิดศีลข้อที่ ๓ หากเป็นภรรยาสามี ก็ทำให้เสียสัจจะที่เคยให้แก่กัน กลับกลายเป็นศัตรูคู่ล้างคู่ผลาญกันได้

ความเห็นแก่อามิส ติดในลาภสักการะ มุ่งยศถาบรรดาศักดิ์ หากเกิดแก่พระสงฆ์ เมื่อสละไม่ได้ ก็ทำให้ความเป็นพระไม่

สมบูรณ์ ยังออกจากโลกไม่ได้ ต่ำสุดอาจถึงสละสมณเพศไปเป็นฆราวาสผู้ครองเรือน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

จาคะ ความเสียสละ ที่เน้นถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวข้องกับชีวิตของทุกคนในแต่ละวัน สามารถมองเห็นได้ง่าย เช่น โลภะ ความโลภเกิดขึ้น มุ่งแต่จะได้ถ่ายเดียว ขอให้ได้ก็พอ จะด้วยการทุจริต คดโกง ฉ้อฉล ลักขโมย ปล้นสะดม เป็นต้น เอาทั้งนั้น หากสละไม่ได้ ปล่อยให้เป็นไปตามโลภะกำหนด ก็เกิดโทษและอันตรายนานาประการ แต่คนส่วนมากยังสละได้ โดยมองเห็นทรัพย์ของคนอื่น ซึ่งมิใช่ของตนเอง ก็พอปล่อยวางหรือสละโลภะนั้นได้ โดยใช้ปัญญาและสัจจะ คือรู้กับจริง เป็นคุณธรรมช่วยต้านทานป้องกัน ไม่ให้ละเมิดฝ่าฝืนไปได้ตรงกันข้าม ก็ฝึกบำเพ็ญทาน การแบ่งปัน วัตถุสิ่งของๆ ตนให้แก่คนอื่น ด้วยหวังบูชาสงเคราะห์ และอนุเคราะห์ ตามสมควร

โทสะ ความประทุษร้าย โดยความคือประทุษร้ายจิตใจตนเองก่อน ทำให้จิตใจเร่าร้อน ขุ่นมัว ทำให้ไม่ยินดีในการทำความดี เมื่อสละไม่ได้ ก็จะประทุษร้ายคนอื่น สิ่งอื่นให้ได้รับความทุกข์ทรมาน ให้ถึงความวิบัติฉิบหายไปได้ การอบรมจิตให้มีเมตตา ให้เห็นหัวอกเขา หัวอกเรา มีความปรารถนาไม่แตกต่างกัน เกลียดทุกข์ รักสุข หวงแหนชีวิตเหมือนกัน จึงควรฝึกแผ่เมตตาในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง จะทำให้จิตชื่นฉ่ำอยู่กับเมตตา มีใบหน้าที่แจ่มใสไร้ทุกข์ มีความสุขตลอดไป

โมหะ ความหลง โดยความ คือหลงไม่รู้จริง รู้ผิด เห็นผิด และปฏิบัติผิด ไม่เป็นไปตามทำนองคลองธรรม นับเป็นข้าศึก

ต่อ ปัญญา สัจจะ และจาคะที่กล่าวถึงข้างต้นอย่างแท้จริง เมื่อเกิดขึ้นที่ใจ หากสละไม่ได้ ก็ทำให้จิตใจมืดบอด มองเห็นความจริงไม่ได้ แม้ข้าศึกอันตรายที่อยู่รอบข้างใกล้ตัว ก็ไม่สามารถมองเห็นได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ได้รับความวิบัติโดยถ่ายเดียว วิธีสละโมหะ ก็คือสร้างปัญญาให้มีแสงสว่างสาดส่องได้ทั่วถึง ด้วยการศึกษาอบรมเป็นต้นดังที่กล่าวมาแล้ว เมื่อมีแสงสว่างเกิดขึ้นความมืดก็หายไป เช่น เดียวกัน ปัญญาเกิดขึ้นเมื่อใด โมหะก็ดับไปเมื่อนั้น

ข้อ ๔ อุปสมะ ความสงบใจ โดยตรงคือสงบจาก โลภะ โทสะ และโมหะ ๓ ประการ ดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งเป็นข้าศึกแห่งความสงบใจ ขอให้พิจารณาโดยนัยเป็นปุคลาธิษฐานก่อน พระอุโบสถหลังนี้ จัดเป็นที่แสดงธรรม มีแสงสว่างรอบด้าน ไม่มืดมัว มีความมั่นคงถาวรมั่นใจได้ ปลอดภัยจากสัตว์หรือบุคคลที่มุ่งจะทำลาย แต่ยังขาดอีกอย่างหนึ่ง คือความสงบ ที่มีความจำเป็นต่อการฟังธรรมและการปฏิบัติธรรม หากเกิดความไม่สงบขึ้น มีเสียงพูดคุยกันดังลั่น มีเสียงร้องเพลง มีเสียงดนตรี มีการชกต่อยกัน การแสดงธรรมก็ดำเนินต่อไปไม่ได้ เช่นเดียวกันเมื่อไม่มีความสงบใจก็ยากที่จะสละได้ ก็จะต้องเผลอปัญญา จะต้องทิ้งสัจจะที่ตนควรจะรักษาไว้ มีเหตุผลเกี่ยวโยงถึงกันดุจสายโซ่ดังนี้

วิธีปฏิบัติที่จะให้เกิดอุปสมะ ความสงบใจ ย่อมมีวิธีที่หลากหลาย วิธีหนึ่ง คือการบำเพ็ญอยู่ในศีล สมาธิปัญญา ที่เรียกว่า

ไตรสิกขา ให้จิตแนบแน่นมั่นคงอยู่ในศีล อย่างต่ำตั้งแต่ศีล ๕ ขึ้นไป ให้ศีลเป็นที่พักพิงของจิตใจเป็นอันดับแรก ศึกษาและปฏิบัติอยู่ในสมาธิ ให้มีจิตตั้งมั่น ไม่กระสับกระส่ายไม่ฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์ต่างๆ ที่มายั่วยุ เป็นอันดับที่ ๒ หมั่นพิจารณาศึกษาอบรมให้เกิดปัญญา เพื่อจะได้รู้เห็นตามความเป็นจริงในสิ่งต่างๆ ฝึกหัดปล่อยวางไม่ยึดมั่น ถือมั่นในธรรมทั้งปวง ทั้งที่เป็นเบญจขันธ์ ทั้งที่เป็นอารมณ์ทั้งที่เป็นกิเลส ซึ่งล้วนเป็นข้าศึกต่อความสงบแห่งใจทั้งสิ้น หากปฏิบัติได้ดังนี้ ก็เป็นการปฏิบัติที่ถูกทาง จะทำให้เกิด อุปสมะ คือความสงบใจได้ สิ่งที่เป็นข้าศึกก็ถูกกำจัดไป

โดยนัยดังที่ได้แสดงมา ชี้ให้เห็นว่า อธิษฐานธรรม ๔ ประการ ควรศึกษาและปฏิบัติให้เกิดผล ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูงสุดตั้งแต่บัดนี้ทีเดียว ไม่ควรลังเลสงสัยโดยคิดว่าจะทำให้เกิดความลำบากและจะไม่เกิดผล ทุกอย่างย่อมมีมาแต่เหตุ ผลจึงเกิดขึ้นได้ ควรเริ่มต้นสร้างปัญญา ไม่ประมาท ไม่ดูหมิ่นดูแคลนปัญญา ด้วยการศึกษา การฟัง การอ่าน จดจำใคร่ครวญพินิจพิจารณาหาเหตุผล ลงมือปฏิบัติให้เกิดความรู้ความชำนาญ สั่งสมประสบการณ์ให้มีมากขึ้น รักษาสัจจะคือความจริงใจ ให้ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวคลอนแคลน ไม่ให้วิปริตคลาดเคลื่อน พอกพูนจาคะ คือการสละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความสงบของใจ ศึกษาและปฏิบัติในศีล สมาธิและปัญญา เพื่อให้เกิดอุปสมะคือความสงบอันเป็นยอดปรารถนาของสาธุชนทั่วไป

ดังนัยพระบาลีว่า **นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ** สุขที่ยิ่งกว่าความสงบไม่มี เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล ทั้งแก่ตนเอง ทั้งแก่ผู้อื่น จักได้รับความสุขที่มั่นคงถาวรเป็นนิจนิรันดร์ตลอดไป

งามหมู่ไม้ พันธุ์ใหญ่ ในไพรสณฑ์
มีหมากผล อ่อนแก่ แผ่ไพศาล
ยืนหยัดอยู่ ชูชื่น ยิ่งยืนนาน
ช่วยก่อการ สืบพันธุ์ อย่างมั่นคง
เปรียบให้เห็น ผู้นำพา เจ้าอาวาส
ผู้เป็นปราชญ์ เป็นครู ในหมู่สงฆ์
ผู้มีคุณ ทรงธรรม เกียรติดำรง
แม้นชีพปลง ยังมีอยู่ ผู้สืบแทน
สืบสายพันธุ์ บุพการี นั่นมีค่า
พระคุณกว่า ดาษดื่น นับหมื่นแสน
กตัญญูฯ ควรนำพา อย่าดูแคลน
ต้องทดแทน สืบไป อย่างไม้งาม

รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในอธิษฐานธรรมกถา ว่าด้วย ธรรมะ ที่พึงตั้งไว้ในใจ สมควรแก่กาลสมัย จึงยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๓
เวลา ๑๐.๐๐ น.

"สุเมโธเทศนา"

ขอถวายพระพรเจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล พระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่ สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ บัดนี้จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาในปชหนกถา ว่าด้วยการละโลกามิส ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ถ้ารับพระราชทานถวายวิสัชนาไปมิได้ต้องตามโวหารอรรถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะ ผู้มีสติปัญญาน้อย.

ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ หน)
อุปนียติ ชีวิตมปฺปมายุ
ชรูปนีตสฺส น สนฺติ ตาณา
เอตํ ภยํ มรเณ เปกฺขมาโน
โลกามิสํ ปชเห สนฺติเปกฺโขติ

ณ บัดนี้ จะรับพระราชทานถวายวิสัชนา พระธรรมเทศนาในปชหนกถา ว่าด้วยการละโลกามิส ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี โดยสมควรแก่การบำเพ็ญกุศลในพระบรมราชานุเคราะห์ ในการพระราชทานเพลิงศพ พระสุธรรมคณาจารย์ (หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ) ที่ เมรุวัดอรัญญบรรพต อำเภอ

ศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย โดยสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ อนุรูปตามประเพณีนิยมในทางพระพุทธศาสนา ทรงอุทิศพระราชทาน พระสุธรรมคณาจารย์ (หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ) เป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นพ้นหาที่สุดมิได้ แก่พระสุธรรมคณาจารย์ผู้มรณภาพ และเป็นเกียรติประวัติอันงดงามอย่างยิ่ง ที่วัดอรัญญบรรพตได้รับพระมหากรุณาธิคุณในครั้งนี้

พระสุธรรมคณาจารย์ นามเดิม **เหรียญ** นามสกุล **ใจขาน** เป็นชาวจังหวัดหนองคายโดยกำเนิด เกิดเมื่อวันที่ ๘ มกราคม ๒๔๕๕ ตรงกับวันพุธ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือนยี่ ปีขาล ที่ตำบลบ้านหม้อ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย โยมบิดาชื่อ ผา โยมมารดาชื่อ พิมพา มีพี่น้องรวมทั้งสิ้น ๙ คน ร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๗ คน ต่างมารดาอีก ๒ คน ประกอบอาชีพกสิกรรม ทำนา ทำสวน และเลี้ยงสัตว์

บรรพชา - อุปสมบท เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ ขณะอายุครบ ๒๐ ปี บริบูรณ์ อยู่จำพรรษาในสังกัดเดิมได้เพียง ๑ พรรษา ปีถัดมา ตรงกับวันที่ ๑๙ เมษายน ๒๔๗๖ ได้ญัตติในสังกัดคณะธรรมยุต ที่วัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี มีพระธรรมเจดีย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูประสาทคณานุกิจ เป็นพระกรรมวาจาจารย์

การได้พระอาจารย์ผู้เป็นกัลยาณมิตร ได้มีโอกาสรับฟังโอวาทอันเป็นอุบายในการปฏิบัติธรรม พร้อมทั้งได้เห็นแบบอย่างที่ดีงามของพระอาจารย์ผู้เคร่งครัดในพระธรรมวินัย เป็นพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม และปฏิบัติชอบยิ่ง จึงทำให้เกิดศรัทธาความเชื่อ และปสาทะความเลื่อมใสในพระธรรมคำสอนยิ่งๆ ขึ้นไป ทำให้การปฏิบัติได้ผลดีโดยไม่ต้องเสียเวลากับการทดสอบมากครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงพรรษาที่ ๕ ได้มีโอกาสเดินทางไปยังภาคเหนือของประเทศไทย ได้ถวายตัวเป็นศิษย์หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ที่อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ คราวนี้ได้อุบายธรรมในการปฏิบัติเพิ่มมากขึ้นเป็นพิเศษ

การบำเพ็ญสมณธรรมโดยหวังความหลุดพ้นเป็นเป้าหมาย นอกจากจะได้พระอาจารย์ผู้คอยแนะนำวิธีการอย่างถูกต้องชัดเจนแล้ว ยังต้องอาศัยสัปปายะอื่นๆ อีก เช่น อาหารสัปปายะ อาวาสสัปปายะ รวมไปถึง อากาศที่เย็นสบาย บรรยากาศปลอดโปร่ง สงบร่มรื่นนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมิใช่น้อย จะเห็นได้ว่า ตั้งแต่พรรษาที่ ๖ ถึงพรรษาที่ ๑๘ รวม ๑๓ ปี ๑๓ พรรษา ท่านจะปักหลักอยู่จำพรรษาและมุ่งมั่นปฏิบัติธรรม และเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนอยู่ที่ภาคเหนือทั้งสิ้น จากนั้น ได้จาริกไปยังภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งเป็นถิ่นที่ยังไม่เข้าใจในการปฏิบัติธรรมอยู่จำนวนมาก เมื่อได้มีส่วนร่วมดำเนินการให้ที่พักสงฆ์ในจังหวัดพังงา สำเร็จเป็นวัดเรียบร้อยแล้ว ก็ได้กลับมาพัฒนาวัดอรัญญ

บรรพต ให้เสร็จสมบูรณ์สวยงาม นับตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๐๒ จนถึงปัจจุบัน

ด้วยปฏิปทาที่สุขุมรอบคอบ ประกอบกับมีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์มานานนับหลายสิบปี จึงได้รับความไว้วางใจจากคณะสงฆ์ฝ่ายปกครอง แต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะอำเภอศรีเชียงใหม่-สังคม (ธรรมยุต) ช่วยบริหารกิจการคณะสงฆ์อีกส่วนหนึ่งเป็นเวลานาน นับว่าได้แบ่งเบาภาระด้านการปกครอง ช่วยอุดหนุน บำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองไปพร้อมด้วย มิได้มุ่งแต่จะเอาดีเฉพาะฝ่ายปฏิบัติอย่างเดียว กรณีเช่นที่ว่านี้ ยากที่จะมีพระสงฆ์ผู้เสมอเหมือนได้ในยุคปัจจุบัน

พระสุธรรมคณาจารย์ (หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ) เป็นพระสงฆ์ประเภทรัตตัญญู คือมีอายุยืน ได้ศึกษาปฏิบัติธรรมมามาก และมากด้วยประสบการณ์ จึงได้รับอาราธนาไปเป็นองค์แสดงธรรมภาคปฏิบัติ ในกรุงเทพมหานครตลอดทั้งปี ครั้นกาลเวลาผ่านไปโดยลำดับไม่มีคำว่าหยุดชงักลง ทำให้อายุสังขารได้ทรุดโทรมลงไปตามลำดับเช่นกัน ถึงกระนั้น ยังฝืนรับกิจนิมนต์ของบรรดาสานุศิษย์อยู่บ่อยครั้ง ด้วยมีเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง และในขณะเดียวกัน ความแก่กับความเจ็บไข้อาพาธ ก็ยังทำหน้าที่ของตนไม่ลดละ คอยย่ำยีบีฑาสังขารให้ชำรุดและอ่อนกำลังลงได้อย่างรวดเร็ว ถึงจะมีนายแพทย์คอยรักษาพยาบาลอย่างเต็มที่ ก็พอทรงสังขารไปได้เป็นพัก ๆ กระทั่งวาระสุดท้ายได้มาถึง วันที่

"สุเมโธเทศนา"

๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๔๘ พระสุธรรมคณาจารย์ (หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ) ผู้เป็นธงชัยและเป็นเนื้อนาบุญของชาวจังหวัดหนองคาย และสาธุชนชาวไทยทั้งปวง ก็ได้ถึงมรณภาพลงอย่างสงบ สิริอายุ ๙๓ ปี พรรษา ๗๓

โอ้สิ้นแล้ว พระสงฆ์ ผู้ทรงศีล
ทั้งแผ่นดิน ทวยชน จิตหม่นหมอง
สุดโศกเศร้า แสนเทวศ น้ำเนตรนอง
ได้แต่มอง ภาพหลวงปู่ อย่างรู้ใจ
แม้นกำหนด จดจำ เคยพร่ำสอน
ตายแน่นอน มีมั่นคง ไม่สงสัย
แต่พระคุณ อุ่นเอื้อ เหนือสิ่งใด
ยากปลงใจ ให้เห็นชัด สัจธรรม
ขอก้มกราบ บูชา ขมาศพ
หากได้ลบ- หลู่ผิด คิดถลำ
ทั้งคำพูด หยาบคาย กายกรรม
พระสุธรรม- คณาจารย์ โปรดปรานเทอญฯ

เพื่อให้การแสดงธรรมสอดคล้องต้องตามปฏิปทาสัมมาปฏิบัติและเกี่ยวเนื่องด้วยธรรมโอวาท ที่ท่านได้พร่ำสอนมวลศิษย์อยู่เป็นนิตย์เสมอมา ได้อัญเชิญพุทธคาถาในสังยุตตนิกายสคาถวรรค มาเป็นอุทเทศแห่งพระธรรมเทศนาในโอกาสนี้ว่า **อุปนียติ ชีวิตมปฺปมายุ** ดังนี้ เป็นต้น ความว่า

ชีวิตคือ อายุอันน้อยนี้ ถูกชรานำเข้าไป

เมื่อสัตว์ถูกชรานำเข้าไปแล้ว ย่อมไม่มีเครื่องต้านทาน

ผู้เล็งเห็นภัยในมรณะนั้น มุ่งความสงบ พึงละโลกามิสเสีย

ชีวิต แปลว่า ความเป็นอยู่ คือยังไม่ตาย ยังดำรงอยู่ด้วยปัจจัยเครื่องเกื้อกูลสนับสนุน เช่น ปัจจัย ๔ อาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค อากาศหายใจ รวมไปถึงบุญกุศลที่สั่งสมเป็นบารีมีช่วยให้มีชีวิตอยู่อย่างสุขสบาย และหมายถึงกรรมาหารที่เป็นฝ่ายบาปอกุศลส่งผลให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างทุกทรมาน ที่ เรียกกันว่า อยู่ใช้กรรม นั้นอีกด้วย ชีวิตคืออายุ ที่ว่าน้อยนี้ได้แก่มีเวลาไม่มาก หากไปเทียบกับสัตว์ผู้ไปบังเกิดในสุคติภูมิชั้นอื่นๆ ยิ่งนับว่าน้อยมาก ทั้งน้อยในส่วนที่จะสร้างความดีให้แก่ตน พิจารณาให้เห็นจริงดูบ้าง ตลอดชีวิตของคนๆ หนึ่ง สมมติอายุขัยไว้ ๗๕ ปี เมื่อแบ่งวันเวลาเดือนปีให้เห็นเป็นส่วนละเอียดขึ้น ตลอดอายุ ๗๕ ปี ระหว่างความดีกับความชั่ว ได้ทำส่วนไหนไว้มากน้อยกว่ากัน พระพุทธศาสนากำหนดให้คนเรารักษานิจศีล คือศีล ๕ และประพฤติเบญจธรรม คือธรรม ๕ ประการไว้ในชีวิตประจำวัน เพื่อคุ้มครองตนและรักษาความสงบสุขในสังคม ให้ดำเนินไปอย่างราบรื่นตามความปรารถนาของคนส่วนใหญ่ หากจะมีกำลังศรัทธามากขึ้น ก็บัญญัติเรื่องอุโบสถศีลที่มีข้อกำหนดกฎเกณฑ์ละเอียดยิ่งขึ้นให้เป็นข้อปฏิบัติ เพียงลำพังเบญจศีล จะมีผู้ปฏิบัติรักษาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ก็ยังนับว่ายาก ไม่จำต้องกล่าวถึง

ศีลที่มีมากสิกขาบทและมีข้อห้ามที่ละเอียดมากขึ้นโดยลำดับ อนึ่ง ชีวิตนี้น้อยนัก เพราะดำรงอยู่ด้วยลมหายใจเข้าออก สิ้นลมเมื่อใด ก็สิ้นใจเมื่อนั้น ไม่ได้ยืนยาวเที่ยงแท้แน่นอนสักเท่าใด เพราะอันตรายของชีวิตนั้น มีทั้งโดยธรรมดาหรือโดยธรรมชาติ ทั้งโดยสภาพสิ่งแวดล้อม ทั้งภายนอก ทั้งภายใน ยากต่อการบำบัดรักษาและป้องกัน ที่เป็นดังนี้ เพราะชีวิตมีการเกิดเป็นเบื้องต้น มีความแก่และเจ็บเป็นท่ามกลาง และมีความตายเป็นที่สุด จึงได้ในพระดำรัสที่ตรัสว่า **ชรูปนีตสฺส น สนฺติ ตาณา** เมื่อถูกชรานำเข้าไปไม่มีเครื่องต้านทาน ชรา คือความแก่นี้ มีทั้งชนิดปกปิด มีทั้งชนิดเปิดเผย คือไม่สามารถมองเห็นด้วยตาได้ เช่น ความแก่ที่ค่อยๆ เป็นไป ตั้งแต่แรกเกิดกระทั่งเป็นหนุ่มเป็นสาว ที่เรียกกันว่า ความเจริญเติบโต ว่าโดยความเป็นจริงแล้ว ก็คือความแก่ที่เรียกว่า ปฏิจฉันนชรา นั่นเอง แก่อย่างนี้จะรู้ได้ก็โดยใช้ปัญญาจักษุ คือ มองให้เห็นจริงด้วยใช้ปัญญาพิจารณาโดยเหตุโดยผล ส่วนความชราที่มองเห็นได้ด้วยตา เช่น เห็นหนังที่เหี่ยวย่นยาน หูหนวก ตาฝ้าฟาง ผมหงอก ร่างกายที่คดค้อมน้อมลงเป็นต้น เรียกว่า อัปปฏิจฉันนชรา ชราที่เปิดเผย ทุกคนที่มีตาดีสามารถมองเห็นได้ เมื่อความแก่มาถึงแล้ว ก็ต้องดำเนินไปสู่ความตาย แต่อันที่จริงแล้วความเจ็บมีโอกาสจะเกิดสอดแทรกได้ทุกขณะทุกโอกาส ไม่ว่าจะเป็นเด็กเล็ก วัยหนุ่ม วัยสาว วัยกลางคน และวัยชรายิ่งมีโอกาสจะถูกความเจ็บป่วยเข้าโจมตีได้โดยง่าย ข้อนี้สมด้วยพระบาลีใน

อรรถกถาธรรมบทขุททกนิกายว่า

ยถา ฑณฺเฑน โคปาโล คาโว ปาเชติ โคจรํ

เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อายุ ปาเชนฺติ ปาณินํ

คนเลี้ยงโคย่อมต้อนฝูงโค ไปสู่ที่หากินด้วยท่อนไม้ฉันใด

ความแก่และความตาย ย่อมต้อนอายุสัตว์ทั้งหลายไป ฉันนั้น

เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงปรากฏว่า ความแก่และความตายจึงสามารถย่ำยีสัตว์ทั้งหลาย โดยปราศจากเครื่องต้านทาน คือปราศจากเครื่องกีดขวาง สามารถเข้าทำลายได้โดยง่ายทีเดียว การต่อสู้กับศัตรูภายนอก อาจใช้อาวุธยุทโธปกรณ์ใช้กำลังตำรวจทหาร หรือเครื่องมือสำคัญอื่นๆ ได้ แต่การต่อสู้กับความแก่และความตายนี้ ไม่มีผู้ใดหรืออาวุธใดๆ จะมาต่อกรได้เลย มีพระพุทธภาษิตตรัสแก่นางปฏาจารา ว่า

น สนฺติ ปุตฺตา ตาณาย น มาตา นปิ พนฺธวา

อนฺตเกนาธิปนฺนสฺส นตฺถิ ญาตีสุ ตาณตา

บุตรธิดา มารดาบิดา พอกพ้อง ไม่มีไว้เพื่อต้านทาน

ผู้ที่ถูกมัจจุผู้ทำซึ่งที่สุดถือทับแล้ว เหล่าญาติก็ต้านทานไว้ไม่ได้

แม้แต่คนที่มีอำนาจวาสนาสูงส่ง มีเกียรติยศเฟื่องฟู มีอำนาจทางการเงิน หรือหากจะมีมนต์ขลังมากมายเพียงใด ก็หมดหนทางจะต่อสู้ไม่ว่ากรณีใดๆ ข้อนี้มีพระบาลีในปัพพโตปมคาถาตรัสรับรองไว้ว่า

เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อธิวตฺตนฺติ ปาณิโน
ขตฺติเย พฺราหฺมเณ เวสฺเส สุทฺเท จณฺฑาลปุกฺกุเส
น กิญฺจิ ปริวชฺเชติ สพฺพเมวาภิมทฺทติ

ความแก่และความตาย ย่อมท่วมทับสัตว์ทั้งหลาย
ทั้งกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ สูทร คนจัณฑาลและแม้
แต่ชนชั้นกรรมกร ย่อมย่ำยีไปทั้งหมดทีเดียว
ไม่เว้นคนใดคนหนึ่งไว้เลย ดังนี้

เมื่อผู้ฉลาดมีปัญญา มองเห็นมรณภัยที่รออยู่เบื้องหน้า ว่าเป็นภัยที่ใหญ่หลวง ที่จะตัดรอนบั่นทอน ไม่ให้มีโอกาสที่จะทำการใดๆ ต่อไปได้ จึงไม่ควรประมาท รีบฉวยโอกาสสร้างความดีให้แก่ตนและแก่สังคมจนสุดความสามารถ ก่อนที่ความตายจักมาถึง มีพระบาลีในอรรถกถาธรรมบทขุททกนิกาย รับรองไว้ว่า

ปุปฺผานิ เหว ปจินนฺตํ พฺยาสตฺตมนสํ นรํ
อติตฺตํเยว กาเมสุ อนฺตโก กุรุเต วสํ

มัจจุ คือความตาย ผู้ทำซึ่งที่สุด กระทำคนผู้มีใจ
ข้องในอารมณ์ต่างๆ ผู้เลือกเก็บดอกไม้ (คือกามคุณ)
ผู้ไม่อิ่มในกามทั้งหลายนั่นแลสู่อำนาจได้

สำหรับผู้ไม่ประมาท ไม่มัวเมา มุ่งความสงบเป็นเป้าหมายสำคัญ จึงไม่ยินดีและไม่ตกอยู่ในอำนาจของกามคุณ เรียกอีกนัยหนึ่งก็คือ โลกามิส แปลว่าเหยื่อเป็นเครื่องล่อสัตว์ให้ติดอยู่ในโลก

ออกจากโลกไปไม่ได้ อุปมาเหมือนกับเหยื่อที่มีเบ็ดเกาะเกี่ยวไว้ เพื่อล่อปลาให้มากินเหยื่อ แล้วถูกเบ็ดเกี่ยวไว้ ฉะนั้น แต่สำหรับผู้รู้เท่าทัน ไม่กระหายเหยื่อ ก็สามารถเอาตัวรอดได้ ดังพระบาลีว่า **ยตฺถ พาลา วิสีทนฺติ นตฺถิ สงฺโค วิชานตํ** พวกคนพาลเท่านั้นจมอยู่ในโลก ส่วนผู้รู้แจ้ง หาข้องอยู่ไม่

โลกามิส เหยื่อประจำโลก มีชื่อว่า มารพันธนะ เครื่องผูกของมารก็ได้ เรียกว่า มารปาสะ บ่วงสำหรับดักคนของมารก็ได้ โดยทั่วไปเรียกกันว่า เบญจพิธกามคุณ กามคุณมี ๕ อย่าง ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ทั้ง ๕ อย่างนี้ **อิฏฺฐํ** น่าปรารถนา **กนฺตํ** น่าใคร่ **มนาปํ** ยังให้เอิบอาบ **ปิยํ** เป็นที่รัก **มโนรมํ** เป็นที่รื่นรมย์แห่งใจ **ปิยรูปํ** เป็นรูปที่น่ารัก **สาตรูปํ** เป็นรูปที่หวานใจ จึงเป็นเรื่องยากที่จะละปล่อยวางไปได้ง่ายๆ สัตว์ส่วนมากจึงลุ่มหลง มัวเมา ถอนตัวออกจากเครื่องล่อดังกล่าวไม่ได้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงแสดงอุบายวิธีปฏิบัติเพื่อละบ่วงมาร ตามพระพุทธภาษิต บรรหาร ที่ตรัสว่า

เอตํ โลกามิสํ โฆรํ เอตฺถ โลโก วิมุจฺฉิโต
เอตญฺจ สมติกฺกมฺม สโต พุทฺธสฺส สาวโก
มารเชยฺยมาติกฺกมฺม อาทิจฺโจ ว วิโรจติ

รูปเสียงเป็นต้นนั้น เป็นโลกามิสที่มีโทษร้ายแรง

เป็นที่หมกมุ่นจมอยู่แห่งชาวโลก พระสาวกของพระพุทธเจ้ามีสติก้าว

ล่วงโลกามิสนั้นเสียได้ ก้าวล่วงมารเชยยะ คือแดนเป็นที่ตั้งของมารเสียได้

ย่อมรุ่งโรจน์สว่างไสว ดังดวงอาทิตย์อุทัยขึ้นกำจัดมืดให้หมดไป ฉะนั้น

พระพุทธภาษิตนี้ ทรงเน้นเรื่องการใช้สติเป็นเครื่องมือต่อสู้กับการที่จะไม่ลุ่มหลง ไปติดเหยื่อ ซึ่งมีโทษร้ายแรงดังกล่าวจึงควรศึกษาให้เข้าใจเรื่องสติ ดังนี้

สติสังวร สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กายใจ ด้วยสติ คือเวลาเห็นรูป ก็เห็นด้วยสติ ฟังเสียง ก็ฟังด้วยสติ ดมกลิ่น ด้วยสติ ลิ้มรสด้วยสติ ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยสติ รวมไปถึงรู้ธรรมารมณ์ด้วยสติ ให้สติรู้เท่าทัน ไม่ยินดี ไม่ยินร้าย เวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส เป็นต้น

สติพละ สร้างสติให้มีกำลังกว่ากิเลส เมื่อกิเลสมีกำลังน้อยกว่าสติ ตัวกิเลสตัวพญามารก็ใช้เหยื่อหลอกไม่ได้ ฝึกฝนอบรมสติให้มีกำลังประจำอยู่ที่ตนเสมอ เรื่องอะไรเกิดขึ้น ดีไม่ดี รู้เท่าทันทุกขณะ จนไม่มีช่องว่างที่จะให้อารมณ์ฝ่ายต่ำเข้าไปสู่จิตได้ ด้วยมีสติเป็นกำลังป้องกันอย่างเข้มแข็ง เช่นนี้ เป็นอุบายวิธีอย่างหนึ่งที่จะพ้นจากเหยื่อเป็นเครื่องล่อให้ติดอยู่ในโลกได้

สตินทรีย์ สติเป็นใหญ่ คือเป็นใหญ่ที่ตา เป็นใหญ่ที่ หู เป็นใหญ่ที่จมูก เป็นใหญ่ที่ลิ้น เป็นใหญ่ที่กาย และเป็นใหญ่ที่ใจ โดยความก็คือ ไม่ให้โลกามิส อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

และอารมณ์ฝ่ายต่ำ เข้ามาเป็นใหญ่แทนได้ แต่ใช้สติเป็นใหญ่อยู่ตลอดเวลา

สัมมาสติ ตั้งสติไว้ชอบ ไม่ตั้งสติในทางอื่น ตั้งสติไว้ ที่กาย เวทนา จิต ธรรม ที่เรียกว่า สติปัฏฐาน คือที่ตั้งของสติ

สติสัมโพชฌงค์ สติเป็นองค์แห่งธรรมเครื่องตรัสรู้โดยมีคุณลักษณะปรากฏให้เห็นชัด เป็น **วิเวกนิสฺสิตํ** อาศัยวิเวก คือ สงัดสบาย ไม่วุ่นวาย ปลอดโปร่ง **วิราคนิสฺสิตํ** คลายความกำหนัด ไม่ติด ไม่ยึด ไม่เสียดาย **นิโรธนิสฺสิตํ** อาศัยความดับ คือ ดับความร้อนใจ ไม่กลุ้มใจ ไม่อึดอัดใจ **โวสฺสคฺคปริณามี** น้อมไปสู่โวสสัคคะ คือ ความสละลง ได้แก่ ปลงภาระเรื่องวุ่นวายภายนอกทำใจเพื่อการปฏิบัติให้ได้ผลตามที่มุ่งหวัง เมื่อเป็นอย่างนี้ได้โลกามิสก็ถึงความดับ ไม่สามารถเข้ามาครอบงำได้เลย

พระสุธรรมคณาจารย์ (หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ) มีอุปนิสัยเพื่อการบำเพ็ญธรรมมาตั้งแต่วัยหนุ่ม มีสติสังวรสำรวมระวังมาแต่เบื้องต้น อย่างที่ท่านพิจารณาเห็นว่า "ชีวิตนี้เกิดมาแล้วต้องทำงานไม่รู้จักจบจักสิ้น ตายแล้วก็ไม่ได้อะไรติดตัวไป โลกนี้มีทั้งสุขและทุกข์ แต่ความสุขที่ว่านี้ เป็นความสุขชั่วคราวเท่านั้น ไม่ยั่งยืน **มันเป็นเพียงเหยื่อล่อให้คนเราติดอยู่ในทุกข์เท่านั้น"** "ดังนั้น ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นก็ตาม ทั้งเรื่องดี เรื่องไม่ดี จิตที่ได้รับการฝึกฝนอบรมอยู่เสมอทุกวัน ทุกคืน จิตก็จะไม่เป็นทุกข์ เพราะเมื่อมีสิ่งใดมากระทบแล้ว จิตไม่ยึด สิ่งนั้นก็จะดับไปเอง"

เมื่อท่านได้มีความเข้าใจในแนวธรรมดังที่ยกมาเป็นอุทาหรณ์เพียงบางส่วนนี้ จึงสละความสุขในทางโลก มุ่งหาความสงบสุขในทางธรรม แม้บางครั้งจะเกิดความคิดโดยถูกโลกมิส เข้ามาแทรกแซงได้ในบ้างครั้ง ก็สอนตนว่า *"เมื่อความทุกข์มันเป็นภัยใหญ่ของชีวิตดังนี้ ก็ไม่ทราบว่าจะสึกออกไปทำไม เมื่อบวชอยู่ก็ยังเป็นทุกข์ ถึงขนาดนี้ ถ้าสึกออกไปมันจะไม่เป็นทุกข์ยิ่งกว่านี้หรือ เพราะความทุกข์ของผู้ครองเรือนนั้น มีร้อยแปดพันอย่าง"*

สุดท้ายผลแห่งความพยายามพากเพียรไม่หยุดยั้ง โดยมีสติควบคุมไม่ให้ลุ่มหลงไปตามกระแสโลกามิส ก็ได้พิชิตอุทิศตนไว้ในพระพุทธศาสนา สูงสุดได้นำพาตนพ้นจากบ่วงมาร แม้สังขารจะต้องพังสลายสูญสิ้นไป แต่คุณธรรมที่ดีงาม ก็ยังคงอยู่สามารถสัมผัสได้ด้วยใจระลึกรู้อยู่เสมอตลอดกาล ไม่ได้สลายไปอย่างสังขารที่เป็นส่วนรูปธรรม โปรดน้อมนำสำนึกให้เกิดธรรมสังเวช ตามคำประพันธ์ดังนี้

ชีวิตไม่ยั่งยืน　　เราคนอื่นไม่ต่างกัน
เกิดมาก็นับวัน　　เปลี่ยนแปรผันสู่ความตาย
ความตายมีแน่นอน　　ขอผัดผ่อนไม่สมหมาย
มีจนต้องวางวาย　　มลายสิ้นเป็นดินไป
เมื่อเกิดก็นำมา　　ความชราและป่วยไข้
ความตายตามมาไว　　ผูกมัดไว้ไม่ปล่อยวาง

"สุเมโธเทศนา"

ชีวิตมีผองภัย ทั้งน้อยใหญ่มาขัดขวาง
รู้แล้วต้องปล่อยวาง ฝึกอยู่อย่างผู้รู้ทัน
เกิดขึ้นตายตามมา ธรรมดาแห่งธาตุขันธ์
อบรมจิตทุกวัน สพสุขสันต์ตลอดไป

สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ บำเพ็ญพระราชกุศลในการพระราชทานเพลิงศพพระสุธรรมคณาจารย์ (หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ) ทรงอุทิศพระราชทานในการนี้ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นหาที่สุดมิได้ และเป็นเกียรติประวัติครั้งสำคัญยิ่งของวัดอรัญญบรรพต อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย และเป็นที่มั่นหมายอย่างสูงสุด ที่การบำเพ็ญพระราชกุศลในครั้งนี้ จักสำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัย เป็นพลวปัจจัยเพื่อบรรลุถึงทิพยสุขทิพยสมบัติ ในสุคติสัมปรายภพโดยฐานะนิยมสมพระราชประสงค์ทุกประการ รับพระราชทานถวายวิสัชนาในพระธรรมเทศนามาสมควรแก่เวลา ด้วยประการฉะนี้ฯ

ขอถวายพระพร

ขอถวายพระพร เจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล พระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ จะรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ถ้าถวายวิสัชนาไปมิได้ต้องตามโวหารและอรรถาธิบาย ในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะผู้มีสติปัญญาน้อย ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ธมฺมา มนุสฺสภูตสฺส พหุการา โหนฺติ กตเม จตฺตาโร สปฺปุริสสํเสโว สทฺธมฺมสฺสวนํ โยนิโสมนสิกาโร ธมฺมานุธมฺมาปฏิปตฺติ อิเม โข ภิกฺขเว

จตฺตาโร ธมฺมา มนุสฺสภูตสฺส พหุการา โหนฺตีติ ฯ

บัดนี้ จะรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี โดยสมควรแก่การบำเพ็ญกุศลในพระบรมราชานุเคราะห์ ออกเมรุพระราชทาน

เพลิงศพ พระธรรมบัณฑิต (ศิลา สิทฺธิธมฺโม ป.ธ. ๙) เจ้าคณะภาค ๑๑ (ธรรมยุต) และเจ้าอาวาสวัดนรนาถสุนทริการาม โดยสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ ให้เป็นไปตามประเพณีนิยมในทางพระพุทธศาสนา ทรงอุทิศพระราชทานพระธรรมบัณฑิต เป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นพ้นหาที่สุดมิได้ แก่พระธรรมบัณฑิต ผู้มรณภาพไปแล้วและนับเป็นเกียรติประวัติอันดีงามอย่างยิ่ง ที่วัดนรนาถสุนทริการาม ได้รับพระมหากรุณาธิคุณในครั้งนี้

พระธรรมบัณฑิต นามเดิม ศิลา นามสกุล อุทา เป็นชาวจังหวัดนครพนมโดยกำเนิด เกิดเมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๔๘๐ ตรงกับวันศุกร์ ปีฉลู ณ บ้านเลขที่ ๕๙ หมู่ ๑ ตำบลหนองญาติ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม เป็นบุตรของนายกา นางเติ้ง อุทา

ครั้นเจริญอายุได้ ๑๔ ปี ได้รับบรรพชาเป็นสามเณร ที่วัดศรีเทพประดิษฐาราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๙๔ พระสารภาณมุนี เป็นพระอุปัชฌาย์

เมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ได้รับการอุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดโพธิสมภรณ์ ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๐๐ พระสิริสารสุธี เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูอุดรคณานุศาสน์ เป็น

พระกรรมวาจาจารย์ พระมหาอ้วน ฐิตสิริ เป็นพระอนุสาสวนาจารย์

ครั้นกาลต่อมาได้ย้ายสำนักเข้ามาพำนักศึกษาพระปริยัติธรรม ณ วัดนรนาถสุนทริการาม กรุงเทพมหานคร กระทั่งสอบได้เปรียญ ๙ ประโยค เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๕ ต่อจากนั้นมาได้เป็นเหตุจูงใจให้พระภิกษุสามเณรในวัดนรนาถสุนทริการาม มีวิริยะอุตสาหะ สามารถสอบได้เปรียญ ๙ ประโยค ติดต่อกันมาอีกหลายปีและหลายรูป

พระธรรมบัณฑิต เป็นผู้ดำเนินชีวิตโดยใช้หลักธรรม คือความวิริยะอุตสาหะเป็นประการสำคัญ จนสามารถนำตนขึ้นสู่ความเจริญรุ่งเรืองมาได้โดยลำดับ สามารถรับภารธุระปฏิบัติกิจอันเป็นงานของการคณะ งานของการพระศาสนา เริ่มตั้งแต่ครูสอนพระปริยัติธรรม เป็นกรรมการตรวจธรรมและบาลีสนามหลวง เป็นกรรมการกองตำราวจมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้จัดทำพระธรรมบทยกศัพท์ แปลโดยพยัญชนะ ให้ชื่อว่า คัณฐีพระธรรมบทยกศัพท์แปล ภาค ๑-๘ โดยมอบลิขสิทธิ์ให้มหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์เผยแพร่ และผลงานเป็นที่กล่าวขานตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน นั่นคือการบันทึกแปลพระธรรมบทโดยพยัญชนะทั้ง ๘ ภาค ใช้เป็นอุปกรณ์การเรียนการสอน และทบทวนความทรงจำก่อนเข้าสอบในสนามหลวง นับว่าได้ผลดีเป็นพิเศษ และเป็นเหตุให้สำนักเรียนอื่น ๆ ถือเอาเป็นแบบอย่าง

มาจนถึงปัจจุบันนี้

หน้าที่ในฐานะผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสพระอารามหลวง เจ้าอาวาสพระอารามหลวง เจ้าสำนักเรียน กรรมการเถรสมาคมธรรมยุต เป็นพระอุปัชฌาย์ และเป็นเจ้าคณะภาค ๑๑ (ธรรมยุต) ปกครองคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาคหลายจังหวัด ก็สามารถดำเนินไปได้ด้วยดีไม่มีข้อบกพร่อง สามารถดำเนินชีวิต ซึ่งมีพื้นฐาน ซึ่งไม่ค่อยสู้จะมั่นคงให้สามารถมั่นคงและดำรงมาได้ด้วยความสวัสดี ทั้งนี้ก็เพราะอาศัยหลักธรรมที่สำคัญ ๔ ประการช่วยอุปการะคือนำพาให้สำเร็จตามความประสงค์ได้ สมตามนัยพระบาลีที่ได้อัญเชิญมาเป็นอุเทศ ณ เบื้องต้น ว่า

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ธมฺมา มนุสฺสภูตสฺส พหุการา โหนฺติ ดังนี้ เป็นต้น

แปลความว่า ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้มีอุปการะมาก

แก่บุคคลที่เกิดมาเป็นมนุษย์ ธรรม ๔ ประการนี้เป็นไฉน คือ สัปปุริสสังเสวะ

การคบสัตบุรุษ ๑ สัทธัมมัสสวนะ การเชื่อฟังคำสั่งสอนของสัตบุรุษ ๑

โยนิโสมนสิการะ การทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย ๑ ธัมมานุธัมมะ ปฏิปัตติ

การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑ ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้แล

เป็นธรรมมีอุปการะมากแก่บุคคลที่เกิดมาเป็นมนุษย์ ดังนี้

อธิบายพอได้ใจความว่า อันธรรมดามนุษย์ที่เกิดขึ้นมา มีรูปธรรม นามธรรม มีกายกับใจ มีวัตถุที่สามารถมองเห็นสัมผัสได้ และมีเพียงชื่อแต่ไม่มีรูปร่างปรากฏ แต่อาจรู้ได้ด้วยตนเอง และยังมีอวัยวะที่อิงอาศัยอยู่ในรูปธรรมนามธรรมนี้อีกมากมาย บางคนก็มีครบบริบูรณ์ บางคนก็ไม่มีครบบริบูรณ์ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับบุญทำกรรมแต่ง ดังพระบาลีที่ว่า กมฺมํ สตฺเต วิภชติ ยทิทํ หีนปฺปณีตตาย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวทรามและประณีตแตกต่างกัน

แต่ความเป็นจริงแล้ว การดำเนินชีวิตในปัจจุบันโดยอาศัยหลักธรรมที่ดีมีประโยชน์มากนั้น มีความสำคัญไม่น้อยเลยทีเดียว เช่นอุเทศธรรมที่ได้ยกมาเป็นบทแสดง ณ เบื้องต้น ๔ ประการ คือ

๑. สัปปุริสสังเสวะ การคบสัตบุรุษ ได้แก่การคบหาสมาคมกับคนดี คือคนที่มีกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต หรือคนที่มีคุณธรรม ๗ ประการ ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ พาหุสัจจะ สติหิริ โอตตัปปะ และปัญญา เมื่อได้มีโอกาสคบกับคนดี ท่านจึงแสดงอานิสงส์ให้ทราบชัดว่า ผู้ที่คบหาสมาคมกับสุตบุรุษ เหมือนอยู่ในที่ร่มเย็น มีความสุขสบายไม่ต้องเดือดร้อน เหมือน

อยู่ในที่มีแสงสว่างเพียงพอ ย่อมไม่อึดอัดรำคาญใจ และไม่ต้องกลัวภัยเพราะความมืด เหมือนอยู่ในที่มีข้าวน้ำอุดมสมบูรณ์ ต้องการสิ่งใดย่อมได้ตามปรารถนา ไม่ต้องอดอยากเป็นทุกข์ด้วยการขอทานคนอื่นกิน

๒. **สัมธัมมัสสวนะ** เชื่อฟังคำสั่งสอนของคนดี คือคนดีไม่มีข้อเร้นลับ ไม่ปิดบังอำพรางเรื่องที่ดีเอาไว้ มีเท่าไร นำออกแสดงเปิดเผยให้คนอื่นรู้ตามได้โดยไม่มีเงื่อนงำ บุคคลที่ได้รับฟังและเชื่อฟังตามที่ท่านแนะนำสั่งสอน ปลูกศรัทธาความเชื่อลงไปให้มั่นคง คือเชื่อฟัง ไม่ละเมิดทำชั่ว และเชื่อใจตัวเองจนทำแต่สิ่งที่ดีได้ตลอดไป อีกนัยหนึ่ง มีโอกาสได้ปฏิบัติตามข้อที่สัตบุรุษตั้งไว้ ๓ ประการ คือ ทาน สละสิ่งของ ๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ปัพพัชชา ถือบวช เป็นอุบายเว้นจากการเบียดเบียนกันและกัน แม้แต่การรักษาศีล ๕ ซึ่งงดเว้นจากการเบียดเบียนตนและคนอื่น ก็จัดเข้าในข้อนี้ด้วย มาตาปิตุอุปัฏฐาน ปฏิบัติมารดาบิดาของตนให้เป็นสุข โดยยึดหลักกตัญญูกตเวทิตาธรรมเป็นพื้นฐานของจิตใจ ที่จะเป็นนิมิตหมายของคนดีในสังคม

๓. **โยนิโสมนสิการะ** ทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย ได้แก่ใช้สติปัญญาไตร่ตรองคำสอนที่ตนได้ฟังมา ให้เกิดความมั่นใจด้วยเหตุด้วยผลว่า ทำอย่างนี้จะเกิดผลดี ทำอย่างนี้จะผลในทางเสียหาย มีอุบายเป็นเหตุให้เลิกละการทำชั่ว นำพาตนให้ทำแต่ความดี ไม่ยอมทำอะไรที่ไม่ได้นึกคิดไตร่ตรองมาก่อน โดย

ยึดสุภาษิตที่ว่า **นิสมฺมกรณํ เสยฺโย** ใคร่ครวญเสียก่อนจึงทำดีกว่า ทำได้ดังนี้ ผลเสียหายก็เกิดขึ้นไม่ได้

๔. ธัมมานุธัมมะปฏิปัตติ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ได้แก่ ปฏิบัติธรรมให้เหมาะแก่ฐานะของตน หรือภาวะที่เป็นอยู่ เช่น เป็นบรรพชิต เป็นคฤหัสถ์ เป็นหญิง เป็นชาย เป็นต้น ปฏิบัติธรรมให้เหมาะสมแก่กำลัง เช่นมีกำลังมาก มีกำลังเพียงพอ อาจปฏิบัติธรรมได้มากข้อ อาจปฏิบัติธรรมได้นาน ปฏิบัติธรรมสมควรแก่บารมี ผู้มีบารมีมาก ได้สั่งสมบารมีมานาน อาจปฏิบัติธรรมเห็นผลได้ง่าย และเห็นผลเป็นที่น่าอัศจรรย์ แต่ผู้ที่มีบารมีสั่งสมมาไม่มาก จะให้ได้ผลอย่างนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ หากจะเกิดความท้อแท้เบื่อระอาต่อการปฏิบัติธรรมแล้วเลิกละเสีย ก็จะเป็นผู้พลาดประโยชน์ที่ดีงามต่อไป

หลักธรรม ๔ ประการนี้ เป็นเหตุเป็นผลต่อเนื่องกันดุจสายโซ่ คือ เมื่อได้มีโอกาสคบค้าสมาคมกับสุตบุรุษคือคนดีแล้ว ย่อมจะมีโอกาสได้ฟังคำสอนจากคนดีนั้นไม่มากก็น้อย แต่เมื่อฟังแล้ว จะต้องใช้สติปัญญาไตร่ตรองอย่างรอบคอบอีกครั้งหนึ่ง จนเกิดความมั่นใจว่า ทำอย่างนี้จะเกิดผลดีผลเสีย แล้วจึงแยกแยะออกเป็นสัดส่วน ก่อนจะลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลต่อไป และควรทราบด้วยว่า เพียงสักว่าฟัง คือฟังแล้วก็แล้วไป ไม่ได้ลงมือปฏิบัติ ก็อย่าได้หวังว่า ผลจักเกิดขึ้นโดยไม่ได้ลงมือทำ เหตุกับผลย่อมเกี่ยวเนื่องถึงกันอยู่เสมอ

พระธรรมบัณฑิต ได้บรรพชาและอุปสมบทในพระอารามที่มีสุตบุรุษ คือ พระบูรพาจารย์ที่เป็นนักปราชญ์บัณฑิต ได้รับการประสาทประสิทธิ์ศิลปวิทยา รวมทั้งปฏิปทา อาจาระที่ดีงามมาโดยลำดับ ได้เกิดความประทับใจในแบบอย่างแนวทางที่ครูอาจารย์ได้ปฏิบัติให้เห็นเป็นผลดีมาแล้ว จึงเกิดความมั่นใจ ใช้ศรัทธาความเชื่อเลื่อมใสเป็นทุนเบื้องต้น ใช้ความพากเพียรพยายามยกตนให้ขึ้นสู่ที่สูงตามลำดับ โดยใช้หลักธรรม ๔ ประการเป็นฐานรองรับไว้อย่างมั่นคง จนสามารถถึงจุดหมายปลายทางได้ สมดังปณิธานแต่เบื้องต้น จัดไว้ว่า เป็นผู้มีธรรมได้ความอุปการะสนับสนุน ยกจากพื้นเพเดิมให้เป็นผู้สูงขึ้นทั้งฐานะและคุณธรรม

สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ บำเพ็ญพระราชกุศล ในการออกเมรุ พระราชทานเพลิงศพ พระธรรมบัณฑิต (ศิลา สิทฺธิธมฺโม) ทรงอุทิศพระราชทานในการนี้ ถ้าหากพระธรรมบัณฑิต ได้ทราบด้วยญาณวิถีทางใดทางหนึ่ง ก็คงปีติซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นหาที่สุดมิได้ พึงมีจิตเลื่อมใส ตั้งอนุโมทนาให้สำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัยกุศล เพิ่มพูนบารมีให้ภิยโยภาพ เพื่อสำเร็จเป็นทิพยสุข ทิพยสมบัติ และเป็นปัจจัยให้ลุถึงสมบัติเบื้องสูงโดย

ฐานะนิยม สมพระราชประสงค์ทุกประการ รับพระราชทานถวายวิสัชนาในพระธรรมเทศนามาสมควรแก่เวลา ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ขอถวายพระพร



พระธรรมเทศนา

เรื่อง "ธรรมเครื่องเจริญ ๕ ประการ"

โดยพระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ ป.ธ.๙)

วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น

ณ วัดป่าบ้านค้อ ต.เขือน้ำ อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี

วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๒

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ปญฺจหิ ภิกฺขเว วฑฺฒีหิ วฑฺฒมาโน

อริยสาวโก อริยาย วฑฺฒิยา วฑฺฒติ

สาราทายี จ โหติ วรทายี จ กายสฺสาติ.

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา ในอริยวัฑฒิกถา ว่าด้วยความเจริญด้วยธรรมเครื่องเจริญ ๕ ประการ ที่พระบรมศาสดาจารย์ได้ทรงแสดงไว้ ปรับเนื้อหาสาระให้สมควรแก่งานพิธีพระราชทานเพลิงศพ พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณพระปัญญาพิศาลเถร (หลวงพ่อทูล ขิปฺปปญฺโญ) เจ้าอาวาสวัดป่าบ้านค้อ ตำบลเขือน้ำ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี โดยคณะสงฆ์ธรรมยุต จังหวัดอุดรธานี มีพระราชวราลังการ เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี (ธรรมยุต) เป็นประธานจัดงานฝ่ายบรรพชิต และพุทธศาสนิกชนชาวจังหวัดอุดรธานี มีผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานี

เป็นประธานจัดงานฝ่ายคฤหัสถ์ โดยคำนึงถึงความประสงค์ของพระเดชพระคุณฯผู้มรณภาพ ให้ดำเนินการฌาปนกิจศพในเวลาอันสมควร อย่าชักช้าเกินไป ให้จัดแบบเรียบง่าย ตามแบบอย่างที่ถือปฏิบัติในสายพระกรรมฐานทั่วไป อย่าให้เป็นการเบียดเบียนจนเกิดความเดือดร้อนแก่คนอื่น

ดังนั้น สภาพการจัดงานทั่วไปในวันนี้ จึงปรากฏให้เห็นเป็นระเบียบเรียบง่ายเช่นที่กล่าวถึงเป็นส่วนใหญ่ หากจะมีการเพิ่มเติมบางส่วนและบางแห่งก็เพื่อความเหมาะสมที่เป็นงานพิธีพระราชทานเพลิง ซึ่งได้รับพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ พระราชทานหีบเพลิงพระราชทาน จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก และยังได้รับพระบรมราชานุเคราะห์พระราชทานไตรจีวร พระราชทานเพื่อทอดมหาบังสุกุลบนเมรุพิเศษอีกจำนวน ๑๐ ไตร ทั้งนี้ ก็ด้วยพระราชศรัทธาที่มีต่อพระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณ พระปัญญาพิศาลเถร (หลวงพ่อทูล ขิปฺปปญฺโญ) ผู้ที่มีปฏิปทาใช้ปัญญาบำเพ็ญสมณธรรม เพื่อมุ่งสู่จุดหมายปลายทางซึ่งเป็นอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา คือพระนิพพานอย่างแท้จริง

จากนี้ ใคร่จะให้ทราบอัตโนประวัติสังเขป ของพระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณ

พระปัญญาพิศาลเถร (หลวงพ่อทูล ขิปฺปปญฺโญ) ซึ่งมีปฏิปทาสอดคล้องกับอริยวัฑฒิธรรม ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดง

ไว้ เมื่อเกือบสามพันปีผ่านมา อันสาธุชนผู้มีจิตศรัทธาปสาทะ อาจเกิดอุตสาหะวิริยะ ใช้ปัญญาศึกษาไตร่ตรองเป็นแนว บุกเบิกการปฏิบัติธรรมให้ได้รับอานิสงส์ตามที่ปรารถนา ทั้งจักได้มีศรัทธา หยั่งความเชื่ออันแนบแน่นสนิทลงในพระธรรมคุณที่ตรัสไว้ว่า **สฺวากขาโต** พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว **สนฺทิฏฺฐิโก** ผู้ปฏิบัติธรรมเท่านั้นจะเห็นแจ้งได้ด้วยตนเอง **อกาลิโก** ผู้ปฏิบัติธรรมได้ถูกต้องย่อมจะได้รับผลตรงตามเวลาที่ปฏิบัติโดยไม่เลือกกาลสมัย **เอหิปสฺสิโก** ผู้ปฏิบัติธรรมได้รับผลแล้ว สามารถจะเรียกให้คนอื่นได้มารู้มาเห็น เช่นที่ตนได้ประสพผลมาแล้วด้วยความมั่นใจ **โอปนยิโก** ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถน้อมนำธรรมะเข้ามาสู่ใจ หรือนำใจเข้าไปสู่ธรรมะโดยไม่ยาก **ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ** วิญญูชนผู้ปฏิบัติธรรม พึงเห็นธรรมะได้อย่างแจ่มแจ้งเฉพาะตนเท่านั้น ส่วนผู้ไม่ได้ปฏิบัติธรรมก็ไม่สามารถจะเห็นธรรมนั้นๆ ได้

พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณ พระปัญญาพิศาลเถร (หลวงพ่อทูล ขิปฺปปญฺโญ) นามเดิม ทูล นนฤาชา ถือกำเนิด ณ บ้านหนองค้อ ตำบลดอนหว่าน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันจันทร์ที่ ๒๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘ เป็นบุตรของนายอุทธา – นางจันทร์ นนฤาชา เป็นบุตรคนที่ ๕ ในจำนวนทั้งหมด ๑๐ คน เมื่ออายุได้ ๗ ขวบ บิดามารดาได้อพยพมาตั้งถิ่นฐาน ที่บ้านหนองแวง (แก้มหอม) ตำบลไชยวาน อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี เรียนจบชั้นประถมปีที่ ๔ ณ โรงเรียน

ประจำหมู่บ้านแห่งนี้ ด้วยฐานะของครอบครัวยังไม่มั่นคง จึงไม่มีโอกาสได้เข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษา ทั้งๆ ที่ครูอาจารย์ประจำชั้นแนะนำให้เข้าไปศึกษาต่อในจังหวัดอุดรธานี แต่มีปัญหาอุปสรรคดังกล่าว จึงได้พักการเรียน ช่วยบิดามารดาทำไร่ทำนาตามวิถีชีวิตเกษตรกร ครั้นอายุพอที่จะบรรพชาเป็นสามเณรและพอที่จะอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ได้แล้ว ก็ได้บวชตามวาระเวลาอันเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา รวม ๒ ครั้ง ได้ครั้งละ ๑ พรรษา ต้องลาสิกขาออกมาช่วยบิดามารดา ทำไร่ทำนาอีกหลายครั้ง แต่ความฝังใจที่ได้อาจารย์เป็นกัลยาณมิตร คือพระอาจารย์บุญสม หลวงพ่อบุญมาซึ่งเป็นพระกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ท่านสอนให้ภาวนาพระพุทธคุณบทว่า พุทฺโธ ในเบื้องต้นและต่อมาให้ภาวนาเป็นภาษาไทยสั้นๆ ว่าเกิด- ดับ เกิด – ดับ จึงรู้สึกซาบซึ้ง เบิกบาน และประทับใจในบทบริกรรมภาวนา เกิด-ดับ นี้ อย่างลึกซึ้งถึงใจจริงๆ และด้วยบทบริกรรมภาวนานี้เอง จึงเป็นบาทเบื้องต้น เป็นหนทางนำพาให้ท่านได้ใช้ปัญญาพิจารณาหลักธรรม และเป็นหลักปฏิบัติสืบทอดมาตั้งแต่คราวเป็นคฤหัสถ์โดยมิได้ว่างเว้น ทำให้เห็นผลการปฏิบัติโดยใช้ปัญญาเป็นธรรมะบุกเบิกตลอดเส้นทาง สมกับคำที่ท่านบันทึกไว้ว่า **"ในช่วงขณะที่ทำงานอยู่นั้น ก็ใช้ปัญญาพิจารณาในเรื่องการเกิดดับอยู่เสมอ ทำงานไปด้วย พิจารณาการเกิดดับไปด้วย ทำให้จิตมีความเพลิดเพลินไปในตัว หาอุบายธรรมต่างๆ มาสอนตัวเองอยู่เสมอว่า นี่เราทำไมจึงมีความหลงงมงายติดอยู่กับโลกอยู่อย่างนี้ทุกอย่างในโลกนี้ ไม่มี**

อะไรเป็นของเราที่แน่นอนแม้ตัวเราเองก็ไม่

เป็นตัวของตัวเองอย่างแท้จริง ทุกสิ่งเพียงอาศัยซึ่งกันและกันเท่านั้น สักวันหนึ่งก็ดับสลายจากกันไป" นี่แสดงให้เห็นว่า ท่านเริ่มปฏิบัติเข้าสู่เส้นทางเพื่อความพ้นทุกข์ได้อย่างถูกต้อง ขณะที่ยังดำรงตนอยู่ในฆราวาสวิสัยนั่นเอง กระทั่งศรัทธาที่ตั้งมั่นในพระรัตนตรัยอย่างแนบแน่นแล้ว จึงได้เข้าสู่การอุปสมบทอีกครั้ง ขณะอายุย่างเข้า ๒๗ ปี ที่วัดโพธิสมภรณ์ ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๐๔ มีพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) เป็นพระอุปัชฌาย์ มีพระธรรมบัณฑิต (จันทร์ศรี จนฺททีโป) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระจันโทปมาจารย์ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาตรงตามปฏิปทาว่า **ขิปฺปปญฺโญ แปลว่า ผู้มีความรู้แจ้งเห็นจริงเร็ว** ธรรมะอีกส่วนหนึ่ง ที่ท่านชอบใช้ปัญญาพิจารณาควบคู่กับการเข้าสมาธิ หรือแม้แต่การนั่งพักผ่อนโดยธรรมชาติธรรมดา ก็จะพิจารณาถึงธรรมดังกล่าวมิได้ว่างเว้น คือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ** ซึ่งเป็นพระไตรลักษณ์ที่สำคัญ ๒ ประการ อันเป็นอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐาน ที่จะก่อให้เกิดวิปัสสนาญาณเป็นเครื่องทำลายกิเลสให้สงบราบคาบต่อไป

ตั้งแต่วันเริ่มอุปสมบทมา ได้ตั้งปณิธานไว้อย่างแน่วแน่ว่า **"เราจะมีสัจจะเป็นหลักยืนตัวที่มั่นคง เพื่อไม่ให้การปฏิบัติมีความย่อหย่อนหละหลวม ไม่ให้เกิดความล่าช้าที่จะให้ถึงจุดมุ่งหมาย**

ปลายทางในชาตินี้ ถึงจะตายไป เพราะการทำความเพียรในขณะนี้ก็ยอม จะได้บูชาคุณพระพุทธเจ้า คุณพระธรรมและคุณของพระอริยสงฆ์ไปเลย" นี่คือความแน่วแน่ เด็ดเดี่ยวและเด็ดขาด ซึ่งเป็นพลังแห่งธรรมที่ท่านได้สั่งสม อบรมมาอย่างมากมาย จากพรรษา ๑ ถึงพรรษาที่๗ มีทั้งผิด มีทั้งถูก มีทั้งความผิดหวังและความสมหวัง มีทั้งทุกข์ มีทั้งสุขได้รับเป็นบทเรียนที่มีค่าราคาแพงอย่างลิบลิ่วและเพราะเหตุนี้เอง ทำให้ท่านได้รับการหล่อหลอมมีความแข็งแกร่งมั่นคง ทนต่อการเสียดสี ทั้งภายนอกภายใน ดำรงอยู่ในเพศบรรพชิตมาได้ ก็ด้วยบุญบารมี คุณงามความดีทั้งปวง ที่ท่านได้สั่งสมอบรมมา จวบจนถึงพรรษาที่๘ ท่านได้เร่งทำความเพียรภาวนาอย่างหนัก โดยตั้งใจเอาไว้ว่า **"ในชาตินี้ เราจะภาวนาปฏิบัติให้เต็มที่ จะสำเร็จได้หรือไม่นั้น ก็ให้ลมหายใจเป็นเครื่องตัดสินในวาระสุดท้าย"** และภายในพรรษาที่ ๘ นี้เอง ได้เกิดความรู้ใหม่ที่ไม่เคยเกิดมาก่อนเลยว่า "การใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้เห็นในสัจธรรมที่เกิดขึ้นดับไป ทั้งภายนอกภายใน ใกล้ไกล หยาบ ละเอียด จะเกิดความแยบคายหายสงสัยไปทั้งหมด เป็นปัญญาที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนเลย เพิ่งได้รู้จักว่า **เป็นปัญญาที่กล้าหาญเกิดขึ้นในครั้งนี้ เมื่อมีปัญญามีความกล้าหาญแล้ว ศรัทธา สติ ความเพียร และความตั้งใจมั่นภายในใจ ก็มีความกล้าหาญกันทั้งหมด ความรู้เห็น ในสรรพสังขารทั้งหลาย ก็เป็นไปตามไตรลักษณ์ทั้งหมด จึงเป็นภาวนามยปัญญาหรือวิปัสสนา**

ญาณ อันเป็นมรรคญาณที่จะประหารกิเลสตัณหาให้หมดไปจากใจโดยตรง" พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณ พระปัญญาพิศาลเถร (หลวงพ่อทูล ขิปฺปปญฺโญ) หลังจากได้ใช้ชีวิตสังขารมุ่งมั่นกับการประพฤติปฏิบัติธรรม โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคนานาประการ ให้เป็นไปตามปณิธานที่ตั้งไว้แล้วแต่เบื้องต้นตั้งตนไว้ที่ **สัจจะ** ไม่มีคำว่า เบื่อหน่ายหรือถอดถอนขณะเดียวกันก็มิได้ลดละทางด้านวิริยะ คือความพากเพียรพยายามอย่างต่อเนื่องจนได้รับผลแห่งการปฏิบัติ เรียกว่า ได้รับประโยชน์ส่วนตนเป็นที่พอใจ จึงใคร่ที่จะได้บำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม ให้กว้างใหญ่ไพศาลมากยิ่งขึ้น ได้สร้างพระมหาเจดีย์ สร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ ศาลาการเปรียญ ที่พักผู้ปฏิบัติธรรม เสนาสนะสำหรับพระสงฆ์ โดยเฉพาะเน้นหนักการฝึกอบรมเยาวชน ให้เป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพ พร้อมที่จะเป็นผู้นำมีคุณธรรมประจำตน บางครั้งบางโอกาสหากจะมุ่งอบรมฝึกฝนด้วยวิธีการปฏิบัติโดยตรงอย่างเดียวก็อาจทำให้ผู้ได้รับการอบรม เกิดความเบื่อหน่ายท้อแท้ และอาจวางมือได้ในที่สุด จึงได้ใช้ศิลปวัฒ นธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีวิธีการแนวนโยบายที่หลากหลายเป็นเครื่องล่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เกิดความสนใจ ใคร่ที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมอันสืบเนื่องมาจาก ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งมีอยู่หลายแขนง และหลังจากนั้นการสอดแทรกธรรมะ ที่เป็นสัปปายะแก่เยาวชนทั้งหมด เป็นหน้าที่ของพระวิทยากร หรือผู้ทรงคุณวุฒิจักได้พิจารณาอบรมสั่งสอนให้

สัมฤทธิ์ผลตามที่มุ่งหมาย เป็นเรื่องที่ไม่ยุ่งยาก อะไรเลย จึงเห็นได้ว่าการมาชุมนุมของอุบาสกอุบาสิกาในช่วงเทศกาลงานสรงน้ำพระบรมสารีริกธาตุในทุกปี จึงได้ยอดผู้มาถือบวชเนกขัมมะปฏิบัติธรรมไม่น้อยไปกว่าคราว ละหมื่นคนขึ้นไป ในส่วนการอบรมระดับเยาวชนตลอดทั้งปี ก็มีสถิตินับจำนวนเป็นหมื่นๆ คณะวิทยากรผู้ให้การอบรมยังได้รับนิมนต์และรับเชิญไปช่วยเหลือ ในด้านการฝึกอบรมเยาวชนในภาคต่างๆ เกือบทั่วประเทศไทย แต่โครงการอบรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมหาศาลนี้ ต้องหยุดชะงักลงชั่วขณะหนึ่ง เมื่อพระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณพระปัญญาพิศาลเถร (หลวงพ่อทูล ขิปฺปปญฺโญ) ได้เกิดอาพาธช่วงปลายปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ เริ่มมีอาการไข้ มีอาการไอ มีเสมหะมากต้นปีพุทธศักราช ๒๕๕๑ ได้ตรวจเอ๊กซเรย์คอมพิวเตอร์ พบก้อนเนื้อที่ปอดด้านขวา จากนั้นก็มีอาการปวดเมื่อยตามตัวเบื่ออาหาร เหนื่อยอ่อน เสียงแผ่วเบาลงเรื่อยๆ เมื่อถึงกลางปีตรวจพบก้อนเนื้อที่สะบักขวามีอาการปวดเริ่มทวีความรุนแรงมากขึ้นนายแพทย์แห่งโรงพยาบาลศิริราชกรุงเทพมหานครได้ทำการตรวจอีกครั้ง คราวนี้เนื้อ งอกที่ปวดได้แพร่ไปที่กระดูก ได้รับการฉายรังสีเพื่อบรรเทาอาการปวด ๖ ครั้ง และกลับมาพักรักษาตัวต่อที่วัดป่าบ้านค้อ ตามความประสงค์ของพระเดชพระคุณฯ ถึงกระนั้นยังมีกำลังใจและให้กำลังใจแก่บรรดาสานุศิษย์ทั้งหลายด้วยการสั่งสอนอบรมตามปกติเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น เพราะ

พระเดชพระคุณได้ตระหนักอยู่เสมอว่า สังขารร่างกายนี้ได้อาศัยบำเพ็ญสมณธรรมอย่างคุ้มค่า รอดเป็นรอดตายมาแล้วนับครั้งไม่ถ้วน เมื่อถึงคราวที่ธาตุขันธ์ จะแตกดับสลายไป ถึงจะเยียวยาไว้ดีขนาดไหน ก็ไม่สามารถที่จะทำได้ เพราะร่างกายเป็นรังของโรค โรคจึงคอยกัดกร่อนทำลายให้ผุพังสลายลงได้ในที่สุด ความปลงใจในลักษณะนี้ได้เกิดขึ้นแล้วตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๑๒ จึงมีความประสงค์จะพักกายพักใจอย่างสงบที่ วัดป่าบ้านค้อ เพื่อรอเวลาสุดท้ายแห่งชีวิต

เวลาเย็นวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ พระปัญญาพิศาลเถร (หลวงพ่อทูล ขิปฺปปญฺโญ) รู้สึกอ่อนล้าลงโดยลำดับ กระทั่งหลับสนิท ความดันโลหิตเริ่มลดลงเรื่อย ๆ มีนายแพทย์จากโรงพยาบาลทั้งส่วนกลางทั้งส่วนภูมิภาคเฝ้าคอยดูแลอยู่อย่างใกล้ชิด ได้ให้น้ำเกลือ และยาปรับความดันโลหิตทางเส้นเลือดแต่ก็ไม่ได้ผล ความดันโลหิตไม่สม่ำเสมอและลดลง ชีพจรเต้นช้าลง จนกระทั่งวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๑ เวลา ๐๔.๔๐ นาที ก็ถึงมรณภาพ สิริอายุ ๗๓ ปี ๕ เดือน พรรษา ๔๘

สิบเอ็ดพฤศจิกา ฯ ปีห้าหนึ่ง
เสียงรำพึง เคล้าน้ำตา ก่อนฟ้าสาง
หลวงพ่อทูล ดับสลาย ชีพวายวาง
สู่เส้นทาง “มรณะ” ละขันธ์ไป

สื่อบอกข่าว ชาวประชา พาสังเวช
สงฆ์พิเศษ บุญฤทธิ์ อดิศัย
ผู้เปี่ยมด้วย บารมี ศรีอำไพ
มาจากไป ดั่งไฟดับ ไปกับตา

โอ้หลวงพ่อ ผู้มีแรง แสงสว่าง
สุกกระจ่าง กลางใจ สุดใฝ่หา
พ่อผู้ให้ เสกสรร ทางปัญญา
ช่วยนำพา สู่ทางดี วิถีธรรม

สร้างวัตถุ ถาวร สลอนสล้าง
เป็นแบบอย่าง ชูชุบ อุปถัมภ์
พระมหาธาตุ เจดีย์ เครื่องชี้นำ
สู่ร่มธรรม พระโอวาท ศาสดา

จากนี้ไป คงเงียบเหงา โศกเศร้าจิต
มืดสนิท ปิดแน่น ดังแผ่นผา
เหล่ามวลศิษย์ เหม่อหมอง นองน้ำตา
กราบบูชา ซบไออุ่น คุณธรรม.

เมื่อได้ทราบประวัติสังเขปตามที่กล่าวมา จะเห็นปฏิปทาแนวทางปฏิบัติของพระเดชพระคุณ ฯ มุ่งตรงต่อความดับทุกข์ด้วยความยึดมั่นในคุณธรรม ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติถึงความเจริญงอกงามในพระพุทธศาสนา ตามพระบาลีที่ได้อัญเชิญเป็นอุเทศแห่งการแสดงธรรม ณ เบื้องต้น ว่า **ปญฺจหิ ภิกฺขเว วฑฺฒีหิ**

วฑฺฒมาโน เป็นต้นความว่า อริยสาวก เมื่อเจริญด้วยธรรมเครื่องเจริญ ๕ อย่าง คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ชื่อว่าย่อมเจริญด้วยธรรมเครื่องเจริญอันประเสริฐ ทั้งชื่อว่า เป็นผู้ถือเอาส่วนที่ประเสริฐของกายไว้ได้ ดังนี้

พึงทราบอรรถาธิบายแต่พอเข้าใจตามลำดับ ดังนี้

ศรัทธา แปลว่า **ความเชื่อ** ได้แก่เชื่อเรื่องที่ควรเชื่อ อันประกอบด้วยเหตุผล ด้วยการพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญา สาวจากเหตุไปหาผลและย้อนจากผลมาหาเหตุให้เห็นจริงแก่ใจ จึงเชื่อ เกิดจากภาวนามัย คือเกิดจากการปฏิบัติจนรู้เห็นจริงด้วยตนเอง โดยไม่ต้องเชื่อจากบุคคลอื่น ไม่มีผู้อื่นชักจูง เรียกว่า **อปรปัจจยศรัทธา** ความเชื่อที่ไม่มีผู้อื่นเป็นปัจจัย แต่ควรเข้าใจให้ถูกว่า ไม่ให้เชื่อเฉพาะตนเท่านั้น ท่านจึงสอนให้เชื่อเรื่องที่ควรเชื่อ หรือบุคคลที่ควรเชื่อ เช่น สอนให้ปลูกศรัทธาลงในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าก่อน ที่เรียกว่า **ตถาคตโพธิศรัทธา** เมื่อมีความเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตแล้ว ก็เป็นปัจจัยให้เชื่อในคำสอนของพระองค์ด้วย เช่น **กรรมศรัทธา** เชื่อกรรม **วิปากศรัทธา** เชื่อผลของกรรม **กัมมัสสกตาศรัทธา** เชื่อกรรมที่ทำแล้วเป็นของตน คือต้องเป็นผู้รับผิดชอบเต็มที่ต่อกรรมของตน

ในเรื่องศรัทธาความเชื่อที่เป็นกุศลเจตสิกธรรมหนุนนำให้เชื่อมั่นในพระรัตนตรัย เป็นกำลังสำคัญเบื้องต้นนี้ พระเดช

พระคุณท่านเจ้าคุณ พระปัญญาพิศาลเถร (หลวงพ่อทูล ขิปฺปปญฺโญ) ได้แสดงไว้ว่า "สิ่งที่คนอื่นพูดมาว่าอย่างนี้ มีเหตุผลพอเชื่อได้ไหม ถ้าเหตุผลเชื่อถือไม่ได้ ก็อย่าตัดสินใจเชื่อในคำที่เขาพูดมานั้นเลย นี้เรียกว่า **ศรัทธาญาณสัมปยุต** คือพิจารณาด้วยปัญญาให้แยบคายในเหตุผลก่อนจึงเชื่อ นี้จึงเรียกว่า ศรัทธาความเชื่อถือของนักปราชญ์บัณฑิต" ศรัทธาที่เกิดจากความเชื่อมั่นทางจิตใจ ก่อให้เกิดความเชื่อฟังไม่ละเมิดไปในทางผิด สามารถทำให้ผู้มีศรัทธามั่นคง มีกำลังมุ่งมั่นไปสู่ความพ้นทุกข์ได้จริง

ศีล แปลว่า **ปกติ** คือปกติกาย ปกติวาจา โดยมีจิตเจตนาคอยควบคุมระวังรักษา ไม่ให้แสดงพฤติกรรมทางกาย พฤติกรรมทางวาจา เป็นไปในทางทุจริต หมายความว่า คนที่มีจิตเป็นปกติ ไม่ถูกโลภะ โทสะ โมหะครอบงำ ไม่ชักนำให้ทำในทางที่ผิด เมื่อกล่าวถึง ศีลในแง่ของการปฏิบัติ จึงไม่มีจำนวนสิกขาบทว่าศีลมีเท่านั้นเท่านี้ เพียงตั้งจิตเจตนาที่บริสุทธิ์ไว้ ไม่คิดจะละเมิดล่วงเกิน ก็เป็นศีลได้ แม้จะไม่ได้สมาทานจากใครก็ตาม ในครั้งพุทธกาล เคยมีภิกษุบางรูป เกิดความท้อแท้เบื่อหน่ายในการรักษาศีล เพราะเห็นว่า ศีลมีมากเกินไป พอได้รับอุบายในการปฏิบัติจากพระพุทธเจ้าว่า ให้รักษาจิตเพียงอย่างเดียว ก็เริ่มนำไปปฏิบัติในการรักษาศีล ปรากฏผลเป็นที่น่าพอใจ ลักษณะตามที่กล่าวมานี้ก็อาจแยกศีลออกเป็น ๒ ประการ คือ ศีลที่เป็นอาการ

อย่างหนึ่ง ศีลที่เป็นเนื้อหาสาระคือตัวศีลอย่างหนึ่ง

ผู้ที่ตั้งใจรักษา ระวังไม่ให้ประพฤติล่วงสิกขาบทต่างๆ ที่ถูกกำหนดไว้ เป็นศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ และศีล ๒๒๗ นี่เรียกว่าอาการของศีล เมื่อตั้งใจรักษาอาการของศีลจนไม่คิดประพฤติล่วง จิตสงบลงได้เป็นปกติ โดยไม่ได้จำกัดจำนวนข้อ ไม่จำกัดจำนวนสิกขาบท มองเห็นโทษของการละเมิดศีล ซึ่งเป็นเหตุก่อกรรมก่อเวร จึงไม่กล้าประพฤติล่วงเกิน นี่แหละคือตัวศีล เมื่อมีศีลเป็นเครื่องหนุนนำที่มั่นคง ก็เป็นเหมือนตึก อาคาร บ้านเรือนที่สูงใหญ่ ได้ทำโครงสร้างรากฐานไว้อย่างมั่นคงแน่นหนาแล้ว ย่อมไม่วิตกกังวลในเรื่องใดๆ มีความสงบใจอยู่ได้อย่างปกติ ผู้ปฏิบัติธรรมมีศีลเป็นพื้นฐานมั่นคงก็เช่นกัน

สุตะ แปลว่า **การฟัง** หมายถึงการเล่าเรียนทั้งหมด แต่เฉพาะการฟัง ก็ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องราวต่างๆ ได้มาก ยิ่งฟังมากเท่าไร ก็เกิดปัญญามากขึ้นเท่านั้น แต่เมื่อฟังจะต้องใส่ใจ คือ ตั้งใจฟังจริงๆ ไม่สักแต่ว่าฟังบางครั้ง อาจจะนั่งเหม่อลอย ปล่อยใจตามอารมณ์ต่างๆ อย่างนี้ก็เกิดปัญญาคือความรู้ไม่ได้ ในสายพระนักปฏิบัติ นอกจากจะมุ่งมั่นในการนั่งสมาธิ เดินจงกรมแล้ว เรื่องที่ขาดไม่ได้ ก็คือ การได้ฟังโอวาทจากครูอาจารย์ ที่ผ่านการปฏิบัติมาอย่างโชกโชน มีประสบการณ์สูง ย่อมก่อให้เกิดศรัทธาและกำลังใจ ในการปฏิบัติมากยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน และบางครั้งยิ่งได้อุบาย ในการแก้ไขข้อวัตรปฏิบัติ ทำให้การ

เดินทางไม่ต้องเสียเวลา เช่น กรณีได้รับฟังบทบริกรรมภาวนาในชั้นแรกว่า **พุทฺโธ พุทฺโธ** ต่อมาก็เป็น เกิด – ดับ เกิด – ดับ และท้ายสุดได้บริกรรมภาวนา พร้อมทั้งใช้ปัญญาพิจารณาหลักไตรลักษณ์สองบทว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนิจฺจํ ทุกฺขํ** กระทั่งได้รู้แจ้งเห็นจริงอย่างที่ตั้งใจ นี่ก็ได้มาจากการฟังเป็นเบื้องต้นนั่นเอง ผู้ที่ได้ฟังมามาก ท่านเรียกว่า พหุสุตะ หรือ พหูสุต ผลที่เกิดมีปัญญาเพราะการฟัง เรียกว่า สุตมยปัญญา นับเป็นธรรมะสำคัญอีกอันหนึ่ง ที่มีบทบาทสำคัญ ส่งผลให้ได้รับความสุขความเจริญในพระพุทธศาสนาได้ตามที่มุ่งหมาย

จาคะ แปลว่า **ความสละ** โดยปรกติคนเราจะหวงแหนยึดติดอยู่กับตัวตน ไม่ประสงค์จะให้สิ่งที่ตนคุ้มครองปกป้องรักษาตกไปเป็นของคนอื่น จะสงวนไว้เพื่อตนและบุคคลที่ใกล้ชิดตนไว้อย่างเหนียวแน่น ส่วนผู้มีจาคะจะไม่เป็นอย่างนั้น ยอมสละสิ่งที่รักสิ่งที่หวงแหนออกไป ก็เพื่อบรรเทาความตระหนี่อันเป็นมลทินของจิตใจ ยอมสละตัดอาลัย ในบุคคลที่ตนรัก และทรัพย์สมบัติที่ยึดครองเป็นเจ้าของในบางครั้งบางโอกาส ก็เพื่อฝึกหัดจิตใจ ให้คุ้นเคยที่จะปล่อยวางอย่างถาวรในอนาคตต่อไป จะไม่ได้พัวพันติดข้องอยู่ ชนิดดิ้นรนพ้นหนีไปไหนไม่ได้ เช่นนักโทษที่ถูกพันธนาการอย่างแน่นหนา หาโอกาสเป็นอิสรภาพได้ยากยิ่ง ปฏิปทาพระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณพระปัญญาพิศาลเถร (หลวงพ่อทูล ขิปฺปปญฺโญ) ระยะช่วงปฐมวัย ต้องดิ้นรนต่อสู้กับ

อารมณ์ฝ่ายต่ำ สละทางโลกีย์ได้ชั่วคราว กลับหมุนเวียนเปลี่ยนไปเปลี่ยนมารวมหลายครั้ง เป็นการทดสอบการสละปล่อยวางทีละขั้น เพื่อฝึกฝนอบรมให้เป็นพื้นฐานการสละปล่อยวางในระดับถาวรต่อไป อุบายวิธีในการปฏิบัติดังนี้ ดูไม่แตกต่างจากพระเถระนามว่า จิตตหัตถ์ ผู้บวชแล้วลาสิกขาถึง ๖ ครั้ง จนครั้งสุดท้ายได้อุบายธรรมบริกรรมภาวนาว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** แล้วได้บรรลุพระอรหัตผล เป็นพระอรหันต์ ในวาระสุดท้าย เช่นเดียวกับ พระเดชพระคุณฯ ผู้มรณภาพก็ได้อุบายธรรมบริกรรมภาวนาจากพระอาจารย์ครั้งสุดท้าย ว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ** ขาดเพียงบท **อนัตตา** ก็ใช้บริกรรมภาวนาอันเป็นหลักแห่งวิปัสสนากัมมัฏฐานเรื่อยมา กระทั่งเกิดปัญญารู้จริงเห็นจริงตามสมควรแก่การปฏิบัติดังที่ทราบแล้ว นี่คือใช้หลักจาคะ ความเสียสละ ให้เกิดผลตามลำดับ ซึ่งอาศัยการปฏิบัติจริงเป็นพื้นฐาน

ปัญญา แปลว่า **ความรู้ทั่วถึง** ในหมู่ชนที่เกิดขึ้นมาปัญญานี่แลเป็นเครื่องประดับที่สำคัญยิ่ง เพราะทำบุคคลให้มีศักดิ์ศรี มีฐานะ มีความรู้ ความสามารถที่สูงต่ำกว่ากัน ให้เป็นผู้ทำผิด หรือทำถูกเป็นต้น จนถึงอาจทำให้ติดอยู่กับทุกข์ หรือพ้นจากทุกข์ก็ได้ ตามชั้น และน้อยหรือมาก ตามกำลังของความรู้ปัญญาท่านแบ่งไว้โดยนัยหนึ่ง มี ๒ ประการ คือ สชาติกปัญญา ปัญญาหรือความรู้มาพร้อมกับการเกิด เป็นปัญญาบารมี ที่เคยสั่งสมอบรมมาแต่ชาติปางก่อน โยคปัญญา ปัญญาเกิดแต่การ

ประกอบ คือได้ศึกษาเล่าเรียนมา ได้คิดค้นฝึกฝนมาด้วยตนเอง และได้ลงมือปฏิบัติจนเกิดเป็นประสบการณ์ แตกฉานรู้ได้อย่างมั่นใจ ปัญญาในที่นี้หมายเอาความรู้ดี ความรู้ชอบ รู้ถูกต้องตรงกับสัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ โดยตรงก็คือ ปัญญา

ความจริง อารมณ์หรือสิ่งทั้งหลาย ที่มาประสบ รู้ได้ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นที่เกิดของปัญญาได้ทั้งสิ้น สุดแท้แต่ผู้ที่ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ จะรับรู้หรือปรับให้เป็นธรรมะและปัญญาได้มากน้อยเพียงใด เช่นในกรณี พระเดชพระคุณฯ ผู้มรณภาพ ได้เห็นต้นมะพร้าวที่มีลูกและไม่มีลูก เห็นพุ่มกระพังโหม ที่ปกคลุมแน่นหนาเขียวชอุ่ม ก็ใช้เป็นโอปนยิโก น้อมนำเข้ามาเป็นธรรมะสอนตนให้เกิดปัญญาได้ เรื่องนี้ ท่านได้บันทึกไว้ว่า "ถ้าใจเราขาดปัญญาเป็นตัวนำแล้ว ถึงของจริงจะมีอยู่ที่กาย มีอยู่ที่ใจก็ไม่สามารถรู้เห็นของจริงได้ เช่น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หรือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ยังไปสัมผัส รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และอารมณ์ที่มีอยู่ในใจ สิ่งเหล่านี้มีอยู่ในตัวเราทั้งหมด และแสดงความไม่เที่ยงอยู่ตลอดเวลา แต่เราก็ไม่รู้ไม่เห็น สำหรับผู้มีปัญญาดีเท่านั้น จึงจะรู้เห็นโลกนี้อย่างชัดเจน ใครจะลอยตามกระแสของโลกนี้ไป หรือ ใครจะทวนกระแสโลกนี้ไปได้ ก็ขึ้นอยู่กับ สติปัญญาแต่ละบุคคล ถ้าผู้มีปัญญาดีก็ผ่านโลกนี้ไปได้ ถ้ามีปัญญาระดับกลางก็พอทรงตัวอยู่ได้ แต่ถ้าผู้มีปัญญาทราม ก็จะหลงระเริงลอยตามกระแสของโลกนี้ต่อไป"

ปัญญา เป็นธรรมะสำคัญ ทำให้จิตใจสว่างไสว ช่วยกำจัดมลทินของใจให้หมดไป สามารถให้รู้เห็นตามเป็นจริง เปรียบเหมือนแสงแห่งดวงอาทิตย์ หรือแสงสว่างแห่งดวงไฟที่ร้อนแรง ช่วยกำจัดความมืดให้หมดไป ทำให้มองเห็นอะไรได้ชัดเจน ไม่มีวิตกกังวล ไม่เกิดความหวาดกลัวใดๆ เช่นเดียวกับดวงปัญญาที่มีพลังแสงสว่างอันแรงกล้า ช่วยขจัดความมืดมนที่มีอยู่ในจิตใจให้หมดไป ทำให้จิตใจเกิดความกล้าหาญ ไม่ต้องกลัวภัยใดๆ ทั้งสิ้น เพราะภัยอันเกิดแต่ความมืด มาจากกิเลส ตัณหา อุปาทาน และ อวิชชา ได้ถูกทำลายไปแล้ว และยิ่งไปกว่านั้น ยังชำระล้างดวงจิตให้สะอาดผุดผ่อง หมดฝุ่นละอองคือ สรรพกิเลสทั้งปวงไปได้ด้วย ข้อนี้ สมด้วยพระพุทธสุภาษิตที่ตรัสไว้ว่า ปญฺญาย ปริสุชฺฌติ ผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมโดยชอบ ย่อมหมดจด ด้วยปัญญา ดังนี้

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระปัญญาพิศาลเถร (หลวงพ่อทูล ขิปฺปปญฺโญ) ได้ปลูกฝังศรัทธาไว้อย่างลึกล้ำมั่นคง ลงไว้ในพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่เยาว์วัย คอยประคับประคองจิตใจไม่ให้ออกไปห่างไกลจากพระรัตนตรัย รู้จักเข้าใจในการรักษาศีลให้บริสุทธิ์หมดจดมาตั้งแต่คราวเป็นคฤหัสถ์ บำเพ็ญกุศลฝึกหัดอบรมจิตใจมาตามลำดับชั้น ไม่ลดละไม่ปล่อยวาง บางครั้งได้รับอุบายธรรมใช้บริกรรมภาวนามาจนบังเกิดผลเห็นเป็นประจักษ์ชัด ยิ่งเกิดโสมนัสยินดีมีศรัทธาฉันทะ ในการบำเพ็ญเพียรอย่าง

ไม่ท้อถอย หมั่นพากเพียรปล่อยวางอารมณ์ที่เป็นข้าศึกแก่ใจ แม้จะรู้สึกว่าทำได้ยากยิ่งก็ไม่ลดละความพยายาม ใช้สติปัญญาพิจารณาด้วยไหวพริบปฏิภาณ ลึกด้วยปัญญา จนสามารถให้รู้เห็นเป็นจริงได้ ได้ชื่อว่า ใช้หลักวัฑฒิธรรม นำตนขึ้นสู่ความสำเร็จได้ในระดับสูง เรียกว่า ขึ้นสู่ปัญญาเป็นเพียงดังปราสาท สามารถมองเห็นเรื่องราว หรือสิ่งต่างๆ ได้อย่างชัดเจนโดยไม่ต้องสงสัย เช่นเดียวกับบุคคลที่ขึ้นถึงยอดปราสาทชั้นสูงสุด ย่อมสามารถมองเห็นเหล่าชนที่อยู่ชั้นล่างปราสาทได้อย่างทั่วถึง ฉะนั้น

บัดนี้ ในส่วนร่างกายสังขาร ที่เป็นสังขตธรรม มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเป็นธรรมดานั้น ได้แตกดับสลายลงไปตามเหตุปัจจัย สังขารร่างกายที่ยืมมาจากธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ได้ถูกทวงคืนไปตามลำดับ คือลมออกจากกายไป ไฟก็หมดความร้อนหมดไออุ่นไม่เหลืออยู่ น้ำที่เหลืออยู่คือน้ำหนอง น้ำเลือด ก็จะเหือดแห้งไปในไม่ช้า เนื้อหนังร่างกาย ก็จะถูกเผาเป็นเถ้าถ่านกลายเป็นดินไปตามสภาพเดิม ณ เวลาข้างหน้านี้เป็นกฎแห่งธรรมชาติธรรมดา ที่ไม่มีใครสามารถเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไปได้ สัตว์สังขารที่เกิดมาทั้งหมด ตกอยู่ในสภาพอย่างนี้เหมือนกันทุกถ้วนหน้า แต่เป็นที่น่ายินดีว่า พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระปัญญาพิศาลเถร (หลวงพ่อทูล ขิปฺปปญฺโญ) ได้ถือเอาสาระสิ่งที่มีค่าเป็นแก่นสาร แห่งสังขารร่างกายนี้ไว้ได้ ด้วยบำเพ็ญวัฑฒิธรรม ๕ ประการคือ **ศรัทธา ศีล สัจจะ จาคะ และปัญญา** ดังที่ได้

แสดงมาครบถ้วนทุกประการ แม้หากสังขารร่างกายจะสูญหายไป ตามหลักสภาวธรรม ซึ่งมีแล้วกลับไม่มี แต่บุญบารมี คุณงามความดีที่ได้สั่งสมอบรมมา รวมทั้งวัดวาอารามสิ่งก่อสร้างอันเป็นสมบัติถาวรในพระพุทธศาสนา มีปรากฏมากมายมหาศาล ก็ยังคงอยู่ให้ดูให้รู้ให้เห็น เป็นประจักษ์พยาน แก่บรรดาสานุศิษย์ทั้งปวง หลับตาลงใช้จิตคิดนึกตรึกตรองดู ก็รู้ได้จริงด้วยสติปัญญา ลืมตาขึ้นจ้องมองดู ก็ปรากฏเห็นเด่นชัด ไม่วิปริตเปลี่ยนแปลงไปตาม จึงควรที่จะน้อมนมัสการสักการบูชา นำปฏิปทาแบบอย่างที่ดีงาม นำไปประพฤติปฏิบัติเป็นการปฏิการคุณ หนุนนำเชิดชูกตัญญูกตเวทีตาธรรม ให้เป็นคุณธรรมประจำตน สมกับเป็นสาธุชน ได้รับผลแห่งการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ สมความมุ่งหมายตลอดไป

เสียงธรรมที่พร่ำขาน เมื่อวันวานยังสดใส
ซาบซึ้งตราตรึงใจ ยังจำได้หลวงพ่อทูล
ใบหน้าเปี่ยมเมตตา เศร้าโศกมาก็หายสูญ
กองบุญได้เพิ่มพูน สุขสมบูรณ์ทั้งกายใจ
จากไปใจห่วงหา นองน้ำตาสุดทนไหว
ประหนึ่งดวงหทัย จะมอดไหม้ดับสูญลง
เจดีย์ชูยอดงาม ดูมีความพิศวง
เงียบเหงาไม่อาจอง เหมือนปลิดปลงไปตามกัน
ตัดใจแสนลำบาก ดุจถูกพรากจากสวรรค์
กี่ปีอีกหมื่นพัน จะถึงวันมีบุญตา

น้อมกายวาจาใจ เทิดทูนไว้เหนือเกศา
พระคุณอุ่นอุรา กราบขมาด้วยอาวรณ์
ปวงศิษย์พร้อมใจกัน สืบสัมพันธ์ดังคำสอน
กตัญญูเอื้ออาทร มอบเป็นพรบูชาคุณฯ

แสดงพระธรรมเทศนามา สมควรแก่เวลา เอวํ ก็มีด้วยประการ ฉะนี้

สุเมโธ ภิกฺขุ
๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒



นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

นตฺถิ ปญฺญาสมา อาภา ปญฺญา นรานํ รตนนฺติ

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา ในปัญญากถา ว่าด้วยเรื่องปัญญาอันเป็นคุณสมบัติ นำพาบุคคลไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองกระทั่งให้ถึงความบริสุทธิ์หลุดพ้นไปจากเพลิงกิเลสและเพลิงทุกข์ ที่ทุกคนมุ่งมั่นปรารถนา เพื่อส่งเสริมศรัทธาปสาทจิต เนื่องในพิธีพระราชทานเพลิงศพ พระครูปัญญารัตน์ (หลวงปู่ปาว ปญฺญาวโร เรืองฤทธิ์) อดีตเจ้าคณะตำบลอูบมุง และอดีตเจ้าอาวาสวัดอูบมุงเหนือ ตำบลอูบมุง อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี ที่คณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี มีพระเทพรัตนมุนี เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี เป็นประธานฝ่ายบรรพชิต และสาธุชนชาวบ้านอูบมุงทั้ง ๒ หมู่บ้าน รวมไปถึงชาวอำเภอหนองวัวซอ มีผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานี เป็นประธานในฝ่ายคฤหัสถ์ ได้ร่วมกันจัดงานพิธีพระราชทานเพลิงศพ พระสังฆาธิการผู้มรณภาพซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่ ผู้สร้างบารมีธรรม ช่วยค้ำจุนพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนทายาทผู้มั่นคงในธรรมรูปหนึ่ง ในยุคปัจจุบันโดยปรารภเริ่มงานสำคัญนี้มา ตั้งแต่วันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๕๒ จัดให้มีการบำเพ็ญกุศลมาตามลำดับ ด้วยการให้ทาน สมาทานรักษาศีล ปฏิบัติธรรม แสดงพระธรรมเทศนา บังสุกุล สวดพระอภิธรรม อุทิศถวายส่วนกุศลเพื่อให้เกิดผล ด้านทักษิณา

นุปทานกิจ ด้วยสำนึกในคุณูปการที่ท่านผู้มรณภาพได้เคยทำไว้ให้ปรากฏ อันเป็นการแสดงกตัญญูกตเวทิตาธรรมและอปจายนธรรม ต่อผู้มีพระคุณ อนึ่งจักเป็นคุณหนุนเกื้อให้ผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมได้รับ ความสุขความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป ทั้งยังจักเป็น เครื่องเชิดชูใจให้อนุชนรุ่นหลังได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติพัฒนาจิตใจของตนให้เจริญงอกงามในคุณธรรมดังกล่าวได้เป็นอย่างดี ดังที่ได้มีโอกาสมาร่วมชุมนุมกันบำเพ็ญกุศลอย่างมากมายในวันนี้

แต่ก่อนอื่น ขอให้ทราบประวัติสังเขป พระครูปัญญารัตน์ (หลวงปู่ปาว ปญฺญาวโร เรืองฤทธิ์) ผู้มรณภาพ พอเป็นบทนำร่องของการแสดงธรรมตามสมควร

พระครูปัญญารัตน์ นามเดิม ปาว เรืองฤทธิ์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๔๖๔ ณ บ้านหนองผือ ตำบลบ้านผือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น เป็นบุตรของคุณพ่อเริง – คุณแม่ชู เรืองฤทธิ์ เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนบ้านหนองผือ ซึ่งเป็นชาติภูมิ จากนั้นได้เข้าสู่การบรรพชา ณ วัดศรีมงคล บ้านหนองผือ และอุปสมบท ณ พัทธสีมาวัดโพธิ์ทอง บ้านกงกลาง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๘๒ ได้รับการศึกษาพระปริยัติธรรมจบนักธรรมชั้นเอก และได้ออกธุดงค์กรรมฐานตามสถานที่สำคัญหลายแห่ง กระทั่งปีพุทธศักราช ๒๕๓๑ ได้เป็นประธานฝ่ายสงฆ์สร้างวัดอูบมุงเหนือ ตำบลอูบมุง

อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี จนเจริญก้าวหน้ามั่นคงอย่างที่เห็นเป็นประจักษ์พยานอยู่ในบัดนี้ และด้วยความอุตสาหะวิริยะพากเพียรสมกับ เป็นพระเถระผู้ใหญ่ผู้สร้างคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติและศาสนา จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสเจ้าคณะตำบล ขณะที่อยู่จำพรรษา ณ วัดอูบมุงเหนือ อย่างต่อเนื่องด้วยดีเสมอมา กระทั่งวาระสุดท้ายได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์จากพระครูสัญญาบัตรชั้นโท ขึ้นเป็นชั้นเอก ในพระราชทินนามเดิม ที่ **พระครูปัญญารัตน์** นำความปลาบปลื้มยินดีโสมนัส มาสู่คณะศิษยานุศิษย์ ทั้งฝ่ายบรรพชิตทั้งฝ่ายคฤหัสถ์เป็นอย่างยิ่ง

พระครูปัญญารัตน์ (หลวงปู่ปาว ปญฺญาวโร) ขณะที่มีสุขภาพกายอำนวยไม่เจ็บป่วยอาพาธ ท่านเป็นพระที่ขยัน ไม่นิ่งเฉยดูดาย หมั่นขวนขวาย สร้างศาสนวัตถุ จาริกอบรมเผยแผ่ศาสนธรรม บำเพ็ญประโยชน์ตนและสาธารณประโยชน์ทั้งฝ่ายอาณาจักร ทั้งฝ่ายพุทธจักร ด้วยความมุ่งมั่นตามแบบอย่างพุทธาทิบัณฑิตอันมีมาแต่พุทธกาล ช่วยบริหารกิจการพระศาสนา ทั้งด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ และประโยชน์ส่วนรวมอื่นๆ อย่างมากมาย

วาระสุดท้าย เมื่ออายุสังขารแก่ชราลงโดยลำดับ ก็ถูกโรคาพาธเบียดเบียน ทำให้ร่างกาย ทรุดโทรมไปตามกัน มีโรค

มากมายหลายชนิดรุมเร้าเข้าสู่ร่างกาย คอยห้ำหั่นย่ำยีบีฑาไม่ว่างเว้น ถึงจะใช้หยูกยารักษาช่วยเหลือก็พอบรรเทา เมื่อหนักเข้าก็ยากต่อการรักษาพยาบาล ได้หมอผู้มีฝีมือดีมีความสามารถสูงก็ช่วยอะไรไม่ได้ โดยเฉพาะโรคปอดอักเสบ ก็ยิ่งกำเริบเสิบสานทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น เมื่อทุกฝ่ายช่วยเหลือด้วยวิธีการทุกรูปแบบ ไม่มีทางใด ๆ จะช่วยได้อีกต่อไป พระครูปัญญารัตน์ (หลวงปู่ปาว ปญฺญาวโร เรืองฤทธิ์) ก็ทนต่อทุกขเวทนาที่เกิดจากอาพาธไม่ไหว จึงถึงมรณภาพ ในวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๘ ณ กุฏิปญฺญาพโลภิกฺขุ วัดอูบมุงเหนือ เวลา ๑๐.๐๐ น. ท่ามกลางความเศร้าสลด ของบรรดาศิษยานุศิษย์ ที่เฝ้าปรนนิบัติ ด้วยความหวังว่าจะยืดชีวิตของท่านให้อยู่ต่อไป แต่ก็พังสลายลงในวาระบัดนั้น สิริอายุได้ ๘๔ ปี ๑๐ เดือน ๔ วัน

เรืองรองแสงส่องฟ้า แดนไกล
ดาวเด่นดูไสว เจิดจ้า
ยังลอยเลื่อนจากไป คงอยู่ ได้ฤา
หลวงปู่ปาวจากหล้า สู่ห้องแดนเกษม

นี่เป็นเพียงประวัติสังเขปของ พระครูปัญญารัตน์ ผู้มรณภาพ ซึ่งได้อุทิศตนไว้ในพระพุทธศาสนาตลอดอายุขัย ด้วยหัวใจอันเด็ดเดี่ยวมั่นคง ที่เกิดแต่ศรัทธาและปัญญา ในพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเพื่อออก

จากทุกข์ และปฏิบัติชอบยิ่ง โดยยึดถือปฏิปทาแห่งพระอริยสงฆ์ที่ได้ดำเนินมา ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นที่อาลัย อาวรณ์แก่ผู้ที่อยู่เบื้องหลังเป็นอย่างยิ่ง ไม่แตกต่างอย่างพระอานนทเถระ พุทธอุปัฏฐาก เมื่อคราวพระสารีบุตรเถระ ธรรมเสนาบดี ได้เข้าสู่นิพพาน ยังต้องร้องไห้โศกเศร้าโศกาอาดูร เป็นที่น่าสังเวชยิ่งนัก พระพุทธองค์ได้ตรัสถามว่า อานนท์ ทำไมเธอถึงร้องไห้ ก็ได้กราบทูลตามความเป็นจริงที่เกิดจากใจในขณะนั้นว่า พระพุทธเจ้าข้า เมื่อพระสารีบุตรเถระยังมีชีวิตอยู่ ก็ได้ดูแลอบรมพระสงฆ์ด้วยจิตอนุเคราะห์เหมือนพี่ชายผู้ใหญ่ ให้ความรัก ความเอ็นดู เช่น ในคราวที่เหล่าภิกษุมากราบทูลลา เพื่อเข้าป่าปฏิบัติธรรม หลังจากได้รับพระพุทธโอวาทแล้ว ยังได้รับอุบายในการบำเพ็ญสมณธรรม จากพระสารีบุตรเถระอีก ทำให้เกิดความอบอุ่นและมั่นใจเป็นอันมาก มาบัดนี้ พระสารีบุตรเถระได้นิพพานไปแล้ว จะไม่ให้ข้าพระพุทธเจ้าโศกเศร้าร้องไห้ได้อย่างไร? พระพุทธองค์ทรงตรัสเตือนให้สติว่า พระสารีบุตรเถระนิพพานแล้ว ได้นำเอาศีล สมาธิ ปัญญา ไปด้วยหรือเปล่า? พระอานนทเถระก็ทูลตอบว่า *"ศีล สมาธิ ปัญญา ยังคงมีอยู่ เช่นเดิม พระเจ้าข้า พระสารีบุตรเถระไม่ได้นำไปด้วย"* จึงตรัสต่อไปว่า เมื่อเป็นอย่างนั้น อานนท์ไม่ควรเศร้าโศกเสียใจ ควรเจริญศีล สมาธิ และปัญญาให้เจริญรุดหน้าต่อไปโดยลำดับ จะประมาทมัวเมาอยู่ไม่ได้ ดูตัวอย่างชาวนา เมื่อถึงคราวฤดูฝนมา

ถึง ก็รีบจัดหาอุปกรณ์ในการทำนา เช่น ไถ คราด และข้าวปลูก เป็นต้น เมื่อมีน้ำอุดมสมบูรณ์ ก็รีบไถนา คราดนา และหว่านข้าวกล้า ปลูกดำ จากนั้นก็คอยตรวจตรารักษา ไม่ให้มีวัชพืชซึ่งเป็นอันตรายต่อต้นข้าว หากน้ำมากเกินความจำเป็นก็นำน้ำออก หากน้ำไม่เพียงพอที่จะรักษาต้นข้าว ก็นำน้ำเข้า ทำได้เช่นนี้ ก็หวังได้รับผลแน่นอน ชาวนาจะเกิดความปรีดาปราโมทย์ เพราะได้รับประโยชน์คุ้มค่า สมกับลงทุนลงแรงเหนื่อยยากมาแต่เบื้องต้น เช่นเดียวกัน ภิกษุทั้งหลาย ไม่ควรประมาทในชีวิต ควรรีบทำความเพียรเป็นเครื่องเผาผลาญกิเลสเสียแต่วันนี้ เพราะใครๆ ก็รู้ไม่ได้ว่า ความตายจักมาถึงเมื่อไร

ข้อความที่ถอดมาจากพระสูตรบางตอนนี้ ทำให้ได้ข้อคิดแนวทางปฏิบัติที่ดียิ่ง ผู้ที่อบรมสติปัญญามา สามารถมองเห็นความจริง ที่เรียกว่า สัจธรรม ได้ไม่ยากนัก เช่น พระครูปัญญารัตน์ (หลวงปู่ปาว ปญฺญาวโร) ที่ได้ถวายชีวิตไว้ในพระพุทธศาสนา ก็ด้วยปัญญาที่รู้เห็นอย่างทั่วถึง จึงได้ อัญเชิญปัญญากถามาแสดง ตามนัยพุทธภาษิตที่ยกขึ้นไว้ ณ เบื้องต้นว่า

นตฺถิ ปญฺญาสมา อาภา ปญฺญา นรานํ รตนนฺติ

แปลความว่า **แสงสว่างเสมอด้วยปัญญา ไม่มี**

ปัญญาเป็นรัตนะ ของนรชนดังนี้

อธิบายพอได้ใจความว่า แสงสว่างในโลกนี้ ท่านจัดไว้ ๔ ประเภท คือ สุริยาภา แสงสว่างจากดวงอาทิตย์ จันทาภา แสง

สว่างจากดวงจันทร์ อัคคยาภา แสงสว่างจากไฟ และปัญญาภา แสงสว่างจากปัญญา บรรดาแสงสว่าง ๔ ประเภทนี้ นักปราชญ์ท่านยกย่องว่า แสงสว่างจากปัญญา ประเสริฐที่สุด ยอดเยี่ยมที่สุด เพราะแสงสว่าง ๓ ประเภทนอกนี้ ยังมีขอบเขตจำกัด ก่อให้เกิดโทษและคุณได้มากพอ ๆ กัน เมื่อเข้าใจและบริหารจัดการไม่ถูกส่วน เฉพาะปัญญา จัดเป็นอาวุธเครื่องมือที่สำคัญของมนุษย์ ทำให้สังคมของมนุษย์เจริญรุดหน้า กว่าบรรดาสรรพสัตว์ที่มีอยู่ในโลกนี้ ห่างไกลกัน ราวกับฟ้าดิน ขณะเดียวกัน มวลมนุษย์ผู้เจริญด้วยปัญญา ก็ได้อาศัยแสงสว่างจากดวงอาทิตย์ จากดวงจันทร์ และจากไฟ ที่กล่าวถึงนั่นเอง พัฒนาปัญญาของตนให้สว่างไสว ใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่ามหาศาล เช่น ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันยิ่ง ไปกว่านั้น หากมวลมนุษย์ได้รู้จักใช้ปัญญาในทางที่ชอบที่เรียกว่า สัมมัปปัญญา บริหารจัดการตนเองในแนวทางสัมมาปฏิบัติ สามารถทำลายเพลิงทุกข์ เพลิงกิเลส ชำระจิตใจ ที่หมักหมมด้วยกิเลสาสวะให้หมดสิ้นไป ได้เกิดความผ่องใส สะอาดหมดจดได้ และไม่ต้องมีทุกข์อีกต่อไป เพราะเหตุนี้ แสงสว่างจากปัญญา จึงเลิศล้ำกว่าแสงสว่างอื่นใด ที่มีปรากฏอยู่ในโลกนี้

ปัญญา ได้แก่ความรู้ทั่วถึง คือรู้เหตุรู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาลเวลา รู้ชุมชน และรู้เลือกคนที่ควรคบ เมื่อกล่าวโดยลักษณะ ได้แก่ อายโกศล ความฉลาดในทางเจริญ อปายโกศล ความฉลาดในทางเสื่อม อุปายโกศล ความฉลาดรู้ในทางที่จะดำเนินเข้าไปสู่

ความเจริญ ผู้ที่มีปัญญาอยู่ในตน สามารถ ช่วยตนให้พ้นภัยพิบัติได้ให้เกิดความมั่นคง ให้เกิดความกล้าหาญ ไม่หวาดหวั่นในเรื่องใดๆ โดยเฉพาะทำให้จิตปลอดจาก ความโลภ ความโกรธ ความหลง ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ของบุคคล และของอารมณ์ที่มีอยู่อย่างมากมายในโลกนี้ จึงมีธรรมภาษิตยกย่องว่า ปญฺญา อาภารณํ เสฏฺฐํ ปัญญาเป็นเครื่องประดับอย่างประเสริฐ โดยตรงก็คือ เป็นเครื่องประดับใจ แต่ปัญญานี้จะมีจะเกิดขึ้นได้ ก็ด้วยการฟัง หรือว่าการศึกษาเล่าเรียน ใคร่ครวญพินิจพิจารณา การสั่งสมอบรมทำให้เกิดมีขึ้น ที่เรียกว่า สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญานั่นเอง ข้อนี้ สมด้วยพุทธภาษิตที่ตรัสว่า

นตฺถิ ฌานํ อปญฺญสฺส
ปญฺญา นตฺถิ อฌายโต
ยมฺหิ ฌานญฺจ ปญฺญา จ
ส เว นิพฺพานสนฺติเก

ความเพ่งพินิจไม่มีแก่ผู้ไม่มีปัญญา
ปัญญาย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่เพ่งพินิจ
ปัญญาและฌาน มีในผู้ใด
ผู้นั้นแลเข้าไปในที่ใกล้นิพพาน

โดยความหมายก็คือ ผู้ได้เรียนได้คิดและได้ลงมือปฏิบัติดังที่กล่าวถึงในเบื้องต้น หากจะมีคำถามว่า ปัญญาที่มีเอง เกิด

เอง มีอยู่บ้างหรือไม่? ก็อาจได้คำตอบว่า มีบ้างที่เรียกว่า สชาติกปัญญา เป็นปัญญามาพร้อมกับการเกิด เป็นปัญญาที่สั่งสมมาแต่อดีต คือที่ได้สั่งสมอบรมมา อันเป็นปัญญาบารมี เช่น ที่พระสารีบุตร ได้บำเพ็ญมาเป็นตัวอย่าง แต่อันที่จริงก็เกิดมาแต่โยคปัญญา ที่เก็บสะสมมาในแต่ละชาตินั่นเอง ซึ่งสุดท้ายก็พอกพูนรวมกันเป็นมหาปัญญา ช่วยนำพาผู้สั่งสมให้ประสพสุข ปลอดภัยไร้ทุกข์ ได้สมความปรารถนา

ธรรมชาติคือปัญญาผู้รู้ทั่วถึงนี้ จึงจัดเป็นรัตนะของนรชน รัตนะถ้ากล่าวถึงบุคคล ก็คือบุคคลชั้นยอด เช่น หญิงแก้ว ขุนคลังแก้ว ถ้ากล่าวถึงวัตถุ ก็คือ วัตถุชั้นยอด ของประเสริฐสุด เช่น เพชร ทับทิม มรกต ถ้ากล่าวถึงสัตว์ ก็คือสัตว์ชั้นยอด เช่น ช้างแก้ว ม้าแก้ว ถ้ากล่าวถึงที่พึ่งอันยอดเยี่ยม ก็ได้แก่ พุทธรัตนะ ธัมมรัตนะ สังฆรัตนะ แต่เมื่อกล่าวถึง ปัญญาเป็นรัตนะของนรชน ย่อมมีความหมายว่า ปัญญาเป็นแก้วสารพัดนึก ที่สามารถบันดาลให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่ต้องการ สำเร็จสมประสงค์ได้โดยไม่มีอุปสรรคใดๆ ขัดขวางได้เลย ยกให้เห็นตั้งแต่ประโยชน์ชั้นต่ำ ได้แก่ ทรัพย ยศ ไมตรี ความผาสุก และการงานที่อำนวยสุขให้ไม่มีโทษ ประโยชน์อย่างกลาง ได้แก่ความเจริญรุ่งเรือง และมั่นคงของทรัพย์สมบัติเป็นต้นที่ได้มา ก็ด้วยใช้สติปัญญา ประคับประคอง รักษาตน คุ้มครองตน โดยมี ศีล ศรัทธา และจาคะเป็นธรรมร่วมสนับสนุน ประโยชน์อย่างสูง ที่เรียกว่า ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์ที่ต้องใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นหลักสัจธรรมซึ่งมีความ

ละเอียดมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะใช้มังสจักษุ คือตาภายนอกมองเห็นไม่ได้ ต้องใช้ปัญญาจักษุ เจาะให้ทะลุ ทะลวง ถึงเหตุ ถึงผล รู้ต้นถึงปลาย และสืบสาวจากปลายหาต้นได้ไม่ติดขัด ข้อสำคัญคือรู้แล้วต้องปล่อยวาง เป็นความรู้เพื่อดับทุกข์ เช่น อย่างรู้ว่าไฟเป็นของร้อน และสามารถเผาไหม้สิ่งที่ถูกต้องสัมผัสได้ รู้แล้วก็ไม่จับไฟ ไม่ถูกต้องไฟ ไฟก็ไม่สามารถทำให้ร้อนได้ และไม่สามารถเผาทำลายให้เกิดโทษได้ นักปฏิบัติธรรมผู้มีสติปัญญาสมบูรณ์ รู้ว่ากิเลสเป็นเหตุทำให้เร่าร้อนและเศร้าหมอง ก็ไม่ปล่อยให้กิเลสครอบงำจิตใจ ไม่ยอมตกเป็นทาสของกิเลส ยกจิตใจให้อยู่เหนือกิเลสได้ ก็ไม่ต้องเดือดร้อนเพราะกิเลส ไม่ต้องเศร้าหมองเพราะกิเลส มีอำนาจเหนือกิเลสทุกประการ จิตจึงสะอาดหมดจดและสามารถรู้เห็นได้ด้วยตน ไม่ต้องมีคนอื่นช่วยแนะนำก็เห็นได้เพราะอานิสงส์ปรากฏแก่ใจผู้ปฏิบัติอยู่อย่างชัดเจน เช่น มีความปลาบปลื้มปราโมทย์บันเทิงใจ มีความอิ่มใจ มีจิตใจสงบระงับ ไม่กระสับกระส่ายดิ้นรน มีความสุขสบายปลอดโปร่งโล่งใจ และมีจิตตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวคลอนแคลน มีจิตหนักแน่น มีเหตุมีผลไม่คล้อยไปตามอารมณ์ ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมี ความสุขในท่ามกลางแห่งความทุกข์ได้ตลอดเวลา ปัญญาจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อมวลมนุษย์

พระครูปัญญารัตน์ (หลวงปู่ปาว ปญฺญาวโร) เป็นพระสงฆ์ผู้มีปัญญาเป็นรัตนะ คือมีแก้วสารพัดนึก มีปัญญาเป็นอาภรณ์ คือเครื่องประดับตน ตนในที่นี้คือจิต ทำให้จิตผ่องใสไม่พร่ามัว ทำให้

จิตหมดจดสะอาดปราศจากเครื่องมัวหมอง จึงมองเห็นตามความเป็นจริง ไม่มีสิ่งแอบแฝงหรือหลอกลวง ไม่มืดมนหลงทางตามหมู่มารที่คอยล้างผลาญ นำตนพ้นภัยพิบัติได้อย่างราบรื่น ไม่ยอมพ่ายแพ้เพราะเผลอใจในเรื่องใด ๆ ที่เกิดขึ้น อุปมาให้เห็น เช่น ที่ใดมีแสงสว่างผ่านทะลุได้ทั่วถึง ปราศจากเครื่องกำบัง ย่อมทำให้คนตาดี มองเห็นทางที่ไปที่มาได้ชัดเจน รวมถึงในที่นั้น มีมิตรมีศัตรู วัตถุสิ่งของมีมากน้อยเท่าไร ก็มองเห็นได้ทั้งหมด ย่อมทำให้เกิดความมั่นใจ มีความอบอุ่นใจ พร้อมที่จะเข้าสู่ที่นั้น ๆได้ โดยไม่มีความหวั่นเกรง หรือวิตกต่อสิ่งใด ๆ ตรงกันข้าม ถ้าเป็นสถานที่มืดมิด แม้เป็นสถานที่นิดเดียวไม่กว้างใหญ่ไพศาล ก็ทำให้เกิดความหวั่นระแวง เกิดความกลัวได้เป็นอันมาก เพราะไม่ทราบเลยว่า ภายในที่อันมืดมิดสนิทนั้น มีผู้ร้าย มีสัตว์ร้ายหรือมีวัตถุที่จะเป็นพิษภัยอะไรหลบซ่อนอยู่ เกิดความไม่มั่นใจในชีวิต และอาจถึงความหายนะได้ในที่สุด

เพราะฉะนั้น ปัญญา จึงเป็นธรรมชาติผู้รู้ที่เป็นแสงสว่างนำทางชีวิตที่ล้ำเลิศกว่า แสงสว่างทั้งหลายบรรดามีอยู่ในโลกนี้ให้เข้าถึงความสำเร็จและประโยชน์ทั้งหลายในการดำเนินชีวิตในทางโลกได้ครบถ้วนทุกประการ แม้ในทางธรรม ปัญญาก็เป็นหลักธรรมนำทางให้ได้รับประโยชน์ ตั้งแต่ระดับต้น จนถึงระดับสูงสุด อันเป็นอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา นั่นคือความดับทุกข์ได้ ซึ่งเป็นสิ่งพึงปรารถนาของสรรพสัตว์โดยทั่วไป จึงมีคำกล่าวเปรียบเทียบให้เห็นจริงว่า ตานอกสว่างเพราะแสงไฟ ตา

ในสว่างเพราะแสงธรรมะ ซึ่งให้ความหมายอยู่ในตัวว่า แสงสว่างจากดวงอาทิตย์ แสงสว่างจากดวงจันทร์ และแสงสว่างเกิดจากไฟ จะเป็นไฟโดยธรรมชาติ หรือไฟฟ้าที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นมาใช้สอย ไม่สามารถจะส่องหัวจิตหัวใจให้เห็นกิเลสและทำลายกิเลสได้ ตรงกันข้าม มีแต่จะเพิ่มพูนกิเลสให้ทวีความรุนแรงหนักหน้ายิ่งขึ้น อย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน แต่จิตที่ได้สั่งสมอบรมให้เกิดปัญญา คือความรู้ทั่วถึง สามารถส่องใจให้มองเห็นศัตรูหมู่กิเลสที่เป็นผู้ล้างผลาญ ทำให้ไม่แพ้กลลวงของศัตรู และในที่สุด ก็สามารถทำลายล้างศัตรูลงได้อย่างราบคาบ ปราบหมู่มารทั้งหลายให้อยู่ในกำมือ ได้ชื่อว่า เป็นนักรบผู้สูงสุดในสงคราม คือเอาชนะกิเลสที่มีอยู่ในตนได้ ทำตนให้ถึงความเกษมสำราญปลอดภัยไร้สิ่งเบียดเบียน ได้ประสพสันติสุข ซึ่งเป็นนิจนิรันดร์กาลตลอดไป

หลวงปู่ปาว คราวมีบุญ อุดหนุนเนื่อง
ยังฟูเฟื่อง เปรื่องปราด สมมาดหมาย
ได้เผยแผ่ หลักธรรม เกียรติกำจาย
ศิษย์ทั้งหลาย น้อยใหญ่ พึ่งใบบุญ
มีปัญญา นำทาง สร้างชีวิต
ส่องดวงจิต ให้ผ่องผุด ช่วยอุดหนุน
เสริมศรัทธา พากเพียรแกร่ง เป็นแรงทุน
เกิดกองบุญ บารมี ที่มั่นคง

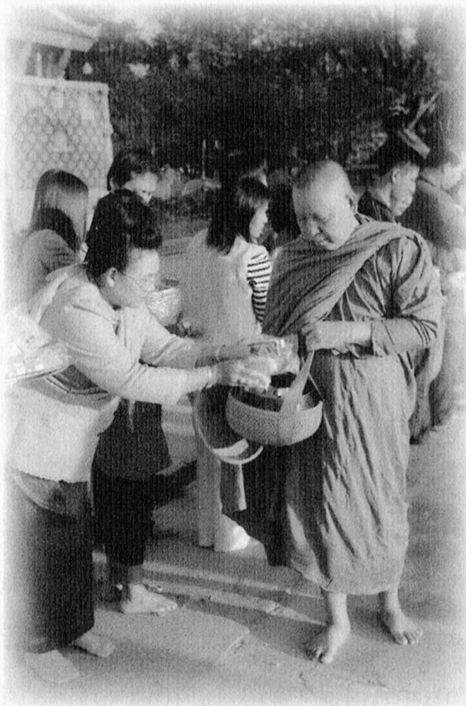
แม้สังขาร รานแหลก ไม่แปลกจิต
ทุกชีวิต ไม่จีรัง ดังประสงค์
แต่ความดี ยังเป็นมิตร ไม่ปลิดปลง
ยังมั่นคง คู่กับจิต เป็นนิจไป

ควรเอาอย่าง ทางดี ที่รู้เห็น
ยึดเอาเป็น สายทาง สว่างไสว
เดินทางถูก ได้ปรีดิ์เปรม อิ่มเอมใจ
ชีพบรรลัย ยังอบอุ่น คุณธรรม ฯ

อิมินา กตปุญเญน ด้วยอานุภาพแห่งการบำเพ็ญกุศลพิธีพระราชทานเพลิงศพ ด้วยสำนึกและยึดมั่นในกตัญญูกตเวทิตาธรรม อปจายนธรรม และสามัคคีธรรม ของเหล่าบรรดาสานุศิษย์ทุกฝ่าย ได้สละแรงกายแรงใจ ปัจจัยทุนทรัพย์เอื้ออำนวยให้การจัดงานดำเนินไปโดยความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม มองด้วยตาก็ดูอร่ามเยือกเย็นเป็นที่รวมแห่งผลานิสงส์ที่มากมูล เป็นที่เพิ่มพูนปสาทศรัทธาจนเป็นที่น่าอัศจรรย์ จงรวมกันเป็นมหันตเดชานุภาพ เป็นตบะเดชะ พลวปัจจัยให้ พระครูปัญญารัตน์ (หลวงปู่ปาว ปญฺญาวโร) ได้รับอนุโมทนาส่วนบุญสำเร็จประโยชน์สุขส่วนตน และนำผลคือ ความเจริญรุ่งเรืองสะท้อนย้อนตอบสนอง แด่บรรดาคณะศิษยานุศิษย์ ทั้งฝ่ายบรรพชิต ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ สมมโนปณิธานที่ตั้งไว้จงทุกประการ

รับประทานแสดงพระธรรมเทศนามา ก็สมมติยุติลง คงไว้แต่เพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการ ฉะนี้

สุเมโธ ภิกฺขุ (สมาน สุเมโธ ป.ธ.๙)
วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น
๒๔ เมษายน ๒๕๕๒
โทร.๐๘๑-๔๘๖๕๔๗๕, ๐๘๔-๗๙๖๗๓๖๖





พระธรรมเทศนา

เรื่อง "ธรรมะที่ทำให้เป็นใหญ่ ๕ ประการ"

โดย พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ ป.ธ. ๙)
วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น
แสดงในการบำเพ็ญกุศลครบรอบ ๑ ปี วันมรณภาพ
พระพุทธพจนวราภรณ์ (จันทร์ กุสโล ป.ธ. ๕)
ณ วัดเจดีย์หลวง (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงใหม่
จังหวัดเชียงใหม่
วันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๒

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ

กตมานิ ปญฺจ สทฺธินฺทฺริยํ

วิริยินฺทฺริยํ สตินฺทริยํ สมาธินฺทฺริยํ

ปญฺญินฺทฺริยนฺติฯ

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา ในอินทรียธรรมกถา ว่าด้วย เรื่องธรรมะที่ทำให้เป็นใหญ่ ๕ ประการ ซึ่งบันดาลให้ผู้ประพฤติปฏิบัติได้รับความเป็นใหญ่ในทางธรรม อนุวัติตามกุศลจริยาปฏิปทาที่ พระเดชพระคุณฯ พระพุทธพจนวราภรณ์ (จันทร์ กุสโล แสงทอง) ได้สั่งสมอบรมมา นำพาให้เจริญรุ่งเรือง เป็นที่

กล่าวขานเลื่องลือมีชื่อปรากฏ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งบรรดาศิษยานุศิษย์ทั้งฝ่ายบรรพชิตทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ ได้ร่วมกันจัดงานบำเพ็ญกุศลครบรอบ ๑ ปี วันมรณภาพ เพื่ออุทิศถวายส่วนกุศล ทั้งนี้ ด้วยอาศัยธรรมะที่เป็นพื้นฐานสำคัญของสาธุชนคือคนดี ดังพระบาลีที่ตรัสว่า **ภูมิ เว สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา** ความกตัญญูรู้คุณที่ผู้มีพระคุณได้กระทำแก่ตนแล้วๆ กระทำตอบแทน เป็นภูมิธรรมของคนดี ดังนี้

อันการทำตอบแทนสำหรับผู้สิ้นชีวิตแล้ว มีแนวทางปฏิบัติอยู่ ๒ ประการ คือ พยายามทำดีด้วยกาย วาจา ใจ มุ่งยกตนให้สูงขึ้น อย่าให้ตกต่ำเพราะทำชั่ว ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนอื่น รวมไปถึงการสร้างประโยชน์แก่สังคม ที่เรียกว่า เป็นส่วนสาธารณะ นอกจากนี้ ควรประกอบความดีมีศรัทธาสร้างกุศล อุทิศแด่บรรพชน หรือแด่พระบูรพาจารย์ เป็นต้น เป็นการให้ส่วนบุญ อุดหนุนส่งเสริมท่านผู้วายชนม์ไป เป็นการตอบแทนพระคุณตามโอกาสอันควร เช่นที่ปฏิบัติอยู่ในขณะนี้ ดังพระบาลีที่ตรัสว่า **อทาสิ เม อกาสิ เม ญาติมิตฺตา สขา จ เม เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพกตมนุสฺสรํ** เป็นต้น ความว่า กุลบุตร เมื่อรำลึกถึงอุปการคุณที่ท่านได้ทำไว้ในกาลก่อนว่า ผู้นี้ได้เคยให้สิ่งนี้แก่เรา ผู้นี้ได้เคยทำกิจน้อยใหญ่ช่วยเหลือเรา เป็นญาติมิตรสหายของเรา พึงให้ทักษิณาแก่ท่านผู้ละไปแล้วดังนี้ เพื่อให้พระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ มีเนื้อหาสาระสอดคล้องกับปฏิปทาแนวทางดำเนินมาตั้งแต่ต้น

จนถึงอวสานแห่งชีวิต ที่พระเดชพระคุณฯ พระพุทธพจนวราภรณ์ (หลวงปู่จันทร์ กุสโล แสงทอง) ได้ประพฤติปฏิบัติมา สร้างชีวิตให้มีคุณค่าควรแก่การศึกษา ที่จะนำไปเป็นแบบแผน แบบฉบับสำหรับอนุชนรุ่นหลัง ควรทราบประวัติสังเขปของพระเดชพระคุณฯ ตามสมควรต่อไป

พระพุทธพจนวราภรณ์ นามเดิม จันทร์ แสงทอง เกิดเมื่อ วันจันทร์ ที่ ๒๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๖๐ ที่บ้านท่ากองิ้ว หรือบ้านท่าต้นงิ้ว ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็นบุตรคนสุดท้อง ในจำนวน ๖ คน ของนายจารินต๊ะ นางแสง แสงทอง

ชีวิตตั้งแต่แรกเกิด จนกระทั่งอายุ ๑๔ ปี นับเป็นช่วงเวลาที่น่าสังเวชเป็นอย่างยิ่ง เพราะบิดาได้ถึงแก่กรรมจากไปเมื่ออายุได้เพียง ๘ เดือน เจริญเติบโตมาท่ามกลางความอ้างว้างว้าเหว่ขาดผู้นำทางครอบครัว ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานอยู่บ่อยครั้ง ไม่มีโอกาสได้เข้าโรงเรียน เพราะสถานะทางครอบครัวยังง่อนแง่นคลอนแคลน กระทั่งเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ พี่ชายได้นำมาฝากเป็นศิษย์วัด ที่วัดเจดีย์หลวง จึงได้เข้าเรียนหนังสือ ที่โรงเรียนพุทธิโสภณ ซึ่งตั้งอยู่ภายในวัดด้านเหนือพระวิหาร บริเวณอาคารอเนกประสงค์ขณะนี้ ใช้เวลาเรียนอยู่ ๔ เดือน พออ่านออกเขียนได้และได้บรรพชาเป็นสามเณร เมื่อเดือนตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ขณะอายุได้ ๑๕ ปี โดยมีพระครูนพีสีพิศาลคุณ เป็น

พระอุปัชฌาย์ จากนั้นได้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรม ทั้งแผนกบาลี จนสอบได้ นักธรรมชั้นโท ในปีพุทธศักราช ๒๔๗๙

วันที่ ๖ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๐ อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ พัทธสีมา วัดเจดีย์หลวง โดยมี พระครูมหาเจติยาภิบาล (แหวว ธมฺมทินฺโน) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระญาณดิลก (พิมพ์ ธมฺมธโร ภายหลังเป็นสมเด็จพระมหาวีรวงค์) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูพุทธิโสภณ (ปั๋น) วัดเจดีย์หลวง เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า กุสโล แปลว่า ผู้ฉลาด

ปีพุทธศักราช ๒๔๘๑ ไปอยู่วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ เพื่อศึกษา พระปริยัติธรรมเพิ่มเติม และสอบได้นักธรรมชั้นเอก จนกระทั่งสอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค ในสำนักเรียนวัดบรมนิวาส

เมื่อสอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค กลับมาอยู่ที่วัดเจดีย์หลวงแล้ว ได้ทำหน้าที่เป็นครูสอนนักธรรมและบาลี ถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ศิษย์หลายรุ่นหลายสมัย จนได้รับแต่งตั้งให้เป็นครูใหญ่ในเวลาต่อมา ประจวบกับอายุพรรษามากขึ้นโดยลำดับ ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระสังฆาธิการ รับหน้าที่บริหารจัดการ ทั้งด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ และด้านสาธารณูปการ เป็นต้น มาตามลำดับ ส่วนในด้านสมณศักดิ์ ก็ได้รับพระราชทานเป็นพระครูสัญญาบัตรที่ พระครูวินัยโกศล เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๙๖ และสุดท้ายได้รับสถาปนา เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง

ชั้นหิรัญบัตรที่ พระพุทธพจนวราภรณ์ สำหรับตำแหน่งด้านการปกครองหลังสุด ได้รับแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๔-๕-๖-๗ (ธรรมยุต)

พระเดชพระคุณฯ มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ชัดเจนในหลายเรื่อง เช่น ด้านสาธารณูปการ คือด้านการก่อสร้างรวมทั้งบูรณปฏิสังขรณ์ ถาวรวัตถุที่ชำรุดทรุดโทรม ทั้งที่มีในวัดเจดีย์หลวง ทั้งที่วัดป่าดาราภิรมย์ และในที่อื่นๆ นับประเมินค่าไม่ได้ คือมีมากมายเกินที่จะกำหนดลงได้อย่างแน่นอน

ผลงานด้านการเขียน หรือการรจนาหนังสือต่างๆ ล้วนมีคุณค่ามหาศาล ทั้งในรูปแบบร้อยแก้วและร้อยกรอง เป็นที่นิยมชื่นชอบและให้การรับรองผลงาน กระจายไปทั่วประเทศ อาจกล่าวได้ว่า สุภาษิตคำกลอนสอนใจ ที่ลึกซึ้งกินใจด้วยสำนวนที่ราบรื่นกลมกลืนสัมผัส เขียนเป็นป้ายปิดประกาศที่วัดทั่วไป มีให้เห็นได้ในทุกภาคของประเทศ ที่ควรพิจารณาเป็นพิเศษมากไปกว่านี้คือด้านสังคมสงเคราะห์ เช่นริเริ่ม ก่อตั้งและบริหารโรงเรียนเมตตาศึกษา ก่อตั้งบริหารมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท เผยแผ่ธรรมสั่งสอนประชาชนทางสถานีวิทยุ หนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ เทศนาธรรม บรรยายธรรม ตอบปัญหาธรรม ก่อให้เกิดคุณประโยชน์ต่อสังคมและพระพุทธศาสนาเกินกว่าที่จะบรรยายให้สิ้นสุดได้ ขอยก เกียรติคุณบางส่วน ที่พระเดชพระคุณฯ ได้รับพอเป็นข้อสังเกตดังนี้

"เป็นผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรม" "เป็นผู้มีผลงานดีเด่นในด้านพัฒนาสังคม" "เป็นผู้จัดการศึกษาดีเด่น" "จัดการสวัสดิการและพัฒนาชุมชน" (สาขาภูมิปัญญาชาวบ้าน) **"ได้รับโล่เกียรติคุณมงกุฎเพชรล้านนา" "เป็นผู้มีผลงานการพัฒนาดีเด่น" "มีผลงานดีเด่นทางวิชาการ" "พัฒนาสังคมสงเคราะห์ดีเด่นประจำปี" "ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาประเภทส่งเสริมและพัฒนาชุมชน" "เป็นพระสงฆ์นักพัฒนาดีเด่น" ได้รับเกียรติบัตรรักษาสิ่งแวดล้อม" "ได้รับยกย่องเป็นองค์กรเอกชนดีเด่น"** นอกจากนี้ ยังได้รับปริญญาและปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากสถาบันการศึกษา – มหาวิทยาลัยต่างๆ อีกรวม ๖ รายการ

ในส่วนวิเทศสัมพันธ์ คือการติดต่อผูกพันระหว่างประเทศในหลายประเทศ ทั้งด้านการปฏิบัติศาสนกิจ การศึกษาดูงาน รวมทั้งการประชุม อภิปราย เป็นวิทยากร เป็นต้น มีผลงานเป็นที่ประจักษ์อย่างมากมายมหาศาล

วันเดือนปีผ่านพ้นไป วัยชีวิตก็หมดสิ้นไปตามกาลสังขารที่ยืนหยัดต่อสู้เรื่อยมา ก็ถูกความแก่ ความเจ็บ รุมเร้าบั่นทอนให้ได้รับความลำบากเป็นทุกข์ควบคู่กันมา แต่ก็ยังพอทนได้ เมื่อกำลังลดถอยลง ภูมิต้านทานโรคภัยไข้เจ็บลดลง ร่างกายสังขารแม้จะบำรุงด้วยปัจจัยสี่ชั้นดีเพียงใด ก็รับได้แต่เพียงเล็กน้อย ไม่อาจฟื้นฟูสภาพสังขารร่างกายให้แข็งแรงมั่นคงได้เหมือนเดิม ส่วนมากก็รับแบบฝืนใจ อดทนอดกลั้น เพื่อจะได้มีโอกาสบำเพ็ญ

ประโยชน์ตน ประโยชน์ส่วนรวมให้ได้ผลเพิ่มขึ้น ในเมื่อเวลาเหลือน้อยลงโดยลำดับ ฝ่ายโรคภัยก็ยิ่งทวีความรุนแรงแซงรุดหน้าหนักมากขึ้นไปกว่าเดิม บางครั้งถึงกับอ่อนเปลี้ยเพลียแรงจนกระดิกตัวไปมาไม่ได้ แต่กำลังใจที่ฝึกฝนอบรมมาเป็นอย่างดี ก็ยังยืนหยัดต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บอยู่ได้อย่างน่าประหลาดใจ บางครั้งคณะศิษย์หอบสังขาร พยุงร่างที่อ่อนโหยโรยแรงไปบำเพ็ญกุศลในต่างจังหวัด กระทั่งข้ามแม่น้ำโขงไปยังฝั่งประเทศลาว ก็ยังมีกำลังใจใคร่ที่จะได้พบได้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา ทั้งได้ศึกษาปฏิบัติบำเพ็ญสมณธรรมในขณะเดินทางไปพร้อมกันด้วย เรียกได้ว่า ได้ใช้ชีวิตสังขารร่างกายนี้อย่างคุ้มค่าก่อนที่จะอำลาจากกัน เป็นการให้สัญญาว่า ธาตุขันธ์ที่ได้หยิบยืมมาจากเจ้าของเดิม เมื่อถึงวันเวลากำหนด ก็ต้องส่งคืนให้แก่ธรรมดา จะไม่วิงวอนขอร้องอีกต่อไป

พระเดชพระคุณฯ อาพาธด้วยโรคติดเชื้อในกระแสเลือด ไตวาย ปอดอักเสบ และได้ถึงมรณภาพ เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๘.๓๓ นาที ณ กุฏิจันทร์ กุสโล วัดเจดีย์หลวง อายุ ๙๑ ปี พรรษา ๗๐ ครบรอบ ๑ ปี วันมรณภาพวันนี้

อันดวงดาว	วังเวียง	ชาวเชียงใหม่
เคยสดใส	สุกกระจ่าง	กลางเวหา
ทอแสงนวล	ชวนมนัส	ทัศนา
อิ่มดวงตา	ยามพิศเพลิน	มาเนิ่นนาน

เอิบอิ่มใจ ใบบุญ อุดหนุนเนื่อง
ความปราดเปรื่อง ยิ่งใหญ่ แผ่ไพศาล
หลวงปู่จันทร์ ประเสริฐสม อุดมการณ์
ปราชญ์เชี่ยวชาญ พุทธศาสน์ คู่ชาติไทย
มาบัดนี้ ดวงดาว ถึงคราวดับ
ได้ล่วงลับ ไม่ยืนยง สิ้นสงสัย
สาธุชน ผู้ศรัทธา สุดอาลัย
น้อมกายใจ หลั่งน้ำตา บูชาคุณ

พระเดชพระคุณพระพุทธพจนวราภรณ์ (หลวงปู่ จันทร์ กุสโล) ได้ประพฤติปฏิบัติธรรมที่ทำให้เป็นผู้ยิ่งใหญ่ในทางธรรม เป็นที่ยอมรับของประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ยากที่จะมีพระสงฆ์รูปใดเสมอเหมือน สมด้วยนัยพุทธภาษิตที่อัญเชิญไว้ ณ เบื้องต้นว่า **ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ** เป็นต้น แปลความว่า ท่านผู้เห็นภัยในวัฏฏะทั้งหลาย อินทรีย์เหล่านี้ ๕ ประการคือ อินทรีย์คือ ศรัทธา, อินทรีย์คือ วิริยะ, อินทรีย์คือ สติ, อินทรีย์คือ สมาธิ, อินทรีย์คือ ปัญญา ดังนี้

อินทรีย์ แปลว่า ธรรมที่ทำให้เป็นใหญ่ หมายถึงเป็นใหญ่ในทางธรรม คือเป็นใหญ่เหนือกิเลส ไม่ตกอยู่ภายใต้ของกิเลส ไม่ให้กิเลสเป็นนายอยู่เหนือตน ตนในที่นี้ก็คือจิตใจนั่นเอง จิตใจที่ได้ฝึกฝนอบรมด้วยธรรมะที่เรียกว่า อินทรีย์ ๕ ประการ ย่อมได้

รับความสุข คือความสะดวกกายสบายใจ มีความสำราญ ชื่นบาน ปลอดโปร่ง แจ่มใสไม่มีความทุกข์เดือดร้อน ควรทราบอรรถาธิบายแต่พอเข้าใจดังนี้

สัทธินทรีย์ อินทรีย์คือศรัทธา ได้แก่ความเชื่อ มุ่งถึงความเชื่อในบุคคลที่ควรเชื่อ เชื่อในคำสั่งสอนที่ประกอบด้วยเหตุผล อันเกิดจากปัญญาที่ไตร่ตรองพินิจพิจารณาโดยรอบคอบแล้ว เชื่อในวัตถุ – ในเรื่องที่ควรเชื่อ เชื่อในการกระทำและผลของการกระทำเป็นต้น เมื่อกล่าวสรุปลงที่ตนก็คือ เชื่อใจและเชื่อฟัง ได้แก่เชื่อมั่นที่ใจว่าต้องทำได้ ต้องปฏิบัติได้ ไม่ลังเลสงสัย มั่นใจในตนเอง แต่ต้องชอบด้วยเหตุและผล มิใช่ด้วยทิฏฐิมานะไม่ยอมเชื่อฟังใคร อันตัวศรัทธานี้ เป็นคุณหนุนนำให้เกิดความเชื่อมั่นพร้อมที่จะลงมือปฏิบัติได้ในทันที สามารถรวบรวมเอาความดีได้ก่อนใครอื่น ด้วยการตัดสินใจที่แน่วแน่มีเหตุมีผล ดำรงตนในความเป็นใหญ่เหนือความลังเลไม่แน่นอน **ที่เรียก อสัทธิยะ** ได้ และควรพิจารณาให้เห็นจริง บุคคลที่ลังเลใจ ไม่มั่นใจ ไม่กล้าแม้จะลงมือปฏิบัติ ไม่มีการริเริ่มในเบื้องต้น แล้วจะเกิดผลดีได้อย่างไร

วิริยินทรีย์ อินทรีย์คือวิริยะ ได้แก่ความเป็นผู้กล้า โดยตรงคือ กล้าละความชั่ว กล้าทำความดี แม้โดยปรกติ คนทั่วไปรู้จักความชั่ว รู้สิ่งที่ชั่ว รู้ความดี ความถูกต้องเป็นอย่างไร แต่เวลาจะละทิ้งความชั่วมาทำความดีบ้าง ทำไมเกิดความเสียดาย ไม่อยากจะเลิกร้างห่างไกล ไม่มีความกล้าพอ เช่น บุหรี่ สุรา

ยาเสพติด ล้วนก่อให้เกิดโทษแก่ผู้ดื่ม ผู้เสพ มีตัวอย่างให้เห็นอยู่ทั่วไป มีคนจำนวนมาก จิตใจอ่อนแอ ขาดวิริยะความกล้าความแข็งใจ ตกเป็นทาสของสิ่งที่ไม่ดี ผลสุดท้ายก็ถึงความหายนะ แต่ถ้ามีวิริยะ คือความกล้าอยู่เหนือความย่อหย่อนอ่อนแอ มีความเข้มแข็งมั่นคงทางจิตใจ มีความเป็นใหญ่อยู่เหนือความเกียจคร้าน เมื่อเป็นดังนี้ ก็เอาตัวรอดพ้นได้ อย่างที่ได้ฟังอยู่เสมอว่า **วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ** คนล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปฏิบัติธรรม ผู้ปฏิบัติต้องมีจิตใจเด็ดเดี่ยวกล้าหาญ ไม่กลัวต่อความเหนื่อยยาก ไม่กลัวต่อภยันตรายทั้งหลายทั้งปวง โดยใช้วิริยะ คือความกล้า ทำลายความเกียจคร้าน ทำลายความหวาดกลัว ทำลายความท้อแท้อ่อนแอให้จงได้ วิธีหนึ่งที่ช่วยพยุงจิตใจให้เกิดกำลังได้ดี คือรำลึกนึกถึงปฏิปทาของพระอริยสงฆ์ในครั้งพุทธกาล เช่น พระโสณะโกฬิวิสะ เป็นแบบฉบับ คือจะยากแค้นแสนทรมาน ก็ยังหอบสังขารมุ่งมั่นปฏิบัติธรรม เพื่อให้ได้บรรลุมรรคผลนิพพานโดยไม่อาลัยใยดีในสังขาร คือยอมสละชีวิตได้เพื่อบรรลุธรรมชั้นสูง

สตินทรีย์ อินทรีย์คือสติ ได้แก่ความระลึกได้ คือจำการที่ทำ คำที่พูดแม้นานได้ รูปที่เคยเห็น เสียงที่เคยฟัง กลิ่นที่เคยสูดดม รสที่เคยลิ้ม โผฏฐัพพะที่เคยถูกต้อง ธรรมะคือเรื่องราวต่างๆ ที่เคยรับรู้ผ่านมา ก็ยังนึกได้จำได้ รวมไปถึงเรื่องอื่นๆ เหตุการณ์อื่นๆ ที่สามารถนึกถึงได้ในปัจจุบัน ในอนาคต ก็เป็นหน้าที่ของสติ

ทั้งสิ้น สติเป็นธรรมะเครื่องประสานในทุกระดับ เข้ากับธรรมได้ทุกชนิด เช่น ศรัทธา วิริยะ สมาธิ และปัญญา จึงปรากฏธรรมภาษิตว่า **สติ สพฺพตฺถ ปตฺถิยา** สติจำปรารถนาในธรรมทั้งปวง โดยเฉพาะในทางปฏิบัติ นับเป็นองค์คุณอันหนึ่งที่สำคัญสำหรับผู้บำเพ็ญเพียร ข้อนี้หลวงปู่เทสก์ เทสรังสีได้กล่าวไว้ว่า การเจริญสติไม่ใช่ของเสียหายอะไร มีแต่จะทำให้เจริญขึ้น เพราะสติเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา เมื่อได้สติแล้ว แต่ยังไม่ดีพอก็จะทำให้เจริญขึ้น เมื่อสติดีอยู่แล้ว ก็จะทำให้ดียิ่งๆขึ้นไป คนพลั้งๆเพลอๆ จดจำอะไรไม่ค่อยจะได้ เขาเรียกว่า คนสติไม่ดี คนไม่มีสติเสียเลย เขาถือว่าบ้า สติจึงเป็นใหญ่ที่อยู่เหนือความหลงลืม ที่เรียกว่า สัมโมหะ และยังช่วยให้ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมได้ประสบสันตบท โดยตรงคือพระนิพพาน อันเป็นการดับเพลิงทุกข์ เพลิงกิเลสลงได้อย่างสิ้นเชิง

สมาธินทรีย์ อินทรีย์คือสมาธิ ได้แก่ความตั้งใจมั่น กล่าวให้สั้นลง คือ ความรวมใจ และความตั้งใจมั่น โดยปรกติคนเรามีจิตใจดิ้นรน กระวนกระวาย ฟุ้งซ่านเกือบตลอดเวลา หาความสงบนิ่งได้ยาก เนื่องจากมีปริยุฏฐานกิเลสคอยสกัดกั้นเอาไว้ไม่ให้ได้รับความสว่าง ไม่ให้ได้รับความสงบ เรียกอีกอย่างว่า นิวรณ์ธรรม คือธรรมเป็นเครื่องกั้นกางไม่ให้บรรลุถึงความดี มีอยู่ ๕ ประการ คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ และวิจิกิจฉา สมาธิเป็นกรรมวิธีบริหารจิตแบบหนึ่ง แต่ก็มีวิธีการหลากหลาย

โดยหมายให้เกิดสัปปายะ คือที่สบายเข้ากับความต้องการของจิตได้ อย่างที่หลวงปู่เทสก์ได้กล่าวไว้ว่า สมาธิคือจิตที่แน่วแน่ อยู่ในอารมณ์อันเดียว จะโดยการหัดทำสมาธิ เช่น ยกพุทโธ ๆๆ ขึ้นมาบริกรรมให้จิตรวมแน่วแน่อยู่ในพุทโธ ในคุณพระพุทธเจ้านั้น หรืออย่างอื่นก็ตาม.... หรือได้อ่านธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเข้าใจซาบซึ้งถึงแก่นสารของธรรมนั้น ๆ แล้วจิตรวมเข้าไปแน่วแน่อยู่ในอารมณ์เดียวจนเป็นเอกัคคตา ถือเอาอารมณ์นั้นเป็นของดี เป็นของเลิศ เป็นของประเสริฐยิ่งกว่าอารมณ์อื่นๆ จนทำให้ใจแช่มชื่นเบิกบานหรรษาอยู่กับอารมณ์ตลอดกาล เรียกว่าจิตเป็นสมาธิ โดยวิธีดังนี้ เป็นวิธีบริหารจิตใจให้เป็นใหญ่เหนือกิเลส ไม่ให้กิเลสมากลุ้มรุมจิตใจ ให้เศร้าหมองได้ แม้หากจะยังไม่อยู่ในระดับถาวร ก็นับเป็นการบั่นทอนกำลังของเหล่ากิเลสให้ถดถอยลงไป ทั้งเป็นบาทเป็นปัจจัยเป็นฐานกำลังของปัญญาซึ่งเป็นอาวุธสำคัญที่จะใช้ประหัตประหารกิเลสทั้งหลายในระดับที่ละเอียดอ่อนให้พินาศขาดสิ้นไป

<u>**ปัญญินทรีย์**</u> อินทรีย์คือปัญญา ได้แก่ความรู้ทั่วถึง คือรู้ดี รู้ชั่ว รู้อุบายที่จะละความชั่ว ไปสู่การทำดี ข้อนี้สืบเนื่องมาจากธรรม ๔ ข้อเบื้องต้น เป็นเหตุผลเกี่ยวเนื่องถึงกันโดยตลอด สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชได้แสดงไว้ว่า ปัญญาที่รู้เหตุรู้ผล ทั้งในด้านทุกข์ ทั้งในด้านความดับทุกข์ ปัญญานี้เอง เมื่อเกิดขึ้นก็เป็นเครื่องละอารมณ์และกิเลส ฟอกล้างจิตใจ

ให้บริสุทธิ์สะอาดขัดเกลาจิตใจ ให้บริสุทธิ์สะอาดไปโดยลำดับ ทำจิตใจให้ข้ามพ้นห้วงอารมณ์และกิเลสได้ ให้ข้ามน้ำลึก คืออารมณ์และกิเลสได้ ให้ข้ามพ้นทุกข์ได้ เพราะฉะนั้น ปัญญาเป็นข้อสำคัญที่ควรปฏิบัติอบรมให้มีขึ้นอยู่เป็นประจำ คือให้เป็นตัวรู้อารมณ์และกิเลสอะไรบังเกิดขึ้นให้รู้ทันที ให้รู้จักทุกข์ทันที ให้รู้จักสมุทัยทันที ให้รู้จักนิโรธทันที ให้รู้จักมรรคทันที ก็จะให้ความหลุดพ้นได้ อันเป็นความบริสุทธิ์สะอาด ที่กล่าวมานี้เป็นปัญญาในระดับสูง ผู้ที่สร้างปัญญาให้เกิดให้เป็นใหญ่เหนือกิเลสได้ ก็จะได้รับความสุขสูงสุดยิ่งๆ ขึ้นไปโดยลำดับ

พระเดชพระคุณพระพุทธพจนวราภรณ์ (หลวงปู่จันทร์ กุสโล แสงทอง) ได้รับการปลูกฝังศรัทธา คือความเชื่อได้อย่างถูกต้องและมั่นคง ลงในพระพุทธศาสนาตั้งแต่เยาว์วัย ใฝ่ในการศึกษาค้นคว้า แม้จะมีโอกาสเพียงเล็กน้อยในช่วงวัยที่สูงขึ้น มีความกล้าหาญไม่หวาดหวั่นในอุปสรรคใดๆ แม้บางครั้งจะเกิดความท้อแท้อ่อนใจในโชคชะตาชีวิต ที่ขาดผู้นำทางครอบครัวซึ่งให้ความอบอุ่น ก็ยังไม่ยอมแพ้ อุตสาหะฝ่าฟันจนผ่านพ้นได้ในระดับหนึ่ง บางครั้งถูกอารมณ์ฝ่ายต่ำลุกล้ำกล้ำกราย เพื่อให้พ่ายแพ้ ก็ไม่ประมาทเพลิดเพลินเผลอใจใช้สมาธิความรวมใจและความตั้งมั่นแห่งจิต ให้พิชิตชัยชนะมารในระดับกลางลงได้ด้วยอาศัยปัญญาความรู้ทั่วถึงให้รู้ซึ้งถึง ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ตามลำดับสติปัญญาที่ได้ฝึกฝนอบรมมา ได้ช่วยนำพาชีวิตอุทิศ

ตนไว้กับพระศาสนา ถวายอกเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา ตลอดชั่วอายุขัย อยู่ในฆราวาสวิสัยเพียง ๑๔ ปี แต่ดำรงความเป็นศาสนทายาทถึง ๗๗ ปี หรือ ๗๗ พรรษา *(นับรวมทั้งบรรพชาเป็นสามเณร)* นับว่าหาได้ยากยิ่งในสังฆมณฑลในยุคปัจจุบัน

อันสังขาร แตกดับ อยู่กับโลก
จะเศร้าโศก ห่วงใย ทำไมหนา
ธาตุแยกกัน เห็นชัด อนัตตา
ควรสืบหา สาระธรรม ประจำใจ
สร้างศรัทธา กล้าแกร่ง เป็นแรงจิต
คอยหยุดคิด ให้แน่วแน่ จึงแก้ไข
ใช้ปัญญา ส่องขยาย ดูภายใน
จักมีชัย สุขสบาย ไม่ตายเอย

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอานุภาพแห่งกุศลทักษิณานุปทานกิจ ที่คณะศิษยานุศิษย์ ทั้งฝ่ายบรรพชิต ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ ได้ร่วมกันจัดงานอุทิศถวาย ส่วนกุศล เนื่องในโอกาสครบรอบ ๑ ปี วันมรณภาพ พระเดชพระคุณพระพุทธพจนวราภรณ์ (หลวงปู่จันทร์ กุสโล แสงทอง) ผู้มรณภาพไป ด้วยสำนึกในกตัญญูกตเวทิตาธรรม อปจายนธรรมและสามัคคีธรรม ได้สละแรงกาย แรงใจ ปัจจัย ทุนทรัพย์ เอื้ออำนวย ให้การจัดงานดำเนินไปโดยความเรียบร้อยสวยงาม มองด้วยตาดูอร่ามเยือกเย็น เป็นที่รวมลงแห่งผลานิสงส์ที่มากมูล เป็นที่เพิ่มพูนศรัทธาปสาทะอย่างน่าอัศจรรย์

จงรวมกันเป็นมหันตเดชานุภาพ เป็นพลวปัจจัยให้บังเกิดผล คือ ความสุขความเจริญ สำเร็จด้วยปัตตานุโมทนามัย แด่ พระเดช พระคุณ พระพุทธพจนวราภรณ์ (หลวงปู่จันทร์ กุสโล แสงทอง) และขอให้เกิดผลสะท้อนย้อนตอบสนอง แด่บรรดา คณะศิษยานุศิษย์ทุกฝ่าย สมมโนปณิธานที่ตั้งไว้แต่เบื้องต้นจง ทุกประการ รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาใน อินทรีย ธรรมกถา ว่าด้วยธรรมะที่ทำความเป็นใหญ่สมควรแก่เวลา ขอยุติลงคงไว้แต่เพียงนี้ เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ฯ



นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจาริํ
ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ
เอสานิสํโส ธมฺเม สุจิณฺเณ
น ทุคฺคตึ คจฺฉติ ธมฺมจารีติ.

บัดนี้ จักถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในธรรมรักขนกถาประดับปัญญาบารมีและอนุโมทนาในการบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวรมหาเถร) และอดีตเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาสทุกรูป ที่คณะศิษยานุศิษย์ทั้งฝ่ายบรรพชิต ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ อุบาสกอุบาสิกาสาธุชน ได้มีจิตเป็นสมานฉันท์ พร้อมกันจัดงานบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานอุทิศถวาย ตามหลักศาสนพิธีอันมีมาในพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ปฏิบัติสืบทอดมามิได้ขาดสาย นับเป็นปีที่ ๕๗ ถึงปัจจุบัน ณ วันนี้ ทั้งนี้ ด้วยกุศลเจตนาอันเกิดจากกตัญญูกตเวทิตาธรรมชักนำให้รำลึกนึกถึงอุปการคุณ ที่เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์และอดีตเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาสทุกรูป ได้เคยทำไว้เป็นอเนกประการในอดีตที่ผ่านมา ปรากฏแก่สายตาได้มองเห็นเป็นที่ประจักษ์ชัด ในส่วนที่เป็นวัตถุธรรม และเมื่อนึกคิดด้วยใจก็เกิดกระจ่างแจ้งเห็นจริงในส่วนที่เป็นคุณงามความดีไม่ลบเลือนสูญหายไป อันเป็นส่วนแห่งนามธรรม แสดงให้เห็นพลังแห่งธรรม

๒ ฝ่าย คือฝ่ายบุพการี ผู้ทำอุปการะมาก่อน กับฝ่ายกตัญญูกตเวที ผู้รู้อุปการะคุณที่ท่านทำไว้แล้วๆ ทำตอบแทน รวมประสานเป็นกำลังอันสำคัญ ให้เกิดกุศลฉันทะอุตสาหะ ประกาศเปิดเผยญาติธรรม คือความเป็นผู้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน รู้กันโดยมีความดีเป็นเครื่องตราตรึงไว้อย่างมั่นคง เป็นการบูชาคุณท่านผู้มีพระคุณให้ยิ่งใหญ่โอฬารด้วยประการต่างๆ เป็นการรักษาและสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ให้มีความมั่นคงปลอดภัยเจริญรุดหน้าต่อไปไม่หยุดยั้ง ทั้งคณะผู้เป็นเจ้าภาพ ได้มีโอกาสสั่งสมบุญกุศลเป็นเครื่องหนุนนำตนให้ได้รับความสุขความเจริญเอิบอิ่มใจมิใช่น้อย ดังพุทธภาษิตที่มีมาในติโรกุฑฑสูตรว่า

โส ญาติธมฺโม จ อยํ นิทสฺสิโต
เปตาน ปูชา จ กตา อุฬารา
พลญฺจ ภิกฺขูนมนุปฺปทินฺนํ
ตุมฺเหหิ ปุญฺญํ ปสุตํ อนปฺปกํ

เนื้อความแห่งพระคาถานี้ มีนัยดังที่แสดงในเบื้องต้นแล้ว และเพื่อเป็นการเสริมปสาทศรัทธาให้เพิ่มพูนทวีคูณยิ่งๆ ขึ้นไป ขอยกประวัติสำคัญบางส่วนของเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวรมหาเถร) มาประกอบการแสดงธรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์ตามสมควรดังนี้

เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ นามเดิม เจริญ สกุล สุขบท เป็นบุตรอุบาสกทองสุขและอุบาสิกาย่าง ตั้งบ้านเรือน

อยู่ใกล้สะพานแม่ย่าง ตำบลตลาดกลาง อำเภอบางปลาสร้อย จังหวัดชลบุรี เกิดเมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๔๑๕ ตรงกับวันอังคาร ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๘ ปีวอก จุลศักราช ๑๒๓๔ ในสมัยรัชกาลที่ ๔

ด้วยเหตุที่เจ้าประคุณสมเด็จฯ ได้มีปุพเพกตปุญญตา คือ เป็นผู้มีบุญบารมีสั่งสมไว้มากในกาลก่อน ทั้งแน่นอนต่อความเป็นศาสนทายาทผู้งดงามในหมู่สงฆ์ จึงส่งให้ได้รับการบรรพชาเป็นสามเณรขณะอายุย่างเข้าปีที่ ๑๒ ระหว่างนี้ ได้รับการศึกษาอบรมจากสำนักเรียน และพระอาจารย์ที่มีชื่อเสียงโดยลำดับ

เมื่ออายุครบ ๒๐ ปี ได้รับการอุปสมบทที่วัดเขาบางทรายจังหวัดชลบุรี เมื่อวันศุกร์ที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๔๓๕ มีท่านเจ้าคุณพระชลโธปมคุณมุนี เป็นพระอุปัชฌาย์ ท่านพระครูวินัยธรฉาย เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ได้รับฉายานามตามมคธภาษาว่า ญาณวโร

เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๙ เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ได้เข้าอยู่จำพรรษาที่วัดเทพศิรินทราวาส และได้ไปศึกษาเล่าเรียนพระวินัยปิฎกในสำนักของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ขณะดำรงพระยศเป็นกรมหมื่น และในปีการศึกษานี้เอง ได้เข้าสอบพระปริยัติธรรม ในมหามกุฏราชวิทยาลัย และสอบไล่ได้โดยลำดับ จนถึงชั้นเปรียญเอก เทียบ ๗ ประโยค ได้รับรางวัลที่ ๑ ทุกๆ ประโยค ตั้งแต่ชั้นต้นจนถึง

ชั้นสุดท้ายที่เข้าสอบ และได้รับตำแหน่งเป็นครูเอก โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดเทพศิรินทราวาสสืบมา

วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๔๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส เป็นผู้อำนวยการศึกษาในมณฑลปราจีนบุรี และในปีเดียวกันนี้เอง ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ "**พระอมราภิรักขิต**" ขณะที่เจ้าประคุณสมเด็จฯ มีพรรษา ๗ อายุย่างเข้า ๒๗ ปีเท่านั้น

ตลอดระยะเวลา ๕๐ ปี ที่เจ้าประคุณสมเด็จฯ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาสอยู่นั้น ท่านได้เอาใจใส่ดูแลรักษาและพัฒนาวัดในทุกๆ ด้าน มีการบูรณะซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ศาสนสถานต่างๆ ปลูกสร้างถาวรวัตถุเพิ่มเติมขึ้นใหม่ภายในวัดมากมาย ขณะเดียวกันก็ได้บริหารด้านการปกครอง จัดการศึกษา การเผยแผ่ การศึกษาสงเคราะห์ รวมทั้งสาธารณสงเคราะห์ ทั้งภายในวัดและนอกวัดไปพร้อมกัน

เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ได้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญหลายตำแหน่ง อาทิ เป็นผู้อำนวยการสอบพระปริยัติธรรมสนามหลวงทั่วราชอาณาจักร ๑๕ ปี เป็นเจ้าคณะมณฑล ๒ คราว รวม ๑๔ ปี เป็นผู้ถวายพระธรรมเทศนาพระมงคลวิเสสกถา ๒๕ ปี เป็นประธานกรรมการมหาเถรสมาคม บัญชาการคณะสงฆ์ทั่วทั้งสังฆมณฑล ๕ ปี เป็นประธานสังฆสภา เป็นประธานคณะวินัยธร และที่สุดเป็นสังฆนายก ๕ ปีเศษ

เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ได้บำเพ็ญประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์เพื่อส่วนรวมมากมายเหลือคณานับ ทั้งในฝ่ายพุทธจักรทั้งในฝ่ายอาณาจักร ครบถ้วนไม่บกพร่อง เกียรติคุณที่เลื่องลือฟุ้งขจรไป ไม่เป็นที่สงสัยค้างคาใจเมื่อทุกคนได้สดับฟัง ดังตัวอย่างที่บุคคลสำคัญได้กล่าวถึงดังนี้

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ลิขิตถึงว่า มีเสียงชมกันเป็นปากเดียว ทั้งพระและคฤหัสถ์ว่าไม่เคยฟังเทศน์ดีจับใจ เหมือนเช่นนั้นมาก่อน ท่านได้รับความเลื่อมใสมาก หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ปรารภเพียงสั้นๆ ว่า พวกเรามีทุกข์สุขอย่างไร ก็ได้พึ่งท่าน จนรู้สึกเหมือนท่านเป็นญาติผู้ใหญ่คนหนึ่ง ท่านพุทธทาส อินฺทปญฺโญ พรรณนาคุณสมบัติเจ้าประคุณสมเด็จฯ ไว้ว่า ท่านมีความอ่อนไหวสุขุมรอบคอบ มีความนิ่มนวลอ่อนโยน ความทันต่อสมัยและเหตุการณ์ ความเป็นนักศึกษาค้นคว้า ความเป็นอิสระในการใช้ความสังเกตวินิจฉัย เคารพความคิดเห็นของตนเอง ความระมัดระวังในการสอนเรื่องอนัตตา-สุญญตา ความมีสมณสารูป การทำให้ผู้อื่นสบายใจ มีความเมตตา ความเป็นกันเอง และสรุปในตอนท้ายว่า ข้าพเจ้าขอภาวนา ให้บรรดาผู้นำทั้งหลาย จะเป็นผู้นำหมู่คณะหรือนำโลกก็ดี จงได้มีคุณธรรมเหล่านี้ เพื่อให้ทุกคนที่อยู่ในขอบข่ายที่อาจจะช่วยเหลือกันได้ ได้รับความเห็นอกเห็นใจด้วยเมตตาที่ประกอบด้วยธรรมอย่างเพียบพร้อมด้วยเถิด และ

ถ้าเป็นไปได้ขอให้ท่านเจ้าประคุณสมเด็จนั่นแหละ ได้มาเกิดเป็นผู้นำในทางวิญญาณ ในขณะที่โลกกำลังเต็มไปด้วยวิกฤติกาลอันโหดร้ายยิ่งขึ้นทุกทีนี้เทอญฯ

พระอดุลยพากย์สุวมัณฑ์ ผู้เคยเป็นสัทธิวิหาริกของเจ้าประคุณสมเด็จก็ได้กล่าวไว้ว่า องค์ท่านเป็นพระเถระประพฤติปฏิบัติบริสุทธิ์ดีงาม อยู่ในจำพวกบุคคลหาได้ยาก มีอินทรีย์สังวรเหมือนผู้เพิ่งบวชใหม่ๆ เป็นผู้คุ้มครองในอินทรีย์ทั้งหลาย ดุจนายสารถีฝึกม้าฉลาดขึ้นสู่รถอันเทียมแล้ว ซึ่งมีปฏักอันวางไว้แล้ว ถือปฏักด้วยมือขวา ขับไปทางหน้าก็ได้ ถอยกลับไปทางหลังก็ได้ ในถนนใหญ่ซึ่งมีพื้นเรียบดีไปได้ตามประสงค์

คุณตริ จินตยานนท์ ได้กล่าวถึงเจ้าประคุณสมเด็จฯ ว่า "ที่เขียนมาให้อ่านนี้ มิใช่ว่าจะให้หลงงมงาย โชคลาง อภินิหาร ซึ่งเป็นของเชื่อยาก แต่อยากให้เชื่อว่า การไหว้พระห้าครั้งโดยสม่ำเสมอด้วยใจแน่วแน่ มีกำลังอภินิหารช่วยคุ้มภัยทั้งปวงได้ตามกำลังกระแสจิต"

คุณอุ่ณห์จิตต์ นพรัก ได้กล่าวไว้ ว่า "สมเด็จพ่อเป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครอง ในการแนะนำสั่งสอน มีความเพียรไม่เบื่อหน่ายในการอบรมศิษย์ มีความเมตตา กรุณา มุทิตา โอบอ้อมอารี มีความห่วงใยในความเป็นอยู่และความประพฤติของศิษย์ แม้สึกหาลาเพศไปแล้ว ก็ยังหวังดีอุตส่าห์ตักเตือนพร่ำสอนเมื่อมีโอกาส ท่านจึงเป็นที่เคารพนับถือสักการะบูชาของบรรดาศิษยานุศิษย์และสาธุชนทั่วกัน"

เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ มีปฏิปทาและจริยาวัตรอันงาม เป็นเนตติแบบอย่างสำหรับผู้ตามอย่างดีเยี่ยม เป็นผู้มีความสงบเสงี่ยม มีขันติธรรมประจำตน ไม่เคยแสดงอาการมุทะลุดุดัน หรือแสดงอาการหุนหันพลันแล่นให้ปรากฏ ไม่เคยพูดคำหยาบ หรือพูดให้ผู้อื่นเจ็บช้ำน้ำใจ ไม่พูดเสียดสีกระทบกระทั่งนินทาว่าร้ายผู้อื่น กล่าวแต่คำไพเราะอ่อนหวานสมานใจสมกับเป็นพระมหาเถระผู้ใหญ่ผู้นำหมู่คณะ เป็นผู้ปกครองศิษยานุศิษย์บริษัทบริวารตลอดถึงคณะสงฆ์ทั้งปวง ได้บรรลุถึงประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม สมปณิธานปรารถนาทุกประการตลอดกาลอันยาวนานแห่งชีวิต ๘๐ ปี ไม่มีมลทินให้เกิดความเศร้าหมอง ครองชีวิตอยู่ด้วยการประพฤติปฏิบัติธรรม ที่ชอบจึงได้รับอานิสงส์ คือความสุข ความเจริญตลอดมา ตามนัยแห่งพระบาลีมหาธัมปาลชาดก ที่ยกเป็นอุเทศไว้ ณ เบื้องต้นว่า **ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ** เป็นอาทิ *แปลความว่า*

ธรรมแล ย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ
ธรรมที่ประพฤติดีแล้ว ย่อมนำสุขมาให้
นี่เป็นอานิสงส์ในธรรมที่ประพฤติดี
ผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ ย่อมไม่ไปสู่ทุคติ

คำว่า **ธรรม** ในพระคาถานี้ หมายถึงกุศลธรรม คือธรรมที่ดี มีคุณที่เกื้อกูลให้เกิดความสุขความเจริญ ทั้งแก่ตนเอง ทั้งแก่คนอื่น ทั้งในปัจจุบันขณะที่ปฏิบัติธรรม ทั้งยังผลให้เกิดความผาสุกอย่างต่อเนื่องในกาลข้างหน้าด้วย

ผู้ประพฤติธรรม คือผู้ที่นำธรรมมาปฏิบัติที่ กาย วาจา และใจของตน เรียกให้สั้นเข้าคือ การปกครองตนด้วยธรรม โดยมุ่งผลตั้งแต่ระดับต่ำสุดจนถึงระดับสูงสุด ทั้งนี้จะต้องปฏิบัติธรรมนั้นๆ จนเป็นปกติวิสัย หรือเป็นอาจิณวัตร จึงจักได้ผลตามที่ต้องการ

ในที่นี้ ขอแสดงพลธรรม คือธรรมะอันเป็นกำลังใจ ๕ ประการ ที่ปรากฏใน อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต คือ **สทฺธาพลํ** กำลังคือศรัทธา **วิริยพลํ** กำลังคือวิริยะ **สติพลํ** กำลังคือสติ **สมาธิพลํ** กำลังคือสมาธิ **ปญฺญาพลํ** กำลังคือปัญญา อธิบายพอเป็นที่เข้าใจตามลำดับดังนี้

สทฺธาพลํ กำลังคือศรัทธาได้แก่ความเชื่อ มีลักษณะ ๒ อย่าง **เชื่อก่อนรู้** ซึ่งเกิดจากการฟังที่มีผู้อื่นแนะนำบ้าง เกิดจากความคิดของตนเองบ้าง ความเชื่อลักษณะนี้ อาจผิดหรือถูกได้ เรียกว่า **ปรปจฺจยสทฺธา** ศรัทธาคือความเชื่อที่มีผู้อื่นเป็นปัจจัย อย่างนี้ ยังเป็นจลสัทธา คือศรัทธาที่ง่อนแง่นคลอนแคลนเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นได้ง่าย ส่วนศรัทธาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ หรือที่ทำด้วยตนเอง จนเกิดผลดีให้เห็นเป็นประจักษ์ชัดได้ เป็นความเชื่อที่อิงอาศัยปัญญา เป็นศรัทธาที่รู้ก่อนเชื่อ หรือเชื่อเพราะเห็นจริงแล้ว จัดเข้าในภาวนามัย ไม่ต้องอาศัยคนอื่นคอยแนะนำชักจูง เรียกว่า **อปรปจฺจยสทฺธา** ศรัทธาที่ไม่มีผู้อื่นเป็นปัจจัย อย่างนี้จัดเป็น**อจลสทฺธา** ไม่หวั่นไหว ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น อยู่ได้อย่างมั่นคง พระพุทธศาสนาประสงค์ศรัทธาประเภทนี้ ส่วนลักษณะคนมีศรัทธา มีหลักสังเกตดังนี้

ทสฺสนกาโม สีลวตํ ผู้ใดใคร่เห็นผู้มีศีล

สทฺธมฺมํ โสตุมิจฺฉติ ปรารถนาจะฟังธรรมของคนผู้มีศีลนั้น

วิเนยฺย มจฺเฉรมลํ กำจัดมลทินคือความตระหนี่ได้

ส เว สทฺโธติ วุจฺจติ ผู้นั้นแลท่านเรียกว่าผู้มีศรัทธา

ผู้ที่มีศรัทธาเป็นพื้นฐานมั่นคงด้วยดีแล้ว มีแต่ผลดีฝ่ายเดียว ช่วยให้บรรลุถึงที่หมายได้โดยไม่ยาก สมเด็จพระผู้มีพระภาค จึงทรงสรรญเสริญว่า เป็นกำลัง ที่เรียกว่า **สทฺธาพลํ** กำลังคือความเชื่อ เป็นอินทรีย์อย่างหนึ่ง ที่เรียกว่า **สทฺธินฺทฺริยํ** อินทรีย์คือความเชื่อ เป็นทรัพย์อย่างหนึ่ง ที่เรียกว่า **สทฺธาธนํ** ทรัพย์คือความเชื่อ และว่า **สทฺธาย ตรติ โอฆํ** บุคคลย่อมข้ามโอฆะได้ด้วยศรัทธา **สทฺธีธ วิตฺตํ ปุริสสฺส เสฏฺฐํ** ศรัทธาเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจอันประเสริฐของคน ที่เป็นตัวศรัทธาโดยตรงได้แก่ **กมฺมสทฺธา** เชื่อต่อกรรม **วิปากสทฺธา** เชื่อต่อผลของกรรม **กมฺมสฺสกตาสทฺธา** เชื่อต่อสัตว์มีกรรมเป็นของตน **ตถาคตโพธิสทฺธา** เชื่อต่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต รวมให้สั้นลง ได้แก่เชื่อใจตนเองที่จะทำอะไรต่างๆ ได้ และมีความเชื่อฟังไม่ละเมิดทำชั่วด้วยกายวาจาใจ ด้วยเหตุนี้ จึงควรสร้าง**สทฺธาพลํ** กำลังคือศรัทธาให้เกิดงอกงามขึ้นในใจ เป็นประการแรก

วิริยพลํ กำลังคือความเพียร หรือความเป็นผู้กล้า คือมีอาการให้กล้าหาญไม่ย่อท้อ ท่านจึงแสดงศัพท์ที่เป็นเรื่องของความเพียร หรือวิริยะนี้ไว้หลายประการเช่น **อุฏฺฐานํ** เพราะเป็นเหตุลุกขึ้นประกอบกิจไม่นั่งนิ่ง **อุสฺสาโห** เพราะเป็นเหตุอาจหาญและอดทน **ฐิติ** เพราะเป็นเหตุมั่นคง อฏฺฐิติ เพราะเป็นเหตุไม่หยุด **วายาโม** เพราะเป็นเหตุชักไป **ปรกฺกโม** เพราะเป็นเหตุบากบั่นก้าวหน้าต่อไป **อปฺปฏิวาณี** เพราะเป็นเหตุไม่ถอยหลัง **ปธานํ-ปคฺคโห** เพราะเป็นเหตุรองรับและประคองใจไว้ รวมให้สั้นลง วิริยะความเป็นผู้กล้าคือกล้าละความชั่ว กล้าทำความดี เช่น กล้าละความเกียจคร้าน กลับเป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียร กล้า ลด ละ เลิก อบายมุข กลับเป็นคนดีไม่เกี่ยวข้องอีกต่อไป เมื่อมีความเพียรดังนี้ ก็จะทำให้ล่วงพ้นหมดทุกข์หมดภัยไปได้ ดังพระพุทธภาษิตว่า **วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ** คนล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร ข้อนี้ มีปรากฏในคาถาสมเด็จฯ ว่า **วิริยํ ทุกฺขมจฺจยํ** เพียรบากบั่นหมั่นชอบประกอบไว้ เป็นเหตุให้พ้นทุกข์สุขเกษม ด้วยเหตุนี้ จึงควรสร้าง **วิริยพลํ** กำลังคือความเพียรให้เกิดขึ้นในใจอีกประการหนึ่ง

สติพลํ กำลังคือสติ ได้แก่ความระลึกได้ คือระลึกได้ก่อนทำ ก่อนพูด ก่อนคิด ประคองรักษาจิต รักษาตน ไม่ให้ดำเนินไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ควบคุมกาย ควบคุมวาจา และควบคุมจิต ให้อยู่ในกรอบที่กำหนด ไม่ให้ทำ ไม่ให้พูด และไม่ให้คิด

ตามที่จิตปรารถนา ในทางปฏิบัติบางแห่ง จึงกำหนดที่ตั้งของสติไว้ ให้ชื่อว่า **สติปัฏฐาน** คือให้จิตตั้งอยู่ที่กาย เวทนา จิต ธรรม ที่เรียกว่า สติปัฏฐาน ๔ และที่สูงขึ้นไปให้ชื่อว่า **อนุปัสสนา** คือ ตามดู ตามรู้ ตามเห็น ความประพฤติทางกาย ทางวาจา ทางใจ ที่เป็นไปอยู่ในปัจจุบันและก็จะเป็นเครื่องห้ามกีดกันมิให้ประพฤติทุจริต ทางกาย ทางวาจา ทางใจ แต่กลับจะส่งเสริมให้ประพฤติสุจริตในทวารทั้ง ๓ ดังที่กล่าวมา

ที่เป็นดังนี้ ก็เพราะอารมณ์ที่จะทำให้เกิดเพลิดเพลินจนขาดสตินั่นมีมาก เช่น ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข อันเป็นอิฏฐารมณ์ๆ ที่น่ายินดีหลงใหล ตรงกันข้าม เมื่อประสบอนิฏฐารมณ์ อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่ายินดี เช่น เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ ก็จะขาดสติ ยับยั้งไม่ได้ ผลสุดท้าย ก็ทำให้เสียคน ดังนั้น ในกิจการทุกอย่างไม่ว่าทางโลกและทางธรรม จำเป็นต้องใช้ธรรมะ คือ สติ เข้าประกอบด้วยเสมอไป ข้อนี้ เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ก็ได้ถือเป็นคติสอนใจอยู่เป็นนิตย์ว่า **สติ สพฺพตฺถ ปตฺถิยา สพฺพตฺถ ปตฺถิตา สติ** แปลเป็นคำร้อยกรองว่า สติกุมคุมใจไม่ประมาท ชนฉลาดปรารถนาทุกหน้าที่ แม้แต่ในหมวดธรรมเดียวกัน สติยังเป็นธรรมส่วนกลางคอยเชื่อมประสานให้ธรรมะอื่นๆ ดำเนินไปถูกต้องเที่ยงตรงและให้มีพลังถึงระดับสูงสุดตลอดเส้นทาง ยกตัวอย่างให้เห็น เช่น ศรัทธา วิริยะ สมาธิและปัญญา ล้วนมีสติเข้าไปควบคุม

โดยตลอด รวมความให้สั้นลง สติคือความระลึกได้ โดยความหมายคือ ไม่หลงลืมและสำนึกผิดชอบชั่วดี ไม่ทอดทิ้งหน้าที่ ให้ปฏิบัติหน้าที่ ให้มีความตั้งใจปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ **สติพละ** จึงเป็นธรรมะสำคัญอีกประการหนึ่ง

สมาธิพละ กำลังคือสมาธิ ได้แก่ความตั้งมั่นแห่งจิต มีทั้งในระดับชั่วคราว ระดับปานกลาง และระดับสูงสุด ที่มีชื่อว่า **ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ** ผู้ที่มีจิตเป็นสมาธิ คือตั้งมั่นด้วยดีแล้วสามารถทำคุณประโยชน์ได้มากมายทั้งทางโลกและทางธรรม พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ฝึกสมาธิหรืออบรมสมาธิ โดยมุ่งประโยชน์ตามลำดับดังนี้ การอบรมสมาธิเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน เพื่อญาณทัศสนะความรู้ความเห็น เพื่อสติสัมปชัญญะ คือ ระลึกได้และรู้ตัว และเพื่อสิ้นอาสวะ คือกิเลสที่ดองจิตสันดานทั้งหลาย ในความมุ่งหมายข้อสุดท้ายนี้ตรงกับพระพุทธประสงค์ที่ทรงสั่งสอนอบรมจิตให้เป็นสมาธิเพื่อเป็นทางก้าวขึ้นสู่ ระดับปัญญาเบื้องสูงต่อไป

จิตที่เป็นสมาธิในระดับต่ำ รวมได้ชั่วคราวก็มีกำลังน้อย จิตที่เป็นสมาธิในระดับกลาง รวมได้นานกว่า ไม่ฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์ สามารถพิจารณาขบคิด ปัญหาต่างๆ ได้ ก็มีกำลังมากขึ้น จิตที่เป็นสมาธิในระดับแนบแน่นสูงสุด ตัดขาดอารมณ์ต่างๆ ได้ไม่มีอุปาทานยึดมั่น รวมกำลัง สติ สมาธิ ปัญญา ให้มีกำลังสมบูรณ์ผ่องใสสว่างแจ่มจ้าอยู่โดยลำพังดวงเดียว ก็จัดว่ามีกำลังสูงสุด

จิตที่เป็นสมาธิสังเกตเห็นได้ จากคุณภาพของจิตที่ แข็งแรงมีพลังมาก ราบเรียบ สงบนิ่ง ใสกระจ่าง มองเห็นอะไรๆ ได้ชัด นุ่มนวลควรแก่การงาน แต่ทั้งนี้ ต้องอาศัยการฝึกด้วยวิธีกรรมต่างๆ จึงจักปรากฏผลขึ้นมาได้ รวมความให้สั้นลง สมาธิคือ ความรวมใจและความตั้งมั่นของใจ ได้แก่ไม่ให้จิตใจฟุ้งซ่าน ให้จิตใจมั่นคงไม่ระส่ำระสาย จะทำให้เป็นผู้อาจหาญ เป็นผู้ที่สามารถ ความหวั่นเกรงอะไรต่างๆ ก็จะหายไป **สมาธิพลํ** จึงควรเสริมสร้างให้มีขึ้นในตน อีกประการหนึ่ง

ปญฺญาพลํ กำลังคือปัญญา ได้แก่ความรู้ทั่วถึงถูกต้องทั้งโดยเหตุทั้งโดยผลตามความเป็นจริง และถ้าหากเป็นปัญญาที่เกิดมาจากสมาธิที่ชอบ ก็ยิ่งทำให้รู้แจ้งเห็นจริง ที่จัดเป็น **สัมมัปปัญญา** ดังพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า **สมาหิโต ยถาภูตํ ปชานาติ** ผู้ที่มีจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้ทั่วถึงตามความเป็นจริง

อันปัญญานี้ มีมาพร้อมแต่เกิดก็มี ซึ่งเป็นไปด้วยบุญบารมีที่ทำไว้แต่ครั้งก่อน เช่นพระธรรมเสนาบดีสารีบุตร เป็นผู้มีปัญญามากในสมัยครั้งพุทธกาล เพราะในอดีตชาติได้คบค้าสมาคมกับบัณฑิต ได้มีความคิดอธิษฐานตั้งความปรารถนาไว้เพื่อให้มีปัญญามากอย่างนี้ เรียกว่า **สชาติกปัญญา** ส่วนปัญญาที่เกิดมีเพราะการศึกษาค้นคว้าใคร่ครวญพินิจพิจารณา ตลอดถึงทดลองปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้รอบคอบ ที่มีชื่อว่า **สุตมยปัญญา จินฺตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา** ด้วยวิธีอย่างนี้ เรียกชื่อว่า **โยคปัญญา**

ปญฺญาพลํ กำลังคือปัญญานี้ เมื่อสร้างให้มีมากพอแล้ว มีความรู้รอบคอบ เมื่อเกิดความรู้รอบคอบแล้ว การปฏิบัติทั้งหลายก็จะไม่ผิด ไม่เพลี่ยงพล้ำ จึงเป็นกำลังใจ สำคัญข้อสุดท้ายส่วนอานิสงส์ที่หลั่งไหลมา อำนวยให้เกิดความผาสุก และถึงความเจริญรุ่งเรือง ดำเนินชีวิตไปได้โดยตลอด ไม่ถึงความวิบัติล้มจม ทั้งในปัจจุบันทั้งในอนาคตต่อไป พอที่จะสรุปให้เห็นได้ดังนี้

๑) ให้ความอบอุ่นมั่นใจ ได้ในพระบาลีว่า **ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ ฉตฺตํ มหนฺตํ วิย วสฺสกาเล** ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ เหมือนดังร่มใหญ่ในฤดูฝน

๒) รักษาไว้ไม่ให้ตกต่ำ ได้ในพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ ๔ ว่า **ธมฺโม กุโลกปตนา ตทธาริธารี** พระธรรมย่อมทรงไว้ซึ่งผู้ทรงธรรมนั้น ไม่ให้ตกไปสู่โลกชั่ว ซึ่งหมายถึงอบายภูมิและอบายมุขนั้นด้วย

๓) ช่วยนำออกจากกองทุกข์ ได้ในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อฏฺฐายี มหาเถร) ว่า **นิยฺยานิโก จ ทุกฺขสฺมา** พระธรรม นำ (ผู้ปฏิบัติธรรม) ออกจากทุกข์ได้ ผู้ประพฤติปฏิบัติธรรม ที่ได้รับอานิสงส์ตามสมควรแก่บุญบารมีของตน สาธกเป็นบุคคลาธิษฐานให้เห็นจริง อาทิ

- ผู้มีจิตใจโหดร้าย เช่น องคุลิมาลโจร กลับมีเมตตาได้บรรลุอรหัตผล

- ผู้เศร้าโศกเสียใจแทบเอาชีวิตไม่รอด เช่น นางปฏาจารา กลับทุกข์คลายหายเศร้าได้บรรลุอรหัตผล

- ผู้มีความเห็นผิดอย่างรุนแรง เช่น พระเจ้าปายาสิ กลับเป็นสัมมาทิฏฐิบุคคลมีสวรรค์ในเบื้องหน้า

- ผู้มีความตระหนี่ เช่น โกสิยเศรษฐี กลับมีจิตศรัทธาทำบุญในพระพุทธศาสนา เป็นอันมาก

- ผู้พยาบาทจองเวรกัน เช่น นางยักษิณีกับนางกุลธิดา กลับเป็นหญิงสหายผู้เกื้อประโยชน์ยิ่งใหญ่ต่อกัน

- เหล่าภิกษุผู้อวดดีแตกแยกกัน เช่น ภิกษุชาวเมืองโกสัมพี กลับรู้สึกสำนึกผิดยอมแสดงโทษล่วงเกินต่อกัน และสามัคคีกันดุจเดิม นี่เป็นเพียงบางส่วนแห่งอานิสงส์ที่ผู้ปฏิบัติธรรมจะพึงได้รับ

เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวรมหาเถร) และอดีตเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาสทุกรูป ล้วนเป็นผู้มีพละธรรมทั้ง ๕ ประการ ครบถ้วนไม่บกพร่อง เห็นได้จากการที่ได้อยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาจนกระทั่งอวสานแห่งชีวิตโดยตลอด ทั้งขณะที่ยังดำรงชนมายุอยู่ ก็ได้พากเพียร บากบั่นมุ่งมั่นในการศึกษา ในการปกครอง เป็นต้น ถึงบางครั้งจะพบอุปสรรคขวางกั้นอยู่มากมายหลายเรื่องและหลายวาระ ก็ได้ใช้ความ อดทน อดกลั้น ใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหาให้ผ่านพ้นลุล่วงไปด้วยดีทุกครั้ง ถึงคราวที่ถูกโลกธรรม

เข้าครอบงำ ทั้งที่เป็นฝ่ายดี ทั้งที่เป็นฝ่ายไม่ดี ก็สามารถทำจิตใจไม่ให้เพลิดเพลินลุ่มหลงจนลืมตัว และไม่เศร้าโศกเสียใจ กลับทำให้มีกำลังใจเพื่อต่อสู้อุปสรรคต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้น โดยใช้ปัญญาไตร่ตรองอย่างมีเหตุมีผล จนรอดพ้นภัยที่เกิดทางกายและทางใจมาได้โดยสวัสดี ทั้งนี้ก็ด้วยประพฤติธรรมดังที่ได้แสดงมา

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจบุญกุศลทักษิณานุปทานกิจที่คณะศิษยานุศิษย์ ทั้งฝ่ายบรรพชิต ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ อุบาสกอุบาสิกาสาธุชน ได้มีสมานฉันท์ร่วมใจกันบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายในวันนี้ ด้วยยึดมั่นเทิดทูนในกตัญญูกตเวทิตาธรรม จงหนุนนำให้สัมฤทธิ์ประสิทธิ์ผลอันพึงปรารถนา แด่เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวรมหาเถร) และอดีตเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาสทุกรูป โดยกรรมนิยมทุกประการ

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์ ๔ รูปจะได้สวดพระคาถาธรรมบรรยายโดยสรภัญญวิธี เพื่อเพิ่มพูนอัปปมาทธรรมในสมาคมนี้ต่อไป รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในธรรมรักขนกถา สมควรแก่เวลา จึงขอสมมติยุติลงคงไว้แต่เพียงนี้ เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้ฯ

“สุเมโธเทศนา”

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ,

กตมานิ ปญฺจ, สทฺธินฺทฺริยํ

วิริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ

ปญฺญินฺทฺริยนฺติ.

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา ในอินทรียธรรมกถาว่าด้วยเรื่องธรรมะที่เป็นใหญ่ ๕ ประการ ที่บันดาลให้เกิดความสุขแก่ผู้นำไปประพฤติปฏิบัติ อนุวัตรตามกุศลจริยาปฏิปทา ที่พระเดชพระคุณฯ พระเทพสังวรญาณ (หลวงตาพวง สุขินฺทฺริโย) ได้เคยอบรมสั่งสมจนเกิดเป็นบารมีธรรม ชักนำให้เกิดความสุขความเจริญรุ่งเรือง สมกับฉายานามที่ได้รับเมื่อคราวอุปสมบทว่า **สุขินฺทฺริโย** แปลว่า ผู้มีความสุขเป็นใหญ่ ซึ่งวันนี้คณะศิษยานุศิษย์ทั้งฝ่ายบรรพชิต ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ ได้ร่วมกันจัดพิธีบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย เนื่องในโอกาสครบรอบ ปัญญาสตมวาร ๕๐ วัน นับแต่วันมรณภาพเป็นต้นมา ทั้งนี้ ด้วยอาศัยธรรมะที่เป็นพื้นฐานสำคัญของสาธุชนคือคนดี ดังพระบาลีที่ตรัสว่า **ภูมิ เว สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา** ความกตัญญูรู้คุณที่ผู้อื่นทำแก่ตนแล้วๆ กระทำตอบแทน เป็นภูมิธรรมของคนดี ดังนี้ อันการทำตอบแทนสำหรับผู้สิ้นชีวิตแล้ว มีแนวทางปฏิบัติอยู่ ๒ ประการคือ พยายามทำดีด้วยกายวาจาใจ มุ่งยกตนให้สูงขึ้น อย่าให้ตกต่ำเพราะทำชั่ว

ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนอื่น รวมไปถึงสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมส่วนสาธารณกว้างขวางยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ควรประกอบความดีมีศรัทธาสร้างกุศล อุทิศแด่บรรพชน หรือบูรพาจารย์เป็นการให้ส่วนบุญ ตอบแทนคุณตามโอกาสอันควร เช่นที่ปฏิบัติอยู่ในขณะนี้ มีพระบาลีที่ตรัสว่า **อทาสิ เม อกาสิ เม ญาติมิตฺตา สขา จ เม เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพกตมนุสฺสรํ** เป็นต้น ความว่า กุลบุตร เมื่อรำลึกถึงอุปการคุณที่ท่านได้ทำไว้ในกาลก่อนว่า ผู้นี้ได้เคยให้สิ่งนี้แก่เรา ผู้นี้ได้เคยช่วยทำกิจน้อยใหญ่แก่เรา เป็นญาติมิตรและสหายของเราพึงให้ทักษิณาแก่ท่านผู้ละไปแล้ว ดังนี้

เพื่อให้พระธรรมเทศนามีเนื้อหาสาระ สอดคล้องกับปฏิปทา ที่พระเดชพระคุณ พระเทพสังวรญาณ (หลวงตาพวง สุขินฺทฺริโย) ได้ประพฤติปฏิบัติมา กระทั่งได้รับฉายา ว่า สุขินฺทฺริโย ควรทราบประวัติสังเขป ของท่านตามสมควร เพื่อเป็นบทนำร่องของการแสดงธรรมสืบต่อไป

พระเทพสังวรญาณ นามเดิม พวง ลุล่วง เกิดเมื่อ วันศุกร์ที่ ๖ พฤษภาคม ๒๔๗๐ ตรงกับวันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๖ ปีเถาะ ที่บ้านศรีฐาน ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร แต่เดิมมาคือ ตำบลกระจาย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดอุบลราชธานี เป็นบุตรคนที่ ๔ ของนายเนียม นางบับพา ลุล่วง มีพี่น้องร่วมกัน ๖ คน เป็นชาย ๓ คน หญิง ๓ คน

ได้บรรพชาเป็นสามเณร เมื่ออายุ ๑๕ ปี ที่วัดสระแก้ว อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๔๘๕ ต่อมาได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ เมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ณ สีมาน้ำ วัดป่าบ้านหนองโดก ตำบลช้างมิ่ง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร โดยมี พระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า **สุขินฺทฺริโย** แปลว่า ผู้มีความสุขเป็นใหญ่ โดยอาศัยเหตุเบื้องต้นที่ดีมาแต่แรก จึงไม่แปลกที่จะได้รับผลดีเมื่อภายหลัง นั่นคือการได้มีโอกาสอยู่อาศัยในถิ่นแดนธรรม จึงน้อมนำทำให้เกิดความสำนึกรู้ผิดรู้ชอบชั่วดีมาตั้งแต่คราวเป็นเด็ก ได้คบค้าสมาคมกับนักปราชญ์บัณฑิต ได้กัลยาณมิตรผู้ประพฤติชอบด้วยกายวาจาใจ ส่งผลให้ได้รับตัวอย่างแบบแผนแบบฉบับที่ดีงามสามารถนำไปฝึกฝนอบรมตนให้เห็นผลที่อาจสัมผัสได้ด้วยการปฏิบัติ มิใช่เพียงแต่ดูหรือรู้แล้วเท่านั้น แต่กลับลงมือกระทำด้วยตนเอง โดยการสั่งสมสร้างความดี เริ่มจากน้อยไปหามาก ที่เรียกว่า บารมี แม้นหากจะไม่เต็มบริบูรณ์ดีในทันใด ก็ยังใส่ใจมุ่งมั่นไม่หวาดหวั่นท้อถอย เช่นเดียวกับการเรียนหนังสือ เริ่มต้นด้วยการฝึกเขียนพยัญชนะสระ การผสมสระกับพยัญชนะเข้าด้วยกัน ให้เกิดทักษะพอสมควรแล้วจึงฝึกวิธีอ่านออกเสียง ทำอย่างนี้เรื่อยมา ไม่ทอดทิ้งเสียแม้ระยะใดระยะหนึ่ง ผลสุดท้ายก็สามารถอ่าน

ออกเขียนได้ กระทั่งรู้ความหมายที่ชัดเจนได้ไม่แตกต่างกัน นี่คือลักษณะของการสร้างบารมี ผู้ที่ทำได้ดังนี้ จัดว่าเป็นผู้มีจักรธรรม คือธรรมเป็นดุจล้อรถ ช่วยนำพาให้ไปสู่ความสุขความเจริญได้สมความปรารถนา

พระเทพสังวรญาณ (หลวงตาพวง สุขินฺทฺริโย) เป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์สูงทั้งด้านคันถธุระ คือด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม อันเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ทั้งด้านวิปัสสนาธุระ คือการศึกษาอบรม ปฏิบัติตามแนวสมถกัมมัฏฐาน วิปัสสนากัมมัฏฐานตามแบบพระบูรพาจารย์ที่ได้ถือปฏิบัติมา โดยเน้นหนักทางสติปัญญา พิจารณาพระไตรลักษณ์ให้เห็นประจักษ์แจ้งในสัจธรรม เห็นความจริงตามธรรมชาติ เห็นความจริงของโลก เห็นความจริงของชีวิตและสังขาร แม้นหากไม่ถึงขั้นสละปล่อยวางได้ ก็ยังได้รู้จักยับยั้งสังวรระวังใจ ไม่ให้เพลิดเพลินจนเหลิงลืมตัว ซึ่งจะให้เกิดความยินดียินร้ายจนถอนตัวไม่ขึ้น

พระเทพสังวรญาณ ได้ผ่านการทำงาน ปฏิบัติศาสนกิจมาตามลำดับ ตั้งแต่เป็น เจ้าอาวาส เป็นเจ้าคณะตำบล เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดยโสธร ขณะเดียวกันก็ได้ทำการพัฒนาวัดวาอารามต่างๆ ที่ได้อยู่จำพรรษา ให้มีเสนาสนะที่พักอาศัยและให้เป็นสถานที่เจริญรุดหน้าทัดเทียมกับที่อื่นๆ โดยเฉพาะวัดศรีธรรมาราม จนได้ยกฐานะให้เป็น พระอารามหลวง เป็นที่เชิด

หน้าชูตา เป็นเกียรติเป็นศักดิ์ศรีของจังหวัดยโสธรมาแล้วเป็นเวลาหลายปี ในส่วนสมณศักดิ์ ก็ได้รับความไว้วางใจจากผู้บังคับบัญชามาโดยลำดับ เริ่มรับตำแหน่งเป็นพระครูฐานานุกรม เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นตรีและเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญมาตามลำดับ

พระเทพสังวรญาณ ยังได้ซ่อมแซมบูรณะปฏิสังขรณ์สิ่งก่อสร้างที่ชำรุดทรุดโทรม ทั้งได้ก่อสร้างถาวรวัตถุขึ้นมาใหม่ เช่น สร้างโรงอุโบสถ เป็นต้นในวัดที่อยู่ในปกครอง ขณะเดียวกันก็ได้ทำการเผยแผ่อบรมสั่งสอน ประชาชนอันเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์อย่างต่อเนื่อง ทั้งได้เห็นความสำคัญของการศึกษา ส่งสัทธิวิหาริก-อันเตวาสิก ไปศึกษาพระปริยัติธรรมที่กรุงเทพมหานครเป็นจำนวนมาก ได้ให้อุปกรณ์การศึกษา บริจาคทุนการศึกษา เป็นส่วนศึกษาสงเคราะห์นับจำนวนไม่ถ้วน ที่นับเป็นเกียรติประวัติที่เด่นดังด้านการศึกษา ได้แก่การเปิดศูนย์การศึกษา อันเป็นเครือข่ายที่สืบทอดมาจากวิทยาเขตร้อยเอ็ด ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร ในส่วนกุศลสงเคราะห์ก็ได้ปฏิบัติด้วยดีเสมอมา ภารกิจนิมนต์ไม่ว่าใกล้หรือไกล ท่านจะมีเมตตาโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ และไม่ได้คำนึงถึงอายุสังขารที่ผ่านกาลเวลาค่อนข้างมากแล้ว ขอแต่ได้สนองศรัทธาได้มากเท่าไหร่ก็มีความสุขใจมากกว่าที่จะมุ่งลาภสักการะ นี่คือเมตตาธรรมกรุณาธรรมที่มีอยู่ในใจของพระเดชพระคุณฯ ด้วยความดีทั้งหลาย

เหล่านี้ เป็นเหตุให้พระเดชพระคุณฯ ได้รับพระราชทานเสาเสมาธรรมจักร ได้รับตำแหน่งสูงขึ้นถึงระดับเป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๐ (ธรรมยุต) ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ถึงระดับ ชั้นเทพที่ พระเทพสังวรญาณ นำความปลาบปลื้มยินดีปรีดาปราโมทย์มาสู่บรรดาศิษยานุศิษย์ สาธุชนชาวจังหวัดยโสธรเป็นอันมาก

วันเดือนปีผ่านพ้นไป วัยชีวิตก็หมดสิ้นไปตามกาล สังขารที่ทรงอยู่ ก็ถูกความแก่ ความเจ็บ รุมเร้าบั่นทอนให้ได้รับความลำบากเป็นทุกข์ควบคู่กันมา แต่ก็ยังพอทนได้ เมื่อกำลังลดถอยลง ภูมิต้านทานโรคลดลง ร่างกายสังขารแม้จะบำรุงด้วยอาหารชั้นดี ก็รับได้แต่เพียงเล็กน้อย ส่วนมากจะฝืนใจ อดทนอดกลั้นเพื่อที่จะได้มีโอกาสบำเพ็ญประโยชน์ตน ประโยชน์ส่วนรวม ให้ได้ผลเพิ่มขึ้น ในเมื่อเวลาเหลือน้อยลงไปโดยลำดับ ฝ่ายโรคร้ายก็ยิ่งทวีความรุนแรงแซงรุดหน้าหนักขึ้นไปกว่าเดิม บางครั้งถึงกับอ่อนเปลี้ยเพลียแรงจนกระดิกตัวไปมาไม่ได้ แต่กำลังใจที่เคยฝึกฝนอบรมมาเป็นอย่างดี ก็ยังยืนหยัดต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บอยู่ได้อย่างน่าประหลาดใจ หลายครั้งที่มีข่าวแพร่สะพัดไปบอกว่าหลวงตาพวง อาการเพียบแล้ว น่าจะอยู่ไม่ได้นาน แต่ก็ยังผ่านพ้นมรณภัยมาได้ในระดับหนึ่ง โดยอาศัยนายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญคอยดูแลรักษาอาการอาพาธอย่างใกล้ชิด กระทั่งได้ย้ายขึ้นมาที่ภูมิลำเนาบ้านเกิดคือ ที่โรงพยาบาลยโสธร ได้มีโอกาสอยู่ใกล้ชิดคณะศิษยานุศิษย์และบรรดาเหล่าญาติ สาธุชนผู้มีศรัทธาเลื่อมใส

ได้กำลังใจขึ้นอีกมาก แต่การรักษาด้วยยาเคมีบำบัดอย่างต่อเนื่องตั้งแต่คราวที่พักรักษาที่โรงพยาบาล ศิริราช กับ ที่โรงพยาบาลยโสธร ก็ทำให้เกิดความอ่อนล้าลงโดยลำดับ ร่างกายสังขารไม่ยอมรับหยูกยาและอาหารที่จะพยุงชีวิตให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ จึงได้ถึงมรณภาพโดยโรคมะเร็งท่อน้ำดีระยะสุดท้าย ที่โรงพยาบาลยโสธร เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๕๒ เวลา ๑๐ นาฬิกา ๕๔ นาที สิริอายุได้ ๘๒ ปี พรรษา ๔๗

ร่มโพธิ์ทอง สุกสกาว ชาวยโสฯ
บุญอักโข เป็นนาบุญ คุณไพศาล
หลวงตาพวง ปวงประชา สาธุการ
ได้วายปราณ จากไป ใจอาวรณ์
รสพระธรรม ไม่ลางเลือน ช่วยเตือนจิต
ยังเป็นมิตร ชิดอยู่ เป็นครูสอน
อีกพระคุณ อุ่นอุรา สถาพร
ไม่จากจร คงชีพอยู่ ควรบูชา

พระเทพสังวรญาณ (หลวงตาพวง สุขินฺทฺริโย) ได้ประพฤติปฏิบัติธรรมที่เป็นหลักใหญ่อันก่อให้เกิดความสุขสอดคล้องกับฉายาที่ได้รับว่า สุขินฺทฺริโย แปลว่า ผู้มีความสุขเป็นใหญ่ สมด้วยนัยพุทธภาษิตที่อัญเชิญไว้ ณ เบื้องต้นว่า **ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ** เป็นอาทิ แปลความว่า ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์เหล่า

นี้ ๕ ประการคือ อินทรีย์คือศรัทธา อินทรีย์คือวิริยะ อินทรีย์คือสติ อินทรีย์คือสมาธิ อินทรีย์คือปัญญา ดังนี้

อินทรีย์ แปลว่า ธรรมที่ทำให้เป็นใหญ่ หมายถึงเป็นใหญ่ในทางธรรม คือเป็นใหญ่เหนือกิเลส ไม่ตกอยู่ภายใต้ของกิเลส ไม่ให้กิเลสเป็นนายอยู่เหนือตน ตนในที่นี้ก็คือจิตใจนั่นเอง จิตใจที่ได้ฝึกฝนอบรมด้วยธรรมะที่เรียกว่า อินทรีย์ ๕ ประการ ย่อมได้รับความสุข คือความสะดวกกายสบายใจ มีความสำราญ ชื่นบานปลอดโปร่ง แจ่มใสไม่มีความทุกข์เดือดร้อน ควรทราบอรรถาธิบายแต่พอเข้าใจดังนี้

สัทธินทรีย์ อินทรีย์คือศรัทธา ได้แก่ความเชื่อมุ่งถึงความเชื่อในบุคคลที่ควรเชื่อ เชื่อในคำสั่งสอนที่ประกอบด้วยเหตุผล อันเกิดจากปัญญาที่ไตร่ตรองพินิจพิจารณาโดยรอบคอบแล้ว เชื่อในวัตถุ – ในเรื่องที่ควรเชื่อ เชื่อในการกระทำและผลของการกระทำเป็นต้น เมื่อกล่าวสรุปลงที่ตนก็คือ เชื่อใจและเชื่อฟัง ได้แก่เชื่อมั่นที่ใจว่าต้องทำได้ ต้องปฏิบัติได้ ไม่ลังเลสงสัย มั่นใจในตนเองแต่ต้องชอบด้วยเหตุและผล มิใช่ด้วยทิฏฐิมานะไม่ยอมเชื่อฟังใคร อันตัวศรัทธานี้ เป็นคุณหนุนนำให้เกิดความเชื่อมั่นพร้อมที่จะลงมือปฏิบัติได้ในทันที สามารถรวบรวมเอาความดีได้ก่อนใครอื่น ด้วยการตัดสินใจที่แน่วแน่มีเหตุมีผล ดำรงตนในความเป็นใหญ่เหนือความลังเลไม่แน่นอน ที่เรียก **อสัทธิยะ** ได้ และควรพิจารณาให้เห็นจริงบุคคลที่ลังเลใจ ไม่มั่นใจ ไม่กล้าแม้จะลงมือปฏิบัติไม่มีการริเริ่มในเบื้องต้น แล้วจะเกิดผลดีได้อย่างไร

วิริยินทรีย์ อินทรีย์คือวิริยะ ได้แก่ความเป็นผู้กล้า โดยตรงคือ กล้าละความชั่ว กล้าทำความดี แม้โดยปรกติ คนทั่วไปรู้จักความชั่ว รู้สิ่งที่ชั่ว รู้ความดี ความถูกต้องเป็นอย่างไร แต่เวลาจะละทิ้งความชั่วมาทำความดีบ้าง ทำไมเกิดความเสียดาย ไม่อยากจะเลิกร้างห่างไกล ไม่มีความกล้าพอ เช่น บุหรี่ สุรา ยาเสพติด ล้วนก่อให้เกิดโทษแก่ผู้ดื่ม ผู้เสพ มีตัวอย่างให้เห็นอยู่ทั่วไป มีคนจำนวนมาก จิตใจอ่อนแอ ขาดวิริยะความกล้าความแข็งใจ ตกเป็นทาสของสิ่งที่ไม่ดี ผลสุดท้ายก็ถึงความหายนะ แต่ถ้ามีวิริยะ คือความกล้าอยู่เหนือความย่อหย่อนอ่อนแอ มีความเข็มแข็งมั่นคงทางจิตใจมีความเป็นใหญ่อยู่เหนือความเกียจคร้าน เมื่อเป็นดังนี้ ก็เอาตัวรอดพ้นได้ อย่างที่ได้ฟังอยู่เสมอว่า วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ คนล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปฏิบัติธรรม ผู้ปฏิบัติต้องมีจิตใจเด็ดเดี่ยวกล้าหาญ ไม่กลัวต่อความเหนื่อยยาก ไม่กลัวต่อภยันตรายทั้งหลายทั้งปวง โดยใช้วิริยะ คือความกล้า ทำลายความเกียจคร้าน ทำลายความหวาดกลัว ทำลายความท้อแท้อ่อนแอให้จงได้ วิธีหนึ่งที่ช่วยพยุงจิตใจให้เกิดกำลังได้ดี คือรำลึกนึกถึงปฏิปทาของพระอริยสงฆ์ในครั้งพุทธกาล เช่น พระโสณะโกฬิวิสะ เป็นแบบฉบับ คือจะยากแค้นแสนทรมาน ก็ยังหอบสังขารมุ่งมั่นปฏิบัติธรรม เพื่อให้ได้บรรลุมรรคผลนิพพานโดยไม่อาลัยใยดีในสังขาร คือยอมสละชีวิตได้เพื่อบรรลุธรรมชั้นสูง

สตินทรีย์ อินทรีย์คือสติ ได้แก่ความระลึกได้ คือจำการที่ทำ คำที่พูดแม้นานได้ รูปที่เคยเห็น เสียงที่เคยฟัง กลิ่นที่เคยสูดดม รสที่เคยลิ้ม โผฏฐัพพะที่เคยถูกต้อง ธรรมะคือเรื่องราวต่างๆ ที่เคยรับรู้ผ่านมา ก็ยังนึกได้จำได้ รวมไปถึงเรื่องอื่นๆ เหตุการณ์อื่นๆ ที่สามารถนึกถึงได้ในปัจจุบัน ในอนาคต ก็เป็นหน้าที่ของสติทั้งสิ้น สติเป็นธรรมะเครื่องประสานในทุกระดับ เข้ากับธรรมได้ทุกชนิด เช่น ศรัทธา วิริยะ สมาธิ และปัญญา จึงปรากฏธรรมภาษิตว่า **สติ สพฺพตฺถ ปตฺถิยา** สติจำปรารถนาในธรรมทั้งปวง โดยเฉพาะในทางปฏิบัติ นับเป็นองค์คุณอันหนึ่งที่สำคัญสำหรับผู้บำเพ็ญเพียร ข้อนี้หลวงปู่เทสก์ เทสรังสีได้กล่าวไว้ว่า การเจริญสติไม่ใช่ของเสียหายอะไร มีแต่จะทำให้เจริญขึ้น เพราะสติเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา เมื่อได้สติแล้ว แต่ยังไม่ดีพอก็จะทำให้เจริญขึ้น เมื่อสติดีอยู่แล้ว ก็จะทำให้ดียิ่งๆขึ้นไป คนพลั้งๆเพลอๆ จดจำอะไรไม่ค่อยจะได้ เขาเรียกว่า คนสติไม่ดี คนไม่มีสติเสียเลย เขาถือว่าบ้า สติจึงเป็นใหญ่ที่อยู่เหนือความหลงลืม ที่เรียกว่า สัมโมหะ และยังช่วยให้ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมได้ประสบสันตบท โดยตรงคือพระนิพพาน อันเป็นการดับเพลิงทุกข์ เพลิงกิเลสลงได้อย่างสิ้นเชิง

สมาธินทรีย์ อินทรีย์คือสมาธิ ได้แก่ความตั้งใจมั่น กล่าวให้สั้นลง คือ ความรวมใจ และความตั้งใจมั่น โดยปรกติคนเรามีจิตใจดิ้นรน กระวนกระวาย ฟุ้งซ่านเกือบตลอดเวลา หาความสงบนิ่งได้ยาก เนื่องจากมีปริยุฏฐานกิเลสคอยสกัดกั้นเอาไว้ไม่ให้ได้รับ

ความสว่าง ไม่ให้ได้รับความสงบ เรียกอีกอย่างว่า นิวรณ์ธรรม คือธรรมเป็นเครื่องกั้นกางไม่ให้บรรลุถึงความดี มีอยู่ ๕ ประการ คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ และวิจิกิจฉา สมาธิเป็นกรรมวิธีบริหารจิตแบบหนึ่ง แต่ก็มีวิธีการหลากหลาย โดยหมายให้เกิดสัปปายะ คือที่สบายเข้ากับความต้องการของจิตได้ อย่างที่หลวงปู่เทสก์ได้กล่าวไว้ว่า สมาธิคือจิตที่แน่วแน่ อยู่ในอารมณ์อันเดียว จะโดยการหัดทำสมาธิ เช่น ยกพุทโธ ๆๆ ขึ้นมาบริกรรมให้จิตรวมแน่วแน่อยู่ในพุทโธ ในคุณพระพุทธเจ้านั้น หรืออย่างอื่นก็ตาม.... หรือได้อ่านธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เข้าใจซาบซึ้งถึงแก่นสารของธรรมนั้น ๆ แล้วจิตรวมเข้าไปแน่วแน่อยู่ในอารมณ์เดียวจนเป็นเอกัคคตา ถือเอาอารมณ์นั้นเป็นของดี เป็นของเลิศ เป็นของประเสริฐยิ่งกว่าอารมณ์อื่นๆ จนทำให้ใจแช่มชื่นเบิกบานหรรษาอยู่กับอารมณ์ตลอดกาล เรียกว่า จิตเป็นสมาธิ โดยวิธีดังนี้ เป็นวิธีบริหารจิตใจให้เป็นใหญ่เหนือกิเลส ไม่ให้กิเลสมากลุ้มรุมจิตใจ ให้เศร้าหมองได้ แม้หากจะยังไม่อยู่ในระดับถาวร ก็นับเป็นการปั่นทอนกำลังของเหล่ากิเลสให้ถดถอยลงไป ทั้งเป็นบาทเป็นปัจจัยเป็นฐานกำลังของปัญญา ซึ่งเป็นอาวุธสำคัญที่จะใช้ประหัตประหารกิเลสทั้งหลายในระดับที่ละเอียดอ่อนให้พินาศขาดสิ้นไป

ปัญญินทรีย์ อินทรีย์คือปัญญา ได้แก่ความรู้ทั่วถึง คือ รู้ดี รู้ชั่ว รู้อุบายที่จะละความชั่ว ไปสู่การทำดี ข้อนี้สืบเนื่องมาจากธรรม ๔ ข้อเบื้องต้น เป็นเหตุผลเกี่ยวเนื่องถึงกันโดยตลอด

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชได้แสดงไว้ว่า ปัญญาที่รู้เหตุรู้ผล ทั้งในด้านทุกข์ ทั้งในด้านความดับทุกข์ ปัญญานี้เอง เมื่อเกิดขึ้นก็เป็นเครื่องละอารมณ์และกิเลส ฟอกล้างจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาดขัดเกลาจิตใจ ให้บริสุทธิ์สะอาดไปโดยลำดับ ทำจิตใจให้ข้ามพ้นห้วงอารมณ์และกิเลสได้ ให้ข้ามน้ำลึก คืออารมณ์และกิเลสได้ ให้ข้ามพ้นทุกข์ได้ เพราะฉะนั้น ปัญญาเป็นข้อสำคัญที่ควรปฏิบัติอบรมให้มีขึ้นอยู่เป็นประจำ คือให้เป็นตัวรู้อารมณ์และกิเลสอะไรบังเกิดขึ้นให้รู้ทันที ให้รู้จักทุกข์ทันที ให้รู้จักสมุทัยทันที ให้รู้จักนิโรธทันที ให้รู้จักมรรคทันที ก็จะให้ความหลุดพ้นได้ อันเป็นความบริสุทธิ์สะอาดที่กล่าวมานี้ เป็นปัญญาในระดับสูง ผู้ที่สร้างปัญญาให้เกิดให้เป็นใหญ่เหนือกิเลสได้ ก็จะได้รับความสุขสูงสุดยิ่งขึ้นไปโดยลำดับ

พระเทพสังวรญาณ (หลวงตาพวง สุขินฺทฺริโย) ได้รับการปลูกฝังศรัทธา คือความเชื่อไว้อย่างต่อเนื่องและมั่นคง ลงมือปฏิบัติธรรมด้วยความกล้าหาญไม่หวาดหวั่น แม้บางครั้งจะเกิดความท้อแท้อ่อนใจ เพราะถูกกิเลสฝ่ายต่ำครอบงำ ก็ไม่ยอมพ่ายแพ้อย่างง่ายดาย มีสติระลึกรู้เท่าทัน สามารถผ่านภัยอุปสรรคต่าง ๆ ได้ ไม่ประมาทเพลิดเพลินเผลอใจ ใช้สมาธิความรวมใจและความตั้งมั่นแห่งจิต ให้พิชิตชัยชนะมารในระดับกลางลงได้ ด้วยอาศัยปัญญาความรู้ทั่วถึงให้รู้ซึ้งถึง ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ตามกำลังสติปัญญาที่ได้ฝึกฝนอบรมมา ได้ช่วยนำพาชีวิตอุทิศตน

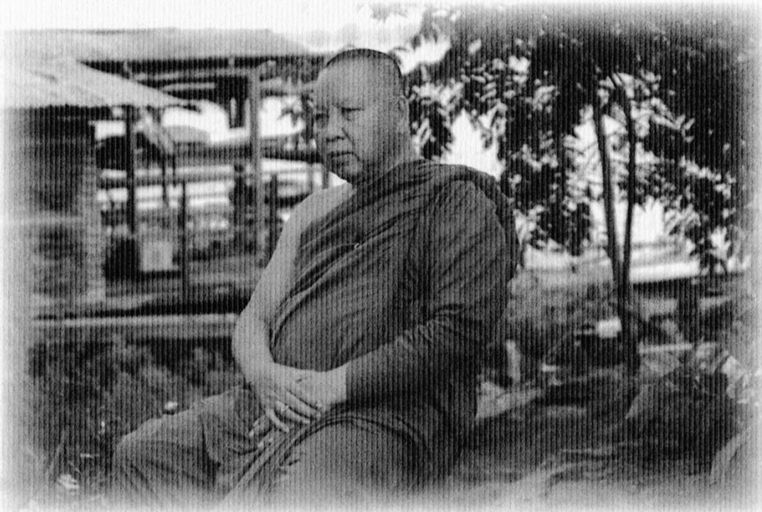
ในพระศาสนา ถวายอกเป็นพุทธบูชาตลอดชั่วอายุขัย จะมีพระสงฆ์รูปใดใครรูปหนึ่ง ที่จะมีปฏิปทาเสมอเหมือนหรือใกล้เคียงนับว่าหาได้ยาก หากจะยึดถือเป็นตัวอย่างเป็นแบบแผน และเป็นแบบฉบับ ขยับเขยื้อนตนขึ้นสู่ความดีได้ดังอุทาหรณ์ ก็จักได้รับพรธรรมอันประเสริฐก่อให้เกิดโสตถิผลที่พึงปรารถนา โดยไม่อ้างกาลเวลาเป็นสภาพปัจจัตตัง ยังผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบให้ได้สัมผัสผลแห่งการปฏิบัติด้วยตนเอง โดยไม่มีการบอกกล่าว และอธิบายให้เข้าใจได้

อันสังขาร แตกดับ อยู่กับโลก
จะเศร้าโศก ห่วงใย ทำไมหนา
ธาตุแยกกัน เห็นชัด อนัตตา
ควรสืบหา สาระธรรม ประจำใจ
สร้างศรัทธา กล้าแกร่ง เป็นแรงจิต
คอยหยุดคิด ให้แน่วแน่ จึงแก้ไข
ใช้ปัญญา ส่องขยาย ดูภายใน
จักมีชัย สุขสบาย ไม่ตายเอยฯ

อิมินา กตปุญเญน ด้วยอานิสงส์แห่งกุศลทักษิณาปัญญาสตมวาร ๕๐ วัน ที่บรรดาศิษยานุศิษย์ ทั้งฝ่ายบรรพชิต ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ ได้ร่วมกันจัดบำเพ็ญอุทิศถวาย ด้วยสำนึกในอุปการคุณที่พระเดชพระคุณ พระเทพสังวรญาณ (หลวงตาพวง สุขินฺทฺริโย) ได้อบรมสั่งสมไว้ให้เห็นเป็นประจักษ์มาตั้งแต่เบื้องต้นจนวาระ

สุดท้าย ด้วยเมตตาธรรมและกรุณาธรรมเป็นต้น ได้โปรดอำนวยผลเป็นปัตตานุโมทนามัย สมควรแก่ทักษิณานุปทานกิจโดยกรรมนิยมจงทุกประการ รับประทานวิสัชนาในอินทรียธรรมกถามาสมควรแก่เวลา จึงขอยุติลงคงไว้แต่เพียงนี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ฯ

สุเมโธ ภิกขุ
วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น
แสดง ณ วัดศรีธรรมาราม ยโสธร
๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๒



นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ หน)
สปฺปุริโส ภิกฺขเว กตญฺญูกตเวที โหตีติ.

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนาใน กตัญญูกตเวทิตากถา พรรณนาศาสนธรรมคำสอนแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เนื่องในวาระการบำเพ็ญกุศล ฉลองอายุวัฒนมงคลครบ ๘๒ ปี หลวงพ่อเจ้าคุณ พระญาณวิเศษ (จรัส เขมจารี) เจ้าอาวาส วัดหลวงสุมังคลาราม เจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ (ธรรมยุต) ที่คณะศิษยานุศิษย์ ทั้งฝ่ายบรรพชิต ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ ได้มีฉันทานุมัติร่วมกันจัดงานถวายเป็นมุทิตาสักการะ แด่ปูชนียบุคคล ผู้ควรแก่การบูชาและควรแก่การทำความเคารพอย่างยิ่ง ด้วยความสำนึกในกตัญญูกตเวทิตาธรรม คือรู้อุปการคุณที่ท่านทำแก่ตนแล้วและทำความดีตอบสนอง อันเป็นครรลองแห่งสาธุชนคือคนดี ตามพระบาลีที่ตรัสไว้ว่า **ภูมิ เว สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา** ความกตัญญูกตเวที เป็น ภูมิธรรมของสาธุชนคือคนดี ดังนี้

สืบเนื่องจากหลวงพ่อเจ้าคุณ พระญาณวิเศษ (จรัส เขมจารี) มีประวัติและจริยาวัตรอันงดงาม ไม่มีส่วนบกพร่องด่างพร้อย ตลอดการดำรงชีวิตอุทิศตนอยู่ในพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นศาสนทายาท ที่อนุชนรุ่นหลังควรจะได้ศึกษาพินิจพิจารณาถือเป็นแบบอย่าง เป็นคติแนวทางการดำเนินชีวิตของตน ได้อีกลักษณะหนึ่ง ที่จะส่งผลให้ถึงความเจริญรุ่งเรืองในทางธรรม ซึ่งจักนำมาสรุปพอเป็นข้อสังเกตศึกษาดังนี้

หลวงพ่อเจ้าคุณ พระญาณวิเศษ (จรัส เขมจารี) มีชาติกำเนิด เมื่อวันจันทร์ที่ ๘ เดือนสิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐ ตรงกับวันขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๙ ปีเถาะ ที่บ้านเมืองจันทร์ ตำบลเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นบุตรของนายมา – นางผุย ศรีสุข เป็นคนหัวปีในจำนวนพี่น้องทั้งหมด ๗ คน

ชีวิตในช่วงปฐมวัย ได้เข้าเรียนระดับประถมศึกษาที่โรงเรียน วัดบ้านเมืองจันทร์ จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ ที่มีการเรียนการสอนเพียงระดับนี้ในสมัยนั้น จึงออกจากโรงเรียนมาช่วยดูแลน้อง ๆ ในฐานะเป็นพี่คนโต จนกระทั่งปีพุทธศักราช ๒๔๘๗ ขณะอายุได้ ๑๗ ปี จึงได้เข้าบรรพชาเป็นสามเณร เพื่อศึกษาพระธรรมวินัย ณ สำนักเรียนวัดหลวงสุมังคลาราม และสอบได้นักธรรมชั้นตรี

ปีพุทธศักราช ๒๔๙๑ เมื่ออายุครบ ๒๑ ปี ได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ที่วัดหลวงสุมังคลาราม ตำบลเมืองใต้ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ มีพระครูสิริสารคุณ (ศรี จิตธมฺโม) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาธวัช วิมโล เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระมหาหน่วย ขนฺติโก เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า เขมจารี แปลว่า ผู้มีปรกติประพฤติธรรมอันเกษม ท่านมีความอุตสาหะพยายามขยันและอดทนสูง สามารถสอบได้นักธรรมชั้นเอก อันเป็นภูมิธรรมสูงสุดในแผนกธรรม ณ สำนักเรียนวัดหลวงสุมังคลาราม ต่อมาก็สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค

สังกัดสำนักศาสนศึกษาวัดประชารังสรรค์ อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ แสดงให้เห็นว่า หลวงพ่อมีทั้งภูมิธรรมทั้งภูมิบาลี ครบถ้วน

หลวงพ่อเจ้าคุณ พระญาณวิเศษ (จรัส เขมจารี) ได้รับความไว้วางใจจากผู้บังคับบัญชา คือท่านเจ้าคุณ พระราชคุณาภรณ์ (ดาว ญาณธโร) เจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ (ธรรมยุต) ในสมัยนั้น ให้ไปอยู่จำพรรษาที่วัดประชารังสรรค์ บ้านห้วยทับทัน หมู่ ๑ เมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๙๕ สภาพวัดยังมีป่าร่มรื่น มีความสงบเหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมณธรรม ต้องจำพรรษาในกระท่อมหญ้า ฝาไม้ไผ่ขัดแตะแถบตอง การเป็นอยู่ค่อนข้างลำบาก แต่ก็เหมาะสมกับชีวิตของผู้สละความสุขทางโลก มาดำรงชีวิตในทางธรรม เพื่อสร้างบารมีให้มากยิ่งๆ ขึ้นไป

ปีพุทธศักราช ๒๔๙๘ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดประชารังสรรค์ บ้านห้วยทับทัน หมู่ ๑ ตำบลห้วยทับทัน อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ และในช่วงเวลาที่อยู่ปฏิบัติศาสนกิจ ณ วัดแห่งนี้ ก็ได้สร้างศาลาเรือนไม้ กุฏิอิฐฉาบปูน กุฏิทรงไทย กุฏิเรือนไม้สักทั้งหลัง รวม ๑๕ หลัง สร้างโรงอุโบสถ์หรือโบสถ์ ๑ หลัง สร้างวิหารขนาด กว้าง ๒๐ เมตร ยาว ๕๔ เมตร ๑ หลัง รวมไปถึงจัดสร้างห้องน้ำ – ห้องสุขา เพื่อรองรับคณะศรัทธาประชาชนที่หลั่งไหล เข้าไปทำบุญมากขึ้นโดยลำดับ นับได้ว่า การทำงานด้าน สาธารณูปการ ได้แก่การก่อสร้าง ก็

คงเป็นหลักร้อยล้านขึ้นไป ทั้งนี้ ก็ด้วยกิตติศักดิ์ที่เลื่องลือไปไกล ในปฏิปทาอันน่าเลื่อมใส และจริยาวัตรอันงดงาม สามารถโน้มน้าวศรัทธาประชาชนทั้งในท้องถิ่น ทั้งในแดนไกล ให้มีจิตใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ร่วมช่วยพัฒนาสร้างสรรค์ อุดหนุนส่งเสริมเพิ่มพลังให้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง จึงปรากฏเป็นผลอันน่าประทับใจดังที่ได้ทราบแล้ว

หลวงพ่อเจ้าคุณ พระญาณวิเศษ (จรัส เขมจารี) ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ มีหน้าที่ให้การบรรพชาและอุปสมบทกุลบุตรลูกหลาน ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ จึงปรากฏมีสัทธิวิหาริก – อันเตวาสิก มากขึ้นเป็นลำดับได้จัดตั้งมูลนิธิเพื่อการศึกษาและบำรุงพระพุทธศาสนาในนาม "มูลนิธิวัดประชารังสรรค์ จรัสเขมจารีนุสรณ์" เนื่องในวาระทำบุญคล้ายวันเกิด และได้นำดอกผลมาเป็นทุนการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ที่สอบนักธรรมและเปรียญธรรมได้ในแต่ละปี ทั้งยังแบ่งส่วนหนึ่งเป็นทุนสนับสนุนนักเรียนเยาวชนที่สอบธรรมศึกษาได้อีกด้วย เฉลี่ยในแต่ละปีไม่ต่ำกว่า ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน) ยิ่งไปกว่านั้น หลวงพ่อเจ้าคุณฯ ยังรับภาระเป็นองค์อุปถัมภ์ในการเปิดขยายห้องเรียน สาขาพุทธศาสตร์ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ห้องเรียนศรีสะเกษ เปิดสอนทั้งระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ณ วัดหลวงสุมังคลาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ นับเป็นการเปิดโอกาสให้กุลบุตรกุลธิดา นักศึกษาได้

เพิ่มวุฒิการศึกษา – ประสบการณ์ทางวิชาการ ทางเลือกระดับอุดมศึกษาที่สูงขึ้น โดยไม่ต้องเสียเวลาไปศึกษาในต่างถิ่น ซึ่งห่างไกลจากครอบครัว ทั้งเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการศึกษาได้มากอีกส่วนหนึ่งด้วย

จากผลงานที่ปรากฏเห็นเด่นชัด ทั้งที่เป็นรูปธรรม ทั้งที่เป็นนามธรรม เริ่มงานด้านการบริหารคณะสงฆ์ ด้านการศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ศาสนธรรม ด้านการก่อสร้าง และการกุศลสาธารณสงเคราะห์ จึงได้รับความไว้วางใจจากคณะสงฆ์ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอห้วยทับทัน อำเภออุทุมพรพิสัย อำเภอปรางค์กู่ อำเภอราษีไศล อำเภอเมืองจันทร์ อำเภอบึงบูรพ์ อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ และอำเภอศิลาลาด เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๓๙ ถัดจากนั้นอีก ๗ ปี ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ สายวิปัสสนาที่ **พระญาณวิเศษ**

ปีพุทธศักราช ๒๕๔๖ ตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ (ธรรมยุต) และตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดหลวงสุมังคลาราม ว่างลง องค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด ได้แก่มหาเถรสมาคม ได้พิจารณาเห็นว่า หลวงพ่อเจ้าคุณพระญาณวิเศษ ได้ปฏิบัติศาสนกิจด้วยความเรียบร้อย ด้วยดีเสมอมา ทั้งมีอายุพรรษากาลเหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ทุกประการ ไม่มีข้อบกพร่อง จึงได้แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ (ธรรมยุต) ตามมติมหาเถร

สมาคม เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๔๗ และให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดหลวงสุมังคลาราม ตามมติมหาเถรสมาคม เมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๘ ตามลำดับ

บัดนี้ หลวงพ่อเจ้าคุณพระญาณวิเศษ (จรัส เขมจารี) เจริญชนมายุครบ ๘๒ ปี บริบูรณ์แล้ว ณ วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๕๒ แต่สุขภาพพลานามัย ยังแข็งแรงสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ ทั้งยังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ (ธรรมยุต) อยู่ด้วย เป็นกรณีพิเศษ ได้รับ ต่ออายุราชการคณะสงฆ์ ตามกฎมหาเถรสมาคม ซึ่งมีไม่กี่รูปจะได้รับความไว้วางใจในลักษณะ เช่นนี้ นับเป็นเกียรติประวัติ ที่น่าชื่นชมอนุโมทนาเป็นอย่างยิ่ง

ร่มโพธิ์ทอง ปราชญ์เมธี เมืองศรีสะเกษ
"พระญาณวิเศษ" ราชทินนาม อร่ามศรี
ชื่อจรัส ฉายาเก่า "เขมะจารี"
พระสงฆ์ดี อีสานใต้ ใครก็ชม
สละโลก สู่ทางธรรม ด้วยสำนึก
เพื่อหวังฝึก กายจิต พิศิษฏ์สม
แต่วัยหนุ่ม จวบชรา น่านิยม
อยู่ด้วยพรหม วิหารธรรม ค่ำจุนมา
ประโยชน์ตน เต็มเปี่ยม ดูเยี่ยมยอด
ดีตลอด เป็นทายาท คู่ศาสนา
ช่วยสังคม ให้เบ่งบาน สืบสานมา
ควรบูชา เอกอุดม ร่มโพธิ์ทองฯ

ด้วยประวัติเพียงสังเขปเท่าที่ได้รวบรวมมา พอแสดงให้เห็นเป็นประจักษ์ เพียงเท่านี้ ก็พอชี้ให้เห็นว่า หลวงพ่อเจ้าคุณ พระญาณวิเศษ (จรัส เขมจารี) มีจิตสำนึกยึดมั่นในกตัญญูกตเวทิตาธรรม พอจะนำมาเรียงลำดับให้เข้ากับหลักธรรม เพื่อน้อมนำไปใคร่ครวญพินิจพิจารณา อันจะก่อให้เกิดศรัทธาปสาทจิต ที่จักเป็นนิมิตหมายให้เริ่มสร้างคุณงามความดี เพิ่มบารมีธรรมให้แก่กล้านำ พาตนไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองยิ่งๆ ขึ้นไป ดำเนินความตามพระบาลีที่อัญเชิญไว้ ณ เบื้องต้นนั้นว่า

สปฺปุริโส ภิกฺขเว กตญฺญูกตเวที โหติ

แปลความว่า

ภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษ เป็นผู้มีกตัญญูกตเวที ดังนี้

สัตบุรุษ แปลว่า คนดี คือคนที่มี กาย วาจา และใจสงบได้แก่ไม่ทำความเสียหายทางกาย ทางวาจา และทางใจ ไม่ทำให้ตนเองและคนอื่นเดือดร้อน และสิ่งที่ทำ เรื่องที่พูด และแม้แต่ความนึกคิด ก็ล้วนแต่เป็นความดีทั้งสิ้น ที่คนดีทั้งหลายยอมรับนับถือ กล่าวโดยนัยหนึ่งคือ บุคคลที่ประกอบด้วยคุณธรรมของคนดี ๗ ประการคือ เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ มีเหตุผลที่ยอมรับได้ เชื่อบุคคลที่ควรเชื่อ ซึ่งมีพฤติกรรมที่บริสุทธิ์สะอาดสอดคล้องกับคำสอนที่สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ ย่นลงมาก็คือเชื่อใจและเชื่อมั่นตนเอง ประกอบด้วยเหตุด้วยผลที่ถูกต้องตามหลักธรรม ซึ่งมิใช่ความยึดมั่นถือมั่นด้วยทิฏฐิมานะอันเป็น

กิเลสฝ่ายต่ำ เป็นผู้ดำรงชีวิตด้วยความอุตสาหะวิริยะพากเพียร มีความกล้าที่จะละความชั่วและมีความกล้าที่จะสร้างความดี ด้วยความบากบั่นไม่ยอมถอยหลัง ปลูกฝังความฉลาดรอบรู้อยู่เสมอ ไม่เผลอเลอถลำลงสู่ความชั่ว ด้วยมีสติยับยั้งระวังตนอยู่ตลอดเวลา มีธรรมรักษาคุ้มครองใจให้มีความละอายต่อบาปอกุศล ไม่กล้าละเมิดทำสิ่งที่เลวร้ายไม่ว่าในที่ลับหรือที่แจ้ง เหมือนมีเทพเจ้าคอยคุ้มครองและตักเตือนให้เกิดความระลึกรู้เท่าทันอยู่เสมอ เรียกว่า มีเทวธรรมประจำใจ คือ หิริโอตตัปปะ ประคองชีวิตให้ดำเนินไปได้อย่างปลอดภัยด้วยปัญญา นี่คือ สัตบุรุษ ได้แก่คนดี ตามพระบาลีที่ยกแสดงไว้แล้ว ณ เบื้องต้นนั้น

ส่วนคุณธรรมพิเศษอีกข้อหนึ่ง คือ กตัญญูกตเวทิตาธรรม เป็นคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานสำคัญของสัตบุรุษ โดยมีอรรถาธิบายว่า

คนดีในทัศนะของพระพุทธศาสนา อาจกล่าวได้ว่า จะต้องเริ่มต้นด้วยความกตัญญูและกตเวทีนี้ก่อน หากไม่มีคุณธรรมข้อนี้ ถึงจะมีวุฒิการศึกษาและความสามารถยอดเยี่ยมเพียงใด ก็ยังจัดเป็นคนดีตามหลักธรรมนี้ไม่ได้ เพราะกตัญญูกตเวทิตาธรรม จัดเป็นภูมิธรรมของสัตบุรุษ คือคนดี ดังพระบาลีที่ถอดใจความเป็นภาษาไทย ว่า *"ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงภูมิสัตบุรุษแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี ภูมิสัตบุรุษ เป็นอย่างไร คือสัตบุรุษเป็นคนกตัญญู เป็นคนกตเวที ความเป็นคนกตัญญู*

ความเป็นคนกตเวที สัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญ ความเป็นคนกตัญญู และความเป็นคนกตเวที ทั้งหมดนี้ เป็นภูมิสัตบุรุษ” เพื่อให้ความข้อนี้กระจ่างขึ้น พึงเห็นข้อเปรียบเทียบเช่นผืนแผ่นดินอันเป็นที่พึ่งพิงอาศัยของมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งปวง รวมไปถึงภูเขา ต้นไม้ แม่น้ำ เป็นต้น ล้วนดำรงตนอยู่ได้ เพราะมีพื้นธรณีช่วยรองรับ จะมากมายหนักหนาเพียงใดก็ยังรับรองได้อย่างมั่นคง แม้บางครั้งจะเกิดแผ่นดินไหวอันเป็นภัยธรรมชาติ ก่อให้เกิดความพินาศวอดวายฉิบหายไปบ้าง ก็เป็นเพียงส่วนน้อย หากจะให้เห็นใกล้เข้ามาอีกก็จงดูที่อาคารบ้านเรือน โบสถ์วิหาร ที่มนุษย์ร่วมแรงร่วมใจก่อสร้างขึ้นมา จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างรากฐานชั้นล่างซึ่งเป็นที่รองรับส่วนบน ให้บึกบึนแน่นหนามั่นคงแข็งแรงพร้อมที่จะรับน้ำหนักซึ่งมีปริมาณเป็นพันเป็นหมื่น หรือเป็นแสนตันขึ้นไปได้อย่างมั่นใจ ผู้ออกแบบนักคำณวนรวมทั้งผู้ก่อสร้างจะต้องตระหนักถึงความปลอดภัยของผู้เข้าไปอยู่อาศัยเป็นประการสำคัญ

ผู้ที่จะเป็นคนดีได้ ก็ต้องเริ่มต้นจากความกตัญญูกตเวทีนี้ก่อน เป็นลูกหญิงลูกชาย เป็นครูอาจารย์ เป็นทหารตำรวจ เป็นพ่อค้าประชาชน เป็นชาวพุทธ เป็นนักเรียน นิสิตนักศึกษารวมไปถึงพระภิกษุสามเณร ก็ต้องมีความกตัญญูกตเวทีทั้งสิ้น จึงจะเป็นสัตบุรุษคือคนดีได้

ขอให้สังเกตและพิจารณาโดยรอบคอบ กรณีบุตรธิดาที่มีการศึกษาสูง มีความเป็นอยู่อย่างสุขสบาย แต่ทอดทิ้งบิดามารดาของตน ไม่เอาใจใส่ทอดทิ้งให้อยู่อย่างอนาถา จะจัดเป็นคนดีได้หรือไม่ ลูกศิษย์ที่ได้รับการศึกษาอบรมจากครูอาจารย์ มีความรู้ความฉลาด มีไหวพริบปฏิภาณ มีประสบการณ์มากมาย แต่กลับอกตัญญูไม่รู้คุณ ซ้ำดูหมิ่นดูแคลนเหยียดหยาม ประณามครูอาจารย์ไม่ยกย่องเชิดชู อย่างนี้จะเป็นศิษย์ดีและเป็นคนดีได้อย่างไร ประชาชนที่อยู่ใต้พระบรมโพธิสมภารแห่งองค์พระมหากษัตริย์ และมีรัฐบาลคุ้มครองปกป้องช่วยเหลือ แต่ไม่แสดงความยำเกรง ยังละเมิดยังฝ่าฝืนกฎหมายบ้านเมือง ทำให้ระคายเคืองถึงพระยุคลบาท ก่อความทะเลาะวิวาทแตกแยกสามัคคี ก่อความวุ่นวายให้เกิดขึ้นในสังคมอย่างไม่รู้จะจบสิ้น พฤติกรรมอย่างนี้จะจัดเป็นคนดีก็ไม่ได้ ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา แต่มิได้ประพฤติตนตามหลักคำสอนของพระศาสดา ไม่ได้ศึกษาให้เข้าใจในพระพุทธพจน์ ไม่ได้สร้างประโยชน์อะไร ให้แก่ศาสนาที่ตนอ้างว่านับถืออยู่จะจัดว่าเป็นศาสนิกที่ดีก็ไม่ได้

ดังนั้น ความกตัญญูกตเวทีนี้ จึงมีความหมายที่กว้างขวางออกไปอีกมาก มิใช่หมายถึงเฉพาะบิดามารดาหรือพ่อแม่ ที่บุตรธิดาจะพึงทำความดีตอบสนองอย่างที่หลายคนเข้าใจเท่านั้น ในพระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ จะแสดงเรื่องกตัญญูในหลายลักษณะหรือหลายประเภท ดังนี้

๑. **กตัญญูต่อบุคคล** (ผู้ที่ทำอุปการคุณให้)
๒. **กตัญญูต่อสัตว์** (ที่มีคุณต่อมนุษย์)
๓. **กตัญญูต่อสถานที่**
๔. **กตัญญูต่อวัตถุ**

แต่ละประเภทพอจำแนกออกได้ดังนี้

๑. **กตัญญูต่อบุคคล** เช่น

บุตรธิดา	กตัญญูต่อบิดามารดา
ศิษย์	กตัญญูต่อครูอาจารย์
พสกนิกร	กตัญญูต่อพระมหากษัตริย์
พุทธศาสนิกชน	กตัญญูต่อพระพุทธเจ้า
และประการสุดท้าย	กตัญญูต่อตนเอง

กตเวทีบุคคล สามารถทำความดีตอบแทนได้หลายลักษณะ เช่น การช่วยเหลือด้วยปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เงินทองของเครื่องใช้อื่นๆ ตามความจำเป็น การดูแลรักษาพยาบาลยามเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่ทอดทิ้งเมินเฉย การแสดงความเคารพยำเกรง ไม่เย่อหยิ่งทะนงตน ไม่เป็นคนหัวดื้อหัวรั้น ไม่เหยียดหยาม ไม่ดูหมิ่นดูแคลน ช่วยเหลือการงานตามโอกาสที่มาถึง

ส่วนการทำความดีเพื่อตน ให้เหมาะสมกับภาวะของตน ก็เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องทำให้ปรากฏแก่ท่านผู้ให้อุปการะมาก่อน เพราะความเป็นคนดีย่อมเป็นศักดิ์เป็นศรีแก่ตน และเป็นศักดิ์ศรี

ของวงศ์ตระกูล รวมไปถึงบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตนด้วย ข้อนี้ให้ถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงที่จะต้องทำ ผู้มีพระคุณจะมีชีวิตอยู่หรือหาไม่ก็ตาม รู้หรือไม่รู้ก็ตาม ควรทำความดีเพื่อตนเองไปด้วย เพราะโดยความเป็นจริงแล้ว ทุกคนที่เกิดมาได้อัตภาพความเป็นมนุษย์ เป็นอาการที่ได้มายากลำบาก ต้องอาศัยบุญกุศลเป็นเครื่องสนับสนุนด้วยดี โดยเฉพาะต้องมีเบญจศีลเบญจธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญ ครั้นได้เกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว ถือว่าได้ลาภอันประเสริฐ พยายามรักษาความดีคือลาภอันประเสริฐนั้น ด้วยการไม่ปล่อยให้ตนทำลายศีลธรรมที่ดีงาม ไม่นำตนเข้าสู่อบายมุข ให้ถึงความล่มจมอับปาง อย่างที่มีธรรมภาษิตเตือนไว้ว่า **รกฺเขยฺย อตฺตโน สาธํ ลวณํ โลณตํ ยถา** พึงรักษาความดีของตนไว้ดุจเกลือรักษาความเค็ม เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช (สา) ก็ประทานคติธรรมไว้เป็นแนวทางดำเนินชีวิตว่า **คุณวา จาตฺตโน คุณํ** ผู้มีความดี จงรักษาความดีของตนไว้ โดยความอีกทางหนึ่งก็คือ สอนให้รู้จักแสดงความกตัญญูต่อตนนั่นเอง โดยทางตรงกันข้าม มีคนอีกจำนวนไม่น้อย ที่แสดงความอกตัญญูหรือเนรคุณต่อตน โดยเหยียบย่ำทำลายหรือประทุษร้ายตน โดยนำตนไปทำชั่ว พูดชั่ว และคิดชั่ว ยอมลดตนเองไปคลุกคลีมั่วสุมกับยาเสพติด หมกมุ่นอยู่กับการเล่นการพนัน จนวิบัติล่มจมถอนตัวขึ้นไม่ได้ อย่างนี้เป็นตัวอย่างของบุคคลผู้อกตัญญูต่อตน

ความกตัญญูต่อสัตว์ที่มีคุณต่อมนุษย์ มีให้เห็นเป็นตัวอย่างมากมาย เช่น ช้าง ม้า เป็นสัตว์พาหนะเข้าสู่ศึกสงครามในสมัยโบราณ แม้ในปัจจุบันยังใช้ลากซุง ฝึกหัดแสดงโชว์และใช้ในการกีฬาระดับโลกได้ โค กระบือ ใช้ในการไถนา คราดนา สำหรับชาวนาผู้ประกอบกสิกรรม แม้ชั้นต่ำอย่างสุนัขที่ได้รับการฝึกฝนอย่างดีแล้ว ก็ยังได้รับยกย่องให้เป็นตำรวจสุนัข ช่วยในการตามจับผู้ร้าย และผู้ลักลอบขนย้าย จำหน่ายยาเสพติดได้ รวมไปถึงสุนัขที่สามารถคุ้มครองปกป้องชีวิตผู้เป็นเจ้าของ ให้ปลอดภัยจากการมุ่งทำลายชีวิตของศัตรูในบางโอกาสด้วย

ลิงแม้จะเป็นสัตว์ที่ซุกซนไม่ชอบอยู่นิ่ง เมื่อได้รับการฝึกอย่างดีแล้ว สามารถขึ้นเก็บมะพร้าวได้ในเวลาอันรวดเร็ว เล่นละครลิงได้ ทำให้เจ้าของยึดเป็นอาชีพ ได้เงินเป็นกอบเป็นกำ เช่นนี้ ก็จัดได้ว่า เป็นสัตว์ที่ทำคุณประโยชน์ให้แก่มนุษย์ การตอบบุญแทนคุณแก่สัตว์ทั้งหลายที่กล่าวมา ก็สามารถทำได้ง่าย ด้วยการใช้งานอย่างมีเมตตากรุณา ไม่ใช้งานอย่างทารุณมุ่งเห็นแก่ได้ ไม่ใช้เกินกำลัง ให้อาหารให้น้ำอย่างพอเพียง ไม่ให้ลำบาก ให้การรักษาเลี้ยงดูและคุ้มครองตามสมควร แต่ปัจจุบันนี้ ปรากฏว่าผู้ที่มุ่งประโยชน์ส่วนตน เห็นแก่ได้ ขาดความเมตตากรุณา ใช้ยาบ้าหรือยาขยันผสมลงในน้ำให้ ช้าง ม้า โค กระบือ ดื่มกิน ใช้ทำงานแบบหามรุ่งหามค่ำ ไม่มีการพักผ่อน เมื่อคลายฤทธิ์ยาแล้ว เกิดอ่อนเปลี้ยเพลียแรง เกิดคลั่งถึงกับฆ่าผู้ควบคุมถึงตายมาแล้วก็

มีให้เห็นอยู่บ่อยครั้ง

ความกตัญญูต่อท้องถิ่นอันเป็นชาติภูมิ รวมไปถึงผืนแผ่นดินอันเป็นที่รวมของชนในชาติทั้งหมด ด้วยการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญ อนุรักษ์ป่าน้ำลำธาร ไม่ทำลายธรรมชาติ สร้างสรรค์สิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น รักษาสมบัติอันเป็นส่วนสาธารณาของท้องถิ่น ของประเทศ ส่งเสริมเชิดชูวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ให้เจริญรุดหน้าและมั่นคงสืบไป

หากใกล้ตัวเข้ามา แม้แต่บ้านเรือนที่พักหลับนอน ต้นไม้ที่ให้ร่มเงาและให้ดอกผล วัตถุเครื่องสักการะบูชา อุปกรณ์เครื่องทำมาหากิน ก็ยังต้องกตัญญูตอบแทนด้วยการรักษาคุ้มครอง หมั่นปัดกวาดเช็ดถู เมื่อชำรุดผุพัง ก็ซ่อมแซมบูรณะ ไม่หักรานขุดโค่นต้นไม้โดยไม่จำเป็น ไม่แสดงอาการเหยียบย่ำทำลายวัตถุที่มีคุณค่า ไม่ทุบทำลายสิ่งของที่เคยใช้สอยให้เกิดคุณเกิดประโยชน์แก่ตน อย่างนี้ก็จัดเป็นคนดีที่ควรแก่การยกย่องสรรเสริญอย่างแท้จริง

หลวงพ่อเจ้าคุณ (จรัส เขมจารี) ได้มีศรัทธาอันมั่นคงในพระพุทธศาสนา ด้วยบรรพชาอุปสมบทมาตั้งแต่วัยหนุ่มจนกระทั่งชรา มอบกายถวายชีวิตอุทิศ แต่พระรัตนตรัยอย่างมั่นคง มีความขยันหมั่นเพียร ทั้งด้านคันถธุระ ทั้งด้านวิปัสสนาธุระ มีความรู้ความสามารถ สมควรแก่การศึกษาเล่าเรียนและการปฏิบัติ ระมัดระวังตนไม่ให้ออกนอกธรรมนอกวินัย มีน้ำใจโอบเอื้อเกื้อกูล

กรุณาแก่บรรดาสัทธิวิหาริก – อันเตวาสิกและประชาชนทั่วไป ไม่เห็นแก่อามิสสิ่งของ ประคองชีวิตให้ดำเนินไปตามทำนองคลองธรรม ด้วยมีปัญญาพินิจพิจารณาอย่างรอบคอบ ไม่มีข้อผิดพลาดบกพร่อง ตลอดกาลอันยาวนาน ได้มีโอกาสแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา ตามแบบอย่างพระอริยสงฆ์ที่ดำเนินมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล มีความนอบน้อมต่อครูอาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ตนอย่างสม่ำเสมอ ตั้งใจปฏิบัติศาสนกิจเพื่อสนองพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ เทิดทูนองค์พระพุทธเจ้า ผู้เป็นพระศาสดาที่ได้ทรงประทานพระศาสนาคือ คำสอนให้ได้เรียนรู้และปฏิบัติตาม ด้วยสำนึกในความเป็นศาสนทายาท คือผู้รับมรดกทางพระพุทธศาสนา ด้วยการปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม และปฏิบัติชอบยิ่ง เมื่อได้บำเพ็ญประโยชน์ส่วนตนสมควรแก่ความต้องการแล้ว ยังได้บำเพ็ญกุศลสาธารณะสงเคราะห์อีกมากมาย ไม่อาจที่จะนำมาบรรยายให้บรรจบครบถ้วนได้ ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุที่ดำรงมั่นอยู่ในธรรมของสัตบุรุษ และประกอบด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรม อันเป็นภูมิของสัตบุรุษคือคนดีอีกส่วนหนึ่งด้วย จึงส่งผลให้หลวงพ่อเจ้าคุณ พระญาณวิเศษ (จรัส เขมจารี) เจริญรุ่งเรือง งดงามในพระพุทธศาสนา มีความร่มเย็นเป็นสุขตลอดมา สมด้วยพระคาถาที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า ธมฺโมหเว รกฺขติ ธมฺมาจารี ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ ธรรมแลย่อม

รักษาผู้ประพฤติธรรม ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ย่อมนำมาซึ่งความสุข

ใจมั่นกตัญญู ประจักษ์รู้บุญคุณคน
คือใจใฝ่กุศล เป็นต้นทางสร้างความดี
ใครเคยมีบุญคุณ ได้เจือจุนเอื้ออารี
ควรตอบกตเวที เป็นมงคลดลสุขเอย.

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยกุศลผลบุญที่เกิดจากการกระทำบำเพ็ญให้เป็นไปอยู่ในบัดนี้ ที่คณะศิษยานุศิษย์ ทั้งฝ่ายบรรพชิตทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ และบรรดาพุทธศาสนิกชน ได้มีจิตเป็นสมานฉันท์ร่วมกันจัดงานฉลองอายุวัฒนมงคลครบ ๘๒ ปี ถวายเป็นมุทิตาสักการะ แด่ หลวงพ่อเจ้าคุณ พระญาณวิเศษ (จรัส เขมจารี) เจ้าอาวาสวัดหลวงสุมังคลาราม และเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ (ธรรมยุต) จงถึงความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน มีสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ เพิ่มพูนด้วยชนมายุที่พึงประสงค์ ดำรงมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนา บริบูรณ์ด้วยบุญญาธิการ เป็นร่มโพธิ์ทองของปวงชนชาวศรีสะเกษเป็นบุญญเขต อำนวยผลอันไพบูลย์ตลอดไป

พุทธรัตน์กำจัดทุกข์ ประสพสุขเกษมศานต์
อายุยิ่งยืนนาน ตลอดกาลอันยาวไกล
ธรรมรัตน์ชัชวาล ส่องตระการพิสุทธิ์ใส
โปรดช่วยบำบัดภัย สิ่งจัญไรอย่าพบพาน

สังฆรัตน์ปุญญากร	สืบคำสอนแผ่ไพศาล
ปราบโรคให้แหลกราน	ปลอดหมู่มารมาราวี
หวังใดผิไม่ผิด	จงสัมฤทธิ์ประสิทธิ์ศรี
เป็นสงฆ์องค์เมธี	แห่งเมืองศรีสะเกษเทอญฯ

แสดงพระธรรมเทศนามา สมควรแก่เวลา ขอสมมติยุติลงคงไว้แต่เพียงนี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ฯ



นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

นตฺถิ ปญฺญาสมา อาภา ปญฺญา นรานํ รตนนฺติ.

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา ในปัญญากถา ว่า ด้วยเรื่องปัญญาอันเป็นคุณสมบัติ นำพาบุคคลไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง กระทั่งให้ถึงความบริสุทธิ์หลุดพ้นไปจากเพลิงกิเลสและเพลิงทุกข์ ที่ทุกคนมุ่งมั่นปรารถนา เพื่อส่งเสริมศรัทธาปสาทจิต เนื่องในพิธีพระราชทานเพลิงศพพระครูปัญญาวรรัตน์ (หลวงปู่คำพันธ์ ปญฺญาวโร) อดีตเจ้าคณะอำเภอโซ่พิสัย (ธรรมยุต) ที่คณะสงฆ์จังหวัดหนองคาย (ธรรมยุต) และคณะศิษยานุศิษย์ได้ร่วมกันเป็นเจ้าภาพดำเนินการมาตั้งแต่ วันศุกร์ ที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๒ และจักเสร็จสิ้น ใน วันอาทิตย์ที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๒ รวมเวลาดำเนินการ ๒ คืน กับ ๓ วัน โดยจัดให้มีการบำเพ็ญกุศลมาตามลำดับ ด้วยการให้ทานรักษาศีล ปฏิบัติธรรมแสดงพระธรรมเทศนา บังสุกุล สวดพระอภิธรรม อุทิศถวายส่วนกุศลเพื่อให้เกิดผลด้านทักษิณานุปทานกิจ และเป็นส่วนปัตตานุโมทนามัย ด้วยสำนึกในคุณูปการ ที่ท่านผู้มรณภาพได้เคยทำไว้ให้ปรากฏ อันเป็นการแสดงกตัญญูกตเวทิตาธรรม และอปจายนธรรมต่อผู้มีพระคุณ ทั้งจักเป็นการเกื้อหนุนให้ผู้ประพฤติผู้ปฏิบัติธรรมได้รับความสุขความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป และเป็นคุณเครื่องเชิดชูใจให้อนุชนรุ่นหลัง ได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ พัฒนาจิตใจของตนให้เจริญงอกงามในคุณธรรมดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

แต่ก่อนการแสดงธรรมอันเป็นเนื้อหาสาระสำคัญ ควรจักได้ทราบประวัติสังเขป พระครูปัญญาวรรัตน์ (หลวงปู่คำพันธ์ ปญฺญาวโร) ผู้มรณภาพ พอเป็นบทนำร่องของการแสดงธรรมเพื่อน้อมนำให้เกิดศรัทธาในเบื้องต้นตามสมควร

พระครูปัญญาวรรัตน์ นามเดิม คำพันธ์ นามสกุล ไชยบุตร เกิดเมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๒ ตรงกับวันแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๘ ปีมะเส็ง ที่บ้านวาใหญ่ ตำบลวาใหญ่ อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร เป็นบุตรของ นายสี นางจันดี ไชยบุตร

ครั้นเจริญเติบโตมาได้รับการศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนประชาบาล บ้านวาใหญ่ ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ได้ช่วยบิดามารดทำนาทำไร่อยู่จนอายุครบ ๒๑ ปี จึงได้เข้าบรรพชา - อุปสมบท ตามหน้าที่ของกุลบุตร ผู้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ณ พัทธสีมาวัดโพธิ์ชัย ตำบลสามผง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม โดยมี พระอาจารย์เก่ง อธิมุตฺตโก เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์สีลา อิสฺสโร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ได้รับ ฉายาว่า ปญฺญาวโร แปลว่า ผู้มีปัญญาเป็นเลิศ หรือผู้เลิศด้วยปัญญา

ครั้นได้รับการอุปสมบทแล้ว ได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ณ สำนักต่างๆ จนกระทั่งสอบได้นักธรรมชั้นเอก ซึ่งเป็นภูมิธรรมสูงสุด ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๐ จากสำนักศาสนศึกษา

วัดอรุณรังษี ตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย และในปีเดียวกันนี้ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นรองเจ้าอาวาสวัดอรุณรังษีอีกด้วย

ด้วยอัธยาศัยไม่ชอบอยู่ติดถิ่น มุ่งแสวงหาความสงบและได้รับประสบการณ์ในการปฏิบัติธรรม จึงได้ไปจำพรรษาที่จังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดสกลนคร และจังหวัดหนองคาย อยู่หลายรอบ จนกระทั่งปี พุทธศักราช ๒๕๔๘ จึงได้มาอยู่จำพรรษา ณ วัดสิริธรรมาราม (ซำบอน) บ้านซำบอน ตำบลเหล่าทอง อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดหนองคาย

พระครูปัญญาวรรัตน์ได้ดำรงตำแหน่งรองเจ้าอาวาส เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส วัดอรุณรังษี วัดศรีเมือง ตามลำดับ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ และเป็นเจ้าคณะอำเภอโซ่พิสัย (ธรรมยุต) ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ จนถึงมรณภาพ

ด้านการศึกษา นอกจากจะเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแล้ว ยังได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง นักธรรมชั้นตรีอีกด้วย ขณะเดียวกันยังได้ส่งเสริมด้านการศึกษา ให้ความอุปถัมภ์ อุปกรณ์การศึกษา และทุนการศึกษาตามสมควรแก่กำลัง ส่วนด้านการสาธารณูปการ ได้แก่การก่อสร้าง ทั้งวัดอรุณรังษี ทั้งวัดสิริธรรมาราม ได้ทำการก่อสร้างเสนาสนะ และบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรม อย่างต่อเนื่องเสมอมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตรงไหนที่มีปัญหา การพัฒนายังไม่บรรลุเป้าหมายอย่างที่ตั้งใจ

ไว้ จะมีแรงบันดาลใจให้ท่านได้มุ่งมั่นไปดำเนินการจนถึงที่สุด นับเป็นพุทธบุตรที่มีความพากเพียรกล้าหาญในทางที่ถูกที่ควรรูปหนึ่ง จึงได้รับความไว้วางใจจากผู้บังคับบัญชา ทั้งในระดับท้องถิ่น ทั้งในระดับส่วนกลาง แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอโซ่พิสัย (ธรรมยุต) และได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นพิเศษ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๒ สมควรแก่การปฏิบัติศาสนกิจด้วยดีทุกประการ

ปฏิปทาที่ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ ของพระครูปัญญาวรรัตน์ (คำพันธ์ ปญฺญาวโร) คือ ความเป็นผู้มักน้อยไม่มุ่งที่จะได้เกินตัว ไม่ดิ้นรนเพื่อยศถาบรรดาศักดิ์แต่มุ่งที่จะบริหารการปกครองคณะสงฆ์ให้สงบเรียบร้อยด้วยดี และมีจริยวัตรอันงดงามโดยเฉพาะด้านการสวดสาธยายพระปาติโมกข์ อันเป็นส่วนพระวินัยสำหรับพระสงฆ์ ที่จะต้องลงสังฆกรรมนี้ทุก ๑๕ วัน เรียกว่า ลงฟังพระปาติโมกข์ ท่านจะรับหน้าที่ส่วนนี้มาตลอด คือเป็นองค์สวดพระปาติโมกข์ ตั้งแต่เป็นรุ่นหนุ่มจนถึงอายุ ๗๒ ปี จึงงดสวดพระปาติโมกข์ ซึ่งนับว่าหาได้ยากที่จะมีพระภิกษุสงฆ์ผู้เป็น พหุสูตร ที่ทรงจำพระปาติโมกข์และมีศรัทธาลึกซึ้งท่องสวดสาธยายได้จนถึงวัยชรานับ เป็นปฏิปทาที่สัทธิวิหาริกและอันเตวาสิก จะพึงถือเอาเป็นตัวอย่างที่ดีสืบต่อไป

พระครูปัญญาวรรัตน์ (คำพันธ์ ปญฺญาวโร) โดยปรกติเป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรง แต่เมื่อ ๒ ปีที่ผ่านมาเกิดสะดุดหกล้ม จึงมี

อาการอาพาธเรื่อยมา ได้เข้ารักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลโซ่พิสัย มาตามลำดับ ในวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๒ เป็นวันคล้ายวันเกิด คณะศิษยานุศิษย์ ได้ร่วมกัน ทำบุญอายุวัฒนมงคลถวาย ที่โรงพยาบาลโซ่พิสัย และประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารตึกสงฆ์อาพาธปัญญาคงสถาพรอนุสรณ์ ที่ท่านตั้งใจจะสร้างให้โรงพยาบาล ยังรับนิมนต์มาเป็นประธานในงานครั้งนี้ด้วย ทั้งๆ ที่สุขภาพไม่แข็งแรง แต่มาด้วยใจที่มุ่งมั่นและศรัทธาอย่างแท้จริง ท่านได้นอนพักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลโซ่พิสัย ตามคำนิมนต์ของหมอและตามคำขอร้องของสานุศิษย์ที่หวังจะให้ท่านได้หายวันหายคืนต่อไป แต่อยู่ต่อมาได้เพียง ๑ สัปดาห์ อาการก็ทรุดหนักลงเรื่อยๆการหายใจติดขัดไม่สะดวก คณะแพทย์ได้ทำหน้าที่จนสุดความสามารถ แต่ก็ไม่อาจรั้งชีวิตสังขารของท่านให้คงอยู่ต่อไปได้ ในที่สุด วาระแห่งวันเวลาที่สานุศิษย์ทุกคนได้คาดคิดเอาไว้ก็มาถึง ท่านได้ถึงมรณภาพลงอย่างสงบ เมื่อเวลา ๐๕.๐๐ น. ในวันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๕๒ ท่ามกลางความโศกเศร้าอาลัย ของมวลศิษย์สุดที่จะบรรยายได้ สิริอายุได้ ๘๐ ปี ๗ วัน ๕๙ พรรษา

เก้าสิงหา ห้าสอง น้ำนองเนตร
ธรรมสังเวช อุบัติมา ก่อนฟ้าสาง
เหมือนโคมทอง ส่องสว่าง ชี้ช่องทาง
ถูกกั้นกาง ให้ดับแสง เพราะแรงลม

ด้วยหลวงปู่ คำพันธ์ ธาตุขันธ์ดับ
ไปไม่กลับ หลับไม่ตื่น สุดขื่นขม
สานุศิษย์ วิปโยค เศร้าโศกตรม
เคยชื่นชม กลับหม่นหมอง นองน้ำตา
รู้อยู่ว่า เกิดตาย วายชีวาตม์
ไม่แคล้วคลาด มีจริงจัง ไม่กังขา
แต่พระคุณ เอื้ออาทร เคยสอนมา
จึงต้องหลั่ง น้ำตา บูชาคุณ

นี่เป็นเพียงประวัติสังเขปของ พระครูปัญญาวรรัตน์ ผู้มรณภาพ ซึ่งได้อุทิศตนไว้ในพระพุทธศาสนาตลอดอายุขัย ด้วยหัวใจอันเด็ดเดี่ยวมั่นคง ที่เกิดแต่ศรัทธาและปัญญา ในพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเพื่อออกจากทุกข์ และปฏิบัติชอบยิ่ง โดยยึดถือปฏิปทาแห่งพระอริยสงฆ์ที่ได้ดำเนินมา ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นที่อาลัย อาวรณ์แก่ผู้ที่อยู่เบื้องหลังเป็นอย่างยิ่ง ไม่แตกต่างอย่างพระอานนทเถระ พุทธอุปัฏฐาก เมื่อคราวพระสารีบุตรเถระ ธรรมเสนาบดี ได้เข้าสู่นิพพาน ยังต้องร้องไห้โศกเศร้าโศกาอาดูร เป็นที่น่าสังเวชยิ่งนัก พระพุทธองค์ได้ตรัสถามว่า อานนท์ ทำไมเธอถึงร้องไห้ ก็ได้กราบทูลตามความเป็นจริงที่เกิดจากใจในขณะนั้นว่า พระพุทธเจ้าข้า เมื่อพระสารีบุตรเถระยังมีชีวิตอยู่ ก็ได้ดูแลอบรมพระสงฆ์ด้วยจิตอนุเคราะห์เหมือน

พี่ชายผู้ใหญ่ ให้ความรัก ความเอ็นดู เช่น ในคราวที่เหล่าภิกษุมากราบทูลลา เพื่อเข้าป่าปฏิบัติธรรม หลังจากได้รับพระพุทธโอวาทแล้ว ยังได้รับอุบายในการบำเพ็ญสมณธรรม จากพระสารีบุตรเถระอีก ทำให้เกิดความอบอุ่นและมั่นใจเป็นอันมาก มาบัดนี้ พระสารีบุตรเถระได้นิพพานไปแล้ว จะไม่ให้ข้าพระพุทธเจ้าโศกเศร้าร้องไห้ได้อย่างไร? พระพุทธองค์ทรงตรัสเตือนให้สติว่า พระสารีบุตรเถระนิพพานแล้ว ได้นำเอาศีล สมาธิ ปัญญา ไปด้วยหรือเปล่า? พระอานนทเถระก็ทูลตอบว่า *"ศีล สมาธิ ปัญญา ยังคงมีอยู่ เช่นเดิม พระเจ้าข้า พระสารีบุตรเถระไม่ได้นำไปด้วย"* จึงตรัสต่อไปว่า เมื่อเป็นอย่างนั้น อานนท์ไม่ควรเศร้าโศกเสียใจ ควรเจริญศีล สมาธิ และปัญญาให้เจริญรุดหน้าต่อไปโดยลำดับ จะประมาทมัวเมาอยู่ไม่ได้ ดูตัวอย่างชาวนา เมื่อถึงคราวฤดูฝนมาถึง ก็รีบจัดหาอุปกรณ์ในการทำนา เช่น ไถ คราด และข้าวปลูกเป็นต้น เมื่อมีน้ำอุดมสมบูรณ์ ก็รีบไถนา คราดนา และหว่านข้าวกล้า ปลูกดำ จากนั้นก็คอยตรวจตรารักษา ไม่ให้มีวัชพืชซึ่งเป็นอันตรายต่อต้นข้าว หากน้ำมากเกินความจำเป็นก็นำน้ำออก หากน้ำไม่เพียงพอที่จะรักษาต้นข้าว ก็นำน้ำเข้า ทำได้เช่นนี้ ก็หวังได้รับผลแน่นอน ชาวนาจะเกิดความปรีดาปราโมทย์ เพราะได้รับประโยชน์คุ้มค่า สมกับลงทุนลงแรงเหนื่อยยากมาแต่เบื้องต้น เช่นเดียวกัน ภิกษุทั้งหลาย ไม่ควรประมาทในชีวิต ควรรีบทำความเพียรเป็นเครื่องเผาผลาญกิเลสเสียแต่วันนี้ เพราะใครๆ ก็รู้ไม่ได้ว่า ความตายจักมาถึงเมื่อไร

ข้อความที่ถอดมาจากพระสูตรบางตอนนี้ ทำให้ได้ข้อคิดแนวทางปฏิบัติที่ดียิ่ง ผู้ที่อบรมสติปัญญามา สามารถมองเห็นความจริง ที่เรียกว่า สัจธรรม ได้ไม่ยากนัก เช่น พระครูปัญญาวรรัตน์ (หลวงปู่คำพันธ์ ปญฺญาวโร) ที่ได้ถวายชีวิตไว้ในพระพุทธศาสนา ก็ด้วยปัญญาที่รู้เห็นอย่างทั่วถึง จึงได้ อัญเชิญปัญญากถามาแสดง ตามนัยพุทธภาษิตที่ยกขึ้นไว้ ณ เบื้องต้นว่า

นตฺถิ ปญฺญาสมา อาภา ปญฺญา นรานํ รตนํ

แปลความว่า **แสงสว่างเสมอด้วยปัญญา ไม่มี**

ปัญญาเป็นรัตนะ ของนรชน ดังนี้

อธิบายพอได้ใจความว่า แสงสว่างในโลกนี้ ท่านจัดไว้ ๔ ประเภท คือ สุริยาภา แสงสว่างจากดวงอาทิตย์ จันทาภา แสงสว่างจากดวงจันทร์ อัคคยาภา แสงสว่างจากไฟ และปัญญาภา แสงสว่างจากปัญญา บรรดาแสงสว่าง ๔ ประเภทนี้ นักปราชญ์ท่านยกย่องว่า แสงสว่างจากปัญญา ประเสริฐที่สุด ยอดเยี่ยมที่สุด เพราะแสงสว่าง ๓ ประเภทนอกนี้ ยังมีขอบเขตจำกัด ก่อให้เกิดโทษและคุณได้มากพอ ๆ กัน เมื่อเข้าใจและบริหารจัดการไม่ถูกส่วน เฉพาะปัญญา จัดเป็นอาวุธเครื่องมือที่สำคัญของมนุษย์ ทำให้สังคมของมนุษย์เจริญรุดหน้า กว่าบรรดาสรรพสัตว์ที่มีอยู่ในโลกนี้ ห่างไกลกัน ราวกับฟ้าดิน ขณะเดียวกัน มวลมนุษย์ผู้เจริญด้วยปัญญา ก็ได้อาศัยแสงสว่างจากดวงอาทิตย์ จากดวง

จันทร์ และจากไฟ ที่กล่าวถึงนั่นเอง พัฒนาปัญญาของตนให้สว่างไสว ใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่ามหาศาล เช่น ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ยิ่งไปกว่านั้น หากมวลมนุษย์ได้รู้จักใช้ปัญญาในทางที่ชอบที่เรียกว่า สัมมัปปัญญา บริหารจัดการตนเองในแนวทางสัมมาปฏิบัติ สามารถทำลายเพลิงทุกข์ เพลิงกิเลส ชำระจิตใจ ที่หมักหมมด้วยกิเลสาสวะให้หมดสิ้นไป ได้เกิดความผ่องใส สะอาดหมดจดได้ และไม่ต้องมีทุกข์อีกต่อไป เพราะเหตุนี้ แสงสว่างจากปัญญา จึงเลิศล้ำกว่าแสงสว่างอื่นใด ที่มีปรากฏอยู่ในโลกนี้

ปัญญา ได้แก่ความรู้ทั่วถึง คือรู้เหตุรู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาลเวลา รู้ชุมชน และรู้เลือกคนที่ควรคบ เมื่อกล่าวโดยลักษณะได้แก่ อายโกศล ความฉลาดในทางเจริญ อปายโกศล ความฉลาดในทางเสื่อม อุปายโกศล ความฉลาดรู้ในทางที่จะดำเนินเข้าไปสู่ความเจริญ ผู้ที่มีปัญญาอยู่ในตน สามารถ ช่วยตนให้พ้นภัยพิบัติได้ ให้เกิดความมั่นคง ให้เกิดความกล้าหาญ ไม่หวาดหวั่นในเรื่องใด ๆ โดยเฉพาะทำให้จิตปลอดจาก ความโลภ ความโกรธ ความหลง ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ของบุคคล และของอารมณ์ที่มีอยู่อย่างมากมายในโลกนี้ จึงมีธรรมภาษิตยกย่องว่า ปญฺญา อาภารณํ เสฏฺฐํ ปัญญาเป็นเครื่องประดับอย่างประเสริฐ โดยตรงก็คือ เป็นเครื่องประดับใจ แต่ปัญญานี้จะมีจะเกิดขึ้นได้ ก็ด้วยการฟัง หรือด้วยการศึกษาเล่าเรียน ใคร่ครวญพินิจพิจารณา การสั่งสมอบรมทำให้เกิดมีขึ้น ที่เรียกว่า สุตมยปัญญา จินตามย

ปัญญา และภาวนามยปัญญานั่นเอง ข้อนี้ สมด้วยพุทธภาษิตที่ตรัสว่า

นตฺถิ ฌานํ อปญฺญสฺส

ปญฺญา นตฺถิ อฌายโต

ยมฺหิ ฌานญฺจ ปญฺญา จ

ส เว นิพฺพานสนฺติเก

ความเพ่งพินิจไม่มีแก่ผู้ไม่มีปัญญา

ปัญญาย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่เพ่งพินิจ

ปัญญาและฌาน มีในผู้ใด

ผู้นั้นแลเข้าไปในที่ใกล้นิพพาน

โดยความหมายก็คือ ผู้ได้เรียนได้คิดและได้ลงมือปฏิบัติดังที่กล่าวถึงในเบื้องต้น หากจะมีคำถามว่า ปัญญาที่มีเอง เกิดเอง มีอยู่บ้างหรือไม่? ก็อาจได้คำตอบว่า มีบ้างที่เรียกว่า สชาติกปัญญา เป็นปัญญามาพร้อมกับการเกิด เป็นปัญญาที่สั่งสมมาแต่อดีต คือที่ได้สั่งสมอบรมมา อันเป็นปัญญาบารมี เช่น ที่พระสารีบุตร ได้บำเพ็ญมาเป็นตัวอย่าง แต่อันที่จริงก็เกิดมาแต่โยคปัญญา ที่เก็บสะสมมาในแต่ละชาตินั่นเอง ซึ่งสุดท้ายก็พอกพูนรวมกันเป็นมหาปัญญา ช่วยนำพาผู้สั่งสมให้ประสพสุขปลอดภัยไร้ทุกข์ ได้สมความปรารถนา

ธรรมชาติคือปัญญาผู้รู้ทั่วถึงนี้ จึงจัดเป็นรัตนะของนรชน รัตนะถ้ากล่าวถึงบุคคล ก็คือบุคคลชั้นยอด เช่น หญิงแก้ว

ขุนคลังแก้ว ถ้ากล่าวถึงวัตถุ ก็คือ วัตถุชั้นยอด ของประเสริฐสุด เช่น เพชร ทับทิม มรกต ถ้ากล่าวถึงสัตว์ ก็คือสัตว์ชั้นยอด เช่น ช้างแก้ว ม้าแก้ว ถ้ากล่าวถึงที่พึ่งอันยอดเยี่ยม ก็ได้แก่ พุทธรัตนะ ธัมมรัตนะ สังฆรัตนะ แต่เมื่อกล่าวถึง ปัญญาเป็นรัตนะของนรชน ย่อมมีความหมายว่า ปัญญาเป็นแก้วสารพัดนึก ที่สามารถบันดาลให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่ต้องการ สำเร็จสมประสงค์ได้ โดยไม่มีอุปสรรคใดๆ ขัดขวางได้เลย ยกให้เห็นตั้งแต่ประโยชน์ชั้นต่ำ ได้แก่ ทรัพย์ ยศ ไมตรี ความผาสุก และการงานที่อำนวยสุขให้ไม่มีโทษ ประโยชน์อย่างกลาง ได้แก่ความเจริญรุ่งเรือง และมั่นคงของทรัพย์สมบัติเป็นต้นที่ได้มา ก็ด้วยใช้สติปัญญา ประคับประคอง รักษาตน คุ้มครองตน โดยมี ศีล ศรัทธา และจาคะเป็นธรรมร่วมสนับสนุน ประโยชน์อย่างสูง ที่เรียกว่า ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์ที่ต้องใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นหลักสัจธรรมซึ่งมีความละเอียดมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะใช้มังสจักษุ คือตาภายนอกมองเห็นไม่ได้ ต้องใช้ปัญญาจักษุ เจาะให้ทะลุ ทะลวง ถึงเหตุ ถึงผล รู้ต้นถึงปลาย และสืบสาวจากปลายหาต้นได้ไม่ติดขัด ข้อสำคัญคือรู้แล้วต้องปล่อยวาง เป็นความรู้เพื่อดับทุกข์ เช่น อย่างรู้ว่าไฟเป็นของร้อน และสามารถเผาไหม้สิ่งที่ถูกต้องสัมผัสได้ รู้แล้วก็ไม่จับไฟ ไม่ถูกต้องไฟ ไฟก็ไม่สามารถทำให้ร้อนได้ และไม่สามารถเผาทำลายให้เกิดโทษได้ นักปฏิบัติธรรมผู้มีสติปัญญาสมบูรณ์ รู้ว่ากิเลสเป็นเหตุทำให้เร่าร้อนและเศร้าหมอง ก็ไม่ปล่อยให้กิเลส

ครอบงำจิตใจ ไม่ยอมตกเป็นทาสของกิเลส ยกจิตใจให้อยู่เหนือกิเลสได้ ก็ไม่ต้องเดือดร้อนเพราะกิเลส ไม่ต้องเศร้าหมองเพราะกิเลส มีอำนาจเหนือกิเลสทุกประการ จิตจึงสะอาดหมดจดและสามารถรู้เห็นได้ด้วยตน ไม่ต้องมีคนอื่นช่วยแนะนำก็เห็นได้ เพราะอานิสงส์ปรากฏแก่ใจผู้ปฏิบัติอยู่อย่างชัดเจน เช่น มีความปลาบปลื้มปราโมทย์บันเทิงใจ มีความอิ่มใจ มีจิตใจสงบระงับ ไม่กระสับกระส่ายดิ้นรน มีความสุขสบายปลอดโปร่งโล่งใจ และมีจิตตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวคลอนแคลน มีจิตหนักแน่น มีเหตุมีผลไม่คล้อยไปตามอารมณ์ ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมี ความสุขในท่ามกลางแห่งความทุกข์ได้ตลอดเวลา ปัญญาจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อมวลมนุษย์

พระครูปัญญาวรรัตน์ (หลวงปู่คำพันธ์ ปญฺญาวโร) เป็นพระสงฆ์ผู้มีปัญญาเป็นรัตนะ คือมีแก้วสารพัดนึก มีปัญญาเป็นอาภรณ์ คือเครื่องประดับตน ตนในที่นี้คือจิต ทำให้จิตผ่องใสไม่พร่ามัว ทำให้จิตหมดจดสะอาดปราศจากเครื่องมัวหมอง จึงมองเห็นตามความเป็นจริง ไม่มีสิ่งแอบแฝงหรือหลอกลวง ไม่มืดมนหลงทางตามหมู่มารที่คอยล้างผลาญ นำตนพ้นภัยพิบัติได้อย่างราบรื่น ไม่ยอมพ่ายแพ้เพราะเผลอใจในเรื่องใด ๆ ที่เกิดขึ้น อุปมาให้เห็น เช่น ที่ใดมีแสงสว่างผ่านทะลุได้ทั่วถึง ปราศจากเครื่องกำบัง ย่อมทำให้คนตาดี มองเห็นทางที่ไปที่มาได้ชัดเจน รวมถึงในที่นั้น มีมิตรมีศัตรู วัตถุสิ่งของมีมากน้อยเท่าไร ก็มองเห็นได้

ทั้งหมด ย่อมทำให้เกิดความมั่นใจ มีความอบอุ่นใจ พร้อมที่จะเข้าสู่ที่นั้น ๆได้ โดยไม่มีความหวั่นเกรง หรือวิตกต่อสิ่งใด ๆ ตรงกันข้าม ถ้าเป็นสถานที่มืดมิด แม้เป็นสถานที่นิดเดียวไม่กว้างใหญ่ไพศาล ก็ทำให้เกิดความหวั่นระแวง เกิดความกลัวได้เป็นอันมาก เพราะไม่ทราบเลยว่า ภายในที่อันมืดมิดสนิทนั้น มีผู้ร้าย มีสัตว์ร้าย หรือมีวัตถุที่จะเป็นพิษภัยอะไรหลบซ่อนอยู่ เกิดความไม่มั่นใจในชีวิต และอาจถึงความหายนะได้ในที่สุด

เพราะฉะนั้น ปัญญา จึงเป็นธรรมชาติผู้รู้ที่เป็นแสงสว่างนำทางชีวิต ที่ล้ำเลิศกว่าแสงสว่างทั้งหลายบรรดามีอยู่ในโลกนี้ ให้เข้าถึงความสำเร็จและประโยชน์ทั้งหลายในการดำเนินชีวิตในทางโลกได้ครบถ้วนทุกประการ แม้ในทางธรรม ปัญญาก็เป็นหลักธรรมนำทางให้ได้รับประโยชน์ ตั้งแต่ระดับต้น จนถึงระดับสูงสุด อันเป็นอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา นั่นคือความดับทุกข์ได้ ซึ่งเป็นสิ่งพึงปรารถนาของสรรพสัตว์โดยทั่วไป จึงมีคำกล่าวเปรียบเทียบให้เห็นจริงว่า ตานอกสว่างเพราะแสงไฟ ตาในสว่างเพราะแสงธรรมะ ซึ่งให้ความหมายอยู่ในตัวว่า แสงสว่างจากดวงอาทิตย์ แสงสว่างจากดวงจันทร์ และแสงสว่างเกิดจากไฟ จะเป็นไฟโดยธรรมชาติ หรือไฟฟ้าที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นมาใช้สอย ไม่สามารถจะส่องหัวจิตหัวใจให้เห็นกิเลสและทำลายกิเลสได้ ตรงกันข้าม มีแต่จะเพิ่มพูนกิเลสให้ทวีความรุนแรงหนักหน้ายิ่งขึ้น อย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน แต่จิตที่ได้สั่งสมอบรมให้เกิด

ปัญญา คือความรู้ทั่วถึง สามารถส่องใจให้มองเห็นศัตรูหมู่กิเลส ที่เป็นผู้ล้างผลาญ ทำให้ไม่แพ้กลลวงของศัตรู และในที่สุด ก็สามารถทำลายล้างศัตรูลงได้อย่างราบคาบ ปราบหมู่มารทั้งหลายให้อยู่ในกำมือ ได้ชื่อว่า เป็นนักรบผู้สูงสุดในสงคราม คือเอาชนะกิเลสที่มีอยู่ในตนได้ ทำตนให้ถึงความเกษมสำราญปลอดภัยไร้สิ่งเบียดเบียน ได้ประสพสันติสุข ซึ่งเป็นนิจนิรันดร์กาลตลอดไป

หลวงปู่คำพันธ์ คราวมีบุญ อุดหนุนเนื่อง
ยังฟูเฟื่อง เปรื่องปราด สมมาดหมาย
ได้เผยแผ่ หลักธรรม เกียรติกำจาย
ศิษย์ทั้งหลาย น้อยใหญ่ พึ่งใบบุญ
มีปัญญา นำทาง สร้างชีวิต
ส่องดวงจิต ให้ผ่องผุด ช่วยอุดหนุน
เสริมศรัทธา พากเพียรแกร่ง เป็นแรงทุน
เกิดกองบุญ บารมี ที่มั่นคง
แม้สังขาร รานแหลก ไม่แปลกจิต
ทุกชีวิต ไม่จีรัง ดังประสงค์
แต่ความดี ยังเป็นมิตร ไม่ปลิดปลง
ยังมั่นคง คู่กับจิต เป็นนิจไป
ควรเอาอย่าง ทางดี ที่รู้เห็น
ยึดเอาเป็น สายทาง สว่างไสว
เดินทางถูก ได้ปรีดิ์เปรม อิ่มเอมใจ
ชีพบรรลัย ยังอบอุ่น คุณธรรม ฯ

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอานุภาพแห่งการบำเพ็ญกุศลพิธีพระราชทานเพลิงศพ ด้วยสำนึกและยึดมั่นในกตัญญูกตเวทิตาธรรม อปจายนธรรม และสามัคคีธรรม ของเหล่าบรรดาสานุศิษย์ทุกฝ่าย ได้สละแรงกายแรงใจ ปัจจัยทุนทรัพย์เอื้ออำนวยให้การจัดงานดำเนินไปโดยความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม มองด้วยตาก็ดูอร่ามเยือกเย็นเป็นที่รวมแห่งผลานิสงส์ที่มากมูล เป็นที่เพิ่มพูนปสาทศรัทธาจนเป็นที่น่าอัศจรรย์ จงรวมกันเป็นมหันตเดชานุภาพ เป็นตบะเดชะ พลวปัจจัยให้ พระครูปัญญาวรรัตน์ (หลวงปู่คำพันธ์ ปญฺญาวโร) ได้รับอนุโมทนาส่วนบุญ สำเร็จประโยชน์สุขส่วนตน และนำผลคือ ความเจริญรุ่งเรืองสะท้อนย้อนตอบสนอง แก่บรรดาคณะศิษยานุศิษย์ ทั้งฝ่ายบรรพชิต ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ สมมโนปณิธานที่ตั้งไว้จงทุกประการ รับประทานแสดงพระธรรมเทศนามา ก็สมมติยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการ ฉะนี้

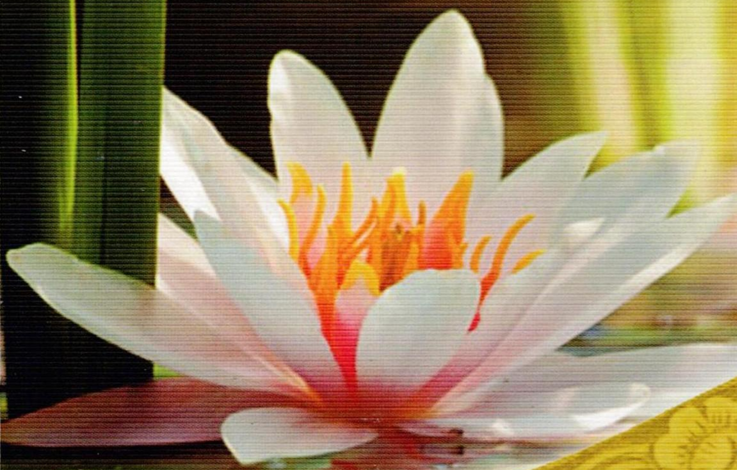








สิมอีสาน วัดป่าแสงอรุณ ขอนแก่น ในยามราตรี



สุมโรเทศนา โดย พระธรรมดิลก